

วรรณศิลป์และภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมรในรามเกียรติ์
ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย เล่มที่ 1 - 10

โดย

นางบุษบา เรืองศรี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ด้วยอภิธานการ

จาก

บัณฑิตวิทยาลัย

- 5 ต.ค. 2549

- 1 พ.ธ. 2549

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาเขมร

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974 - 11 - 6519 - 6

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**THE LITERARY ART AND THE REFLECTION OF KHMER CULTURE IN RAMAKERTI,
L'INSTITUT BOUDDHIQUE VERSION, VOL. 1 - 10**

By

Busaba Ruangsri

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

DOCTOR OF PHILOSOPHY

Department of Oriental Languages

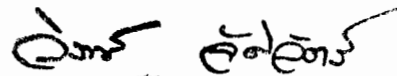
Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2005

ISBN 974 - 11 - 6519 - 6

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “วรรณศิลป์และภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมรในรามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนาบัณฑิตย์ เล่มที่ 1 -10” เสนอโดย นางบุษบา เรืองศรี เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาเขมร

(รองศาสตราจารย์ ดร. วิสาข์ จิตวิตร)

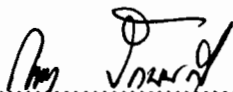
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รักษาราชการแทน
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 30 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2569.

ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรวรรณ บุญยฤทธิ์
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์

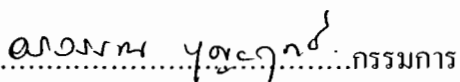
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

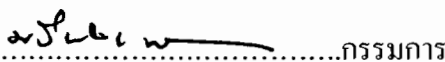
(ศาสตราจารย์ ดร. กุสุมา รักษมณี)

๒๕ / ๓๐ / ๒๕๕๓

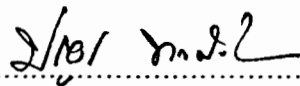
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรวรรณ บุญยฤทธิ์)

๒๕ / ๓๐ / ๒๕๕๓

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์)

๒๕ / ๓๐ / ๕๓

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ประยูร ทองศิลป์)

๒๕ / ๓๐ / ๒๕๕๓

K 44109902 : สาขาวิชาภาษาเขมร

คำสำคัญ : รามเกรติ์ / วรรณคดีเขมร

บุษบา เรื่องศรี : วรรณศิลป์และภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมรในรามเกรติ์ ฉบับ
พุทธศาสนบัณฑิต เล่มที่ 1 -10 (THE LITERARY ART AND THE REFLECTION OF KHMER
CULTURE IN RAMAKERTI, L'INSTITUT BOUDDHIQUE VERSION, VOL. 1 - 10) อาจารย์
ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ : ผศ.ดร. อรวรรณ บุญยฤทธิ์และ ผศ.ดร. มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. 326 หน้า.
ISBN 974 - 11 - 6519 - 6

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์คุณค่าวรรณคดีฉบับหลักเรื่องรามเกรติ์ เล่มที่ 1 - 10 ซึ่งสถาบัน
พุทธศาสนบัณฑิต กรุงเทพมหานคร พิมพ์เผยแพร่ เพื่อยืนยันว่ารามเกรติ์เป็นวรรณคดีฉบับสำคัญฉบับหนึ่งในดินแดน
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ผลการศึกษาที่พบว่าเนื้อความเรื่องรามเกรติ์ เล่มที่ 1 - 10 ส่วนใหญ่น่าจะมาจากรามายณ์ของ
กัมพูชา และหิกายัต ศรีรามของมลายู

รูปแบบรามเกรติ์มีลักษณะเป็นบทเพื่อการแสดง กลวิธีการแต่งมีอัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นเขมร โดย
เฉพาะการใช้ฉากตามธรรมชาติของเขมร และให้พระรามมีลักษณะผสมผสานระหว่างพระวิษณุอวตารของพราหมณ์
และพระโพธิสัตว์ของพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังมีกลวิธีการแต่งแบบมหากาพย์ของวรรณคดีสันสกฤต คือเป็น
เรื่องแสดงวีรกรรมของพระรามซึ่งเป็นกษัตริย์นักรบ เทพนารายณ์อวตารและพระโพธิสัตว์ร่วมกัน มีการใช้พรรณนา
โวหารที่งดงามโดดเด่น โดยเฉพาะบทพรรณนาบ้านเมือง กองทัพ การรบ ธรรมชาติ และตัวละคร

ด้านวรรณศิลป์พบว่าเกิดจากลักษณะของมหากาพย์ กวีใช้กลวิธีสรรคำทำให้เกิดเสียงไพเราะลักษณะ
ต่างๆ คือ การเล่นคำสัมผัส การเล่นคำเป็นชุด การเล่นคำซ้ำ การเล่นคำซ้อน ในเรื่องภาพพจน์พบว่ากวีนิยมสร้าง
ภาพพจน์เปรียบเทียบประเภทอุปมาและอุปลักษณ์ ภาพพจน์แบบอติพจน์เพื่อเน้นความ และในเรื่องรสวรรณคดีพบว่า
เรื่องรามเกรติ์มีครบ 9 รส แต่นั้นวีรรส

ผลการวิเคราะห์ภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมของเขมรพบว่าเรื่องรามเกรติ์สะท้อนให้เห็นความคิด
ความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ทั้งนิยายเกรวาทและมหายาน และความเชื่อตามคติ
โบราณและค่านิยมของเขมร วัฒนธรรมทางสังคมที่เด่นเป็นส่วนหลักของเรื่องคือสถาบันกษัตริย์ ทำให้วัฒนธรรม
หมวดย่อยอื่นๆก็ล้วนเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ทั้งสิ้น

รามเกรติ์ เล่มที่ 1 -10 เป็นผลงานสร้างสรรค์ที่แสดงให้เห็นการหลอมรวมอย่างงดงามของวัฒนธรรม
ที่หลากหลายที่ดำรงอยู่ในสังคมเขมร

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2548

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ 1. อรวรรณ บุญยฤทธิ์ 2. มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์

K 44109902 : MAJOR : KHMER LANGUAGE

KEY WORD : RAMAKERTI/ KHMER LITERATURE

BUSABA RUANGSRI : THE LITERARY ART AND THE REFLECTION OF KHMER CULTURE IN RAMAKERTI, L'INSTITUT BOUDDHIQUE VERSION, VOL. 1 – 10. THESIS ADVISOR : ASST. PROF. ORAWAN BOONYARITH, Ph.D. ASST. PROF. MANEEPIN PHROMSUTHIRAK, Ph.D. 326 pp. ISBN 974 – 11 – 6519 - 6

The purpose of this study is to analyze the literary values of the Ramakerti vol. 1 – 10, the khmer classical literature published by L'Institut Bouddhique of Phom Penh to attest its importance as one of the valuable Ramayana versions of Southeast Asia.

The results of the study shows that most of the content of the the Ramakerti vol. 1 – 10 has Kamban's Rāmāyamaṃ and Hikayat Śerī Rama as its prototypes. Regarding the writing styles, the Ramakerti vol. 1 – 10 was written in a dance drama style. Its writing techniques represent Khmer identity, especially the use of natural environment in setting, and making Rama as the synthesis of Vishnu incarnation of Brahmanism and Buddhist Bodhisattva. Moreover, the text was also composed in the style of Sanskrit Mahakavya depicting the heroic Rama, the warrior. The descriptions are distinguishing, especially on towns, cities, armies, wars, nature, and characters.

Its literary values are originated from the Mahakavya characteristics especially in words selection to make harmonies of sound such as rhymes, reduplications, iterations, puns, and patterns of word. An analysis of figure of speech indicates that simile, metaphor, and hyperbole were used for emphasis. Nine literary Rasa were all found, but the heroic is the most emphasized.

In terms of the culture analysis, the Ramakerti reflects the thoughts and the beliefs of Khmer people which were the mixture of Brahmanism and Buddhism, both Theravada and Mahayana, as well as their traditional beliefs and values. The most prominent cultures found in this epic are those related with the Khmer monarchy. The other supportive cultures found are also related to the same institute.

Ramakerti vol.1 – 10 is a literary creation reflecting the fusion of various cultures existing in Khmer society.

Department of Oriental Languages Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2005

Student's signature *Busaba Ruangsri*
Thesis Advisors' signature 1. *Orawan Boonyarite* 2. *Manee Pin Phromsuthirak*

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาและการดูแลเอาใจใส่อย่างดียิ่งจากอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ทั้ง 2 ท่าน คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรรวรรณ บุญยฤทธิ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ ซึ่งกรุณาสละเวลาอันมีค่าให้คำแนะนำ ตลอดจนตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ทั้งในด้านเนื้อหาสาระและการใช้ภาษามาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร. กุสุมา รัชมณี รองศาสตราจารย์ ประยูร ทรงศิลป์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรรวรรณ บุญยฤทธิ ที่กรุณาสละเวลาให้คำแนะนำและแก้ไข เพื่อให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขออุทิศคุณประโยชน์ที่พึงมีในงานวิจัยนี้เพื่อบูชาคุณศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. อุไรศรี วรสระริน ครูผู้จุดประกายความรู้การศึกษาวิชาภาษาเขมร อีกทั้งครูอาจารย์ที่ได้สั่งสอนความรู้แก่ผู้วิจัย ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

ขอขอบพระคุณอาจารย์ Olivier de Bernon ที่กรุณาแนะนำเรื่องของพระรามที่อยู่ใน “ไครเพท” อันเป็นประโยชน์แก่งานวิจัย ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. สวางค์ มะลิกุลที่กรุณาช่วยตรวจสอบการแปลภาษาฝรั่งเศสของผู้วิจัยเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์เรื่อง ขอขอบคุณอาจารย์สามิตร ทรัพย์ผุดที่ช่วยเป็นธุระเกี่ยวกับการจัดหาเอกสารที่ประเทศฝรั่งเศสบางเรื่องอันเป็นประโยชน์แก่การวิจัย

นอกจากนี้ ขอขอบคุณปียมิตรที่ร่วมเรียนทั้งรุ่นพี่และรุ่นน้องที่ให้กำลังใจกันมาตลอดเวลา และขอบคุณคณาจารย์สาขาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ให้เวลาผู้วิจัย ได้ลาศึกษาต่อ

ขอขอบคุณโครงการพัฒนาอาจารย์ที่ให้การสนับสนุนทุนในการศึกษาครั้งนี้

ขอขอบคุณคุณน้ำที่ช่วยเหลือในการดูแลบุตรชายที่กำลังเจริญวัยทั้งสองคน อาจารย์บัญญัติ เรืองศรี ผู้ที่สนับสนุน ให้กำลังใจ และมีส่วนในการแบ่งเบาภาระหลายประการของผู้วิจัย

ท้ายที่สุด ขอกราบบูชาคุณของบิดาและมารดาผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งสองท่าน ท่านเป็นผู้สนับสนุนให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการศึกษามาแต่เยาว์วัย แม้ว่าท่านทั้งสองจะเสียชีวิตระหว่างที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาอยู่ แต่ท่านก็ยังคงอยู่ในใจและเป็นแรงใจที่สำคัญตลอดเวลา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความสำคัญหรือความเป็นมาของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	13
สมมติฐานของการศึกษา.....	13
ขอบเขตของการศึกษา.....	14
ขั้นตอนของการศึกษา.....	14
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	15
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	16
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	26
2 ที่มาของเรื่องรามเกียรติ์	27
ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เขมร.....	29
การเปรียบเทียบรามเกียรติ์กับรามายณะบางฉบับ.....	34
ความสัมพันธ์ระหว่างรามเกียรติ์กับรามายณะ.....	88
ความสัมพันธ์ระหว่างรามเกียรติ์กับทศกัณฐ์ ศรีราม.....	105
ความสัมพันธ์ระหว่างรามเกียรติ์กับคำพากย์รามเกียรติ์อยุธยา.....	107
ความสัมพันธ์ระหว่างรามเกียรติ์กับบทละครเรื่องรามเกียรติ์อยุธยา.....	118
ความสัมพันธ์ระหว่างรามเกียรติ์กับรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1.....	120
ความสัมพันธ์ระหว่างรามเกียรติ์กับรามายณะฉบับวาลมิกิ.....	125
3 ทศวิถีการแต่งเรื่องรามเกียรติ์	128
รูปแบบของรามเกียรติ์.....	128
รามเกียรติ์ในฐานะบทเพื่อการแสดง.....	129

บทเจรจาและเพลง.....	129
คำขึ้นต้น.....	130
ฉันทลักษณ์.....	130
บทพินอล.....	130
บทพुरुหมคีติ.....	132
บทกาคคติ.....	135
รามเกียรติ์ในฐานะมหากาพย์.....	137
รามเกียรติ์เป็นบทสวดคีวีรบุรุษ.....	139
รามเกียรติ์เป็นเรื่องจากตำนาน.....	142
รามเกียรติ์มีการพรรณนาโวหาร.....	142
รามเกียรติ์ใช้ภาษาที่มีความวิจิตร.....	144
วิธีการนำเสนอเรื่องรามเกียรติ์.....	144
วิธีการดำเนินเรื่องรามเกียรติ์.....	145
วิธีการสร้างตัวละครในรามเกียรติ์.....	148
วิธีการสร้างบรรยากาศในรามเกียรติ์.....	178
ลีลาการแต่งในเรื่องรามเกียรติ์.....	183
การพรรณนา.....	183
การบรรยาย.....	192
การอธิบาย.....	193
การโต้แย้ง.....	194
4 ลักษณะวรรณศิลป์ในรามเกียรติ์.....	197
อรรถกถาด้านเสียงและความหมายในรามเกียรติ์.....	197
การเล่นเสียงสัมผัส.....	198
การเล่นคำเป็นชุด.....	203
การเล่นคำซ้ำ.....	204
การเล่นคำซ้อน.....	205

ภาพพจน์ในเรื่องรามเกียรติ์.....	206
ชนิดการใช้ภาพพจน์.....	206
การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ.....	206
การใช้ภาพพจน์เพื่อเน้นข้อความ.....	208
องค์ประกอบของการใช้ภาพพจน์.....	209
รสวรรณคดีในรามเกียรติ์.....	233
วีรรส.....	234
อหฤทรส.....	236
ศฤงคารรส.....	237
กรูณารส.....	239
เรাত্রรส.....	242
หาสุรรส.....	242
ภยานกรส.....	244
พิภุครส.....	244
सानดรส.....	245
5 ภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมรในเรื่องรามเกียรติ์.....	248
วัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางจิตใจ.....	249
ความเชื่อทางศาสนาที่สัมพันธ์กับรามเกียรติ์.....	249
ความเชื่อตามคติโบราณของคนเขมรในรามเกียรติ์.....	273
ค่านิยมในรามเกียรติ์.....	276
วัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางสังคม.....	281
สถาบันกษัตริย์ : สถาบันสำคัญในรามเกียรติ์.....	281
สถานะและชาติกำเนิดของกษัตริย์.....	282
หน้าที่และคุณธรรมของกษัตริย์.....	285
พระราชพิธี.....	291

พระราชพิธีเกี่ยวกับชีวิต.....	291
พระราชพิธีในเทศกาล.....	295
เครื่องราชูปโภคและอุปโภค.....	297
เครื่องราชกกุธภัณฑ์.....	297
เครื่องสูง.....	300
เครื่องดนตรีประกอบ.....	301
พาหนะทรงและเครื่องตกแต่งพาหนะทรง.....	301
วัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางร่างกาย.....	302
ปราสาท.....	303
บัลลังก์.....	304
พระเมรุมาศ.....	306
ผ้า.....	307
วัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางสุนทรียภาพ.....	308
ดนตรีเพื่อประกอบพิธี.....	309
ดนตรีเพื่อความบันเทิง.....	309
วัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางภาษา.....	310
ราชาศัพท์.....	310
6 สรุปลงการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	314
สรุปลงการวิจัย.....	314
ข้อเสนอแนะ.....	317
บรรณานุกรม.....	318
ประวัติผู้วิจัย.....	326

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รามายณะ เป็นมหากาพย์สำคัญเรื่องหนึ่งของอินเดียซึ่งเป็นที่รู้จักในประเทศเขมร¹ ตั้งแต่สมัยก่อนพระนคร² เมื่อพุทธศตวรรษที่ 12 ปรากฏหลักฐานในจารึกเวียลกันเตล (Veal Kantel) K.359 เขียนเป็นภาษาสันสกฤต พบทางตอนใต้ของประเทศเขมร กล่าวถึงพระราชธิดาของพระเจ้าศรีวิธรรมัน พระขนิษฐาของพระเจ้าศรีกาววรมันยกย่องสามีของพระนาง คือพระเจ้าศรีโสมศรมันว่าเป็นผู้รอบรู้ในคัมภีร์สามเวท และปราดเปรื่องยิ่งในหมู่พราหมณ์ทั้งหลาย พระเจ้าศรีโสมศรมันได้สร้างรูปเคารพเทพเจ้าศรีตรีภูวนศวร พร้อมถวายหนังสือที่ทำเสร็จแล้ว ได้แก่ มหาภารตะ รามายณะ และคัมภีร์ปุราณะเป็นเครื่องบูชา³

ความในจารึกเขมรเรื่องการสร้างคัมภีร์สำคัญถวายเทพเจ้าเป็นเครื่องบูชา⁴ สอดคล้องกับการค้นคว้าของเวบเบอร์ (M.Weber) ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติเรื่องรามายณะพบว่า ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 12 ดินแดนแถวประเทศลาวและบริเวณใกล้เคียงจะสร้างหนังสือกวีนิพนธ์เพื่อเป็นเครื่องสักการะ⁴ ซึ่งการสร้างหนังสือรามายณะถวายนี้ สะท้อนว่ารามายณะเป็นเรื่องที่แพร่หลายในประเทศเขมรมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 แล้ว นอกจากนี้ในพุทธศตวรรษที่ 16 จารึกที่ปราสาทบาไม

¹ ดูข้อตกลงเบื้องต้น หน้า 15 - 16.

² ดูข้อตกลงเบื้องต้น หน้า 15 - 16.

³ A. Barth, *Inscriptions Sanscrites du Cambodge : Extraits des metices et extraits des manuscrits de la bibliotheque nationale* (Paris : Imprimerie nationale MDCCCLXXXV, 1885), 29.

⁴ M. Weber, *Ueber das Rāmāyana*, 345, quoted in A. Barth, *Inscriptions Sanscrites du Cambodge : Extraits des metices et extraits des manuscrits de la bibliotheque nationale*, 29.

(Barmeï) K.744⁵ และจารึกที่ปราสาท สังขะ (Sankhah) K.218⁶ ก็ได้กล่าวถึงการสร้าง รามายณะเป็นหนังสือเพื่อเป็นเครื่องสักการะด้วยเช่นกัน

เรื่องราวของพระรามคงเป็นที่ยกย่องในหมู่กษัตริย์เขมร ดังจะเห็นได้จากจารึกหลาย หลักที่เปรียบเทียบความกล้าหาญและอำนาจของกษัตริย์กับพระราม ตัวอย่างเช่น จารึกที่ปราสาท แม่บุญตะวันออก (Mébon Oriental) K.867 มีบทสรรเสริญการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้า ราเชนทรวรมันที่ 2 (พ.ศ. 937 – พ.ศ. 1511)ว่าเป็นเพราะความสามารถและความกล้าหาญ เปรียบ เทียบกับการที่พระรามใช้พลังอันมหัศจรรย์ในการ โกงศร จึงได้เสียดาผู้เป็นดังพระลักษมีของพระ นารายณ์⁷ นอกจากนี้ในจารึกปราสาทแปรรูป (Prè Rup) K.806 ก็มีบทเปรียบเทียบเดชาานุภาพของ พระเจ้าราเชนทรวรมันกับพระรามว่า เมื่อศัตรูได้ยื่นพยางค์แรกของพระนามของพระองค์ก็กลัวมาก จนพูดไม่ออกแม้พยางค์เดียว เช่นเดียวกับเมื่อมารีจ⁸ ได้ยื่นชื่อพระราม⁹

แม้ในพุทธศตวรรษที่ 22 - 23 จารึกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำบุญในพระพุทธศาสนา ของบรรดากษัตริย์และขุนนางเขมรที่ระบียงกำแพงปราสาทนครวัดจำนวน 40 หลัก ก็ยังมีอิทธิพล ของรามายณะปรากฏอยู่ให้เห็นชัดเจน ดังจารึกเขมรสมัยหลังพระนคร หลักที่ 38 (IMA 38) บทที่ 133 มีการกล่าวอธิษฐานขอผลบุญที่ตนเองกระทำ จงคลบันดาลให้ตนนั้นได้รับพรคือมีอำนาจดุจ พระรามลงมาปราบอสูรลงกา

ขออำนาจ ได้ยิน โกล
เสด็จลงจาก
พระรามเทพ
อสูรลงกา¹⁰

ดุจกาลพระนารายณ์
สวรรคตมาเกิดเป็น
ปราบสิ้นเครื่องจาง

⁵ G. Coedès, *Inscriptions du Cambodge*, Vol. 6 (Paris : École Française d'Extrême-Orient, 1954), 216.

⁶ G. Coedès, *Inscriptions du Cambodge*, Vol.3 (Paris : École Française d'Extrême-Orient, 1951), 47.

⁷ Mashesh Kumar Sharan, *Selected Cambodian Inscriptions [The Mebon and Pre Rup Inscriptions of Rajendra Varman II]* (Delhi : S.N.Publications,1981), 45.

⁸ ในที่นี้ถ่ายถอดอักษรจากภาษาสันสกฤต เช่น Sītā ถ่ายถอดได้เป็นลิตา Mārīca เป็น มารีจ ตาม ฉบับของวาลมีกี

⁹ Ibid., 128.

¹⁰ อุไรศรี วรสระริน, *จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ. 1566 – ค.ศ. 1747* (กรุงเทพฯ : จงเจริญ การพิมพ์, 2542), 138.

อนึ่ง ความนิยมเรื่องรามายณะยังปรากฏให้เห็นในส่วนที่เป็นประติมากรรมและภาพสลักเล่าเรื่องที่ประดับอยู่ตามปราสาทต่างๆ เป็นช่วงระยะเวลาสืบเนื่องกันดังนี้

ศิลปะแบบเกาะแกร์ ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ที่ปราสาทเงิน เกาะแกร์ พบประติมากรรมลอยตัวเป็นรูปสิงสองตัวต่อสู้กัน นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าเป็นวาลิกับสุครีวะ¹¹

ศิลปะแบบบันทายศรี ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 16 ที่ปราสาทบันทายศรี ซึ่งเป็นศาสนสถานที่ยังสร้างขึ้นเนื่องในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย อยู่ในรัชสมัยพระเจ้าราชนทรวรมัน ภาพสลักเล่าเรื่องที่ปราสาทบันทายศรีมีเรื่องราวมาจากเรื่องรามายณะเป็นจำนวนมาก เช่น ที่บรรณาลัยหลังใต้ หน้าบันด้านทิศตะวันออก สลักตอนราวณะโยกเขาไกรลาส ส่วนบริเวณปราสาทประธาน ปราสาทหลังกลาง ที่ทับหลังเหนือประตูด้านตะวันตก สลักเป็นเรื่องยักษ์วิราธลักสีดา นอกจากนี้ทับหลังที่ประตูด้านเหนือของปราสาท ปรากฏมีภาพสลักเล่าเรื่องการต่อสู้ระหว่างวาลิกับสุครีวะ¹²

ศิลปะแบบบาปวน ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 17 ที่ปราสาทบาปวนมีภาพสลักเล่าเรื่องรามายณะหลายตอน¹³ เช่น พระรามพระลักษมณ์พบสุครีวะ การทำสัญญาเป็นมิตรกันระหว่างพระรามและสุครีวะ วาลิต่อสู้กับสุครีวะ หนุมานถวายแหวนกุมภกามณ์หลับ การต่อสู้ของกุมภกามณ์ พระรามประทับบนรถศึก ราวณะประทับบนรถศึก หนุมานกระโดดขึ้นรถศึกของราวณะ พระรามและพระลักษมณ์ถูกศรนาคบาศของอินทรชิต พญาครุฑเข้าเฝ้าพระรามและพระลักษมณ์หลังจากที่ไล่หนาคไปแล้ว และสีดาลุยไฟพิสูจน์ความบริสุทธิ์

ศิลปะแบบนครวัด ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ที่ปราสาทนครวัด ซึ่งเป็นศาสนสถานที่ยังสร้างขึ้นเนื่องในศาสนาฮินดู ลัทธิไวษณพนิกาย ปรากฏมีภาพสลักเล่าเรื่องรามายณะ อยู่หลายตอน เช่น ราวณะโยกเขาไกรลาสซึ่งพระอิศวรและพระอุมาประทับอยู่

¹¹ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ศิลปะขอม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539), 286.

ในส่วนของประติมากรรมและภาพสลักเล่าเรื่อง การเรียกชื่อตัวละครในเรื่องรามายณะใช้ถ่ายถอดอักษรตามภาษาสันสกฤตเนื่องจากสามารถเทียบกับเรื่องรามายณะของวาฬมิกิได้

¹² มยุรี วีระประเสริฐ, เอกสารการเข้าชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในพระราชอาณาจักรเขมร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), 45-47.

¹³ Vittorio Roveda, *Khmer Mythology - Secrets of Angkor* (Bangkok : River Books Co.,Ltd, 2000), 92-97.

ข้างบน พระรามฆ่ามารีจซึ่งแปลงเป็นกวางทอง พระรามออกรบกับราวณะ พระรามประทับบน บำหนุมานแล้วแผลงศร ราวณะประทับบนรถศึก การรบระหว่างฝ่ายลิงฝ่ายยักษ์ นอกจากนี้ภายใน ปรากฏทิศย้อมุมไม้สิบสอง ยังมีภาพสลักเล่าเรื่องตอนพระรามพบสุครีเว การสู้รบระหว่างวาลีกับ สุครีเว พระรามยิงศรสังหารวาลี สีดาลุยไฟ พระรามคืนเข้าเมืองอโยธยา¹⁴ ส่วนที่ปราสาท บันทายสำหรับซึ่งร่วมสมัยกับปราสาทนครวัด หน้าบันส่วนใหญ่สลักเกี่ยวกับเรื่องรามายณะ เช่น ตอนพอลิงจองถนนไปลงกา พระรามต่อสู้กับราวณะบนรถศึก มีลิงและยักษ์เป็นฉากหลัง พระรามประทับบนบำหนุมาน พระลักษมณ์ประทับบนบ่วงคท นอกจากนี้ที่ปราสาททมมานนท์ และเจ้าสายเทวดาซึ่งเป็นศิลปะแบบนครวัดตอนปลาย ก็มีภาพสลักเล่าเรื่องตอนราวณะ โยเกา ไกรลาส การรบของวาลีกับสุครีเว และนางคาราประคองวาลี¹⁵ เป็นต้น

ในลำดับท้ายสุด ได้แก่ศิลปะแบบบาฮน ราวพุทธศตวรรษที่ 18 ที่ปราสาทพระขรรค์มี ภาพสลักเล่าเรื่องเป็นฉากสงครามลงกา¹⁶

อนึ่ง จากภาพสลักเล่าเรื่องรามายณะที่ปรากฏตามปราสาทต่างๆ มีหลายภาพที่ สามารถระบุได้ว่ามาจากเรื่องรามายณะของวาลมิกิอย่างแน่นอน ตัวอย่างเช่น อุไรศรี วรรณะริน ตีความภาพสลักเล่าเรื่องตอนนาคบาทที่ปราสาทบาปวน ปราสาททูกขวิด ปราสาททมมานนท์ รวมถึงที่ปราสาทพิมายและปราสาทพนมรุ้งที่อยู่ในเขตประเทศไทย ว่าตรงกับรามายณะของ วาลมิกิเป็นส่วนใหญ่¹⁷

เมื่อเปรียบเทียบภาพสลักเล่าเรื่องรามายณะที่ปรากฏตามปราสาทต่างๆของประเทศ เขมรกับเรื่องรามายณะของวาลมิกิแล้ว ผู้วิจัยตรวจสอบพบว่าภาพสลักเล่าเรื่องเป็นเหตุการณ์ที่ ปรากฏอยู่ในกานท์ต่างๆทุกกานท์ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะตอนที่สำคัญๆ ดังต่อไปนี้

¹⁴ Ibid., 100-125.

¹⁵ Ibid., 130.

¹⁶ Ibid., 151.

¹⁷ อุไรศรี วรรณะริน และ นันทนา ชุตินวงศ์, "ทับหลังศิลปะลพบุรี เล่าเรื่องรามเกียรติ์ ตอน นาคบาท," ใน ประชุมอรรถบทเขมร รวมบทความวิชาการของศาสตราจารย์เกียรติคุณ อุไรศรี วรรณะริน, อรวรรณ บุญฤทธิ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด [มหาชน], 2545), 35.

พาลกานท์ ตอนอภิเษกเสีตา เช่น ที่ปราสาทนครวัด มีภาพสลักเล่าเรื่องตีความได้ว่าเป็นตอนท้าวชนกต้องการเลือกคู่ให้เสีตาด้วยวิธีให้ผู้มีความสามารถมาประลองศรศักดิ์สิทธิ์ ในภาพนั้นพระรามกำลังเล็งศรยิงนกที่อยู่บนปลายเสาผ่านลือหมุน¹⁸ ภาพทางด้านซ้ายของพระรามเป็นภาพบุคคลนั่งบนบัลลังก์และมีเครื่องสูงประกอบยศซึ่งน่าจะหมายถึงท้าวชนก ส่วนภาพทางด้านขวาของพระรามเป็นกษัตริย์จากเมืองต่าง ๆ นั่งเป็นแถว โดยมีเครื่องสูงประกอบยศอีกเช่นกัน ภาพดังกล่าวไม่น่าจะตีความว่าเป็นเหตุการณ์ตอนพระรามยิงกานาสูรซึ่งอยู่ในป่า เพราะฉากที่เกิดขึ้นเป็นฉากในเมือง ดังนั้นภาพสลักเล่าเรื่องตอนนี้น่าจะเป็นฉากตอนอภิเษกเสีตามากกว่า อย่างไรก็ตามการที่ภาพแสดงเหตุการณ์ว่าพระรามเล็งศรไปที่นกทำให้รายละเอียดของเรื่องแตกต่างไปจากในฉบับวาลมิกิ ภาคที่ 67 กล่าวคือในเรื่องนั้นเมื่อท้าวชนกประกาศให้ผู้มีความสามารถมาประลองฝีมือด้วยการขยศร พระรามเป็นผู้มีพลังมาก ไม่เพียงขยศรศักดิ์สิทธิ์นั้นได้ด้วยมือข้างเดียว แต่แค่โค้งคันศรขึ้น คันศรก็หักเป็นสองท่อน เสียงราวกับฟ้าผ่าสั่นสะเทือนทั้งโลก¹⁹ การที่ในภาพนี้กลายเป็นพระรามยิงนกผ่านลือหมุน สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นอิทธิพลจากเรื่องมหาภารตะตอนอรชุนประลองศรเพื่อสุมพรนางเทราปตี โดยอรชุนได้แสดงความสามารถยิงนกผ่านลือหมุน²⁰ ผู้สลักน่าจะได้อันแบบจากตอนนี้

อาร์ณยกานท์ ตอนวิราชลักเสีตา เช่น ภาพสลักเล่าเรื่องที่ปราสาทบันทายศรี ตรงกับฉบับของวาลมิกิในภาคที่ 2 - 3²¹ นอกจากนี้ตอนพระรามสังหารมาริจ เช่น ภาพสลักเล่าเรื่องที่ปราสาทนครวัด เมื่อพระรามยิงศรฆ่ามาริจที่แปลงเป็นกวางทองมาลวง ตรงกับฉบับของวาลมิกิในภาคที่ 44²²

กิชกินธากานท์ ตอนพระรามทำสัญญาเป็นมิตรกับสุครีวะและสังหารวาลี เช่น รูปประติมากรรมที่ปราสาทเงิน และภาพสลักเล่าเรื่องที่ปราสาทบันทายศรี ปราสาทบาปวนและปราสาทนครวัด ตรงกับฉบับของวาลมิกิในภาคที่ 12 - 20²³

¹⁸ Vittorio Roveda, *Khmer Mythology - Secrets of Angkor*, 39.

¹⁹ N. Raghunathan, trans, *Srimad Valmiki Ramayanam*, Vol 1 (Vighneswara : Publishing House, 1981), 130.

²⁰ Vittorio Roveda, *Sacred Angkor The Carved Reliefs of Angkor Wat* (Bangkok :River Books Co.,Ltd., n.d.), 157.

²¹ N. Raghunathan, trans, *Srimad Valmiki Ramayanam*, Vol 2 (Vighneswara : Publishing House, 1981), 2-7.

²² *Ibid.*, 92-93.

²³ *Ibid.*, 176-222.

สุนทรกานท์ ตอนหนุมานถวายนางแก้วสีดา เช่น ภาพสลักเล่าเรื่องที่ปราสาท
บาปวน ตรงกับฉบับของวาลมิกิในภาคที่ 36²⁴

ยุทธกานท์ ตอนนาคบาศ เช่น ภาพสลักเล่าเรื่องนี้ที่ปราสาทกุขวิด ปราสาท
ธมมานนท์ ตรงกับฉบับของวาลมิกิในภาคที่ 46 - 50 คือพระรามและพระลักษมณ์ถูกนาคบาศรัค
ราวณะให้ตรีชฎานำสีดาไปทอดพระเนตรพระรามพระลักษมณ์ สีดากันแสงแต่ตรีชฎาให้สติว่าถ้า
แม่ห้ายขึ้นบนบุษบก บุษบกจะลอยจากพื้นดินไม่ได้ สีดาได้สติว่าพระรามยังมีชีวิตอยู่และนางได้
กลับเข้าเมือง ขณะนั้นพระรามฟื้นขึ้นมาก่อน ต่อมาพญาครุฑมาไล่นาคไปจากที่นั่น พระรามและ
พระลักษมณ์จึงพ้นจากบ่วงบาศ แล้วครุฑก็บังคมลาไป²⁵ นอกจากนี้ ยังมีตอนกุมภกรณณ์ต้น เป็น
ภาพสลักเล่าเรื่องที่ ปราสาทบาปวน²⁶ ตรงกับฉบับของวาลมิกิในภาคที่ 60²⁷

อุตรกานท์ เป็นตอนที่รวบรวมเรื่องเบ็ดเตล็ด เช่น ภาพสลักเล่าเรื่องที่ปราสาท
บันทายศรี ตอนกรุงราพณ์กำลังโยกเขาไกรลาส ตรงกับฉบับของวาลมิกิในภาคที่ 16 กล่าวถึง
ราวณะโยกเขาไกรลาสจนสิ้นสะเทือน นางปารวตีตกใจผวากอดพระอิศวร พระอิศวรใช้
พระบาทกดเขาไกรลาสทับแขนราวณะจนร้องโหยหวน พกยักษ์ วิทยาธร นักสิทธิ์ได้บอก
ราวณะว่ามีทางเดียวที่จะหลุดออกไปได้คือร้องขออ้อนวอนพระอิศวร²⁸

ตัวอย่างที่ยกมาทั้งหมด เป็นหลักฐานแสดงว่ารามายณะเป็นที่รู้จักกันดีในประเทศ
เขมรตั้งแต่สมัยก่อนพระนครและสมัยพระนคร โดยหลักฐานประกอบทางประติมากรรมและภาพ
สลักเล่าเรื่อง ยังแสดงให้เห็นว่ารามายณะฉบับที่ชาวเขมรรู้จักในอดีต น่าจะเป็นฉบับของวาลมิกิ
อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม สมัยหลังพระนครถึงสมัยปัจจุบัน เรื่องรามายณะก็ยังคงมีเผยแพร่อยู่
โดยชาวเขมรเรียกชื่อเรื่องตามภาษาเขมรว่ารามเกรดี²⁹ หลักฐานทางศิลปะที่พบในสมัยหลังๆ
ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกรดี ณ ระเบียบวิหารพระแก้วมรกต พนมเปญ สร้างขึ้นระหว่าง

²⁴ Ibid., 420-427.

²⁵ N. Raghunathan, trans, **Srimad Valmiki Ramayanam**, Vol.3 (Vighneswara : Publishing House, 1981), 111-123.

²⁶ Vittorio Roveda, **Khmer Mythology - Secrets of Angkor**, 39.

²⁷ N. Raghunathan, trans, **Srimad Valmiki Ramayanam**, Vol.3, 158.

²⁸ Ibid., 414 - 416.

²⁹ ต่อไปนี้ใช้ชื่อว่ารามเกรดี เมื่อเรียกชื่อรามายณะฉบับเขมร

ปี พ.ศ. 2435 – พ.ศ. 2445³⁰ เรื่องรามเกียรติ์ที่ใช้เพื่อการแสดง ได้แก่ หนังสืใหญ่หนังสืเล็ก³¹ ละคร โจน³² ระเบ้าเขมร³³

แม้ในวิถีชีวิตของประชาชน อิทธิพลของเรื่องรามเกียรติ์ ก็ยังมีให้เห็น ตัวอย่างเช่น มีการนำชื่อตัวละครหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องในเรื่องมาเป็นชื่อต้นไม้ ได้แก่ ว่างนหอกพระราม (ปราสาทฉ่งโตงตฺระกษ) ว่างนหุมนาน (ปราสาทบรณาส) เป็นต้น หรือเรื่องการทำนายโชคชะดาราสิ ก็ใช้เรื่องรามเกียรติ์ที่จารในใบลานเพื่อเป็นคัมภีร์ทำนายเกี่ยวกับโชควาสนา เป็นต้น³⁴

อนึ่ง ในส่วนของวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์นั้น ผู้วิจัยตรวจพบว่ามีจำนวน 9 ฉบับ ได้แก่ คำพากย์ภาษาเขมรฉบับสมุดไทยคำ ห้องเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ ในประเทศไทย³⁵ ฉบับสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ³⁶ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ประเทศฝรั่งเศส³⁷ ฉบับสมาคมฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ ประเทศเวียดนาม³⁸ ฉบับพระองค์เจ้าวัชยุฉายาวงส(วิญญูฉายาวง) ที่สถาบันพุทธศาสนาบัณฑิตยพนมเปญ นำมาเป็นต้นฉบับพิมพ์ออกเผยแพร่ ใน พ.ศ.2480³⁹ ฉบับตามมีจก⁴⁰ ฉบับคาสย⁴¹ เรื่องไวยราพณ์ลักพระราม⁴² และฉบับพระครูโน⁴³ นอกจากนี้ยังมีวรรณคดีเรื่อง

³⁰ กค ธีล ชาติ, *คัมภีร์บุษยาม* (กรุงเทพฯ : ฅู หาศ ธิ, 1996), 5.

³¹ Pich TumKrael, *Colour Leather and Shadow Puppet* . (Phnom Penh : Toyota Foundation, 2000), 6.

³² Pich TumKrael, *Khmer Mask Theater* (Phnom Penh : Toyota Foundation, n.d.),10.

³³ Pich TumKrael, *Khmer Dances* (Phnom Penh : Toyota Foundation, 2001), 8.

³⁴ ฅ. สฺราณณ, *การสืกฤ กษี กษเก็* (กรุงเทพฯ : ฅีริส, 1995), 1..

³⁵ คูเรื่องย่อ หน้า 21.

³⁶ คูเรื่องย่อ หน้า 21 – 22.

³⁷ Saveros Pou, “Portrait of Rama in Cambodian [khmer] Tradition,” in *Ramāyana Tradition and National Cultures in Asia*, ed. D.P.Sinha Sahchidanand Sahai (Lucknow : Cultural Affairs, Government of Uttar Pradesh, 1989), 1-7.

³⁸ ฅาษ ฅาษ หาศ, *เว็ช กษเก็* (n.p., n.d.), 1.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ คูเรื่องย่อ หน้า 16 - 18.

⁴¹ คูเรื่องย่อ หน้า 18 - 19.

⁴² คูเรื่องย่อ หน้า 19

⁴³ คูเรื่องย่อ หน้า 19 - 20.

ไตรเพทที่เนื้อความบางตอนกล่าวถึงเรื่องรามเกียรติ์⁴⁴

เรื่องรามเกียรติ์ฉบับที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจากนักวิชาการเขมรและนักวิชาการต่างประเทศ ได้แก่ รามเกียรติ์ฉบับพิมพ์เผยแพร่โดยพุทธศาสนบัณฑิตย พนมเปญ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง S. Karpeles ชาวฝรั่งเศสสมาชิกสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ ที่เข้ามาทำหน้าที่เป็นเลขธิการของสถาบันพุทธศาสนบัณฑิตยได้รวบรวมจัดพิมพ์รามเกียรติ์แต่ไม่ครบทั้งเรื่อง สามารถจัดพิมพ์เป็นตอนได้ทั้งหมด 16 เล่ม คือ เล่มที่ 1 - 10 และเล่มที่ 75 - 80

รูปแบบของคำประพันธ์ มีคำขึ้นต้นตามลักษณะบทเพื่อการแสดง เช่น คำว่า ภูงโนะ (ผะเงาะ)⁴⁵ หมายถึง ครานั้น มีเพลงหน้าพาทย์ประกอบ เช่น สัมเรบ (สัมเรบ) สมญะภาน (สมญะภาน) เซ็ดเหียจระ (เซ็ดเหียจระ) จระฎุก (จระฎุก)⁴⁶ ฯลฯ

รามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย มีเนื้อเรื่องย่อต่อไปนี้

เล่มที่ 1 ฤๅษีพิสูวามิตรทำพิธีบูชาโหม แต่ถูกกานาสูรมารบกวน ฤๅษีจึงขอพระราม พระลักษมณ์มาปราบกาแปลง แล้วฤๅษีจึงพาไปยกศรที่เมืองมิลิตา พระรามได้สืดาเป็นชายาค่อมมาพระบาทชนก จะยกราชสมบัติให้พระราม แต่นางโกเกสี⁴⁷ ขอรราชสมบัติให้พระภีรุตและขอให้พระรามเดินป่า 14 ปี ขณะที่พระราม พระลักษมณ์และสืดาถูกเนรเทศ พระรามได้พบกับกัจฉัน และสัจฉญาเป็นพี่น้องกัน

เล่มที่ 2 พระรามบวชเป็นดาบสอยู่ที่จิตตภูมบรรพต ส่วนพระบาททสธรเสียดพระทัยจนสิ้นพระชนม์ พระภีรุตกริ้วมารดาไม่ยอมครองราชย์และออกมาธัญเชิญพระรามกลับ พระรามรักษาศัฎย์ที่ให้กับพระบาททสธรด จึงยังไม่กลับเมืองจนกว่าจะครบ 14 ปี เพื่อหลบหนีจากพระ

⁴⁴ คู่มือเรื่องย่อ หน้า 20.

⁴⁵ เพลงหน้าพาทย์ทั้งหมดในบทนี้ จะใช้วิธีเขียนถ่ายถอดอักษรจากภาษาเขมร

⁴⁶ จากการสัมภาษณ์นักแสดงโขนของเขมร และจากการตรวจสอบชื่อเพลงหน้าพาทย์ในวารสารกัมพูชสุริยา ละคร โขนเขมร และระบำเขมร ผู้วิจัยพบว่าชื่อเพลงหน้าพาทย์เขมรจำนวนหนึ่งตรงกับไทย ได้แก่ เพลงเซ็ด เซ็ดฉิ่ง ตรี เป็นต้น แต่มีข้อสังเกตว่าชื่อเพลงหน้าพาทย์ส่วนใหญ่ในรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 - 10 แตกต่างจากเพลงหน้าพาทย์ของไทยอย่างชัดเจน รวมทั้งไม่อาจหาที่มาของเพลงหน้าพาทย์ในส่วนที่แตกต่างจากของไทยได้

⁴⁷ การเขียนชื่อตัวละครที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย ฉบับคามิ จก ฉบับตาสย ฉบับคำพากย์ภาษาเขมรจะใช้วิธีเขียนถ่ายถอดอักษรจากภาษาเขมร ยกเว้นชื่อสืดา เขียนตามที่คนเขมรนิยมเรียก

ประยูรญาติที่ตามมา พระรามได้พาสีดาและพระลกษมณ์เข้าป่าลี้ภัยจึงได้พบกับยักษ์พิราษที่ต้องการชิงสีดา

เล่มที่ 3 พระรามฆ่าพิราษตาย นางสุรปนาขามาขอพระรามและพระลกษมณ์เป็นสามี พระลกษมณ์กริ้วทำโทษนาง นางหนีไปหา ทูสมณ์ กรุงขร ศรีमुख ยักษ์สามคนตามมารบกับพระรามแต่ถูกพระรามสังหารหมด นางสุรปนาขาก็หนีไปลงกาเพื่อขอร้องกรุงราพณ์ให้ช่วยได้สีดา กรุงราพณ์ให้มหาริក⁴⁸ แปลงเป็นกวางทองมาล่อพระราม พระรามรู้ว่าเป็นอสูรแปลงแต่ต้องการสังหารจึงฝากสีดาไว้กับพระลกษมณ์ สีดาเป็นห่วงพระรามจึงต่อว่าพระลกษมณ์ที่ไม่ตามไปช่วยพระราม จนพระลกษมณ์ต้องทิ้งนางไปช่วยพระราม กรุงราพณ์ได้โอกาสแปลงตนเป็นฤษีมาเกี่ยวสีดา

เล่มที่ 4 สีดากริ้วกรุงราพณ์แปลงและกล่าวสรรเสริญบารมีพระราม กรุงราพณ์จึงกลับร่างเดิมอุ้มพานางเหาะไป ระหว่างทางนางได้ตั้งนกยางให้ทูลข่าวพระราม นกขตายุเข้าช่วยเหลือสีดา แต่ขตายุเสียชีวิตที่กรุงราพณ์ ถูกขว้างด้วยธำมรงค์จากหัตถ์ของสีดา กรุงราพณ์พาสีดาไปไว้ที่สวนอโศก ฝ่ายพระรามและพระลกษมณ์กลับจากสังหารยักษ์แปลงก็ไม่พบสีดาจึงออกติดตามจนพบนกขตายุซึ่งทูลเรื่องราวทั้งหมดแล้วจึงสิ้นใจ ระหว่างที่พระรามออกตามสีดาได้ไปพบยักษ์คนหนึ่งและได้ฆ่ายักษ์ตาย จากนั้นมีเรื่องแทรกว่าทูลีซึ่งสังหารพ่อของตนได้ไปทำรบกับกรุงพาลี แต่ถูกกรุงพาลีสังหารเสียในถ้ำ สุคริพน้องของกรุงพาลีเข้าใจผิดว่ากรุงพาลีเป็นฝ่ายเสียชีวิตจึงปิดปากถ้ำแล้วกลับไปครองเมือง กรุงพาลีออกจากถ้ำได้ก็ไล่ทำร้ายสุคริพ สุคริพจึงหนีไปอาศัยอยู่กับหนุมานในป่ากัทลี

เล่มที่ 5 สุคริพเห็นพระอาทิตย์หยุดตรงต้นไม้ใหญ่ ไม่ยอมโคจรแม้จะบ่ายแล้ว สุคริพเข้าใจว่ามีผู้มีบุญญานิติการผ่านมา จึงให้หนุมานไปสืบดู หนุมานได้ไปตามคำสั่งและเจรจาให้พระรามเป็นพันธมิตรกับสุคริพ พระรามตกลงจะช่วยสังหารกรุงพาลี และสุคริพจะช่วยออกตามสีดา แต่เมื่อกรุงพาลีตาย สุคริพมัวแต่เพลินอยู่ในเมือง พระรามจึงให้พระลกษมณ์ไปทวงสัญญา แต่สุคริพขอเวลาไปตามไพร่พลทหารและหนุมาน

เล่มที่ 6 สุคริพได้พาหนุมานมาเฝ้าและสาธยายอภินิหารให้พระรามพอพระทัย (ความตอนนี้ไม่สอดคล้องกันกับเล่มที่ 5 ที่พระรามได้รู้จักและเห็นอภินิหารหนุมานแล้ว ทำให้เรื่องแย้งกันอยู่) พระรามพาทัพวานรไปเขาคันธมาทน์ และให้หนุมานไปสืบเรื่องสีดาที่ลงกา หนุมานได้ถวายแหวนสีดาและรับคำจากสีดามาทูลพระราม แต่ก่อนจะกลับมานั้น หนุมานก็ได้เผาทำลายลงกา เมื่อกลับมาทูลพระราม พระองค์ได้ประทานรางวัลให้แก่หนุมาน

⁴⁸ คือมาริក

เล่มที่ 7 พระรามต้องการจองถนนไปลงกา สุกรีพแนะนำให้หามหาชมพูราชามาช่วย พระรามส่งหนุมานและองคตเป็นทูตไปเจรจากับมหาชมพูราชาแต่ไม่สำเร็จและถูกจับกุมขัง หนุมานแสดงฤทธิ์พามหาชมพูราชาที่กำลังหลับมาถวายเป็นพระราม มหาชมพูราชาเห็นว่าพระรามแท้ จจริงเป็นพระนารายณ์จึงยอมสวามิภักดิ์ พระรามสั่งจองถนน พระสมุทรสั่งพวกสัตว์น้ำมาคาบก้อน หินเอาไปทิ้ง พระรามกริ้วจะยิงทำลายพระสมุทร พระสมุทรจึงขึ้นมาขอภัยโทษและช่วย สร้างทางไปเกาะลงกา พระรามยกทัพข้ามไป

เล่มที่ 8 กรุงราชนครปรึกษารับศึกพระราม พิเพกให้ส่งสีดาคืน กรุงราชนครกริ้วให้จับ พิเพกไป พิเพกไปเข้ากับพระราม พระรามให้องคตเป็นทูตทวงสีดาคืน แต่กรุงราชนครไม่ยอม กรุง ราชนครขอให้กุมภกรัณห์ช่วยออกรบ

เล่มที่ 9 พระลกสมณ้อออกรบกับกุมภกรัณห์ การรบครั้งแรกพระลกสมณณ์ได้รับบาดเจ็บ หนุมานจึงไปหายามารักษาให้ฟื้น ต่อมาพระลกสมณณ์ได้สังหารกุมภกรัณห์จากนั้นอินทรชิตออกรบ และแสดงศรนาคบาทพระลกสมณณ์รวมทั้งพลวานร (ตอนแรกเหมือนพระรามถูกมัดด้วย แต่บท ต่อมากลายเป็นพระลกสมณณ์ถูกมัดพระองค์เดียว) พระรามกริ้วพระพรหมที่ให้ศรฝ่ายยักษ์ จึงจะ แผลงศรทำลายสวรรค์ทั้งหมดวันไว้แต่ที่พระอิสวรร พระพรหมกลัวความผิดและไปขอให้ครุฑมา ไล่นาคไป ทำให้พระลกสมณณ์และพลวานรฟื้นขึ้นมาทั้งหมด

เล่มที่ 10 กรุงราชนครพานางฉวีทิริไปทำพิธีบนเขา แต่ถูกหนุมานทำลายพิธี อินทรชิตออกรบแต่ถูกพระลกสมณณ์สังหาร ฝ่ายกรุงราชนครแพ้หมดเหลือแต่ลำพังตัวจึงให้ไปเชิญ กรุงมุลผลิมมาจากขอบจักรวาล

เล่มที่ 11-74 ขาดหายไป

เล่มที่ 75 เริ่มเรื่องตั้งแต่พระรามสั่งให้พระลกสมณณ์พาสีดาไปประหาร เพราะทรง เข้าใจผิดที่เห็นนางวาครูปกรุงราชนครซ่อนไว้ แต่พระลกสมณณ์ปล่อยนางไป นางได้ไปอาศัยอยู่กับ ฤๅษีและประสูติโอรส วันหนึ่งนางฝากโอรสไว้กับฤๅษีแต่ด้วยความเป็นห่วงจึงกลับมาพาโอรสเข้า ไปในป่าโดยที่ฤๅษีไม่รู้เรื่อง ฤๅษีตกใจจึงคิดจะชุบโอรสให้นางใหม่

เล่มที่ 76 เมื่อสีดากลับจากป่าพร้อมโอรส ฤๅษีทราบความแล้วจึงไม่คิดจะชุบกุมารอีก แต่สีดาอยากได้กุมารอีกองค์เป็นเพื่อน โอรสของตน ฤๅษีจึงเสกโอรสอีกองค์ให้ชื่อว่า ชูบลกสมณณ์เป็นน้องของรามลกสมณณ์โอรสสีดา กุมารมีฤทธิ์เดชได้ประลองศรเสียงดังไปถึงเมือง พระราม พระรามคิดว่ามีศัตรูมารุกรานจึงทำพิธีอัฐวเมธ โดยให้หนุมานออกติดตามจับกุมผู้กำริบ กุมารจับม้าม้าขี่เล่น หนุมานตรงเข้าจับพระกุมารแต่ผู้ฤๅษีกุมารไม่ได้จึงแปลงตัวเป็นลิงป่าตัวน้อย เพื่อหาโอกาสจับตัวกุมารทั้งสองพระองค์

เล่มที่ 77 หนุมานเสียทีรามลกสมณณ์และถูกสลักหน้าเป็นที่อับอาย พระรามกริ้วส่ง พระภีรุต พระสุครุฑมาพร้อมกองทัพ รามลกสมณณ์ถูกจับได้ ชูบลกสมณณ์หนีกลับไปทูลสีดา

นางให้ธำรงรงค์มาช่วยเหลือ ขณะนั้นร้อนถึงพระอินทร์ส่งนางรัมภามาช่วยรามลกษมณ์ออกจากกรุงช้างแล้วพาไปพบกับชุลลกษมณ์ที่ชายป่านอกเมือง

เล่มที่ 78 พระรามออกตามจับกุมกุมารทั้งสองด้วยตนเอง เกิดการประลองศร แต่ศรไม่ทำร้ายกัน ทำให้รู้ว่าเป็นพ่อลูกกัน พระรามตามมาขอคืนดีกับสีดา แต่นางไม่ยินยอม

เล่มที่ 79 สีดาเห็นแก่พระราม จึงยอมมอบโอรสให้ไป พระรามจัดพิธีบายศรีรับขวัญโอรส ต่อมาพระองค์ส่งโอรสมารับสีดาเข้าเมืองอีกครั้ง แต่นางไม่ยินยอม

เล่มที่ 80 พระรามหาอุบายจะให้สีดากลับเมือง จึงให้หนุมานไปทำอุบายหลอกสีดาว่าพระรามสิ้นพระชนม์ สีดาเสียใจยอมกลับมาที่เมือง แต่เมื่อรู้ความจริงนางก็อธิษฐานขอแม่พระธรณีเปิดทางให้นางหนีไปเมืองบาดาล พระรามส่งหนุมานไปตามที่เมืองบาดาลก็ไม่สำเร็จ พระรามกลัดกลุ้มพระทัยจึงแผลงศรส่งสาสน์ไปลงกาเพื่อขอให้พิเภกช่วยมาทำนายเหตุการณ์ เรื่องแต่งค้างไว้เพียงเท่านี้

จำนวนหนังสือทั้ง 16 เล่มนี้ เมื่อสำรวจดูในเบื้องต้นจะพบว่ามีความแตกต่างระหว่างเล่มที่ 1 - 10 และ 75 - 80 หลายประการ ได้แก่ การใช้ภาษาเล่มที่ 1-10 เป็นภาษาเขมรสมัยกลาง ซึ่งมีลักษณะภาษาเก่ากว่าเล่มที่ 75 - 80 มาก ตามประวัติวรรณคดีเขมรถือว่า **รามเกียรติ์** เล่มที่ 1 - 10 เป็นวรรณคดีลายลักษณ์ที่เก่ากว่าวรรณคดีเขมรทุกเรื่อง⁴⁹ ฤกษ์ แฉม อาจารย์ในคณะอักษรศาสตร์และมนุษยศาสตร์⁵⁰ กำหนดอายุของเรื่องรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 - 10 ว่าอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 - 23 คือรัชกาลพระกษัตริย์เชษฐาที่ 4 ถึงพระบาทสมเด็จพระองค์เอง ส่วนเล่มที่ 75 - 80 ประมาณพุทธศตวรรษที่ 23 - 24 สมัยพระบาทสมเด็จพระองค์เองมาถึงพระบาทสมเด็จพระองค์ด้วง⁵¹ อนึ่ง Saveros Pou ได้ศึกษาเรื่องรามเกียรติ์ด้วยวิธีทางนิรุกติศาสตร์และภาษาศาสตร์ และกำหนดสมัยของการประพันธ์ได้ว่า เล่มที่ 1 - 10 มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 - 22 กล่าวคือมีอายุเก่ากว่าที่ ฤกษ์ แฉม สันนิษฐานไว้ 100 ปี ส่วนเล่มที่ 75 - 80 อยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 23⁵² ซึ่งเป็นสมัยเดียวกันกับที่ ฤกษ์ แฉม สันนิษฐานไว้

อีกประการหนึ่งลักษณะคำประพันธ์ของเล่มที่ 1 - 10 และเล่มที่ 75 - 80 ก็มีความแตกต่างกันมาก กล่าวคือเล่มที่ 1 - 10 มีลักษณะคำประพันธ์เป็นกาพย์ชนิด ชอถ์เสถย (บทพ็โนล)

⁴⁹ Judith M. Jacob , **The traditional Literature of Cambodia : A Preliminary Guide** (New York : Oxford University Press, 1996), 7.

⁵⁰ จากประสบการณ์ที่ผู้วิจัยเคยไปประเทศเขมร ทำให้ทราบคำวามหาวิทยาลัยในประเทศเขมร เทียบเท่าแก่คณะวิชาในประเทศไทย ส่วนมหาวิทยาลัยตามความหมายของไทย เขมรใช้ว่าสกลวิทยาลัย

⁵¹ ฌาษ บากซ์ ฆาษ. ฌ็็ฆ ฆาษเก็ฏ, 2.

⁵² Saveros Pou, "Rāmakertian Studies," in **Asian Variation in Rāmāyana in Asia**, ed. Iyengar and K.R. Srinivasa (New Delhi : Sahitya Akademo, 1983), 252-261.

บทรูปโคลง (บทประพันธ์) และบทรูปกาพย์ (บทกวี) ⁵³ เล่มที่ 75 - 80 เป็น บทรูปกาพย์ 7 (บทพากย์ 7) นอกจากนี้ ขนบทางวรรณศิลป์ของเล่มที่ 1 - 10 และเล่มที่ 75 - 80 ก็มีความแตกต่างกันด้วย เช่น บทชมป่า ชมรถ ชมม้า โดยเฉพาะเล่มที่ 75-80 มีเนื้อเรื่องและขนบทางวรรณศิลป์คล้ายคลึงกับรามเกียรติ์ ฉบับพระพุทธรูปพม่าจากพม่าโลกมหาราช ซึ่งอาจเป็นเพราะอิทธิพลวรรณคดีไทยและเขมรที่มีต่อกันอย่างมากในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รามเกียรติ์ทั้ง 16 เล่มนี้จึงเป็นเหมือนหนังสือ 2 เรื่องที่สามารถแยกศึกษาได้เป็น 2 สมัย คือเล่มที่ 1 - 10 และเล่มที่ 75 - 80

ผู้วิจัยสนใจศึกษารามเกียรติ์ เล่มที่ 1 - 10 เนื่องจากเป็นรามเกียรติ์ของเขมรเอง ก่อนที่จะได้รับอิทธิพลจากไทย และเป็นรามเกียรติ์ที่แสดงความเป็นเขมรอย่างมาก นับเป็นวรรณคดีฉบับหลักของเขมรที่น่าศึกษาเรื่องหนึ่ง เพราะประเทศเขมรเป็นชาติที่มีอารยธรรมรุ่งเรืองมาในอดีต เมื่อมีการรับเอาเรื่องรามายณะมาทำเป็นฉบับท้องถิ่นของตน จึงน่าจะสนใจว่าได้มีการเพิ่ม ตัดทอน หรือพัฒนาเรื่องไปอย่างไรบ้าง นอกจากนี้ รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 - 10 ยังมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมเขมรประกอบด้วย การวิเคราะห์รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 - 10 อย่างละเอียดจะทำให้เห็นลักษณะสำคัญของวรรณคดีเรื่องนี้ ซึ่งถ้าได้นำไปศึกษาเปรียบเทียบกับรามายณะในเขตภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้มีการศึกษามาแล้ว เช่น ของไทย ลาว เป็นต้น ก็จะให้เห็นภาพรวมของรามายณะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

อนึ่ง พระยาอนุমানราชชน ได้กล่าวถึงวิธีการศึกษาและความสำคัญของการศึกษาวรรณคดีไว้ว่า วรรณคดีเกิดขึ้นจากภาพแห่งอารมณ์สะเทือนใจ กวีมีความสามารถในการถ่ายทอดคุณสมบัติที่ออกมาเป็นวรรณคดีด้วยฝีมือและเทคนิค ผู้แต่งเรียกตัวศิลปกรรมนั้นว่าองค์ประกอบ (Composition) เพราะเอาสิ่งต่างๆ มาประกอบกันเป็นรูปหรือเป็นองค์ขึ้น ⁵⁴ การศึกษาองค์ประกอบของวรรณคดีจึงทำให้เห็นถึงจินตนาการ ท่วงท่าการแสดงออก ฝีมือและเทคนิคของกวี นอกจากนั้นแล้ว วรรณคดีของแต่ละชาติย่อมประกอบด้วยท่วงท่าการแสดงออกที่เป็นของชาติ (Racial style) ⁵⁵ วรรณคดีจึงไม่ได้เกิดจากความคิดเฉพาะตัวของกวีเท่านั้น แต่ได้สะท้อนความนิยมของสังคมร่วมสมัยโดยที่กวีจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม ทั้งนี้ท่วงท่าการแสดงออกอาจจะเป็นแบบต่างๆ ก็เนื่องมาจากวัฒนธรรมหรือวิถีความเป็นอยู่ที่เป็นที่ปัจจัย ดังนั้นการศึกษาวรรณคดีนอกจากจะช่วยให้อ่านเข้าใจคุณค่าทางวรรณศิลป์แล้ว วรรณคดียังเป็นกระจกเงาฉายให้เห็นความนิยมของยุคสมัย

⁵³ ข้อคำประพันธ์ทั้งหมดในบทนี้ จะใช้วิธีถ่ายถอดอักษรจากภาษาเขมร

⁵⁴ พระยาอนุমানราชชน [เสฐียรโกเศศ], การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์. พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2533), 83.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, 90.

ในปัจจุบันหลักสูตรการศึกษาทุกระดับของประเทศต่างๆทั่วโลก ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมที่หลากหลาย (Multicultural Education)⁵⁶ เริ่มจากการเรียนรู้ท้องถิ่นของตนเอง ต่อจากนั้นก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมรัฐ วัฒนธรรมของประชาชน และวัฒนธรรมของชาติต่างๆในภูมิภาคและในโลก พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ถือว่าวรรณคดีเป็นประเภทหนึ่งของวัฒนธรรมในสาขาศิลปกรรม ผู้วิจัยเห็นพ้องด้วยว่าวรรณคดีเป็นสิ่งสะท้อนความเจริญงอกงามทางจิตใจและค่านิยม การวิเคราะห์วรรณคดีย่อมสามารถสะท้อนภาพวัฒนธรรมของชนชาติเจ้าของเรื่อง เช่น ในรามเกียรติ์ กวีกำหนดลักษณะของตัวเอกคือพระรามให้มีลักษณะหลายลักษณะ บางครั้งก็กำหนดให้เป็นพระพุทธรเจ้าไภยชัยคุรุไวฑูรย์ประภาในลัทธิมหายาน บางครั้งก็กำหนดให้เป็นพระโพธิสัตว์ในลัทธิเถรวาท บางครั้งก็กำหนดให้เป็นอวตารของพระนารายณ์ในศาสนาพราหมณ์ ลักษณะที่กำหนดอย่างปะปนนี้สอดคล้องกับประวัติความเป็นมาของศาสนาในอาณาจักรเขมรตั้งแต่โบราณว่ามีการปะปนกันทางลัทธิศาสนาทั้งพราหมณ์และพุทธศาสนาที่ยังรุกรมาช้านาน การศึกษาเรื่องรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 - 10 น่าจะทำให้เกิดความเข้าใจวัฒนธรรมของชาวเขมรได้ในส่วนหนึ่ง

โดยเหตุที่รามเกียรติ์ของเขมรเป็นวรรณคดีเขมรเรื่องแรกและถือได้ว่าเป็นรามเกียรติ์ฉบับหลักของเขมรซึ่งยังไม่มีผู้ศึกษาทางวรรณศิลป์อย่างละเอียด ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาวิเคราะห์รามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย์เล่มที่ 1-10 ด้วยระเบียบวิธีทางวรรณคดีศึกษา เพื่อจะได้เห็นลักษณะสำคัญของเรื่องรามเกียรติ์และอัญชลียลักษณ์ของกวีเขมรในด้านวรรณศิลป์ รวมทั้งได้เข้าใจวัฒนธรรมเขมรที่สะท้อนอยู่ในวรรณคดีเรื่องนี้

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษารามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10 ด้านที่มาของเรื่อง กลวิธีการแต่ง วรรณศิลป์ รวมทั้งข้อมูลทางวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยให้เห็นลักษณะเฉพาะของรามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10 ที่เป็นรามายณะฉบับหลักของเขมร

สมมติฐานของการศึกษา

1. กวีนำเสนอรามเกียรติ์เล่มที่ 1- 10 อย่างมีวรรณศิลป์เช่นเดียวกับมหากาพย์ของสันสกฤต ที่เน้นเรื่องอสังการและการพรรณนาความ

⁵⁶ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “วัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ : ความคล้ายคลึงในวิถีชีวิต “ วันที่ 26 – 28 มิถุนายน 2539 ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพมหานคร (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2540), 23.

2. ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ปรากฏในรามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10 แสดงให้เห็นว่าวรรณคดีเรื่องนี้แสดงความเป็นเขมร

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษารามเกียรติ์ ฉบับที่พุทธศาสนบัณฑิตยพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2480 เฉพาะเล่มที่ 1 - 10

ขั้นตอนของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
2. รวบรวมรามเกียรติ์ฉบับต่างๆของเขมร ได้แก่ ฉบับคามิ จก ฉบับตาสย ฉบับพระครูโน บทการแสดงคอนไวยราพนธ์ลักพระรามที่ Aymonier นักวิชาการชาวฝรั่งเศสได้ให้นักปราชญ์เขมรบันทึก คำพากย์รามเกียรติ์เขมรที่ถ่ายถอดเป็นภาษาไทย ที่หอสมุดแห่งชาติ ประเทศไทย

3. เก็บข้อมูลภาคสนามที่ประเทศเขมรและประเทศไทย โดยผู้วิจัยได้สำรวจภาพวาดรามเกียรติ์ที่ผนังกำแพงวัดพระแก้ว พนมเปญ สัมภาษณ์นักแสดงและครูสอนโขนที่วิทยาลัยวิจิตรศิลป์ พนมเปญ ชมการแสดงเรื่องรามเกียรติ์ของคณะนาฏศิลป์เขมรที่มาแสดงในกรุงเทพฯ และ สัมภาษณ์นักวิชาการที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์มีดังนี้

ครูสอนโขน

อาจารย์ ยิด สาริน เชื้อชาติเขมร สัญชาติเขมร อายุ 73 ปี เคยเล่นเป็นตัวหนุมานในละครพระราชทรัพย์ซึ่งเป็นละครหลวง ปัจจุบันเป็นครูสอน โขนในวิทยาลัยวิจิตรศิลป์

นักแสดงโขน

ออก นุน เรือน เชื้อชาติเขมร สัญชาติเขมร อายุ 43 ปี เป็นนักศึกษาที่วิทยาลัยวิจิตรศิลป์ แสดงเป็นตัวองคต จบการศึกษาแล้วและจะได้เป็นอาจารย์สอนที่วิทยาลัยวิจิตรศิลป์ต่อไป

นักวิชาการเขมร

เพชร ทูกรู๊ด เชื้อชาติเขมร สัญชาติเขมร อายุ 62 ปี เป็นนักวิชาการค้นคว้าเรื่องศิลปะการแสดงของเขมร เป็นที่ปรึกษากระทรวงวัฒนธรรมและศิลปะ กัมพูชา ผลงานที่เป็นตำราเกี่ยวกับศิลปะการแสดงของเขมร อาทิ Colour Leather and Shadow, Puppet Khmer Mask Theater และ Khmer Dances

4. วิเคราะห์เรื่องรามเกียรติ์ในด้านต่างๆ ดังนี้

4.1 ที่มาของเรื่องรามเกียรติ์

- 4.2 กลวิธีการแต่งของเรื่องรามเกียรติ์
- 4.3 วรรณศิลป์ในเรื่องรามเกียรติ์
- 4.4 ภาพสะท้อนวัฒนธรรมในเรื่องรามเกียรติ์
5. เรียบเรียงผลการวิจัย
6. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. เนื่องจากผู้วิจัยต้องกล่าวถึงประเทศเขมรในหลายช่วง หลายยุคสมัย ในงานวิจัยนี้ จะใช้คำว่าประเทศเขมร เรียกพระราชอาณาจักรกัมพูชาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และโดยแนว เทียบเดียวกัน ในงานวิจัยนี้จะใช้คำว่าภาษาเขมร วรรณคดีเขมร หมายถึงภาษากัมพูชา วรรณคดี กัมพูชาด้วยเช่นกัน

2. ยุคสมัยอาณาจักรเขมร ประวัติศาสตร์ โบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะ นิยม จัดลำดับยุคสมัย จัดลำดับยุคสมัย ดังนี้⁵⁷

- (1) สมัยฟูนัน (Founan) ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 6
- (2) สมัยก่อนพระนคร (Pre-Angkorian) พุทธศตวรรษที่ 11 - 13 หรือ ดันพุทธศตวรรษที่ 14
- (3) สมัยพระนคร (Angkorian) พุทธศตวรรษที่ 14 – 18
- (4) สมัยหลังพระนคร (Post-Angkorian) พุทธศตวรรษที่ 20 – พุทธศตวรรษที่ 24

การจัดลำดับยุคสมัยในทางภาษาคตามแนวกำหนดอายุของ G. Coedès และ Saveros Lewitz แบ่งเป็น 4 สมัย ดังนี้⁵⁸

- (1) สมัยก่อนพระนคร พุทธศตวรรษที่ 11 – 13
- (2) สมัยพระนคร พุทธศตวรรษที่ 15 – 20
- (3) สมัยหลังพระนคร หรือสมัยกลาง พุทธศตวรรษที่ 20 – พุทธ ศตวรรษที่ 24
- (4) สมัยปัจจุบัน

⁵⁷อุไรศรี วรสาริน, จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ. 1566 – ค.ศ. 1747, 7-8.

⁵⁸เรื่องเดียวกัน, 8.

3. การอ้างอิงข้อความในรามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10 ผู้ศึกษาจะคัดลอกตามอักขรวิธีที่ปรากฏตามต้นฉบับที่นำมาศึกษา และถ่ายถอดอักษรจากภาษาเขมร เช่น “ពលយុយមិនសោតសឹងផ្លូវប្រដាប់ដួង ខែកុម្ភៈនិងមោហិមា ការถ่ายถอด พลมวณิน โสตสิ่งผ่อง ปรุฎาบุฏจองค ในกูขันเอง โมะหิมา ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 43)

4. ชื่อตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับที่เป็นของเขมรใช้การถ่ายถอดจากภาษาเขมร รวมถึงตอนอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะฉบับต่างๆที่ไม่ใช่ฉบับเขมร ถ้ามีชื่อตัวละครแตกต่างกันไปในหลายฉบับ ก็จะใช้ชื่อตัวละครที่เป็นเขมรเพื่อการอธิบาย

5. หนังสือ รามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10 ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตยพิมพ์เผยแพร่ ที่ใช้ศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้จะเรียกว่า รามเกียรติ์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องรามเกียรติ์ของเขมร พบว่าสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. รามเกียรติ์เขมรฉบับต่างๆ

รามเกียรติ์เขมรมีหลายฉบับ ที่ในประเทศเขมรและไทยมีดังนี้

รามเกียรติ์ ฉบับตามี จก (พ.ศ. 2523) ประวัติตามี จก มีว่าได้บรรพชาเมื่ออายุ 23 ปี ในปี พ.ศ. 2463 ที่วิหารทิศใต้ของนครวัด และได้ท่องจำบทเรื่องรามเกียรติ์จากต้นฉบับโบราณอยู่ 9 ปี เมื่อสึกก็ได้ใช้ร้องสวดแสดงในเทศกาลของหมู่บ้าน⁵⁹

รามเกียรติ์ ฉบับตามี จก นั้น มีจุดประสงค์เพื่อเล่าสลับกับการสวดสมวด (สฺวต) คือการสวดเป็นทำนองเสนาะ ขึ้นต้นเรื่องว่ารามเกียรติ์นี้มีมาก่อนพุทธศาสนา มีฤๅษีทั้งเจ็ดทศมาประชุมกันทำให้เกิดน้ำ เกิดดิน จากนั้นกล่าวถึงการประลองความสามารถระหว่างบุตรพระพายและนาค ถ้าใครชนะจะได้แผ่นดินแผ่นน้ำทั้งหมด นาคแพ้และอธิษฐานว่าถ้าลูกพระพายทิ้งหัวนาคลงที่ใดให้แยกเป็นสามส่วน ส่วนหนึ่งเกิดบนสวรรค์ ส่วนหนึ่งเกิดตรงกลางระหว่างโลก อีกส่วนเกิดที่นรกอเวจี ส่วนที่เกิดบนสวรรค์เป็นหญิงชื่อนางดาวตารา นางได้ไปขอลูกกับฤๅษีกาไฟโคต จึงเกิดบุตรสิบสองคน จากนั้นกล่าวถึงพระอิศวรประทานมนต์ให้ยักษ์รับใช้ชื่อ นนทกะอองขมาสูรซึ่งมาขอพรจากพระองค์เพราะโกรธว่าถูกพวกเทวดาลูกคำศิริระจนล้านเกลี้ยง นนทกะอองขมาสูรสูรชื่อนี้ไว้ใส่เทวคาที่มาลูกศิริระจนคนจนกระทั่งตายหมดทั้งสวรรค์ แม้แต่พระอิศวรเองก็ต้องหนีไป

⁵⁹F. Bizot, “The Reamker,” in *Asian Variation in Ramāyana in Asia*, ed. Iyengar and K.R. Srinivasa (New Delhi : Sahitya Akademi, 1981), 263-275.

ยักษ์นั้นทะลุออกมาสู่อสูรสูรมาเกี่ยวพาราสีนางภควดี นางจึงแกล้งให้ยักษ์ใช้นิ้ววิเศษชี้ตัวเองจน บาดเจ็บแล้วพระนารายณ์ก็ออกมาสังหาร ก่อนตายยักษ์ขอไปเกิดเป็นราพณาสูรมีสินหน้าซี่สับมือ แล้วจึงได้ไปเกิดเป็นลูกนางดาวตารา มีพี่น้องร่วมท้องสิบสองคน

กล่าวฝ่ายนางภควดี ให้พระนารายณ์ไปตามหาพระอิสวร โดยที่พระนารายณ์ยังอยู่ใน ร่างของนางอัปสร ทำให้พระอิสวรเกิดความเสแหนหา พระนารายณ์จึงรีบแปลงกลับรูปเดิม แต่น้ำ เชื้อของพระอิสวรได้ออกมาแล้ว และตกลงกินไม่ได้ มิฉะนั้นจะเกิดไฟลุกไหม้ พระพายจึงต้อง คอยพัดไม่ให้ น้ำเชื้อตกลงถึงพื้น ฝ่ายนางแกมจันทรยาถุณี ถูยี้ไปจำศีลและให้พรนางว่าชื่ออะไรก็จะ ได้ของสิ่งนั้น นางได้ชื่อไปยังที่อยู่ของพระอิสวร พระพรหม และพระอาทิตย์เพื่อให้มาอยู่กับนาง ไม่นานนางก็ตั้งครรภ์ ถูยี้คิดว่าเป็นลูกตน นางสาวหาญลูกสาวคนโตบ่นถูยี้ว่าลูกตนไม่อ้วน อ้วนลูก คนอื่น ถูยี้จึงเสียน้ำว่าถ้าไม่ใช่ลูกตนก็ขอให้เป็นลิง ทำให้บุตรชายทั้ง 2 คนกลายเป็นลิงทันที นางแกมจันทรูเข้าก็โกรธและสาปนางสาวหาญให้ยืนคิดอยู่กับแผ่นหิน ฝ่ายพระพรหมสงสารลูกชาย ทั้งสองที่กลายเป็นลิงจึงเนรมิตเมืองให้ พร้อมชุบขุนนลขุนนิลให้เป็นบริวาร ส่วนนางสาวหาญที่ ยืนอยู่ที่แผ่นหิน พระพายพัดน้ำเชื้อของพระอิสวรเข้าปากนาง นางจึงมีครรภ์และให้กำเนิดบุตรชื่อ ว่าหนุมาน ต่อมานางสุชาดาชาษาพระอินทร์ถูกราพณ์มาลวงสังวาส นางจึงกลั้นใจตายลงมาเกิด เพื่อล้างผลาญราพณ์ ส่วนพระพรหมก็นิมนต์พระอินทร์ลงมาเกิดเป็นพระนารายณ์ แล้วมาเกิดเป็น พระราม⁶⁰

พระรามเกิดเป็นลูกพระบาททสรดแห่งเมืองศรีอยุธยา เหตุที่พระรามต้องออกจากเมือง ศรีอยุธยาเพราะว่าพระบาททสรดสัญญาจะยกเมืองให้พระภริศและพระสุครุศเพราะเมื่อครั้งรบกับ วงศ์พระอาทิตย์ มารดาของทั้งสองพระองค์นี้ได้ช่วยพระบาททสรดไว้ พระบาททสรดเต็มใจยก เมืองให้โอรสของนาง พระรามออกจากเมืองไปกับพระลกษุณณ์ และได้พบกับหนุมาน ต่อมาจึง เดินทางไปยกศรและได้อภิเษกกับสีดา ถูยี้ชนกยังไม่ให้พบนางและว่าถ้าไม่อดทนรอจะมีเหตุร้าย เกิดขึ้น แต่พระรามใจร้อนจะแอบไปพบสีดาให้ได้ สีดายินปนอยู่กับพระพุทธรูปจนไม่รู้ว่ามีนางอยู่ ที่ไหน ต้องใช้นิ้วจิ้มให้กระพริบตาจึงรู้ ต่อมาพระรามพระลกษุณณ์และสีดาไปประพาสป่า หิมพานต์และสีดาถูกกรุงราพณ์ลักพาไป โครงเรื่องคอนต่อไปคล้ายรามเกียรติ์ไทย ได้แก่ คอนศึก ทูทิ กรุงพาลีรบสุครีพ จองถนน เบนุจกายแปลง พระรามได้พิเพกเป็นพวก กรุงราพณ์ส่งญาติมา รบแต่แพ้หมด หนุมานทำกลมาเข้ากับกรุงราพณ์ กรุงราพณ์แพ้ หลังจากที่กรุงราพณ์ตายแล้วพิเพก

⁶⁰ การเล่าของคามิ จกเรียกชื่อสับสนกันระหว่างพระอิสวรกับพระอินทร์ เช่นเรียกพระอิสวรว่า เป็นพระอินทร์แล้วเล่าว่าพระอินทร์มาเกิดเป็นพระนารายณ์แล้วจึงเป็นพระราม การเล่าประวัติเทวดาก็มีความ สับสน เช่น เรียกชยาษาพระอินทร์ว่าพระภควดีบ้าง เรียกชยาษาพระอิสวรว่านางสุชาดาบ้าง

ได้ครองเมือง ต่อมาเป็นศึกโอรสกรุงราชนครที่ติดท้องนางมณโฑทรี กระทั่งถึงตอนสี่ดาญนางอตุล
 ยักษ์ทำกลทำให้พระรามสังหารสี่ดาญ แต่พระลักษมณ์ได้ปล่อยนางไป นางประสูติโอรส
 พระรามมาตามนาง สี่ดาญหนีไปบาคาล พระพรหมมาขอให้คืนศึกกับพระราม⁶¹

รามเกียรติ์ฉบับคาสย (พ.ศ. 2543) ประวัติของคาสยว่าเข้าหัดเล่นละครคนโจนตั้งแต่อายุ
 12 ปี ตรงกับปี พ.ศ. 2482⁶² บทที่ใช้แสดงมีที่มาจากเรื่องรามเกียรติ์ที่จารอยู่ในใบลานมาแต่เดิม แต่
 ไม่สามารถบอกสมัยที่แต่งได้⁶³ ในส่วนฉบับคำพากย์ของคาสยนั้นใช้เป็นบทพากย์เล่นละครโจน มี
 เพลงหน้าพาทย์กำกับชัดเจน ได้แก่ เพลงร้ว (เภงรุ) เพลงสุมี่ (เภงสู) เพลง
 เกราไณ (เภงเกรไณ) เพลงเซ็ด (เภงเซ็ด) เป็นต้น และยังมีบทพากย์สลับกับบทเจรจาของตัวละคร

เนื้อหาเริ่มการเล่าตั้งแต่พระอิศวรและพระนารายณ์เป็นพี่น้องกัน ยักษ์รับใช้ชื่อ
 อากงมาสูรถูกพวกเทวดาเขกศีรษะจนล้านเส้นจึงขอมนตร์จากพระอิศวรไปลงโทษเทวดา มนตร์ที่
 อากงมาสูรได้จากพระอิศวรทำให้เคือคร้อนทั้งสวรรค์ แม้พระอิศวรเองก็ต้องหนีจากเขาไกรลาส
 โดยแปลงเป็นกระบือเดินไปในฝูง นางอุมาภควดีขอพระนารายณ์ไปปราบอากงมาสูรและตามหา
 พระอิศวร จากนั้นกล่าวถึงกำเนิดเมืองขาสจัน กำเนิดพระราม กำเนิดกรุงราชนคร ผู้วิจัยเห็นว่า
 เรื่องของคาสยคล้ายคลึงกับของตามี จก ทำให้สันนิษฐานว่าเรื่องเล่าของตามี จกและคาสยน่าจะมามีที่
 มาจากแหล่งเดียวกัน รามเกียรติ์ของคาสยมีจุดประสงค์เป็นบทพากย์เพื่อการแสดง แบ่งเรื่องออกเป็น
 ตอนๆ เช่น ตอนศึกไวราพณ์ ตอนศึกกุมภการณ์ ตอนศึกมังกรกรรม เป็นต้น⁶⁴

⁶¹ F. Bizot, เบ็ญ ภยเก็ว โธ ธัก *Histoire du Reamker* (n.p., 1980), 1-272. ผู้วิจัยย่อเรื่อง
 จากการเล่าของตามี จก ที่ได้บันทึกไว้ในหนังสือเล่มนี้ นอกจากเล่มที่ตามี จกเล่าแล้ว ผู้วิจัยทราบว่ามีนักเล่า
 เรื่องรามเกียรติ์ที่มีชื่อเสียงอีกคนหนึ่งในประเทศเขมรชื่อดาครุจ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เมา เกง ตำแหน่งที่ปรึกษาและ
 ผู้อำนวยการโรงละครแห่งชาติเขมร เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2547 ที่กรุงเทพฯ และสัมภาษณ์ เพชร
 ทุกรวิธ ตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงวัฒนธรรมและศิลปะกัมพูชา เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2547 ที่กรุงเทพฯ ได้ทราบว่า
 เมื่อดาครุจเสียชีวิต ทายาทก็ได้เอาใบลานเรื่องรามเกียรติ์ที่ตราครุจเล่าไปเผากับศพของดาครุจด้วย ผู้วิจัยจึงไม่
 เห็นฉบับของดาครุจว่าตรงกับฉบับใด

⁶² ติ บัญฉ. เบ็ญ ภยเก็ว เทล ฒาย ธา สย ฒณสเขตวุฒยหใญุท (ภูมุต : ษณสิติ
 โธหุทท ใธริระบิธ, 2000), ๘.

⁶³ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2546 ผู้วิจัยสัมภาษณ์อาจารย์ชิต สาริน ปัจจุบันอายุ 73 ปีเป็นครูสอน
 โจนที่วิทยาลัยจิตรศิลปะ พนมเปญ อาจารย์ ชิต สาริน ได้ให้ข้อมูลว่าบทที่เล่นมาจากใบลานที่ปัจจุบันยังเหลือ
 อยู่และเป็นบทที่ประชาชนนิยมดู แต่เป็นรามเกียรติ์คนละส่วนกับฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย์

⁶⁴ ติ บัญฉ. เบ็ญ ภยเก็ว เทล ฒาย ธา สย ฒณสเขตวุฒยหใญุท, 1-291

นอกจากนี้ ยังมีรามเกียรติ์อีกฉบับหนึ่งที่ปรากฏเฉพาะตอนไวยราพณ์ลักพระราม เป็นเรื่องที่ Aymonier นักวิชาการชาวฝรั่งเศสได้ให้นักปราชญ์เขมรบันทึกไว้ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 Khing Hoc Dy ได้นำมารวมพิมพ์ประกอบบทวิเคราะห์ของตน⁶⁵

เนื้อหาเริ่มที่พระรามจองถนนไปลงกาแล้ว กรุงราพณ์จึงให้ไวยราพณ์เจ้าเมืองบาดาลลักพาพระรามไป ไวยราพณ์เกิดฝันร้าย โจรทำนายว่าญาติจะได้ครองเมืองแทนทำให้ไวยราพณ์โกรธจับไวยวิกไปขัง ฝ่ายหนุมานเมื่อรู้ว่าพระรามถูกจับตัวไป จึงลงไปตามหายังเมืองบาดาล หนุมานได้ต่อสู้กับมัจฉานู ภายหลังมัจฉานูรู้ว่าหนุมานเป็นพ่อจึงปล่อยให้เดินทางต่อไป หนุมานสังหารไวยราพณ์และช่วยพระรามกลับมาได้

รามเกียรติ์ฉบับพระครูโน (พ.ศ. 2507 – พ.ศ. 2511) ในปี พ.ศ. 2507 จ๊ก กาม นายกหอสมุดพุทธศาสนบัณฑิตย์ในสมัยนั้น ได้ลงพิมพ์รามเกียรติ์ฉบับพระครูโนเผยแพร่ในวารสารกัมพูขสุริยา ออกปีละ 3 - 4 ฉบับ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 ถึง พ.ศ. 2511 ก็หยุดพิมพ์เนื่องจากเป็นเรื่องที่ยาวมาก จึงขอเปลี่ยนไปลงพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์รายวันแทน⁶⁶

จ๊ก กาม เขียนในส่วนอารัมภกถาว่าพระครูโนเป็นผู้แปลและเรียบเรียงเรื่องรามเกียรติ์จากฉบับภาษาต่างประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2465 แต่ท่านเก็บรักษาไว้ไม่ให้ผู้ใดอ่าน จนท่านถึงแก่กรรมภาพที่วัดอุณาโลม จ๊ก กาม สนใจหนังสือฉบับนี้จึงติดตามจนได้ต้นฉบับมีทั้งหมด 107 เล่ม ลักษณะคำประพันธ์แต่งเป็นคำร้อยและกาพย์ ในบทอารัมภกถาของจ๊ก กาม ไม่ได้บอกว่ารามเกียรติ์ฉบับนี้แปลมาจากภาษาอะไร ผู้วิจัยคิดว่าท่านพระครูโนน่าจะได้เคยเห็นรามเกียรติ์ฉบับพระพุทธรูปพม่าจากพม่าโลกมหาราชเพราะพบว่าเรื่องที่ท่านพระครูโนประพันธ์มีโครงเรื่องเหมือนเรื่องรามเกียรติ์ไทย คือเริ่มต้นตั้งแต่หิรัณยชัษม์วันแผ่นดิน พระนารายณ์ปราบหิรัณยชัษม์ เกิดอโนมาตัน สร้างกรุงศรีอยุธยา อโนมาตันครองเมือง อโนมาตันได้นางมณีเกสร เรื่องชัษม์ สหมลิวัน ชัษม์ตรีบูรรม เรื่องฤณีโคตมกับนางกาลอัจฉาและกำเนิดกรุงพาลีสุครีพ กำเนิดนางมณโฑศิริ กรุงพาลีเข้าแย่งชิงนางมณโฑศิริจากกรุงราพณ์ไว้ พระบาททสธรทำพิธิชขอบุตร กำเนิด

⁶⁵ Khing Hoc Dy, *Un épisode du Rāmāyana khmer : Rama endomi par les maléfices de Vaïy Rābn* (ภูมิตถุ : บณฺณศตวรรษ, 2004), 1-184.

⁶⁶ ผู้วิจัยได้สอบถามเจ้าหน้าที่หอสมุดพุทธศาสนบัณฑิตย์พนมเปญ ได้หนังสือกัมพูขสุริยาเล่มที่ลงเรื่องรามเกียรติ์ของพระครูโนมาเท่าที่มีแต่ไม่จบเรื่อง เนื่องจากเปลี่ยนไปลงพิมพ์ในหนังสือรายวัน จึงไม่สามารถหาหลักฐานได้อีกว่าเนื้อเรื่องตอนที่เหลือเป็นเช่นไร

โอรส พระรามยกศรได้อภิเษกสิดา ท้าวไภยเกสได้ขอพระภริตไปครองนคร เรื่องที่ลงในกัมพูชา สุริยามีถึงเรื่องศึกทูกิเท่านั้น

นอกจากนี้ เขมรมีโบราณบันทึกเรื่องไทรเพท⁶⁷ ซึ่ง Saveros Pou สันนิษฐานจาก ฉบับโบราณว่าน่าจะเขียนขึ้นประมาณ พ.ศ. 2230 มีเนื้อความเล่าถึงกำเนิดตัวละครและ เหตุการณ์ในเรื่องรามเกียรติ์ อย่างสังเขป ได้แก่ กำเนิดของกรุงพาลีและสุครีพว่าเกิดจากพระ อินทรและพระอาทิตย์มาทำชู้กับภรรยาฤๅษี หนุมานเกิดจากน้ำเชื้อของพระอิศวร ที่มาชื่อของกรุง ราพณ์ กำเนิดสิดาว่าเป็นลูกของกรุงราพณ์ และนางสิดาถูกลอยแพตั้งแต่เกิด กำเนิดของพระราม และพี่น้อง พระรามปราบกากนาสูร พระรามอภิเษกสิดา จนกระทั่งถึงพระรามเดินป่า เรื่องที่เกี่ยวข้องกับรามเกียรติ์ มีเพียงเท่านี้

ในปัจจุบันเรื่องรามเกียรติ์ยังได้รับความนิยมในการแสดงเป็นมหรสพ เช่น การแสดง โขนเขมร เป็นต้น บทที่เล่นอาจไม่ใช่ตอนที่ปรากฏในรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 – 10⁶⁸ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รามเกียรติ์ในประเทศเขมรมีอยู่หลายสำนวนด้วยกัน แต่ฉบับที่เป็นลายลักษณ์อักษรเก่าที่สุดคือ รามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10 นั้นเอง

นอกจากนี้ ในประเทศไทยยังพบว่ามีคำพากย์รามเกียรติ์เขมร ฉบับสมุดไทยคำ (ม.ป.ป.) ในหอสมุดแห่งชาติ มีอยู่ 3 เล่มไม่สามารถระบุปีของหนังสือได้ ได้แก่ ตอนพระราม

⁶⁷ ผู้วิจัยสรุปกำเนิดตัวละครในรามเกียรติ์จากบทความของOlivier De Bemon, “Le Trai Bhet : Une Autre Version De La Légende de Ram,” in *Recherches Nouvelles sur le Cambodge* (Paris : EFFE, 1994), 84 - 85.

⁶⁸ ผู้วิจัยชม โขนเขมรตอนศึกไวยราพณ์เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2547 ที่กรุงเทพฯ คณะที่มาแสดง เป็นความร่วมมือระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและกระทรวงการต่างประเทศไทยและกระทรวงวัฒนธรรมและ วัฒนธรรมแห่งกัมพูชา ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ปก สารัน ผู้ซึ่งประดิษฐ์ทำรำและแสดงเป็นกรุงราพณ์ ทำให้ทราบว่าการเรียบเรียงบท การพากย์และทำรำในการแสดงครั้งนี้มีที่มาร่วมกันจากคณะ โขน 2 คณะ คือ คณะ โขนจังหวัด พระตะบองและคณะ โขนวัดสวายจังหวัดกัมพูชาของเขมร ส่วนบทที่นำมาแสดงมาจากบทที่ เจง พน คันควัวมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513.

รบกับยักษ์พิราธ⁶⁹ ตอนศึกตรีเศียร ฑูชน ขรณ⁷⁰ และตอนกรุงราชนัฏกาศีดา⁷¹ ผู้วิจัยได้อ่าน ต้นฉบับแล้วพบว่าคำเนินเรื่องเหมือนรามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนาบัณทิตย์แต่ถ่ายถอดจากอักษรเขมร เป็นอักษรไทย มีความแตกต่างของภาษาบ้างเป็นบางตอน

เนื้อเรื่องกล่าวถึงตอนพระรามรบกับยักษ์พิราธที่ต้องการแย่งชิงสีดา แต่ยักษ์แพ้ พระราม ตอนสุรบปนาขามาขอพระรามพระลักษมณ์เป็นสามีแล้วถูกพระลักษมณ์ทำโทษ จึงเกิดศึก กับกรุงขร ตรีเศียร ฑูสน์ ยักษ์ทั้งสามตนแพ้ และตอนนางสุรบปนาขานี้ไปขยงกรุงราชนัฏให้มาลักพา สีดา กรุงราชนัฏให้มหาริกแปลงเป็นกวางทองมาล่อพระราม สีดาต่อว่าพระลักษมณ์ให้ไปช่วย พระราม กรุงราชนัฏจึงแปลงเป็นฤๅษีมาเกี่ยวนางสีดา แต่เมื่อสีดาไม่ยินยอม กรุงราชนัฏก็กลับร่าง เคิมลักพานางไป ระหว่างทางนางได้ส่งความกับนกยาง และได้พบนกขตายุเข้าช่วยเหลือ แต่ นกขตายุแพ้กรุงราชนัฏ

คำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร ตอนศึกตรีเศียร ฑูชน ขรณ กับตอนสีดาหาย (พ.ศ.2471) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธรรมาธิราชานุภาพ ทรงชำระต้นฉบับเรื่อง คำพากย์รามเกียรติ์ภาษา เขมร ตอนศึกตรีเศียร ฑูชน ขรณ กับตอนสีดาหาย⁷² และจัดพิมพ์เป็นหนังสือ ทรงได้ต้นฉบับ มาจากหอสมุดพระนคร โดยถ่ายถอดอักษรเขมรเป็นอักษรไทยพร้อมมีคำแปลประกอบบางคำ เมื่อเปรียบเทียบกับฉบับดังกล่าวกับฉบับคำพากย์รามเกียรติ์เขมร ฉบับสมุดไทยคำ ตอนศึกตรีเศียร ฑูชน ขรณ ผู้วิจัยพบว่าเหมือนกัน นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบฉบับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาธรรมาธิราชานุภาพกับรามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนาบัณทิตย์ ผู้วิจัยพบว่าการดำเนินเรื่องเหมือนกัน อีก มีความแตกต่างของภาษาบ้างเป็นบางตอน

ตัวอย่างการเปรียบเทียบฉบับคำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมรและรามเกียรติ์ฉบับ พุทธศาสนาบัณทิตย์

⁶⁹ “คำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร,” หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยคำ, อักษรไทย, ภาษาเขมร, เส้น ดินสอด, เลขที่ 57 ตู้ 114 ชั้น 5/5 มัคที่ 120/3

⁷⁰ “คำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร,” หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยคำ, อักษรไทย, ภาษาเขมร,เส้น ดินสอด, เลขที่ 59 ตู้ 114 ชั้น 5/5 มัคที่ 120/3

⁷¹ “คำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร,” หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยคำ, อักษรไทย, ภาษาเขมร, เส้น ดินสอด,เลขที่ 58 ตู้ 114 ชั้น 5/5 มัคที่ 120/3

⁷² คำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร ตอนศึกตรีเศียร ฑูชน ขรณ กับตอนสีดาหาย (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมราชวงศ์อุทัยพันธุ์ รongทรง ณ อุทยาน มีนาคม 2471), ข - ค.

คำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร

สิงขินุทนิเจจนจร ชะนาคชะมกร ขละชะทำนิมะฤคาฯ
 ชะโตชะโคมหิงสา ขละชะเลียงผา นุราชสีคชสีฯ
 ขละชะสะนูโตหมี ชะคชะหัดถิ คำรีรมาศโขลงขลาฯ
 ชะโอดชะอุคซุมพา ชะสิงชะลา โสคสังพหูสุรายฯ⁷³

ฉบับคำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมรกล่าวถึงกรุงขรเลือกทหารยักษ์พร้อมเครื่องอาวุธจะออกไปรบกับพระราม พลยักษ์ได้จับพานะดังต่อไปนี้ คือ นาค มังกร มฤคา โด โค มหิงสา เลียงผา ราชสีห์ คชสีห์ ม้า หมี ช้าง แรด เสือโคร่ง อุฐู ชุมพา สิง ลา

ส่วนรามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนบัญญัติ เฉพาะตอนนี้มีความแตกต่างด้านคำเล็กน้อย ดังตัวอย่าง

สิงชนะนุชชะเจจนจร ชะนาคชะมกร ขละชะชะนิมะริคาฯ
 ชะโตชะโคมหิงสา ขละชะเลียงผา ขละโสคสังชะราชสีห์ฯ
 ขละชะสะนูกรบี ชะคชะหัดถิ คำรีรมาศโขลงขลาฯ
 ชะโอดชะอุคซุมพา ชะสิงชะลา โสคสังพหูสุรายฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 3 หน้า 12)

ข้อสังเกตในฉบับที่ยกมาทั้ง 2 ฉบับมีแตกต่างบ้าง เช่น โดหมี กับ กรบี (ควาย) และจาก ชี่สิงชี่ลาเปลี่ยนเป็นชี่สิงหี่ชี่ลา เมื่อเปรียบเทียบต้นฉบับคำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมรกับฉบับพุทธศาสนบัญญัติแล้วเห็นว่าน่าจะมีที่มาจากแหล่งเดียวกัน

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษารามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10

นอกจาก Saveros Pou ที่ศึกษารามเกียรติ์เขมร ในเชิงนิรุกติศาสตร์และภาษาศาสตร์อย่างละเอียดแล้ว ยังมีนักวิชาการท่านอื่นๆศึกษารามเกียรติ์ ดังต่อไปนี้

Saveros Pou ชำระต้นฉบับรามเกียรติ์ I (พ.ศ.2522) พิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาเขมร ในชื่อหนังสือว่า Ramakerti [XVIe – XVIIe Siècles] Khmer Text ในการชำระต้นฉบับ ถ้าข้อความใด

⁷³ “คำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร,” หอสมุดแห่งชาติ, สมุดไทยคำ, อักษรไทย, ภาษาเขมร, เส้นคินสอ, เลขที่ 57, หน้า 15.

Saveros ชำระแย้งกับฉบับอื่น ก็จะใช้วิธีหมายเหตุคำหรือข้อความที่ฉบับอื่นใช้แตกต่างออกไป Saveros อ้างถึงต้นฉบับที่ใช้เปรียบเทียบเพื่อการชำระหนังสือมี 3 ฉบับ ได้แก่ 1) ต้นฉบับที่หอสมุดแห่งชาติ ประเทศฝรั่งเศส 2) เรื่องรามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตยพิมพ์เผยแพร่ ปี พ.ศ. 2480 พ.ศ. 2502 และ พ.ศ. 2504 3) คำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร ฉบับสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพจัดพิมพ์⁷⁴

นอกจากนี้ Saveros Pou ยังได้แปลรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 – 10 จากภาษาเขมรเป็นภาษาฝรั่งเศส ในบทนำ Saveros ตั้งประเด็น 2 ข้อในการศึกษารามเกียรติ์ คือ 1) การกำหนดสมัยการแต่งวรรณคดีเรื่องนี้ 2) การศึกษาทางภาษาศาสตร์และปรัชญาของเรื่อง และ Saveros สรุปว่า รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 – 10 มีระยะเวลาการแต่งแตกต่างจากเล่มที่ 75 – 80 โดยเปรียบเทียบภาษาในเรื่องกับภาษาในจารึกของเขมร โบราณและจารึกเขมรสมัยหลังพระนครพบว่าภาษาในเรื่องรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 – 10 เป็นภาษาเขมรสมัยกลาง นอกจากนี้อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในเขมรช่วงสมัยที่แต่ง รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 – 10 ก็สนับสนุนข้อพิสูจน์สมัยของเรื่องว่าแต่งประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 - 22 ดังนั้น Saveros จึงให้ชื่อรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 – 10 ว่า รามเกียรติ์ I⁷⁵

Saveros Pou พิมพ์เผยแพร่บทวิเคราะห์รามเกียรติ์ I ในหนังสือชื่อ *Etudes sur le Rāmakerti [XVIe – XVIIe Siècles]*⁷⁶ เนื้อหาสำคัญของหนังสือ แบ่งเป็น 4 ส่วน คือ 1) คำจำกัดความและสถานะของรามเกียรติ์ในวรรณคดีเขมร Saveros สรุปว่า รามเกียรติ์ I เป็นมหากาพย์ของเขมรสมัยกลาง 2) โครงสร้างของเรื่อง สรุปว่าเรื่องนี้เป็นมหากาพย์ทางพุทธศาสนา โดยขั้นแรกผู้เขียนได้อธิบายลักษณะคำประพันธ์ของเรื่อง ต่อมาก็กล่าวอย่างสังเขปถึงตัวละครบางตัวที่มีบทบาทแสดงความกล้าหาญ สง่างาม และทรงความดี ได้แก่ พระราม พระลักษมณ์ พระภริศ หรือตัวละครที่แทนสัญลักษณ์ของฝ่ายมาร คือพญายักษ์ นอกจากนี้ได้ยกตัวอย่างศัพท์ที่แสดงความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาล ได้แก่ นรก สวรรค์ เขาพระสุเมรุ ฯลฯ รวมทั้งศัพท์ที่แสดงปรัชญาทางพุทธศาสนา เช่น กรรม อนิจจัง ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อสรุปว่าเนื้อหาเรื่องนี้เด่นด้วยความคิดทางพุทธศาสนา 3) การศึกษาทางด้านภาษา ได้แก่ ศึกษาการพรรณนาโวหาร บท

⁷⁴ Saveros Pou, ed., *Rāmakerti [XVIe – XVIIe Siècles] Khmer Text*. Vol. CXVII (Paris : École Française d'Extrême - Orient, 2522), II.

⁷⁵ Saveros Pou, trans. and commented. *Rāmakerti [XVIe – XVIIe Siècles]*. Vol. CX (Paris : École Française d'Extrême - Orient, 1977), VIII – IX .

⁷⁶ Saveros Pou, *Etudes sur le Rāmakerti [XVIe – XVIIe Siècles]*. Vol. CXI (Paris : École Française d'Extrême - Orient, 1977), 1 - 201.

อุปมา และวิเคราะห์คำศัพท์ 4) ภาคผนวก ทำอภิธานศัพท์เปรียบเทียบรามเกียรติ์บ้างบทกวีในวรรณคดีเรื่องเลมบก องคร วดต (เงือก หนูลู ใหล) ซึ่งเป็นวรรณคดีสมัยกลางเช่นเดียวกัน

F. Martini (พ.ศ.2521) เป็นผู้บุกเบิกนำวิธีการทางภาษาศาสตร์มาช่วยในการอ่านเรื่องรามเกียรติ์ F. Martini ได้แปลรามเกียรติ์ เป็นภาษาฝรั่งเศสและพิมพ์ในชื่อว่า *La Gloire de Rāma Rāmakerti Rāmāyana Cambodgien* Ginette Martini เขียนคำนำในหนังสือเล่มนี้ ได้วิเคราะห์ลักษณะสำคัญของเรื่องรามเกียรติ์เขมรว่าแตกต่างจากของอินเดียเพราะได้รับอิทธิพลจากรamayana ของอิน โคนีเซียและแสดงคติความเป็นพุทธนิยม โดยยกตัวอย่างตอนที่พระบาทชนกพบสีดาลอยน้ำมาเหมือนในฉบับของอิน โคนีเซียที่ว่าสีดาเป็นลูกของกรุงราพณ์แล้วถูกลอยแพมา นอกจากนี้ บทวิเคราะห์ส่วนใหญ่ชี้ประเด็นให้เห็นว่าเรื่อง รามเกียรติ์มีแก่นเรื่องและองค์ประกอบที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา โดยยกตัวอย่างการใช้สรรพนามเรียกพระรามว่าเป็นพระโพธิสัตว์ หรือเปรียบเทียบเหตุการณ์ตอนพระรามเดินป่าเหมือนกับในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก และยังยกตัวอย่างความเชื่อเรื่องกรรม การอ้างถึงระบบจักรวาลแบบพุทธศาสนา การกล่าวถึงเทวดาทงพุทธศาสนา อันได้แก่พระอินทร์ ซึ่งเป็นเทพที่คอยมาช่วยเหลือตัวละครเอกอยู่เสมอ

Judith M. Jacob (พ.ศ. 2539) เขียนแนะนำเรื่องรามเกียรติ์อย่างสังเขปในหนังสือ *The Traditional Literature of Cambodia* .ซึ่งเป็นหนังสืออธิบายประวัติวรรณคดีเขมร

लग หาบ อาน (ม.ป.ป.) เขียนหนังสือชื่อ เรื่อง รามเกียรติ์⁷⁷ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบประเภทและองค์ประกอบของเรื่องรามเกียรติ์ กับรามายณะ ของวาลมิกิซึ่ง Alfred Roussel แปลเป็นภาษาฝรั่งเศส ผู้ศึกษาเปรียบเทียบเพียงความเหมือนและแตกต่างของหนังสือทั้งสองเรื่องนี้ และองค์ประกอบของเรื่องอย่างสังเขป

สร สารุน (ม.ป.ป.) เขียนหนังสือชื่อ *สังเขปเรื่องรามเกียรติ์*⁷⁸ นำเสนอในลักษณะของการเล่าเรื่องย่อพร้อมสรุปประเด็นที่น่าสนใจของรามเกียรติ์แต่ละเล่ม

⁷⁷ นาง อบáč มาธ, เรือง ฤษเฑ์, 1-148.

⁷⁸ สร สารุน, สหุช เรือง ฤษเฑ์ (n.p. : n.d.), 1-34.

ม. ตราณ (พ.ศ.2538) เขียนหนังสือชื่อ **การศึกษาเรื่องรามเกียรติ์**⁷⁹ นำเสนอในลักษณะของการเล่าเรื่องย่อ มีการตั้งคำถามตามประเด็นที่น่าสนใจ และเฉลยเป็นแนวทางการศึกษา

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (พ.ศ. 2495) ทรงศึกษาเรื่องพระรามและพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือเรื่อง**ภาพรามเกียรติ์และเรื่องพระราม** จุดประสงค์ของการศึกษาคือต้องการค้นคว้าที่มาของเรื่องรามเกียรติ์ไทย ในส่วนที่เกี่ยวข้องไปถึงรามเกียรติ์ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับรามเกียรติ์เขมรนั้น ผู้นิพนธ์อ้างถึงเรื่องรามเกียรติ์ฉบับที่ S. Karpeles ดำเนินการพิมพ์ และได้เล่าเรื่องย่อของหนังสือแต่ละเล่ม อีกทั้งสรุปเปรียบเทียบรามเกียรติ์เขมรกับรามเกียรติ์ไทย ว่า “...ของเขมรนั้นใกล้เคียงกับของเราเป็นอันมาก แต่จะว่าเราเอามาจากเขาหรือเขาเอามาจากเราไม่ได้ทั้งสองทาง น่าจะเป็นดังนี้ ทั้งเขาทั้งเราได้เรื่องมาแต่ต้นตออันเดียวกัน ซึ่งคงจะหายเสียแล้ว...”⁸⁰

พระยาอนุমানราชชน (พ.ศ. 2495) ได้เขียนหนังสือเรื่อง**อุปกรณ์รามเกียรติ์** เพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาเรื่องรามเกียรติ์ไทย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรามเกียรติ์ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะรามเกียรติ์เขมร ผู้เขียนได้อ้างถึงรามเกียรติ์เขมรที่เป็นฉบับเก่าซึ่งมีอยู่ในหอสมุดวชิรญาณเล่มที่หนึ่งถึงสิบ⁸¹ ผู้วิจัยตรวจสอบจากเรื่องย่อที่ท่านได้ส่งเขามาไว้ เห็นว่าตรงกับฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย์ เล่มที่ 1-10 ทั้งนี้พระยาอนุমানราชชนได้สรุปเรื่องรามเกียรติ์เขมรไว้ว่า “ ...ปรากฏว่าเรื่องในนั้นเหมือนรามเกียรติ์ก็มี ที่ห่างออกไปจากรามเกียรติ์ก็มี ที่ใกล้กับเบงกาลีและมลายูก็มี เป็นอันว่ารามายณะเขมรฉบับนี้เป็นชนิครามายณะอินเดียภาคใต้ เบงกาลีชวา มลายู ค้างได้เล่าไว้แล้ว...”⁸²

ขั้นตอนการศึกษาของนักวิชาการเกี่ยวกับเรื่องรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 –10 ส่วนใหญ่เป็นการแปลเรื่อง มีการใช้วิธีทางนิรุกติศาสตร์และภาษาศาสตร์ช่วยในและกำหนดคสมัยที่แต่ง นอกจากนี้ ยังมีการวิเคราะห์ลักษณะสำคัญของเรื่อง อย่างไรก็ตามยังไม่มีกรวิเคราะห์ห้องค์

⁷⁹ย. ตราณ, กามลัญญา เว็ช ภาษเกื้อ (ภู่นฤ : เกษณฤย ฅวีล, 1995), 1 - 86.

⁸⁰พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, เรื่องพระราม (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2513),53-59.

⁸¹ พระยาอนุমানราชชนอ้างว่าได้อ่านต้นฉบับที่แปลเป็นภาษาไทยแล้ว โดย จ๋า ทองคำวรรณซึ่งแปลมาจากภาษาเขมรฉบับของ ม.เรอเนนิโกลาส แต่ผู้วิจัยไม่พบต้นฉบับดังกล่าว

⁸²พระยาอนุমানราชชน [เสฐียร โกเศศ], **อุปกรณ์รามเกียรติ์** (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2495), 134.

ประกอบทุกด้านของเรื่อง โดยละเอียด โดยเฉพาะยังไม่มีการศึกษาเรื่องวรรณศิลป์และภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมรที่แสดงความเป็นฉบับหลักของรามเกียรติ์เขมร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลที่ชัดเจนด้านที่มาของรามเกียรติ์
2. ได้ข้อมูลที่ชัดเจนด้านกลวิธีการแต่งของรามเกียรติ์
3. ได้ข้อมูลที่ชัดเจนด้านลักษณะวรรณศิลป์ในรามเกียรติ์
4. ได้ข้อมูลที่ชัดเจนด้านวัฒนธรรมเขมรที่สะท้อนในรามเกียรติ์
5. ได้ขยายความรู้เรื่องรามายณะนานาชาติ โดยเฉพาะในส่วนของรามเกียรติ์ซึ่งเป็นวรรณคดีฉบับหลักฉบับหนึ่งในประเทศภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 2

ที่มาของเรื่องรามเกียรติ์

เรื่องรามายณะเป็นวรรณคดีสำคัญของอินเดียที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ฉบับต้นแบบที่ถือว่าสำคัญที่สุดในอินเดียคือรามายณะของวาลมิกิ นักปราชญ์ทางบุรพคดีศึกษาหลายท่านสันนิษฐานอายุการแต่งเรื่องรามายณะของวาลมิกิ แตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปเชื่อว่าแต่งประมาณพุทธศักราช 700¹ ซึ่งเป็นช่วงต้นๆของพุทธกาล หลังจากนั้นก็มีรามายณะฉบับต่างๆที่ได้รับอิทธิพลจากวาลมิกิเกิดขึ้นในอินเดีย เช่น รามายณะของคุลลิตาส รามายณะของแคว้นกัมมิระ รามายณะของจีน ศาสนา รามายณะของแคว้นเบงกาลี เป็นต้น² และยังพบว่ามีเรื่องรามายณะแทรกอยู่ในหนังสือต่างๆอีก เช่น เป็นเรื่องแทรกในมหากาพย์ ปัทมปุราณะ วิษณุปุราณะ ศิวะมหาปุราณะ ภควตปุราณะ อัคนิปุราณะ สกัณฑปุราณะ คุรุทปุราณะ ฯลฯ³ นอกจากนี้ยังมีฉบับที่แพร่หลายนอกประเทศอินเดีย เช่น กากาวินรามายณะในอินโดนีเซีย ศรีรัต ราม และทิกายัต ศรีรามในมลายู รามเกียรติ์ในเขมร รามเกียรติ์ในไทย ธิเบต รามายณะในธิเบต โกตานีรามายณะในตุรกี⁴ เป็นต้น

รามายณะเป็นเรื่องที่นิยมมากในเขมรจึงทำให้เกิดการแต่งขึ้นหลายฉบับด้วยกัน เขมรเรียกว่า “รามเกียรติ์” ฉบับซึ่งเป็นที่นิยมมีอาทิ รามเกียรติ์ของพุทธศาสนบัณฑิตย์ รามเกียรติ์ฉบับคำเล่าของตามี จก และรามเกียรติ์ฉบับเพื่อการแสดงของตาสย เป็นต้น ในบรรดาหนังสือที่มีอยู่หลายฉบับนี้ รามเกียรติ์ของพุทธศาสนบัณฑิตย์ถือเป็นฉบับหลักที่สำคัญในประเทศเขมร นักวิชาการเขมรศึกษาได้เคยศึกษาหาที่มาของเรื่องรามเกียรติ์โดยมีข้อสังเกตที่คล้ายคลึงกันว่ารามเกียรติ์ ไม่ได้มีที่มาจากรามายณะของวาลมิกิ ดังนี้

¹ S. Shankar Raju Naidu, *A Comparative Study of Kamba Raamayanam and Tulasi Ramayana* (Madras : University of Madras, 1971), 6 - 7.

² พระยาอนุমানราชชน (เสฐียร โกเศศ), *อุปกรณรามเกียรติ์* (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2495), 58-106.

³ S. Shankar Raju Naidu, *A Comparative Study of Kamba Raamayanam and Tulasi Ramayana* , 14 - 28.

⁴ Ibid, 29 - 32.

Saveros Pou เห็นว่า **รามเกรดี** แต่งประมาณพุทธศตวรรษที่ 21-22 น่าจะมีที่มาจาก **รามายณะ**ของเขมรตั้งแต่สมัยเขมรโบราณ ซึ่งหนังสือที่ Saveros Pou สันนิษฐานไว้นั้นไม่มีต้นฉบับเหลือเป็นหลักฐาน แต่ Saveros Pou เชื่อว่า**รามเกรดี**สมัยเขมรโบราณมีที่มาจากหลายทาง อาทิ **รามายณะ**ของวาลมิกิ ของชาวโบราณ และของอินเดียได้ผสมกัน⁵ ส่วนพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร มีความเห็นว่านิทานพระรามที่แพร่หลายอยู่ในอินโดนีเซีย ชาวมลายูไทย เขมร ฯลฯ คงจะไม่ได้มาจากรามายณะของวาลมิกิ⁶ ตรงกับการศึกษาของ Willem Stutterheim ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง **Rama - Legend and Rama - Reliefs in Indonesia** ซึ่งมุ่งศึกษาเรื่องของพระรามในชาวโบราณและมลายู ว่านิทานเรื่องพระรามที่แพร่หลายในอินโดนีเซีย รวมทั้งเขมรนั้นไม่น่าจะจากรามายณะของวาลมิกิ⁷ และ ลง หาว่า อาน ได้เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างอย่างสังเขปของเรื่องรามายณะของวาลมิกิกับ**รามเกรดี** แต่ไม่ได้สรุปที่มาของเรื่อง**รามเกรดี**

การศึกษาที่มาของเรื่อง**รามเกรดี** และการเปรียบเทียบเนื้อหาของ**รามเกรดี**กับรามายณะฉบับอื่นๆที่มีข้อสงสัยว่าเนื้อความพ้องกันนั้น ยังไม่เคยมีการศึกษาอย่างละเอียด และยังไม่มีเปรียบเทียบ**รามเกรดี**กับ**รามเกียรติ์**ของไทย ทั้งคำพากย์**รามเกียรติ์**สมัยอยุธยา บทละครเรื่อง**รามเกียรติ์**สมัยอยุธยา และบทละครพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หรือ **ฉบับรัชกาลที่ 1** ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามีเนื้อหาพ้องกันระหว่างฉบับของเขมรและไทยอยู่หลายตอน หนึ่ง ในด้านภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของเขมรและไทยก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและยังเป็นประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน รวมถึงระยะเวลาการแต่ง**รามเกรดี**และ**รามเกียรติ์**ฉบับต่างๆของไทยที่สันนิษฐานว่าอยู่ในเวลาใกล้เคียงกัน การเปรียบเทียบเนื้อหาของเรื่องทั้งฉบับเขมรและไทยก็อาจจะช่วยในการศึกษาหาที่มาของเรื่อง**รามเกรดี**ได้ทั้งในด้านอิทธิพลและความสัมพันธ์ที่**รามายณะ**ฉบับต่างๆมีต่อกัน

ในการกล่าวถึงอิทธิพลและความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะฉบับต่างๆที่มีต่อกัน โดยเฉพาะที่มีต่อ**รามเกรดี** จำเป็นต้องกล่าวถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เพื่อให้เห็นความเป็นมา ดังนี้

⁵ Saveros Pou, "Rāmakerti - The Khmer (or Cambodian) Rāmāyana," in *Selected Papers on Khmerology*, ed. Ly Daravuth and Ingrid Muan (Phnom Penh : Reyum, 2003), 243.

⁶ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, เรื่องพระราม (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2513), 61.

⁷ Willem Stutterheim, *Rama - Legend and Rama - Reliefs in Indonesia*, trans. C.D. Paliwal and R.P. Jain (New Delhi : Indira Gandhi National Centre for The Arts, 1989), 1 - 296.

⁸ ราช ภาว ภาส, **เม็ช ภาสเก็** (n.p., n.d.), 1 - 148.

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เขมร

ประวัติศาสตร์ของประเทศเขมรเริ่มต้นราวพุทธศตวรรษที่ 6 จากการก่อตั้งอาณาจักรที่ได้รับอารยธรรมอินเดีย คึงปรากฏหลักฐานทั้งทางตำนานและประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงว่าประเทศเขมรรับวัฒนธรรมอินเดียได้ตั้งแต่สมัยก่อนพระนคร อาทิตำนานการสร้างอาณาจักรฟูนันของโกณฑัญญะกษัตริย์ผู้มาจากต่างแดน ซึ่งคล้ายกับนิยายอินเดียได้เรื่องพราหมณ์โกณฑัญญะและนางนาถีสมาผู้เป็นธิดาพระยานาค ที่พวกเชื้อสายปัลลวะใช้อธิบายต้นวงศ์ของคน¹⁰ รวมถึงการนับถือศาสนาตั้งแต่สมัยเจนละปรากฏในจารึกอังกพู (Ang Pou) และจารึกวัดโพ (Vat Pô) ประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 มีบทกล่าวสรรเสริญพระศิวะและพระวิษณุว่าเป็นผู้อยู่ในร่างเดียวกัน ด้วยการเรียกพระนามว่า หราจยูเตา (มาจาก พระหระและอจยูตะ) และ สงกราจยูต (พระสังกระและอจยูตะ)¹¹ การบูชาพระศิวะและพระวิษณุรวมเป็นพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวกันนี้ ปรากฏเป็นครั้งแรกที่ดินแดนปัลลวะก่อนพุทธศักราช 993¹² แสดงว่าอิทธิพลด้านวัฒนธรรมของอินเดียมีในอาณาจักรเขมรมาแต่โบราณ โดยเฉพาะเป็นอิทธิพลจากอินเดียได้

ปัลลวะเป็นราชวงศ์ที่ปกครองอินเดียได้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 – 14 ซึ่งได้มีอิทธิพลเข้ามาในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹³ ต่อมาราชวงศ์ปัลลวะก็ถูกราชวงศ์โจละ (Cholas) และราชวงศ์ปาณฑยะ (Pandyas) ล้มล้าง เป็นเหตุให้ชาวอินเดียใต้ที่ถูกภัยสงครามอพยพเดินทางมายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹⁴

⁹ กมลเศ ภัฏฐาจารย์, ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม. เรียบเรียงโดย หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547), 1.

¹⁰ ศี.จี.อี. ฮอลด์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่นๆ (กรุงเทพฯ มหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2526), 33.

¹¹ G. Coedès, *Inscription du Cambodge*, Vol 3 (Paris : École Française d' Extrême – Orient, 1951), 145.

¹² ศี.จี.อี. ฮอลด์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่นๆ, 126.

¹³ P.N. Chopra, T.K. Ravindran and N. Subrahmanian, *History of South India : Vol. I : Ancient Period* (New Delhi : S. Chand, 1979), 215.

¹⁴ R.C. Majumdar, *Ancient India* (Delhi : Motilal Banarsidass, 1977), 395 –398.

ตั้งแต่ พ.ศ. 1550 สมัยราชวงศ์โจละปกครองอินเดียได้ การติดต่อค้าขายระหว่างอินเดียได้แถบเบงกอลและฝั่งโคโรมาเนลที่อยู่ฝั่งทะเลตะวันออกของอินเดียได้กับอาณาจักรศรีวิชัยที่เป็นอาณาจักรสำคัญในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ยังคงดำเนินต่อไป¹⁵

ประเทศเขมรน่าจะมีความสัมพันธ์กับบริเวณอ่าวไทย มลายู และหมู่เกาะชวาซึ่งเคยเป็นอาณาจักรศรีวิชัยมาตั้งแต่อดีต เมืองออกแก้วของเขมรที่ปัจจุบันเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมและการค้า ในอดีตเมืองนี้ก็มีการติดต่อทางเรือกับเมืองทางฝั่งทะเลในอ่าวไทย มลายู อินโดนีเซีย และเปอร์เซีย¹⁶ การที่เขมรมีเมืองท่าที่สามารถติดต่อกับอาณาจักรต่างๆ ในสมัยโบราณ ย่อมเป็นไปได้ว่าเรื่องนิทานของอินเดียได้อาจผ่านเข้ามาในเขมรโดยตรงจากพ่อค้า นักบวช นักปราชญ์ของอินเดียได้ที่มาตั้งถิ่นฐานในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออาจจะได้รับนิทานและวรรณกรรมของอินเดียผ่านทางอาณาจักรศรีวิชัยก็ได้เช่นกัน การติดต่อค้าขายจึงกลายเป็นเส้นทางการเผยแพร่วัฒนธรรมไปด้วย ดังที่เชคส์กล่าวไว้ว่า การค้าขายระหว่างอินเดียกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้มีการติดต่อกัน ดังนั้นพวกนักบวชและนักปราชญ์จึงเข้ามาเผยแพร่วัฒนธรรมอินเดียและตั้งถิ่นฐาน โดยสะดวก¹⁷

ความสัมพันธ์ของประเทศเขมรกับอาณาจักรศรีวิชัยหรือดินแดนแถบแหลมชวามลายู ปรากฏหลักฐานว่าในพุทธศตวรรษที่ 13 เจนละส่วนล่างซึ่งเป็นดินแดนก่อนจะรวมเป็นประเทศเขมรถูกพวกสลัดจากอาณาจักรศรีวิชัยซึ่งตั้งอยู่บนเกาะสุมาตราและชวายกมาโจมตี¹⁸ จารึกชาวหลักหนึ่งอ้างว่าประเทศเขมรแต่อดีตเคยพ่ายแพ้แก่พระเจ้าสัตยชัยแห่งชาบักหรืออาณาจักรศรีวิชัย และรัชทายาทในเวลานั้นถูกนำตัวไปชวา สอดคล้องกับจารึกสกค กก รมที่ปรากฏพระนามพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 (พ.ศ. 1345 - พ.ศ.1393) ว่ามาจากชวาและสร้างเมืองหลวงให้ชื่อว่าอินทรปุระ ซึ่งพระองค์อาจจะเป็นผู้ที่ถูกราชวงศ์ไศเลนทร์ยึดเป็นตัวประกันอยู่ที่ราชสำนักไศเลนทร์ในเวลานั้น¹⁹ นอกจากนี้ ในกลางพุทธศตวรรษที่ 14 ยังพบร่องรอยอิทธิพลศิลปะชวาปะปนอยู่ในศิลปะเขมร ได้แก่ ลักษณะหน้าบันสลักลายซึ่งประกอบขึ้นด้วยหน้ากาล และศิระมกร 2 ศิระ

¹⁵ คี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่นๆ, 73.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 32.

¹⁷ เชคส์, *les Peuples de la Peninsule Indochinoise*, 41-44, อ้างถึงใน คี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่นๆ, 22.

¹⁸ หม่อมเจ้าสุภัททศิ ศิสกุล, ศิลปะขอม (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539), 3.

¹⁹ คี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่นๆ, 129-131.

หันหน้าออกจากกัน อันเป็นลักษณะของศิลปะแบบชาว จึงเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเขมรและชาวได้ประการหนึ่งด้วย²⁰

คำว่า “ชาว” หรือ “มลายู” ในส่วนที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์เขมรอาจใช้ปะปนกัน ทั้งนี้เพราะคำว่า “มลายู” มีความหมายทั้งด้านกลุ่มชนและภาษา ในด้านกลุ่มชนในปัจจุบันชาวมลายูเป็นชุมชนใหญ่ที่สุดในมาเลเซียแถบคาบสมุทรมลายู แต่ในรัฐอื่นๆ เช่น ชาราวัก สิงคโปร์และซาบาร์ ชาวมลายูกลายเป็นชนกลุ่มน้อย ชาวมลายูมีภูมิหลังทางชาติพันธุ์ที่ปะปนกัน บ้างก็อาศัยในคาบสมุทรมลายูและชายฝั่งของบอร์เนียวเหนือ²¹ ส่วนชาวมลายูในอินโดนีเซียปัจจุบัน มีทั้งที่อาศัยในสุมาตรา ชุนดา ชาว และบาหลิ เป็นต้น²² คำว่า “มลายู” ในทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงชาติพันธุ์โดยไม่เอาชื่อประเทศเป็นตัวกำหนด อาจมีการเรียกรวมกันไปว่า “ชาว - มลายู” ก็มี ในทางภาษา “มลายู” เป็นชื่อที่ใช้เรียกภาษาหนึ่งในห้าภาษาบนเกาะสุมาตราที่ใช้พูดในแถบริมฝั่งตะวันออกของเกาะซึ่งอยู่ตรงข้ามแหลมมลายู และเป็นภาษาที่ใกล้เคียงกับภาษามลายูที่ใช้กันในแหลมมลายู²³

แม้ในพุทธศตวรรษที่ 21 เมื่อเกิดการต่อสู้แย่งชิงราชสมบัติกันในราชวงศ์ นักองคจันทรซึ่งต่อมาเป็นกษัตริย์องค์หนึ่งของเขมรก็ได้อาศัยกำลังของทหารรับจ้างมลายูในการเข้ายึดพระราชวังเมื่อ พ.ศ. 2185 นักองคจันทรมีมเหสีเป็นชาวมลายู พระองค์รับนับถือศาสนาอิสลามและเปลี่ยนพระนามใหม่เป็นอับราฮิม หลักฐานนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมลายูและเขมรได้เป็นอย่างดี ภายหลังจากองคจันทรถูกรับไล่ออกจากราชบัลลังก์ พระบรมราชาขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 2203 ต่อมาถูกพวกจามกับมลายูซึ่งเป็นพรรคพวกของนักองคจันทรก่อจลาจล พระบรมราชาปราบจลาจลได้สำเร็จ โอรสของนักองคจันทรและพรรคพวกได้หนีเข้ามาอยู่ในไทยใน พ.ศ. 2215²⁴

ความสัมพันธ์ระหว่างเขมรและไทยมีมาตั้งแต่สมัยเมืองพระนคร เมื่อถึงสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 8 (พ.ศ. 1786 – พ.ศ. 1838) พวกไทยก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเป็นอิสระ กษัตริย์ที่

²⁰ หม่อมเจ้าสุภัททศิ ศิสกุล, ศิลปะขอม, 105.

²¹ C. Mary Turnbull, ประวัติศาสตร์มาเลเซีย สิงคโปร์ และบรูไน, แปลโดย ทองสุก เกตุโรจน์ (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2540), 27.

²² ศี.จี.อี. ฮอลด์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่นๆ, 12.

²³ เอลซา ไชนุคิน, ประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย, แปลโดยเพ็ชรี สุมิตร (กรุงเทพฯ : มุสธนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2523), 7 – 8.

²⁴ ศี.จี.อี. ฮอลด์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่นๆ, 538.

สำคัญของไทยคือพ่อขุนรามคำแหงได้เป็นพันธมิตรกับพ่อขุนเม็งราย พ่อเมืองไทยอีกอาณาจักรหนึ่ง นอกจากนี้ พ่อขุนรามคำแหงยังได้รับการสนับสนุนจากจักรพรรดิคุปไลข่านในการรุกรานเขมรอีกด้วย ชัยชนะในระยะแรกของไทยทำให้เขมรต้องเสียดินแดนทั้งรายใต้และกำลังคนที่จะเกณฑ์มาใช้งาน²⁵ ใน พ.ศ. 1860 พ่อขุนรามคำแหงสวรรคต อำนาจของสุโขทัยก็เสื่อมลง ประเทศเขมรถูกรุกรานจากไทยอีกครั้งโดยพวกไทยอยุธยา ประวัติศาสตร์เขมรช่วงนี้ไม่มีการบันทึกเป็นหลักฐานแน่ชัด²⁶ ต่อมาไทยอยุธยาเริ่มมีอิทธิพลมากขึ้นในเขมรซึ่งตรงกับสมัยหลังพระนครของเขมร ยุคสมัยดังกล่าว ไทยอยุธยาถูกรุกรานเขมรและทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายครั้งในประเทศเขมร ได้แก่ รัชสมัยของพระเจ้าอู่ทองของไทย (พ.ศ. 1893 – พ.ศ. 1912) ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระลพ พระเจ้าอู่ทองส่งพระรามศวร ราชบุตรมาตีเขมร เมืองพระนครเสียดเอกราชแก่ไทยในปี พ.ศ. 1897²⁷ ต่อมา ในสมัยเจ้าสามพระยา (พ.ศ. 1967 – พ.ศ. 1991) ตรงกับสมัยพระธรรมโศกราชของเขมร ไทยได้รุกรานเขมรและตีเมืองพระนครแตกอีกครั้ง²⁸ บางครั้งการที่ไทยเข้าไปมีส่วนร่วมกับการทำสงครามในเขมรก็เกิดจากปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติในราชวงศ์กันเอง เช่น เมื่อพระนารายณ์รึบตี กษัตริย์เขมรสิ้นพระชนม์ เกิดการแย่งชิงราชสมบัติกัน จารึกที่ตะนาวศรีบอกว่า กษัตริย์กัมพูชาและอนุชาเข้ามาอาศัยในราชอาณาจักรไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2005 - พ.ศ. 2008 ยิ่งไปกว่านั้น คู่แ่งที่แย่งชิงราชบัลลังก์ยังไปหาพันธมิตรจากไทยให้มาช่วยรบศึกกลางเมืองอีกด้วย²⁹ สงครามระหว่างไทยและเขมรครั้งสำคัญที่ตำนานของกัมพูชาถือเป็นจุดเปลี่ยนทำให้ประเทศเขมรอ่อนแอลง คือการเสียดินแดนใน พ.ศ. 2137 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของไทยและพระสัถยาของเขมร พระสัถยาต้องหนีไปประทับที่หลวงพระบาง³⁰

อย่างไรก็ตาม จนกระทั่งสิ้นพุทธศตวรรษที่ 21 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและเขมรถูกมองว่าต่างอยู่ในวัฒนธรรมลูกผสมร่วมกัน คือผสมผสานด้วยระบบแบบกษัตริย์ที่รับมาจากเมืองพระนคร แบบพุทธเถรวาทจากอาณาจักรทวารวดีของมอญ แบบพ่อปกครองลูกที่สืบสาวได้จาก

²⁵ เรื่องเดียวกัน, 156.

²⁶ เหม สุต. ฉกสภ. ชกชบรชอุเฐ : ฤทษณณฤฤฤฤ (ฤฤฤฤ : ฤฤฤฤฤ ฤฤฤฤ ฤฤฤฤ ฤฤฤฤ. 2547), 1 – 9.

²⁷ Ibid., 16–25.

²⁸ Ibid., 33 – 36.

²⁹ คี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, แปลโดย คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่นๆ, 167 – 168.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, 174 – 175.

ชนเผ่าไทยตั้งแต่ยังอยู่ทางตอนใต้ของจีน ทั้งไทยและเขมรถูกหล่อหลอมวัฒนธรรมเข้าหากัน โดยผ่านการติดต่อสัมพันธ์ทางศึกสงคราม และการนับถือศาสนาด้วยกัน³¹

ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีของไทย พระบาทองค์โนนหนีมาพึ่งไทยเพราะถูกพระบาทองค์คนแย่งราชสมบัติ ในปี พ.ศ. 2315 พระเจ้ากรุงธนบุรีช่วยสถาปนาพระบาทองค์โนนขึ้นเป็นกษัตริย์ดั้งเดิม ต่อมา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ของไทย พระบาทองค์เองกษัตริย์ผู้เยาว์ของเขมรหนีมาพึ่งไทย ในปี พ.ศ. 2337 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชช่วยอภิเษกพระบาทองค์เองขึ้นเป็นกษัตริย์เขมร ต่อมาสมัยพระบาทองค์จันทร์ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทองค์จันทร์กษัตริย์เขมรเปลี่ยนนโยบายไปอยู่ข้างเวียดนาม แต่เนื่องจากนโยบายของเวียดนามบีบบังคับเสรีภาพของชาวเขมรมาก ประเทศเขมรจึงหันกลับมาขอความช่วยเหลือจากฝ่ายไทย ทั้งขอให้พระบาทองค์ด้วงขึ้นเป็นกษัตริย์ ซึ่งขณะนั้นพระบาทองค์ด้วงประทับที่ประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทองค์ด้วงได้รับการสถาปนาเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่าสมเด็จพระหริรัถย์ ภายหลังพระองค์ยังได้ส่งพระบาทวัดตาซึ่งเป็นพระโอรสพระองค์ใหญ่เข้ามาศึกษาที่กรุงเทพฯ ๕ ต่อมาพระบาทวัดตาขึ้นครองราชย์ ทรงพระนามว่าพระบาทนโรดม³²

ความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักเขมรและไทยเป็นไปอย่างใกล้ชิด อิทธิพลของละครไทยจึงเข้าไปมีส่วนในละครหลวงของเขมร ดังที่พระนิพนธ์เรื่องนิราศนครวัดของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ มีบันทึกว่า

ละครหลวงกำพูชานี้ ทราบเรื่องตำนานว่าแรกมีขึ้นเมื่อครั้งสมเด็จพระหริรัถย์ ได้ครุไทยมาจากเจ้าพระยาบดินทรเดชา(สิงห์ สิงหเสนี) หัดเล่นแต่ครั้งรัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์ แต่เล่นเป็นอย่างละครเจ้าต่างกรม ต่อมาถึงสมเด็จพระนโรดมจึงเล่นเอาอย่างละครหลวงครั้งรัชกาลที่ 4 เมื่อสมเด็จพระนโรดมครองกรุงกำพูชาอยู่นั้น พยายามหาครุละครมาจากกรุงเทพฯ ๕ ได้ใครออกมาที่ยกย่องชูปเลียง ได้ตัวละครดีของเจ้าคุณจอมมารดาอมบั้ง ละครพระองค์เจ้าดวงประภาบัง ละครพระองค์เจ้าสิงหนาทบัง และละครโรงอื่นๆก็ได้มาเป็นครุอีกหลายคน ละครหลวงครั้งสมเด็จพระนโรดมเล่นแต่ภาษาไทยอย่างเดียว มาถึงครั้งพระศรีสวัสดิ์ก็โปรดเล่นละคร ได้ละครของสมเด็จพระนโรดมประสมโรงเล่นต่อกันบ้าง หัดขึ้นใหม่บ้าง แต่เล่นทั้งภาษาไทยและภาษาเขมร...³³

³¹ เรื่องเดียวกัน, 120.

³² เรื่องเดียวกัน, 564 – 576.

³³ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, นิราศนครวัด (กรุงเทพฯ : มติชน, 2545), 227.

หลังจากสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อิทธิพลของไทยในด้านการเมืองต่อราชสำนักเขมรค่อยๆ หดลงเนื่องจากเขมรเข้าไปอยู่ในรัฐอารักขาของฝรั่งเศส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2406 – พ.ศ. 2496 อย่างไรก็ตาม อิทธิพลทางด้านดนตรีของไทยและเขมรยังมีความสัมพันธ์กันอยู่ เช่นในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้ไปสอนดนตรีไทยในราชสำนักเขมรของสมเด็จพระเจ้ามณเฑียรวงศ์ หลังจากกลับมาประเทศไทยแล้ว ในปี พ.ศ. 2475 มีประวัติว่าหลวงประดิษฐไพเราะได้นำเพลงเขมรบางเพลงที่ไพเราะมาแต่งขยาย เช่น เพลงชะแมร์ซงซาร์ (ซงซาร์ คือ สงสาร หมายถึงการท่องเที่ยวไปตามเพรงกรรม) ซึ่งเป็นเพลงเขมรๆ แท้ๆ ในอัตรา 2 ชั้นมาขยายเป็นเพลงในอัตรา 3 ชั้น³⁴

ตัวอย่างดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างประเทศเพื่อนบ้านเช่นเขมรและไทยว่ามีการแลกเปลี่ยนและพัฒนาศิลปะระหว่างกัน เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในทุกด้านมีการติดต่อแลกเปลี่ยนกัน ความสัมพันธ์ทางวรรณคดีก็น่าจะอยู่ในวิธีการเดียวกัน

ประวัติศาสตร์เขมรตั้งแต่สมัยก่อนพระนคร สมัยพระนคร สมัยหลังพระนคร จนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของประเทศต่างๆ ที่มีต่อเขมร การติดต่อและแลกเปลี่ยนทั้งด้านการเมือง การสงคราม และการค้าขาย ย่อมนำไปสู่การแลกเปลี่ยนกันในด้านศิลปะ วัฒนธรรม และ อักษรศาสตร์ด้วย

ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของเขมรกับประเทศต่างๆ ที่เน้นอินเดีย มลายู และไทย แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่มีต่อกันอย่างสืบเนื่อง และประเทศเหล่านี้ต่างก็มีรามายณะฉบับที่เป็นของชาติตนเอง ประการสำคัญที่ว่ารามเกียรติ์ของเขมรมีเนื้อหาที่พ้องกันกับรามายณะของอินเดียของมลายู และของไทยทำให้น่าสนใจว่ารามายณะฉบับต่างๆ นี้มีอิทธิพลและความสัมพันธ์กับรามเกียรติ์ของเขมรอย่างไรบ้าง การทราบที่มาของรามเกียรติ์จะช่วยให้เห็นกลวิธีการแต่งและการสร้างวรรณศิลป์ของกวีเขมรได้ด้วย

การเปรียบเทียบรามเกียรติ์กับรามายณะบางฉบับ

ในการศึกษาเปรียบเทียบที่มาของรามเกียรติ์ ผู้วิจัยนำเสนอรามเกียรติ์เป็นฉบับหลัก กับรามายณะของกัมพูชา ซึ่งพบว่ามีเนื้อความใกล้เคียงกันมากกว่าฉบับรามายณะของวาเลอมีกซึ่งถือเป็นฉบับค้นแบบ และทิกายัต ศรีราม ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นฉบับสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนฉบับเพื่อนบ้านได้เลือกรามเกียรติ์ฉบับไทย 3 ฉบับที่แต่งประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 – 22 รวมเอกสารทั้งหมด 6 ฉบับ ดังนี้

³⁴ ณรงค์ชัย ปิฎกรัตน์, สารานุกรมเพลงไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ม.ป.ป.), 22.

รามายณ์ของกัมพัน (Kamba Rāmāyanam) ฉบับเดิมเป็นภาษาทมิฬ H V Hande แปลเป็นภาษาอังกฤษ

รามายณะของวาลมิกิ (Srimad Vālmiki Ramayana Vol. I – III) ฉบับเดิมเป็นภาษาสันสกฤต N. Raghunathan แปลเป็นภาษาอังกฤษ

ทิกายัต ศรีราม เดิมเป็นภาษามลายู C.D. Paliwal เล่าเก็บความเป็นภาษาเยอรมันในหนังสือชื่อ Rama - Legend and Rama – Reliefs in Indonesia และ R.P. Jain แปลเป็นภาษาอังกฤษ

คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา ไม่ปรากฏผู้แต่ง อีกทั้งไม่ได้ดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ มีเป็นตอนๆ รวบรวมพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือวชิรญาณ กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ออกเป็น 2 เล่ม ได้แก่ ตอนศึกสำคัญบางศึกระหว่างกรุงลงกาและฝ่ายพระราม ตอนสีดาหาย ตอนพระรามได้ขีจอิน ตอนหนุมานถวายนวแผน ตอนหนุมานเผาองคา ตอนพระรามประชุมพล ตอนพระรามประชิดลงกา ตอนศึกไมยราพ และตอนศึกกุมภกรรณ

บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยอยุธยา มีแต่ตอนพระรามประชุมพล จนถึงตอนองคตสื่อสาร ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรเป็นผู้จัดพิมพ์

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ซึ่งเป็นฉบับที่มีเนื้อเรื่องสมบูรณ์ที่สุดของไทย

เนื่องจากเหตุการณ์ในแต่ละเล่มของรามเกียรติ์มีหลายเหตุการณ์ ถ้าใช้เล่มเป็นการแบ่งเหตุการณ์ก็จะทำให้ไม่ละเอียดพอ ผู้วิจัยจึงขอแบ่งเป็นตอนๆตามเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง ซึ่งในที่นี้แบ่งออกได้เป็น 32 ตอน ดังจะเปรียบเทียบกับฉบับอื่นๆ ดังนี้³⁵

1. ตอนพระรามสังหารกานาสูร³⁶

รามเกียรติ์	พิสูวามิตรมหาฤทธิทำพิธีบูชาโหม อสูรตนหนึ่งชื่อกานาสูรแปลงเป็นกาบิน มาจิกทำลายพิธี พิสูวามิตรขอให้พระรามและพระลกษมณ์ไปปราบกานาสูร โดยฤทธิได้ชุบสรศักดิ์สิทธิ์มอบให้พระรามไปสังหารกานาสูรซึ่งแปลงเป็นกา
รามายณ์	Rāvana ส่งนาง Tātakai มารบกวนการบำเพ็ญพรตของViswāmitra

³⁵ ตอน (episode) ในที่นี้ คือ ช่วงหนึ่งๆ ของบทละคร ในแต่ละตอนจะมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน ตอนหนึ่งๆ จะเชื่อมกับตอนอื่นๆ เพื่อสร้างโครงเรื่อง (ราชบัณฑิตยสถาน, ศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2545), 160.

³⁶ ผู้วิจัยขอเขียนชื่อตัวละครที่อยู่ในตารางตามต้นฉบับเดิมหรือเป็นฉบับแปลที่เลือกมาศึกษา ส่วนคำอธิบายนอกตารางใช้ชื่อตามภาษาเขมร

	พระฤๅษีจึงมาขอให้ Rāma ไปปราบนาง Tātakai Dassaratha จำใจให้ Rāma ไปปราบนางรากษส
รามายณะ	ราวณะส่งรากษสชื่อมาริจและสุพาหุมารบวกรบนำเพ็ญพรตของเหล่าฤๅษี วิสวมิตรจึงมาขอท้าวทศรถให้พระรามและพระลักษมณ์ไปปราบนางรากษส ท้าวทศรถจำใจให้ไป ระหว่างเดินทางผ่านป่าชื่อนาคคทา พระรามได้สังหาร นางนาคคทาซึ่งเป็นแม่ของมาริจและสุพาหุ
ทิกายัต ศรীরาม	ไม่มีเหตุการณ์ตอนนี้
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	ทศกัณฐ์ส่งนางกานาสูรและฝูงบริวารซึ่งแปลงเป็นกามารบวกรบพวกฤๅษี พระวชิษฐ์และพระสวามิตรจึงมาขอพระรามและพระลักษมณ์เพื่อไป ปราบกานาสูรและบริวาร

เหตุการณ์สำคัญของรามเกียรติ์ในตารางข้างต้น คือ พระรามสังหารนางกานาสูร มีใน

รามายณะ รามายณะ และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเฉพาะตอนพระรามสังหารนางกานาสูรในรามเกียรติ์ พบว่าพ้องกับ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 คือ ขณะที่พระรามสังหารกานาสูรนั้น กานาสูรอยู่ในร่างของกาแปลง ในขณะที่ฉบับอื่นๆ กานาสูรอยู่ในร่างของรากษส แต่รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มีรายละเอียดมากกว่าในรามเกียรติ์ คือ 1) พระฤๅษีวิสิษฐุและพระฤๅษีพิสวามิตรไปด้วยกัน 2 คน เพื่อไปขอพระ รามและพระลักษมณ์มาปราบกานาสูร 2) กานาสูรได้รับคำสั่งจากกรุงราพณ์ให้ก่อกวนฤๅษี และ 3) กานาสูรมาพร้อมสมุนที่แปลงร่างเป็นกา

2. ตอนพระรามอภิเษก

รามเกียรติ์	พระบาทชนกทำพิธีจรดพระนังคัลลิมฝั่งแม่น้ำยมนา จึงได้พบนางสีดาบน ดอกบัวรัตน์ข้างฝั่งแม่น้ำ พระบาทชนกนำนางกลับเมืองและเลี้ยงดูใน ฐานะพระธิดา และตั้งชื่อนางว่าสีดา พระบาทชนกทำพิธีชุบศรศักดิ์สิทธิ์ และประกาศจะอภิเษกนางสีดาให้แก่ผู้ที่สามารถยกศรได้ บรรดาเทพและ
-------------	--

	กษัตริย์เมืองต่างๆไม่สามารถยกศรได้ พิศวามิตรมหาฤๅษีนำพระรามมายัง ปะรำพิธี พระรามสามารถยกศรขึ้นได้และตัวคชสารสามารถอบจนทำให้ เกิดเสียงดังกัมปนาท พระบาทชนกเห็นเช่นนั้นก็ยินดี จึงนำนางสีดามา ถวายพระรามและส่งทูตไปแจ้งข่าวยังพระบาททศรถ
รามายณ์	ท้าว Janaka ไถ่ที่คืนศักดิ์สิทธิ์ แล้วพบ Seeta จากรอยไถจึงพานางกลับไป เลี้ยงเป็นพระธิดา เมื่อนางมีอายุครบวิวาห์ได้ จึงจัดพิธีให้ผู้มีความสามารถ มาประลองยกศรที่เป็นของพระอิศวร Rāma และ Seeta ได้สบตากันก่อน หน้าที่ Rāma จะเข้าประลองยกศร Rāma ยกศรได้และทำศรหัก
รามายณะ	ท้าวชนกไถ่ที่คืนศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ได้พบนางสีดา จึงตั้งชื่อให้ว่าสีดาเพราะ พบนางจากรอยไถ ท้าวชนกพานางกลับไปเลี้ยงเป็นพระธิดา เมื่อนางมี อายุครบวิวาห์ได้ จึงจัดพิธีให้ผู้มีความสามารถมาประลองยกศรที่เป็นของ พระอิศวร พระรามยกศรได้และทำศรหัก
ทิกายัต ศรียราม	Sita Devi เป็นพระธิดาของ Rāvana เมื่อนางเกิดมา Bibu Sanam ทำนาย ว่าผู้ใดแต่งงานกับพระธิดาองค์นี้ก็จะเป็นผู้ฆ่าบิดาของนาง และได้ครอบ ครองโลกทั้งสี่ Rāvana ต้องการฆ่าพระธิดา แต่ Mandu Daki ให้ใส่พระ ธิดาในกล่องเหล็กลอยน้ำ ฤๅษี Kali พบนางที่ริมน้ำจึงนำไปเลี้ยง เมื่อนางอายุ ครบวิวาห์ได้ ฤๅษี Kali ให้ยกศรของ Bēdana guru ซึ่งตนเก็บรักษาไว้แล้ว ยิ่งผ่านคืนตาล40 คืน Rāma ยิ่งได้จึงได้อภิเษกกับนาง
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	นางสีดาเป็นพระธิดาของทศกัณฐ์ เมื่อแรกเกิด พิเภกทำนายว่าเป็นกาลกิณีจะ มาล้างเผ่าพงศ์ชัษย์ ทศกัณฐ์ให้ใส่หอบลอยน้ำ ท้าวชนกพบนางในหอบที่วาง อยู่บนดอกบัวริมน้ำ จึงฝึนางฝากแผ่นดินไว้ก่อนเพราะยังบำเพ็ญตบะไม่ สำเร็จ เมื่อจะกลับไปครองเมืองจึงไถคืนหานาง ท้าวชนกพานางกลับเมือง แล้วตั้งชื่อให้ว่าสีดา ขณะนั้นนางมีอายุได้ 16 ปี ท้าวชนกจึงตั้งพิธียกศรซึ่ง เป็นศรของพระอิศวร เพื่อหาผู้ให้นาง พระรามและนางสีดาได้พบสบตากัน ก่อนที่พระรามจะสามารถยกศรได้และน้าวยิงศรทำให้เกิดเสียงดัง

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ตอนพระรามอภิเษกนางสีดามี 2 เหตุการณ์ คือ พระบาทชนกพบนางสีดาและนำมาเลี้ยง กับเหตุการณ์พระรามยกศรได้ทำให้ได้อภิเษกกับนางสีดามีใน รามายณ์ รามายณะ หิกายัต ศรีราม และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อเรื่องเฉพาะตอนพระรามอภิเษกนางสีดา พบว่าในรามเกียรติ์ พ้องกับ หิกายัต ศรีราม คือ 1) เหตุการณ์ที่พระบาทชนกพบนางสีดาและนำมาเลี้ยง มีรายละเอียดว่า พระบาทชนกพบนางสีดาในน้ำ ส่วนฉบับอื่น พบนางสีดาจากการไถดิน 2) เหตุการณ์ตอนพระรามยกศรขึ้นยังทำให้ได้อภิเษกกับนางสีดา พระรามไม่ได้ทำศรหัก

ส่วนรายละเอียดตอนที่พบว่ารามเกียรติ์ และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 พ้องกันคือ 1) สีดาอยู่ในคอกบัว 2) ตอนพระรามยกศรขึ้นยังทำให้ได้อภิเษกกับนางสีดา พระรามไม่ได้ทำศรหัก

3. ตอนรามบรมสุรว่าพระรามมีชื่อเหมือนกัน

รามเกียรติ์	พระบาททศรถเดินทางไปร่วมงานอภิเษกพระรามกับนางสีดา เมื่อพิธีเสร็จสิ้นแล้วพระบาททศรถพาพระรามและนางสีดากลับเมือง ระหว่างทางพบกับรามบรมสุรที่ตามมาท้าพระรามสู้เพราะไม่พอใจว่าชื่อของพระรามเหมือนชื่อของตัวเอง พระรามประกาศตนว่าเป็นนารายณ์อวตารมาปราบยุคเข็ญ และแสดงเดชานุภาพหยาบทรุนออกยิง รามบรมสุรยอมแพ้และถวายศรทั้งหมดของคนแก่พระราม
รามายณ์	Parasurāma ไม่พอใจที่ Rāma ทำศรของพระอิศวรหักจึงมาท้า Rāma ให้สู้ด้วย ผลการต่อสู้ปรากฏว่า Parasurāma แพ้
รามายณะ	ปรศุรามไม่พอใจที่พระรามทำศรของพระอิศวรหักจึงมาท้าพระรามให้สู้ด้วย ผลการต่อสู้ปรากฏว่าปรศุรามแพ้
หิกายัต ศรีราม	Puspa Rama ไม่พอใจที่ Sēri Rama มีชื่อเหมือนกับตน จึงมาท้า Sēri Rama ให้สู้ด้วย ผลปรากฏว่า Puspa Rama แพ้
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีคันทันฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีคันทันฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	รามสุรไม่พอใจที่พระรามมีชื่อเหมือนกับตน จึงมาท้าพระรามให้สู้ด้วย ผลการต่อสู้ปรากฏว่ารามสุรแพ้

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนรามบรมสุรสูกับพระรามนั้น มีในรามายณ์ รามายณะ หิกายัต ศรีรามและ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อเรื่องของ รามเกียรติ์ ในตอนการต่อสู้ระหว่างรามบรมสุรสูกับพระราม ให้รายละเอียดว่ารามบรมสุรไม่พอใจพระรามที่มีชื่อเหมือนตน พบว่าพ้องกับ หิกายัต ศรีราม และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มากที่สุด ในขณะที่ฉบับอื่น รามบรมสุรไม่พอใจเพราะพระรามทำศรของ พระอิสวรรหักในตอนยกศร

4. ตอนนางไกเกสัชชวางไมให้พระรามครองเมือง

รามเกียรติ์	พระบาททศรดตั้งใจกราชสมบัติให้แก่พระราม นางไกเกสัชชวางไมที่พระบาททศรดให้กับนางเพราะ ได้ช่วยชีวิตของพระองค์ไว้ครั้งพระองค์ไปปราบยักษ์ชื่อพระอาทิตย์สุริยา โดยให้พระกฤษณะครองเมืองและ เนรเทศพระราม พระบาททศรดต่อรองขอแบ่งแผ่นดินศรีอยุธยาเป็นสอง ส่วน โดยให้พระรามและพระกฤษณะปกครองคนละส่วน แต่นางไกเกสัชชวางไมยอม
รามายณ์	ในตอนที่ Rāma เคยแกลังยั้งหลังนางค่อม Mantarai นางจึงยุยงนาง Kai Keyi ให้ทวงพรที่ได้จาก Dassaratha เพราะได้ช่วยชีวิตของพระองค์ไว้ครั้งพระองค์ไปปราบยักษ์ชื่อ Campara โดยขอไม่ให้ Rāma ครองเมือง
รามายณะ	นางมันทรชยุยงนางไกเกสัชชวางไมให้ทวงพรที่ได้จากท้าวทศรดเพราะได้ช่วยชีวิตของพระองค์ไว้ครั้งพระองค์ไปปราบยักษ์ชื่อศัมพะระ โดยขอไม่ให้ตั้งพระรามเป็นรัชทายาท
หิกายัต ศรีราม	ในตอนที่ Sēri Rama เคยแกลังยั้งหลังนางค่อม นางจึงยุยงให้นาง Balia Dari ทวงสัญญาที่ได้จาก Dasarata เพราะได้ช่วยชีวิตของพระองค์ไว้ครั้งปราสาทพังลง โดยขอไม่ให้ Sēri Rama ครองเมือง
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	ในตอนที่พระรามแกลังยั้งหลังนางค่อมกัจฉี นางจึงยุยงนางไกเกสัชชวางไมให้ทวงพรจากท้าวทศรดเพราะได้ช่วยชีวิตของพระองค์ไว้ครั้งพระองค์ไปปราบ

ยักษ์ชื่อปทุททันตะ โดยขอไม่ให้พระรามครองเมือง

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ตอนนี้ กล่าวถึง ไก่เกสีขัดขวางไม่ให้พระรามครองเมือง มีในรามายณ์ รามายณะ หิกายัต ศรีรามและ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อเรื่องของ รามเกียรติ์ ตอนไก่เกสีขัดขวางไม่ให้พระรามครองเมือง มีว่านางไก่เกสีทวงสัญญาที่พระบาททสรดเคยให้กับนางว่าจะยกราชสมบัติแก่พระภริศุด พ้องกับหิกายัต ศรีรามมากกว่าฉบับอื่น แต่มีรายละเอียดในรามเกียรติ์ว่าพระบาททสรดให้สัญญาแก่นางไก่เกสีเมื่อครั้งพระองค์ไปปราบยักษ์ ส่วนในเรื่องหิกายัต ศรีราม พระบาททสรดเคยสัญญาว่าจะให้บุตรของนางไก่เกสีครองเมือง เพราะนางช่วยให้พระบาททสรดพ้นอันตรายจากปราสาทที่พังลง

รายละเอียดที่มีเฉพาะในเรื่องรามเกียรติ์ ได้แก่

1) นางไก่เกสีทวงสัญญาให้พระภริศุดครองเมือง ในรามเกียรติ์การตัดสินใจทวงสัญญา เป็นการกระทำของตนเอง ไม่ได้มีผู้ยุยง แต่ในรามายณ์ รามายณะ หิกายัต ศรีราม และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 นางค่อมพี่เลี้ยงของนางไก่เกสีเป็นผู้ยุยง ส่วนในรามายณ์ หิกายัต ศรีราม และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มีการขยายเหตุการณ์ไปอีกว่า นางค่อมต้องการแก้แค้นที่พระรามเคยแกล้งยิงหลังของนาง

2) ชื่อยักษ์ในเรื่องรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 ไม่ตรงกับเรื่องฉบับอื่น แม้แต่รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 เมื่อพระภริศุดเล่าข่อนความเรื่องที่พระบาททสรดไปรบยักษ์ กวีก็เรียกชื่อยักษ์ว่าปทุทสุด

3) ความคิดที่พระบาททสรดขอแบ่งแผ่นดินเป็น 2 ส่วน ให้พระรามและพระภริศุดปกครองคนละครึ่ง ไม่ปรากฏในรามายณะฉบับอื่นๆ

5. ตอนพระรามพบกษัตริย์

รามเกียรติ์	พระลกษุมนโกรชจะสังหารนางไก่เกสี แต่พระรามห้ามไว้ พระรามกับพระลกษุมนออกเดินทางจากเมืองโดยนางสีดาขอตามไปด้วย เมื่อถึงฝั่งคงคา ทั้งหมดได้ลงสรงและแต่งกายเป็นดาบส บรรดาเทพฤษีมุนีทั้งปวงที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นได้เห็นสามกษัตริย์ต่างรู้สึกปลาบปลื้ม พร้อมทั้งต้อนรับเลี้ยงดูด้วยผลไม้ทั้งปวง มีราชาของพรานป่าคนหนึ่งชื่อกษัตริย์มาขอเข้าเฝ้าพระราม กษัตริย์สรรเสริญบารมีของพระรามและอาสาอยู่รับใช้ เมื่อพระรามและนางสีดาบรรทม กษัตริย์ก็อยู่เฝ้าระวังอันตรายให้ กษัตริย์ดำนิแม่พระธรณีว่าหลงลืมบุญบารมีที่พระรามเคยสร้าง จึงได้ปล่อยให้พระรามต้องมาลำบากเช่นนี้ ระหว่างที่พระลกษุมนอยู่เฝ้ายามก็เกิดง่วงนอนเพราะนาง
-------------	---

	นิทราเทวีเข้าครองดวงตา พระลักษมณ์จึงเรียกนางนิทราเทวีออกมาปรากฏตัวและขอพรให้ตนไม่่วงนอน ไม่ต้องหิวอาหาร ไม่เหน็ดเหนื่อย สุขภาพร่างกายแข็งแรง เพื่อจะได้ปกป้องดูแลพระรามในระหว่างที่ถูกเนรเทศ รุ่งเช้าพระรามจะออกเดินทางต่อไปกูขันแสดงความจงรักภักดีทำให้พระรามซาบซึ้ง ถือเสมือนเป็นพี่น้องกันกับกูขัน
รามายนัม	Rāma Lakshmana และ Seeta ออกเดินป่า Rāma พบ Guhan ซึ่งจัดหาที่ให้สามกษัตริย์ได้พัก Rāma ซาบซึ้งความภักดี ของ Guhan จึงขอสาบานเป็นพี่น้องกัน
รามายณะ	พระราม พระลักษมณ์ และนางสีตาออกเดินป่า พระรามพบกู่หะซึ่งจัดที่พักให้แก่พระรามค้างคืน
ทิกายัต ศรীরาม	Sēri Rama Laksēmana และ Sita Devi ออกเดินป่า Sēri Rama พบ Ki Kukan ซึ่งเป็นผู้พบจารึกหินในท้องปลาและจารึกกระบุงให้บอกสถานที่ที่มีทองอยู่ในท้องทะเลให้แก่ Sēri Rama ด้วย
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	พระราม พระลักษมณ์และนางสีตาออกเดินป่า พระรามพบกูขันและพระรามขอให้พาไปหาที่บำเพ็ญพรต

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ตอนนี้ กล่าวถึง พระรามพบกูขัน มีใน รามายนัม รามายณะ ทิกายัต ศรীরามและ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อหาของ รามเกียรติ์ ตอนพระรามพบกูขัน กูขันตำหนิแม่พระธรณีว่าเพิกเฉยบุญบารมีที่พระรามเคยสร้างจึงปล่อยให้พระรามต้องอดระกำลำบาก และพระรามสาบานเป็นพี่น้องกับกูขัน พบว่าพ้องกับ รามายนัมมากที่สุด ในขณะที่ฉบับอื่น กูขันไม่มีบทบาทมากนัก

ส่วนรายละเอียดของรามเกียรติ์ ตอนพระลักษมณ์ขอพรจากนางนิทราเทวีให้สามารถอดอาหารและไม่ต้องนอน พ้องกับเรื่องทิกายัต ศรীরาม มากกว่าฉบับอื่น ว่าพระรามสลบเมื่อรู้ว่าสีดาหาย พระลักษมณ์ให้พระรามนอนหนุนตักและอธิษฐานกับเทพเจ้าให้ตนไม่ต้องรู้จักเหน็ดเหนื่อย มีเสียงตอบจากสวรรค์ให้พรแก่พระลักษมณ์ไม่ต้องกินไม่ต้องนอนตลอดเวลาที่ถูกเนรเทศ³⁷

³⁷ Willem Stutterheim, Rama - Legend and Rama – Reliefs in Indonesia, trans. C.D. Paliwal and R.P. Jain, 29.

6. ตอนพระรามพบฤๅษีพาราทวาทย์

รามเกร็ด	กฤษณะบอกทางไปจิตตฤๅษี บารมีของพระรามทำให้ปารเมษฐ์ขึ้นและสัตว์ที่เป็นศัตรูกันก็กลับมาเป็นมิตร กษัตริย์ทั้งสามพระองค์ข้ามแม่น้ำมาอีกฝั่ง พระรามพบฤๅษีพาราทวาทย์ ฤๅษียกอุทาหรณ์เรื่องการขึ้นและตกของดวงอาทิตย์เพื่อสอนพระรามและบอกทางไปจิตตฤๅษี กษัตริย์ทั้งสามพระองค์ต้องเดินทางผ่านแม่น้ำกาลตีไปก่อน
รามายณ์	Guhan บอกทางไปจิตตฤๅษี บารมีของ Rāma ทำให้ปารเมษฐ์ขึ้นและสัตว์ที่เป็นศัตรูกันก็กลับมาเป็นมิตร กษัตริย์ทั้งสามพระองค์ข้ามแม่น้ำมาอีกฝั่ง กฤษณะยกอุทาหรณ์เรื่องการขึ้นและตกของดวงอาทิตย์(ฤๅษี Bharadwaja ไม่ได้เป็นผู้สอนเรื่องนี้) Rāma พบฤๅษี Bharadwaja ซึ่งบอกทางไปจิตตฤๅษี กษัตริย์ทั้งสามพระองค์ออกเดินทางข้ามแม่น้ำยามุนาไปก่อน
รามายณะ	เมื่อคุหะพากษัตริย์ทั้งสามพระองค์ข้ามแม่น้ำมาอีกฝั่ง พระรามพบฤๅษีภราทวาทย์ ฤๅษีบอกทางไปจิตตฤๅษีบรรพต กษัตริย์ทั้งสามพระองค์ออกเดินทางผ่านแม่น้ำกาลินตีไปก่อน
ทิกายัตศรีราม	หลังจากพบกับ Ki Kukun แล้ว กษัตริย์ทั้งสามพระองค์เดินทางต่อไปจนพบฤๅษี Virata Sēkti จากนั้น Sēri Rama ไปเรียนวิชากับฤๅษี
คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1	กฤษณะพาพระราม พระลักษมณ์และนางสีดามาพบฤๅษีภราทวาทย์ ฤๅษีบอกทางให้ไปพบพระสรวงภักตฤๅษีเพื่อบอกทางไปจิตตฤๅษีบรรพต

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ตอนนี้ กล่าวถึง พระรามพบฤๅษีพาราทวาทย์เพื่อบอกทางไป จิตคุฏฐบรรพตมีในรามายณ์ รามายณะ และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อหาของ รามเกียรติ์ ตอนพระรามพบฤๅษีพาราทวาทย์ พบว่าพ้องกับ รามายณ์มากที่สุด คือ 1) ฤๅษีพาราทวาทย์สอนพระรามเรื่องการขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ แต่อธิบายแตกต่างกันว่า ในเรื่องรามเกียรติ์ ฤๅษีเปรียบเทียบการขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ เหมือนกุศลกรรม และอกุศลกรรม ขณะที่ในรามายณ์ กวีเปรียบเทียบการขึ้นและตกของดวงอาทิตย์เหมือนวัฏสงสาร ซึ่งฉบับอื่นๆ ไม่มีการกล่าวถึง 2) ป่าที่แห้งแล้งกลับชุ่มชื้น และสัตว์ที่เป็นศัตรูกลับเป็นมิตรด้วยบารมีของพระราม ในขณะที่ฉบับอื่นๆ ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องเหล่านี้เลย

7. ตอนพระภริตกรั้วนางไถเกสี

<p>รามเกียรติ์</p>	<p>พระบาททศรณสิ้นพระชนม์เพราะตรอมใจ วิถีภูมุนหาฤๅษีต้องการแจ้งข่าวให้พระภริตมาจัดการสังสการศพและปกครองเมืองต่อไป นางไถเกสีแปลงราชสาสน์ถึงพระภริตว่าพระรามจะขึ้นครองราชย์ จึงให้พระภริตกลับมาช่วยนครโยชยาเพื่อร่วมเฉลิมฉลอง พระภริตและพระสุครุฑยินดรีบริบจัดทัพกลับเมือง แต่เมื่อกลับมาพบว่าพระบาททศรณสิ้นพระชนม์ พระภริตคร่ำครวญและทำความครั้งพระบาททศรณไปปรายักษ์ชื่อปรทุสศ ครั้นรู้ว่าที่พระราม พระลกสมณ กับนางสีดาถูกเนรเทศไปอยู่ป่าเพราะนางไถเกสีเป็นต้นเหตุ พระภริตกรั้วไม่ยอมครองเมืองและไปขอโทษนางโกสกลยาณ์ พระธรรมิทรุดลงรองรับการการวะของพระภริต จากนั้นพระภริตประกอบพิธีศพให้พระบาททศรณ</p>
<p>รามายณ์</p>	<p>Dasaratha ตรอมใจจนสิ้นพระชนม์ พระศพถูกเก็บไว้เพื่อรอพระโอรสมาประกอบพิธี Vasishtha พรหมณ์ประจำราชสำนักส่งสาสน์ไปตาม Bharata ให้กลับเมืองโดยไม่บอกความจริง เมื่อ Bharata และ Satrugna กลับมาถึงเมืองโยชยาและรู้ความจริงจึงกริ้ว Kaikeyi เจ้าชายทั้ง 2 พระองค์ไปขอโทษ Kausalya พระธรรมิทรุดลงรองรับการการวะของ Bharata ก่อนตาย Dasaratha สั่งไม่ให้ Bharata ถวายพระเพลิงศพของพระองค์ Satrugna จึงเป็นผู้ทำพิธีศพให้บิดาเพียงผู้เดียว</p>
<p>รามายณะ</p>	<p>ท้าวทศรณตรอมใจจนสิ้นพระชนม์ พระศพถูกเก็บไว้เพื่อรอพระโอรสมาประกอบพิธี พระภรดที่อยู่อีกเมืองหนึ่งฝันร้ายถึงท้าวทศรณ ขณะนั้นวัลิชภูพรหมณ์ประจำราชสำนักส่งสาสน์ไปตามพระภรดให้กลับเมืองโดยไม่บอก</p>

	สาเหตุ เมื่อพระภรตและพระศัตรุณกลับมาถึงเมืองอโยธยาและรู้ความจริง จึงกริ้วนางไภยเกศิและไปขอโทษนางเกาศัลยา จากนั้นพระภรตได้ทำพิธีศพ ให้ท้าวทศรดตามหน้าที่ของบุตร
ทิกายัต ศรึราม	Dasarata ครอมใจจนสิ้นพระชนม์ พระศพถูกเก็บไว้เพื่อรอพระโอรสมา ประกอบพิธี ทหารได้รับมอบหมายให้ตาม Sēri Rama กลับเมือง แต่ Sēri Rama ตั้งใจจะเป็นมหาถึญีและทำอุบายหนีประชาชนที่ตามมา Bērdana และ Citradana ผู้เป็นน้องชายจึงต้องทำพิธีเผาศพ Dasarata
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	ท้าวทศรดเตรียมจัดพิธีราชาภิเษกให้พระราม จึงส่งสาสน์ไปบอกพระพรต พระศัตรุคที่เมืองไภยเกศิ แต่ท้าวทศรดสิ้นพระชนม์เสียก่อน พระพรตพระศัตรุคยินดีเมื่อรับสาสน์จึงรีบกลับเมืองอยุธยา แต่เมื่อกษัตริย์ทั้งสองพระองค์รู้ว่าทศรดสิ้นพระชนม์และพระรามถูกเนรเทศ ก็กริ้วนางไภยเกศิและไปขอโทษนางเกาศัลยา ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ นางไภยเกศิและพระพรตถูกห้ามจุดเพลิงพระบรมศพตามคำสั่งก่อนที่ท้าวทศรดจะสิ้นพระชนม์

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ตอนนี้ กล่าวถึง พระภริคกรั้วนางไภยเกศิที่ขอราชสมบัติ มีในรามายันัม รามายณะ ทิกายัต ศรึราม และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อหาของ รามเกียรติ์ ตอนพระภริคกรั้วนางไภยเกศิฟ้องกับ รามายันัม มากที่สุด คือ 1) ตอนพระภริคกรั้วนางไภยเกศิ ความกรั้วของพระภริคทำให้ภูเขาและแม่น้ำสันสะเทือน 2) ตอนพระภริคไปเข้าเฝ้านางโกศกลุขาน์ และพระธรรมิทรุครองรับการคุกเข้าของพระภริค

ส่วนรายละเอียดที่รามเกียรติ์ แตกต่างไปจาก รามายันัม ได้แก่ พระภริคเป็นผู้จัดการพระศพพระบาททศรด เหมือนในรามายณะ ขณะที่รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 เหมือน รามายันัม ได้แก่ พระบาททศรดสั่งไม่ให้พระภริคจุดเพลิงพระศพของพระองค์

เหตุการณ์ที่มีเฉพาะในเรื่องรามเกียรติ์ ได้แก่ เมื่อพระบาททศรดสิ้นพระชนม์ นางไภยเกศิเป็นผู้ปลงสาสน์หลอกพระภริคว่าให้กลับมาร่วมงานราชาภิเษกพระราม

8. ตอนพระภีรุตออกตามพระราม

รามเกียรติ์	พระภีรุตออกตามหาพระราม บรรดาชาวเมืองออกติดตามไปด้วย ฤๅษี พาราทวาทย์บอกทางไปจิตตคุฎบรพตให้แก่พระภีรุต พระภีรุตพบพระราม และได้แจ้งเรื่องพระบาททศรถสิ้นพระชนม์ พระรามเสียใจจนสลบ เมื่อพระรามฟื้นจึงขอให้พระภีรุตกลับไปดูแลเมือง ส่วนพระรามจะบวชเป็น ฤๅษี 14 ปีแล้วจึงกลับเข้าครองเมือง พระภีรุตขอรองพระบาทของพระรามไป เป็นตัวแทนปกครองบ้านเมือง และรับรองพระบาททูนไว้เหนือเศียรด้วยความภักดี
รามายณ์	Bharata ไม่ยอมรับราชสมบัติและออกตาม Rāma เพื่อขอให้กลับมาครองเมือง Guhan ซาบซึ่งความภักดีของ Bharata จึงพาพระองค์ไปยังที่อยู่ของ Rāma แต่พระองค์ไม่ยอมกลับ พวกเขาเถวคาเกรง Bharata จะพา Rāma กลับแล้วจะไม่มีผู้ทำลายราชสจึงได้ช่วยกันบอกให้ Bharata กลับไปดูแลเมืองก่อน Bharata ขอรองพระบาทของ Rāma ไว้เพื่อเป็นตัวแทนปกครองแคว้น แล้วรับทูนไว้เหนือเศียรตน และBharata ขอรอการกลับของ Rāma อยู่ที่นอกเมือง
รามายณะ	พระภีรุตไม่ยอมรับราชสมบัติและออกตามพระรามเพื่อขอให้พระองค์กลับมาครองเมือง ระหว่างทางพบคุหะที่เห็นถึงความภักดีของพระภีรุตจึงพาพระองค์ไปยังที่อยู่ของพระราม พระรามไม่ยอมกลับ และสอนธรรมะของ กษัตริย์แก่พระภีรุต พระภีรุตขอรองพระบาทเป็นตัวแทนในการครองเมือง จากนั้นพระภีรุตจึงรับรองพระบาทมาทูนเหนือเศียร ส่วนพระภีรุตและพระศัตรุฆนเองขอไปรอพระรามที่นอกเมืองอโยธยา
ทิกายัต ศรীরาม	(หลังจาก Dasarata สิ้นพระชนม์ Sēri Rama Lakṣēmana และ Sita Devi ใช้ชีวิตในป่า Sita Devi ถูก Ravana ลักพา Sēri Rama ออกติดตามจนได้ พบพวกวานร)นางMandu Dari สิ้นพระชนม์ไปอีกพระองค์ พระศพถูกเก็บเพื่อรอ Sēri Rama ถวายพระเพลิงศพ Bērdana และ Citradana ออกตามหา Sēri Rama และได้พบว่าพระองค์อยู่พร้อมกับเหล่าวานร Sēri Rama ยังไม่กลับเมือง แต่มอบรองพระบาทของตนเป็นตัวแทนปกครอง
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ

<p>รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1</p>	<p>พระพรตไม่ยอมรับราชสมบัติและออกตามพระรามเพื่อขอให้พระองค์กลับมาครองเมือง ระหว่างทางพระภริศตพบกษัตริย์ที่เห็นถึงความภักดีของพระองค์จึงพาไปยังที่อยู่ของพระราม พระรามไม่ยอมกลับ เหล่าเทวดาเกรงพระพรตจะพาพระรามกลับแล้วจะไม่มีผู้ปราบทศกัณฐ์ จึงขอให้พระพรตกลับไปก่อน พระพรตทูลขอรองพระบาทของพระรามเป็นตัวแทนในการครองเมือง และทูลรองพระบาทของพระรามไว้เหนือเศียรด้วยความภักดี อีกทั้งสัญญาว่าตนจะรออยู่นอกเมือง ให้แต่พระสัตรุดกลับศรีอยุธยา</p>
--	--

เหตุการณ์และรายละเอียดเนื้อเรื่องตอนพระภริศตออกตามพระรามนี้ในรามเกียรติ์พ้องกับ รามายณ์ รามายณะ หิกายัต ศรีราม และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

9. ตอนพระรามสังหารยักษ์พิราธ

<p>รามเกียรติ์</p>	<p>พระรามเกรงว่าพระภริศตจะมาตามอีก พระองค์พร้อมพระลกสมณและนางสีดาเข้าป่าลึกยิ่งขึ้นไปอีก จนถึงเขตป่าทณทการณพบยักษ์ชื่อพิราธเป็นผู้ดูแลเขตป่านี้ พิราธเห็นกษัตริย์ทั้งสามพระองค์จึงตรงเข้าจู่โจมนางสีดา พระรามสังหารยักษ์พิราธ ต่อมาพระลกสมณเกิดเบื่อหน่ายในสังขารจึงได้แยกตัวไปปฏิบัติธรรม</p>
<p>รามายณ์</p>	<p>Rāma เกรงว่า Bharata จะมาตามอีก กษัตริย์ทั้งสามพระองค์จึงเข้าป่าลึก และได้พบกับฤณี Atri และ Anasuya ภรรยาของฤณี นาง Anasuya ได้ให้เครื่องประดับกายแก่ Seeta และฤณี Atri บอกทางไปป่าทณทการณยะ ที่ป่านี้ Rāma พบกับยักษ์ Virādha ซึ่งเป็นคนธรรพ์ถูกสาป ยักษ์ Virādha เข้าจู่โจม Seeta จึงถูก Rāma สังหาร และทำให้ Virādha พ้นจากคำสาป</p>
<p>รามายณะ</p>	<p>พระรามเกรงว่าพระภริศตจะมาตามอีก กษัตริย์ทั้งสามพระองค์จึงเข้าป่าลึก และได้พบกับฤณีอศริและนางอนะสุยาซึ่งนางอนะสุยาได้ให้เครื่องประดับกายแก่นางสีดาและอศริฤณีบอกทางไปป่าทณทการณยะ ที่ป่านี้พระรามพบกับยักษ์วิราธซึ่งเป็นคนธรรพ์ถูกสาป ยักษ์วิราธเข้าจู่โจมนางสีดา พระรามได้สังหารวิราธและทำให้วิราธพ้นจากคำสาป</p>
<p>หิกายัต ศรีราม</p>	<p>ไม่มีเหตุการณ์ตอนนี้</p>
<p>คำพากย์รามเกียรติ์</p>	<p>ไม่มีต้นฉบับ</p>

สมัยอยุธยา	
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	พระรามเกรงว่าพวกญาติจะมาตามอีก กษัตริย์ทั้งสามพระองค์จึงเข้าป่าลึกจึงได้พบกับคาบสชื่อสุทัศน์และภรรยาชื่อนางศุภไชคาบสินี นางศุภไชมอบสุวรรณมาลาแก่นางสีดา ต่อมากษัตริย์ทั้งสามพระองค์หลงไปในสวนของยักษ์พิราพ พระลักษมณ์ต่อสู้กับทหารของยักษ์พิราพ ส่วนยักษ์พิราพเข้าลักตัวนางสีดาจึงถูกพระรามสังหาร

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ตอนพระรามสังหารยักษ์พิราพ มีในรามายณ์ รามายณะ และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดตอนพระรามสังหารยักษ์พิราพพ้องกับรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มากที่สุด คือ พิราพเป็นยักษ์ ไม่ใช่คนธรรมดาถูกสาป

ส่วนเหตุการณ์ที่มีเฉพาะในเรื่องรามเกียรติ์ คือ พระลักษมณ์แยกตัวไปป่าเพื่อพรตต่างหาก ซึ่งไม่พบในฉบับอื่น

10. ตอนสุรปนาเกี่ยวพาราตีพระรามพระลักษมณ์

รามเกียรติ์	นางสุรปนาน้องสาวของกรุงราชนได้ข่าวของพระรามพระลักษมณ์ก็อยากได้เป็นสามี นางจึงแปลงร่างเป็นหญิงงามมาเกี่ยวพาราตีพระราม พระรามบอกว่าตนมีภรรยาแล้วให้นางไปหาพระลักษมณ์ นางตามไปรบเจ้าพระลักษมณ์หลายครั้งจนพระลักษมณ์กริ้ว พระลักษมณ์จึงตัดมือโกนผมนางยักษ์จนกระทั่งมีสภาพน่าสมเพช
รามายณ์	Soorpanakha เห็น Rāma มาสร่งน้ำจึงหลงรักและแปลงร่างเป็นหญิงงามเข้าไปเกี่ยวพาราตีทั้งยังใส่ร้ายว่า Seeta เป็นรากษสีแปลง Rāma ไม่สนใจ นางยักษ์ วันรุ่งขึ้นนางยักษ์แอบจะทำร้าย Seeta แต่ Lakshmana มาทันเวลาจึงได้ตัดปลายหู ปลายจมูกนางยักษ์
รามายณะ	(ในอุตตรกาคณฑ์เล่าถึงสาเหตุที่นางสุรปนาเป็นหม้าย แต่ในอารัณยกาคณฑ์ นางยักษ์ไม่ได้บอกว่าตนมีสามีแล้วหรือเป็นหม้าย)นางสุรปนาเห็นพระรามจึงเข้าไปเกี่ยวพาราตี ทั้งที่ยังอยู่ในร่างรากษสี ด้วยความหลงใหล พระรามจนลืมแปลงร่าง พระรามให้นางไปหาพระลักษมณ์ แต่พระลักษมณ์

	พูดขู่ทำให้นางยักษะจะเข้าทำร้ายนางสีตา พระรามจึงสั่งพระลักษมณ์ให้เจียนจุมกและใบหูของนางยักษะ
ทิกายัต ศรียราม	Sura Pandaki เป็นหม้าย และลูกของนางตาย นางยักษะคิดว่า Sēri Rama และ Laksēmana น่าจะเป็นผู้สังหาร แต่หมามนตรียักษะของเมืองที่นางไปหาบอกให้นางแต่งงานกับ Sēri Rama เพราะ Sēri Rama เป็นเทพมาเกิด นางยักษะจึงแปลงเป็นหญิงงามมาเกี่ยวพาราตี Sēri Rama ปฏิเสธ ให้นางไปหา Laksēmana ซึ่งปฏิเสธนางอีกคน นางจึงเข้าทำร้ายนาง Sita Devi Sēri Rama จึงสั่งให้ Laksēmana ตัดมือตัดจุมกนางยักษะ
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	นางสำนักราเป็นหม้ายเดินทางไปในป่าพบพระรามขึ้นจากสระน้ำ ก็เกิดรักใคร่คอยจนวันรุ่งขึ้นนางยักษะจึงแปลงร่างเป็นหญิงงามเข้าไปเกี่ยวพาราตี เมื่อพระรามไม่เต็มใจนางยักษะก็เข้าทำร้ายนางสีตา พระลักษมณ์ จึงทำโทษตัดมือ เท้า จุมกและหูของนางยักษะ

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนที่กล่าวถึงนางสุรปนาเกี่ยวข้องกับพาราตีพระราม พระลักษมณ์ มีในรามายณะ รามายณะ ทิกายัต ศรียราม และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อเรื่องมีเฉพาะในรามเกียรติ์ ว่านางสุรปนาเป็นหญิงสาวโสด ส่วนฉบับอื่นๆกล่าวว่านางยักษะเป็นหม้าย

11. ตอนพระรามสังหาร ทูสมณ์ ศรีमुख กรุงขร

รามเกียรติ์	นางสุรปนาฟ้องกรุงขรว่าถูกทำร้าย กรุงขรส่งกองทัพยักษะมาแก้แค้น พาหนะของขุนยักษะเป็นสัตว์ประเภทต่างๆ พระลักษมณ์ขออาสาออกต่อสู้ เพราะเห็นว่าต้นเหตุเกิดจากตนเป็นผู้ทำร้ายนางสุรปนา แต่พระรามบอกว่า เป็นที่ระับผิดชอบเอง พระรามสังหารทูสมณ์ ศรีमुख กรุงขร
รามายณะ	Soorpanakha ฟ้อง Khara ว่าถูกทำร้าย Khara ส่งกองทัพยักษะมาแก้แค้น Rāma ซึ่งพระองค์ขอให้ Lakshmana อยู่เฝ้า Seeta ส่วน Rāma ออกต่อสู้

	สังหารขุนพลยักษ์ 14 คนซึ่งมีพาหนะเป็นสัตว์ประเภทต่างๆ ต่อจากนั้น Rāma ได้สังหาร Dooshana Trisiras และ Khara
รามายณะ	นางสุรปนาพาฟ้องขรว่าถูกทำร้าย ขรส่งกองทัพยักษ์มาแก้แค้นพระรามและพระลักษมณ์ พระรามให้พระลักษมณ์ อยู่เฝ้านางสีตา ส่วนพระรามออกต่อสู้สังหารทูษณ์ ตรีเศียรและขร ขณะนั้นมีรากษสคนหนึ่งชื่ออคัมพะนะหนีรอดไปฟ้องราวณะ
ทิกายัต ศรีราม	Sura Pandaki กลับมาต่อว่ามahamantri ซึ่งเป็นผู้แนะนำให้นางไปแต่งงานกับ Sēri Rama ยักษ์เจ้าเมืองโกรชยกทัพออกไปสู้กับ Sēri Rama แต่ถูกสังหาร ส่วนมahamantri ขอสามีภักดิ์ต่อ Sēri Rama และบอกความจริงว่าตนเป็นพี่ของมahamantri ของ Dasarata จากนั้นเสนาบตีจึงได้ไปตั้งเมืองขึ้นใหม่
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	นางสามนักขาฟ้องพญาขรว่าถูกพระราม พระลักษมณ์ทำร้าย พญาขรยกทัพมา พระรามออกไปสังหารพญาขร และทัพของทูษณ์ ตรีเศียร ซึ่งต่างก็พ่ายแพ้ต่อฤทธิ์ของพระราม

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนพระรามสังหาร ทูษณ์ ตรีเศียร กุรุงขร มีในรามายณะ รามายณะ ทิกายัต ศรีราม และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อเรื่องตอนนี้พ้องกับรามายณะมากกว่าฉบับอื่น คือขุนยักษ์บริวารของขรมีพาหนะเป็นสัตว์ประเภทต่างๆ

ส่วนรายละเอียดเนื้อเรื่องที่มีเฉพาะในรามเกียรติ์ ได้แก่ 1) พระลักษมณ์อาสาขอรบโดยเห็นว่าเป็นความผิดของคนที่ทำร้ายนางสุรปนาพาเพราะความโกรธ 2) กุรุงขรหนีไปซ่อนบำเพ็ญตะบะในภูเขา พระรามใช้คันศรตีภูเขาแตก ซึ่งเหตุการณ์นี้ไม่ปรากฏในฉบับอื่น

12. ตอนนางสุรปนาของกรุงราพณ์

<p>รามเกียรติ์</p>	<p>นางสุรปนาหนีไปหากรุงราพณ์ นางแปลงเรื่องว่าต้องการไปปรับใช้พระราม ที่เป็นผู้ทรงศีล แต่นางกลับถูกทำร้าย และของกรุงราพณ์ให้หลงไหลนางสีดา กรุงราพณ์ใช้ให้มหาริกแปลงเป็นกวางทอง มหาริกหัดทานแต่ไม่เป็นผล มหาริกรู้ว่าต้องไปตายจึงฝากลูกเมียไว้กับกรุงราพณ์และไปลวงนางสีดาเพื่อ ให้พระรามไปจากอาศรมตามคำสั่งของกรุงราพณ์ นางสีดาอยากได้หนึ่ง กวางมาทำที่ปูลาดในวันอินทราภิเษกของพระราม พระรามรู้ว่ากวางเป็น ชักษ์แปลง จึงออกติดตามสังหารกวางทอง เมื่อมหาริกถูกศรของพระรามยิง ก็แกล้งร้องเป็นเสียงพระรามเพื่อทำให้นางสีดาเข้าใจผิดว่าพระรามอยู่ใน อันตราย นางสีดาขอให้พระลักษมณ์ไปช่วยพระราม พระลักษมณ์เตือนสติ นาง แต่นางสีดากลับต่อว่าพระลักษมณ์คิดไม่ซื่อกับนาง พระลักษมณ์จึงต้อง ทิ้งนางไว้ในอาศรมและอธิษฐานขอฝากนางสีดาไว้กับเหล่าเทวดาและแม่ พระชรรณี</p>
<p>รามายณ์</p>	<p>Soopanakha หนีไปหา Ravana นาง Soopanakha โกหกว่าบาดเจ็บเพราะ จะลักพา Seeta มาให้แก่ Ravana และของ Ravana ให้หลงไหล Seeta Ravana หลงไหลนางจนไม่เป็นอันกินอันนอนจึงไปหา Marica ให้แปลง เป็นกวางทองไปลวง Seeta Ramaออกจากอาศรมเพื่อจับกวางทอง เมื่อถูก ยิง Marica แกล้งร้องเป็นเสียง Rama ทำให้ Seeta เข้าใจผิด Lakshmana เตือนสตินาง แต่ Seeta กลับขู่จะฆ่าตัวตายในกองไฟ Lakshmana จึงต้อง ออกตาม Rama โดยเชื่อว่านก Jatayu จะคอยเฝ้าดูแลนางอยู่</p>
<p>รามายณะ</p>	<p>อัครมเหษณ์หนีรอดจากกองทัพขร และได้ของราวณะให้หลงไหลนางสีดา ต่อมานางสุรปนาโกหกว่าตนบาดเจ็บเพราะจะลักพานางสีดามาให้ ราวณะ ราวณะตั้งใจจะลักพานางสีดาให้ได้ จึงใช้มาริกแปลงเป็นกวางทอง ไปลวงนางสีดา นางสีดาอยากได้กวางทองไว้เลี้ยงดูหรือเอาหนึ่งมาทำที่ปู ลาด พระรามจึงตามจับกวางทอง กวางแปลงถูกศรพระรามยิง ก็แกล้งร้อง เป็นเสียงพระรามทำให้นางสีดาเข้าใจผิด พระลักษมณ์เตือนสตินาง แต่นาง สีดากลับต่อว่าพระลักษมณ์ คิดไม่ซื่อกับนาง พระลักษมณ์จึงต้องทิ้งนางไว้ ในอาศรมและอธิษฐานขอฝากนางสีดาไว้กับเหล่าเทวดา</p>

<p>ทิกายัต ศรีราม</p>	<p>Sura Pandaki ขูขง Ravana ให้หลงไหล Sita Devi Ravana ให้รากษส 2 คนแปลงเป็นกวางเงินและกวางทองมาลวง Sēri Rama ไปจากอาศรม Sita Devi ได้ยินเสียงรากษสร้องเข้าใจว่าเป็นเสียง Sēri Rama Laksēmana เตือนสตินาง แต่ Sita Devi ว่า Laksēmana คิดไม่ซื่อกับนาง Laksēmana จึงต้องออกตาม Sēri Rama ไป โดยชี้ดวงให้นางอยู่และฝากแม่พระธรณีให้ดูแลนาง</p>
<p>คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา</p>	<p>นางสามนักขาหนีไปหาทศกัณฐ์และขูขงให้ทศกัณฐ์หลงไหลนางสีดา ทศกัณฐ์หลงไหลนางสีดาจนไม่เป็นอันกินอันนอน จึงสั่งให้ม้ารืศแปลงเป็นกวางทองไปลวงนางสีดา เพื่อให้พระรามออกตาม ม้ารืศในฐานะเป็นน้ำคักค้ำนไม่เป็นผลจึงฝากลูกเมียแก่ทศกัณฐ์และทำตามคำสั่ง นางสีดาอยากได้กวางทองไว้เลี้ยงหรือเอาหนังมาทำที่ปูลาดนอน พระรามและพระลักษมณ์สงสัยว่าเป็นอสูรแปลง แต่พระรามก็ยังออกตามจับตามกวางทอง กวางแปลงถูกศรพระรามแล้วแกล้งร้องเป็นเสียงพระราม นางสีดาเข้าใจผิดพระลักษมณ์เตือนสตินางสีดา แต่นางกลับขู่จะฆ่าตัวตายในกองไฟ พระลักษมณ์จึงต้องออกตามพระรามโดยฝากนางไว้กับเหล่าเทวดา</p>
<p>บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัย อยุธยา</p>	<p>ไม่มีต้นฉบับ</p>
<p>รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1</p>	<p>นางสามนักขาหนีไปหาทศกัณฐ์ นางแปลงเรื่องฟ้องว่าตนบาดเจ็บเพราะจะลักพานางสีดามาให้ทศกัณฐ์และขูขงให้ทศกัณฐ์หลงไหลนางสีดา ทศกัณฐ์เพื่อไม่เป็นอันกินอันนอน จึงสั่งให้ม้ารืศแปลงเป็นกวางทองไปลวงนางสีดาเพื่อให้พระรามออกตาม ม้ารืศในฐานะเป็นน้ำคักค้ำนแต่ไม่เป็นผล ม้ารืศรู้ว่าต้องไปตายจึงฝากลูกเมียแก่ทศกัณฐ์และทำตามคำสั่ง นางสีดาอยากได้กวางทองไว้เลี้ยงหรือเอาหนังมาทำที่ปูลาดนอน พระรามสงสัยว่ากวางทองเป็นอสูรแปลง แต่พระรามก็ยอมไปตามกวาง กวางแปลงถูกศรของพระรามและแกล้งร้องเป็นเสียงพระราม นางสีดาเข้าใจผิดแม่พระลักษมณ์ จะเตือนสตินาง แต่นางสีดากลับต่อว่าว่าพระลักษมณ์ คิดไม่ซื่อกับนาง พระลักษมณ์ จึงต้องออกตามพระรามโดยฝากนางกับเหล่าเทวดา</p>

เหตุการณ์สำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนางสุรปนาขยุงกรุงราพณ์ มีในรามายณ์ม รามายณะ หิกายัต ศรีราม คำพากย์ รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อเรื่องตอนนี้ในรามเกียรติ์ พ้องกับ รามายณะมากกว่าฉบับอื่นคือ 1) กรุง ราพณ์หลงใหลอยากได้นางสีดา แต่ฉบับ รามายณ์ม และ คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา กรุงราพณ์ หลงใหลนางสีดาจนร้อนรุ่มกาย จึงสั่งให้ควงอาทิตย์ควงจันทร์ลดแสงลง 2) นางสีดาขอให้พระ ลกษุมน์ออกคิดตามช่วยพระราม เหตุผลที่พระลกษุมน์จำยอมละทิ้งนางสีดาไป เนื่องจากนางสีดา กล่าวหาว่าพระลกษุมน์คิดไม่ซื่อต่อนาง ส่วนในรามายณ์ม และคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา นาง สีดาจะเข้ากองไฟฆ่าตัวตาย ถ้าพระลกษุมน์ไม่ตามไปช่วยพระราม และกรุงราพณ์ถูกตัวนางสีดา ไม่ได้

13. ตอนกรุงราพณ์ลักนางสีดา

รามเกียรติ์	กรุงราพณ์แปลงเป็นพราหมณ์มายังอาศรมของนางสีดา และเกี่ยวสีดาทำให้นาง โกรธ กรุงราพณ์จึงกลับร่างเดิมและจับตัวนางสีดาใส่รถแหะไปใน อากาศ
รามายณ์ม	Rāvana แปลงเป็นพราหมณ์มายังอาศรมของ Seeta และเกี่ยวสีดาทำให้นาง โกรธ Rāvana จึงกลับร่างเดิม Rāvana ถูกสาปจากพระพรหมว่าถ้าถูกตัว หุยงที่ไม่เต็มใจ ศิริระจะแตกเป็นเสี่ยงๆ Rāvana จึงซ่อนSeeta ไปทั้งแผ่นดิน ขึ้นใส่ท้ายรถทรง
รามายณะ	ราวณะแปลงเป็นพราหมณ์มายังอาศรมของนางสีดา และเกี่ยวสีดาทำให้นาง โกรธ ราวณะจึงกลับร่างเดิมและจับตัวนางสีดาใส่รถแหะไปในอากาศ
หิกายัต ศรีราม	Ravana แปลงเป็นพราหมณ์มายังอาศรมของ Sita Devi และพุดหลอกล่อ ให้นางยื่นมือออกมานอกวงที่ Laksmana ซัดไว้ Ravana จึงกลับร่างเดิม และจับตัว Sita Devi ใส่รถแหะไปในอากาศ
คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ทศกัณฐ์แปลงเป็นพราหมณ์มายังอาศรมของนางสีดาและเกี่ยวสีดาทำให้นาง โกรธ ทศกัณฐ์จึงกลับร่างเดิมแล้วซ่อนนางสีดาไปทั้งแผ่นดินขึ้นใส่ท้ายรถ ทรง
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	ทศกัณฐ์แปลงเป็นพราหมณ์มายังอาศรมของนางสีดาและเกี่ยวสีดาทำให้นาง โกรธ ทศกัณฐ์จึงกลับร่างเดิมแล้วจับตัวนางสีดาใส่รถแหะไปในอากาศ

เหตุการณ์สำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนกรุงราชนัดลักนางสีดา มีในรามายณ์ รามายณะ
 หิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อเรื่องตอนนี้ใน รามเกียรติ์ พ้องกับ รามายณะและ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่
 1 มากกว่าฉบับอื่นคือ กรุงราชนัดลักนางสีดาใส่รถแหะไปในอากาศ ซึ่งแตกต่างจากรามายณ์และคำพากย์
 รามเกียรติ์สมัยอยุธยา ที่กรุงราชนัดไม่สามารถอุกตัวนางสีดาได้

14. ตอนกรุงราชนัดขังแหวนของนางสีดาใส่นักษตายุ

รามเกียรติ์	กรุงราชนัดลักนางสีดาไปลงกา ระหว่างทางพบนักษตายุเข้าขัดขวาง แต่ กรุงราชนัดรอดแหวนจากนี้วนางสีดาซึ่งเคยเป็นแหวนของพระนารายณ์ขัง ใส่นักษตายุ ทำให้นักษตายุเจ็บปางตาย ครั้นกรุงราชนัดพานางสีดาไปถึงลงกา แล้วก็โกรธนางมาก จึงขังนางไว้ที่สวนอโศก
รามายณ์	(Jatāyu เป็นสหายกับ Dasaratha ได้พบกับ Rāma Lakshmana และ Seeta ตั้งแต่ทั้งสามพระองค์มาสร้างอาศรมอยู่ที่แม่น้ำปญฺจวตี นก Jatāyu สัญญาว่าจะช่วยดูแล Seeta ที่อาศรม ความตอนนี้เล่าตั้งแต่ต้น) เมื่อ Rāvana พา Seeta ไปลงกา นกชื่อ Jatāyu เข้าขัดขวาง Rāvanaจึงฟัน ปีกนกด้วยดาบที่เป็นของพระอิศวรทำให้นักษตายุบาดเจ็บปางตาย ฝ่าย Rāvana เมื่อพา Seeta ไปถึงลงกาก็ไม่กล้าอุกต้องตัวนางจึงนำ Seeta ไปไว้ ที่สวนอโศก
รามายณะ	(นักษตายุเป็นสหายกับท้าวทศรถได้พบกับพระราม พระลักษมณ์และนางสีดา ตั้งแต่กษัตริย์ทั้งสามพระองค์มาสร้างอาศรมอยู่ที่แม่น้ำปญฺจวตี นักษตายุ สัญญาว่าจะช่วยดูแลนางสีดาที่อาศรม ความนี้เล่าตั้งแต่ต้น) เมื่อราวณะลัก นางสีดาไปลงกา นักษตายุเข้าขัดขวาง ราวณะฟันปีกนักษตายุจนบาดเจ็บ ปางตาย ระหว่างทางนางสีดาโยนผ้าลงเป็นเครื่องหมายให้พระรามตามมา สุนทรีจะเป็นผู้เก็บได้ เมื่อไปถึงลงกา ราวณะขังนางสีดาไว้ที่สวนอโศกและ ให้เวลานางตัดสินใจเป็นพระเทวีของราวณะภายใน 1 ปี มิฉะนั้นก็จะฆ่านาง สีดา
หิกายัต ศรีราม	Ravana ลัก Sita Devi ไปลงกา ระหว่างทางพบนก Jēntāyu เข้าขัดขวาง แต่ถูก Ravana หลอกถามถึงจุดอ่อน เมื่อ Ravana รู้ว่าจุดอ่อนอยู่ที่ปีกจึงใช้ ดาบฟันปีกนก Sita Devi เอาแหวนวางที่จะขอยปากนกเพื่อให้ Sēri Rama

	ตามมาถูก
คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ทศกัณฐ์ลักนางสีดาไปลงกา ระหว่างทางพบนกศดาฯเข้าขัดขวาง แต่นกพลั้งปากบอกว่าอาวุธที่จะสังหารตนได้ คือแหวนที่นางสีดาสวมซึ่งเป็นสมบัติของพระอิศวร ทศกัณฐ์จึงรูดแหวนจากนางขว้างใส่ลงกศดาฯ ทำให้นกปีกหักตกลงยังพื้น แต่ก็ยังคาบแหวนของนางสีดาไว้ นางสีดาได้ร้องฝากความไว้กับนกยูง และทิ้งผ้าฝากไว้กับฝูงวานรเพื่อให้พระรามตามได้ถูก เมื่อทศกัณฐ์พานางไปถึงลงกาแล้วเกรงนางจะกลั่นใจตายจึงนำนางไปไว้ที่สวน
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	ระหว่างทางที่ทศกัณฐ์ลักนางสีดาไปลงกา ได้พบนกศดาฯเข้าขัดขวาง แต่นกพลั้งปากบอกว่าอาวุธที่จะสังหารตนได้ คือแหวนที่นางสีดาสวมซึ่งเป็นสมบัติของพระอิศวร ทศกัณฐ์จึงรูดแหวนจากนิ้วของนางขว้างใส่ลงกศดาฯ ทำให้นกปีกหักตกลงยังพื้น แต่ก็ยังคาบแหวนของนางสีดาไว้ นางสีดาได้ร้องฝากความไว้กับนกยูง และทิ้งผ้าฝากไว้กับฝูงวานรเพื่อให้พระรามตามได้ถูก เมื่อทศกัณฐ์พานางไปถึงลงกาแล้วก็ไม่สามารถเข้าใกล้ตัวนางได้ เพราะบารมีของนางทำให้ทศกัณฐ์ร้อนเหมือนถูกไฟและศีรษะจะแตกเป็นเสี่ยง จึงนำนางไปไว้ที่สวนอโศก

เหตุการณ์สำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนกรุงราพณ์ขว้างแหวนของนางสีดาใส่ลงกศดาฯ มีในคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดเนื้อหาฉบับเขมรให้เหตุผลเพียงว่ากรุงราพณ์สู้ลงกศดาฯไม่ได้ ครั้นกรุงราพณ์เห็นแหวนของนางสีดาเป็นประกายก็จับแหวนขว้างใส่ลงกศดาฯ แต่เนื่องจากเป็นแหวนของพระนารายณ์ทำให้มีอิทธิฤทธิ์ กวีอธิบายการกระทำของกรุงราพณ์ไม่ชัดเจนเท่าเรื่องของไทย กล่าวคือ เรื่องของไทยว่านกศดาฯเป็นผู้ปลั้งปากบอกจุดอ่อนของตน

15. ตอนพระรามตามหานางสีดา

รามเกียรติ์	เมื่อพระรามรู้ว่าเสียที่ยักษ์และนางสีดาหาย ก็ออกติดตามจนได้พบนกศดาฯ พระรามจึงรู้ว่านางสีดาถูกกรุงราพณ์ลักพาไป พระราม พระลกษมณ์เดินทางไปพบยักษ์กุมพุนฑ พระรามได้สังหารยักษ์ ต่อมา พระรามพระลกษมณ์พบนกยางที่พูดเสียคดีพระรามว่าไม่สามารถรักษานางสีดาไว้ได้ พระรามจะสังหารนกยาง แต่นกขอชีวิตไว้และว่าเมื่อใดพระรามบุกลงกา
-------------	--

	<p>นกยางจะไปบินวนเหนือเมืองให้เป็นอัปมงคล จากนั้นมีเรื่องแทรกว่า ฦ ป่าหิมพานต์ มีมิ่งสาราชตัวหนึ่งเป็นเจ้าในสถานที่นั้น มิ่งสาราชจะสังหารบุตรที่เป็นตัวผู้เพื่อไม่ให้เติบโตใหญ่มาแข่งอำนาจตน มีนางมิ่งสาตัวหนึ่งในฝูงนี้เมื่อเกิดบุตรก็เอาไปซ่อนเพื่อให้บุตรปลอดภัยแล้วตั้งชื่อว่าทูกิ ซึ่งมีกำลังมหาศาล เมื่อเติบโตใหญ่ก็ได้ต่อสู้เอาชนะมิ่งสาราชผู้เป็นบิดา ต่อมา ทูกิลำพองไปที่ภูเขาปัญจลึงค์เพื่อประลองฤทธิ์กับมหาฤๅษี เทพธิดารักษาสมุทร และพระหิมพานต์ แต่ไม่มีใครยอมสู้ด้วย พระหิมพานต์บอกให้ทูกิไปทำต่อสู้กับกรุงพาลีที่นครชาตจีน กรุงพาลีออกสู้กับทูกิแต่ไม่สามารถเอาชนะทูกิได้ กรุงพาลีจึงออกอุบายให้ไปสู้กันในถ้ำ และบอกสุครีพน้องชายว่า ถ้าเห็นเลือดไหลจากถ้ำเป็นสีแดงแสดงว่าเป็นเลือดทูกิ ให้สุครีพปิดปากถ้ำขังทูกิไว้เสีย ถ้าเลือดสีใสเป็นของคน เมื่อสู้รบกันปรากฏว่ากรุงพาลีเป็นฝ่ายชนะเหล่าเทวดาค่างอวยพรทำให้เกิดฝนตกชะล้างเลือดจนเป็นสีใส สุครีพเข้าใจผิดว่ากรุงพาลีตายจึงปิดถ้ำแล้วกลับมาครองเมือง กรุงพาลีออกจากถ้ำได้ก็โกรธและทำร้ายสุครีพ ทำให้สุครีพต้องหนีไปอยู่กับหนุมานที่ป่ากัทลี กรุงพาลีไล่สุครีพไปถึงมตคบรรพต แต่กรุงพาลีเข้าไปไม่ได้เพราะฤๅษีโกรธว่ากรุงพาลีสังหารอสูรควายทูกิแล้วเหวี่ยงไปในอากาศทำให้เลือดไหลเป็นอาศรมฤๅษีมตค ฤๅษีจึงสาปว่าถ้ำกรุงพาลีที่ภูเขาแห่งนี้จะต้องตาย</p>
<p>รามายณ์</p>	<p>Rāma ไม่พบ Seeta Lakshman ซี่ให้ดูรอยขูดดิน Rāma รู้ข่าวนาง Seeta จากนก Jatāyu ก่อนที่ตนจะตาย ระหว่างตามหานาง Seeta Lakshman ต่อสู้กับนางรากษสีชื่อ Ayōmukhi และ Rāma ได้สังหารรากษส Kavandha ซึ่งเป็นคนธรรพ์ถูกสาป Kavandha จึงตอบแทนด้วยการบอกให้ Rāma ไปหา Sugreeva เป็นพันธมิตรเพื่อช่วยตามหา Seeta จากนั้น มีเหตุการณ์ว่า Hanuman มาเป็นทูตให้ Rāma เป็นพันธมิตรกับ Sugreeva แล้ว Hanuman จึงเล่าเรื่อง Māyavii สู้กับ Vali ในถ้ำเป็นเหตุทำให้ Sugreeva คิดว่า Vali ตายแล้ว จึงปิดถ้ำ เมื่อ Vali ออกมาได้ เข้าใจว่า Sugreeva ททรขจึงตามไล่ไปจนถึงภูเขาฤๅษยมุข แต่เข้าไม่ได้เพราะฤๅษีที่ตั้งอาศรมอยู่ ฦ ภูเขาณีโกรธว่า Vali เคยทำเลือดของอสูรเพื่อนอาศรม จึงสาปว่าถ้ำ Vali เข้ามาภูเขาแห่งนี้จะต้องตาย</p>
<p>รามายณะ</p>	<p>เมื่อระรามรู้ว่านางสีดาหายก็โกรธเหล่าเทวดาที่ไม่ช่วยดูแลนาง พระองค์ประกาศจะยิงศรทำลายจักรวาล แต่พระลักษมณ์เตือนสติให้สงบ ขณะที่พระรามหานางสีดาก็ได้รู้ความจริงจากนกชตาบรูซึ่งรอบอกทางก่อนจะตาย ต่อพระรามและพระลักษมณ์ได้พบรากษสชื่อพันซ์ซึ่งเป็นคนธรรพ์ถูกสาป</p>

	<p>พระรามสังหารกพันธเพื่อปลดปล่อยจากคำสาป กพันธจึงตอบแทนด้วยการบอกให้พระรามไปหาสุครีพเพื่อช่วยตามหานางสีดา จากนั้น มีเหตุการณ์ที่หนุมานมาเป็นเหตุให้พระรามกับสุครีพ แล้วจึงถึงเรื่องเล่าว่าศึกระหว่างมายาวิและวาลีป็นเหตุให้วาลีเข้าใจสุครีพผิด วาลีจึงไล่ทำร้ายสุครีพจนไปถึงเขาฤศยมุก แต่เข้าไม่ได้เพราะฤศยที่ตั้งอาศรมอยู่ ณ ภูเขานี้โกรธว่าพาลีเคยทำเลือดของอสูรเปื้อนอาศรม จึงสาปว่าถ้าพาลีเข้ามาภูเขานี้ก็จะต้องตาย</p>
<p>ทิกายัต ศรีราม</p>	<p>Sēri Ramaรู้ว่า Sita Devi หายก็ถึงกับสลบไป 50 วัน เมื่อฟื้นขึ้น Sēri Rama จึงออกตามหานาง Sita Devi Sēri Rama พบนกตัวแรกที่เฝ้าเหยี่ยวว่า Sita Devi หายและนกตัวที่สองช่วยบอกทางให้ตามหา Sita Devi Sēri Rama จึงแข่งนกที่เฝ้าเหยี่ยวให้ตาบอดและอวยพรนกที่ช่วยบอกทาง ต่อมา Sēri Rama พบนก Jēntayu ที่รอบอกข่าวและถวายนางของ Sita Devi ให้ก่อนที่ตนจะตาย ณ ป่าที่อยู่ในอาณาของ Balia มีมิ่งสาตนหนึ่งที่สังหารบิดาตนแล้วจึงมาทำต่อสู้กับ Balia ซึ่งทั้งคู่เข้าไปต่อสู้กันใกล้ Balia สั่งแก่ Sugriva ว่าถ้ามีเลือดสีแดงไหลออกจากถ้ำแสดงว่าเป็นของควายอสูร แต่ถ้าเป็นเลือดสีขาวแสดงเป็นของ Balia ให้ Sugriva ปิ๊ดถ้ำ แต่ปรากฏว่ามีเลือดทั้งขาวและแดงออกจากถ้ำผสมกันทำให้ Sugriva เข้าใจผิดว่า Balia ตายจึงสั่งปิ๊ดถ้ำ เป็นเหตุให้ Baliaคิดว่า Sugriva เป็นกบฏ</p>
<p>คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา</p>	<p>พระรามรู้ว่านางสีดาหายจึงออกติดตามจนรู้ความจริงจากนกศายูซึ่งรอบอกเรื่องราวแก่พระรามก่อนที่ตนจะสิ้นใจ ระหว่างตามหานางสีดา พระรามสังหารยักษ์กุมพล ซึ่งเป็นคนธรรพ์เพื่อปลดปล่อยจากคำสาป กุมพลจึงตอบแทนด้วยการบอกพระรามให้ไปหาพาลีเข้าเมืองจีดจิน เพื่อช่วยตามหานางสีดา ต่อมา พระลักษมณ์ถูกนางยักษ์อัสมุขิลักตัว พระรามแผลงศรขับไล่นางยักษ์ไป จากนั้นมีเหตุการณ์ว่าหนุมานได้ถวายนางกับพระรามและเล่าเรื่องศึกระหว่างทพตีและพาลี เป็นเหตุให้พาลีเข้าใจผิดว่าสุครีพเป็นกบฏ เพราะเลือดที่ออกจากถ้ำเป็นสีใส สุครีพ เข้าใจว่าพาลีตาย จึงสั่งปิ๊ดถ้ำ พาลีโกรธตามสังหารสุครีพ จนต้องหนีไปถึงอมตังภูผา</p>
<p>บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา</p>	<p>ไม่มีต้นฉบับ</p>

<p>รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1</p>	<p>พระรามรู้ว่านางสีดาหายจึงออกติดตามจนรู้ความจริงจากนกสดาฯซึ่งรอบอกเรื่องราวแก่พระรามก่อนที่ตนจะตาย ระหว่างทางพระรามสังหารยักษ์กุมพล ซึ่งเป็นคนธรรพ์เพื่อปลดปล่อยจากคำสาป กุมพลตอบแทนด้วยการบอกพระรามให้ไปหาพาลีเจ้าเมืองจีดจิน เพื่อจะได้พลเมืองจีดจินและเมืองชมพูมาเป็นกำลัง ต่อมาพระลักษมณ์ถูกนางยักษ์อสมุจิอุ้มลักตัวไป พระรามแผลงศรช่วยพระลักษมณ์ให้ไต่สติและจับไถ่นางยักษ์ไป จากนั้นมีเหตุการณ์ว่าหนุมานเข้าถวายตัวกับพระรามและเล่าเรื่องการต่อสู้ระหว่างทรีและพาลีในถ้ำ เลือดที่ออกจากถ้ำเป็นสีใสทำให้สุคริพเข้าใจว่าพาลีตาย จึงสั่งปิดถ้ำ อันเป็นเหตุให้พาลีเข้าใจผิดว่าสุคริพเป็นกบฏ พาลีโกรธตามทำร้ายสุคริพ จนต้องหนีไปถึงอมตงกุหา</p>
---	---

เหตุการณ์สำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามตามหานางสีดา และพบนกสดาฯที่รอบอกข่าวนางสีดา มีในรามายณ์ รามายณะ ทิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อเรื่องในรามเกียรติ์ ตอนนี้พ้องกับทิกายัต ศรีราม มากกว่าฉบับอื่น คือ

- 1) นกขางเขายะเยี่ยพระรามว่านางสีดาหาย
- 2) การต่อสู้กันระหว่างทรีกับบิดาตนเอง
- 3) การต่อสู้ระหว่างกรุงพาลีและทรี

รายละเอียดเนื้อเรื่องในรามเกียรติ์ ตอนนี้พ้องกับรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย คือ

- 1) เรื่องศึกทรีของฉบับไทยขยายความว่าบิดาของทรีเป็นยักษ์ถูกสาปลงมาใช้กรรม
- 2) การต่อสู้ระหว่างกรุงพาลีและทรี
- 3) สุคริพเห็นเลือดออกจากถ้ำเป็นสีใสจึงเข้าใจว่ากรุงพาลีตาย เหมือนของรามเกียรติ์ มีข้อสังเกตว่าต่างไปจากทิกายัต ศรีราม ซึ่งบอกว่าเลือดสีขาวและสีแดงออกมาพร้อมกัน

รายละเอียดเนื้อเรื่องในรามเกียรติ์ ตอนนี้พ้องกับ คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยาเพียงเรื่องศึกระหว่างกรุงพาลีและทรีเท่านั้น ในคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา พ้องกันว่าเลือดของกรุงพาลีเหลว แต่เลือดทรีข้น สุคริพเห็นเลือดเหลวไหลออกจากถ้ำจึงเข้าใจผิด

นอกจากนี้ รายละเอียดเนื้อเรื่องในเรื่องรามเกียรติ์ ที่พ้องกับ รามายณะ และ รามายณ์ ได้แก่ กรุงพาลีไล่สุคริพไปถึงมตงกบรพต แต่กรุงพาลีเข้าไปไม่ได้เพราะฤๅษีโกรธว่ากรุงพาลีสังหารอสูรควายทรีแล้วเหวี่ยงไปในอากาศทำให้เลือดไหลเป็นอนาครมฤๅษีมตงก ฤๅษีจึงสาปว่าถ้ำกรุงพาลีมาที่เขาแห่งนี้จะต้องตาย

16. ตอนหนุมานเข้าถวายตัวต่อพระราม

<p>รามเกียรติ์</p>	<p>สุครีพและหนุมานมองจากบนภูเขาเห็นดวงอาทิตย์หยุดตรงยอดไม้ ไม่ตกดินทั้งที่เป็นเวลาอัสดงคต สุครีพคิดว่าน่าจะเป็นสถานที่ผู้มีบุญมาประทับจึงให้หนุมานไปสืบดู หนุมานพบพระรามบรรทมและพระลักษมณ์เฝ้าอยู่ หนุมานเห็นวงจักรที่พระหัตถ์ของพระรามก็เชื่อว่าเป็นพระนารายณ์ จึงไปรยไบบะม่วงเพื่อสรรเสริญพระองค์แล้วแย่งศรของพระลักษมณ์ขึ้นไป แอบบนต้นมะม่วง พระลักษมณ์จึงหิบบรรทมของพระรามเพื่อจะยิงหนุมาน ทำให้พระรามตื่น และพระรามเห็นคุณทูลรัตน์ของหนุมานก็ซื้บอกให้พระลักษมณ์ดู หนุมานรู้ว่าเป็นเจ้านายของคนตามที่แม่สั่งไว้ จึงลงมาถวายตัวแล้วแสดงอิทธิฤทธิ์หาวเป็นอาทิตย์ 12 ดวง พระรามพอใจอิทธิฤทธิ์ของหนุมาน หนุมานเล่าเรื่องสุครีพต้องการความช่วยเหลือ และไปตามสุครีพมาเฝ้าพระราม</p>
<p>รามายณ์</p>	<p>Sugreeva และ Hanuman มองจากภูเขาเห็น Rāma และ Lakshmana กำลังเดินทาง Sugreeva เกรงว่าเป็นผู้ที่ Vāli ส่งมา Hanuman แปลงร่างเป็นนักบวชลงไปเจรจากับ Rāma Hanuman เห็นต้นไม้โน้มลงมา Rāma ราวกับแสดงความนับถือ Hanuman นับถือว่า Rāma เป็นผู้มีบุญ ส่วน Rāma ก็พึงพอใจในความฉลาดและการเจรจาแบบนักการทูตของ Hanuman ดังนั้น Rāma จึงตกลงจะเป็นพันธมิตรกับ Sugreeva Hanuman กลับร่างเป็นวานรเพื่อขอสามีภักดิ์ต่อ Rāma และจะไปตาม Sugreeva มาเฝ้า Rāma</p>
<p>รามายณะ</p>	<p>สุครีวะและหนุมานมองจากภูเขาเห็นพระรามและพระลักษมณ์กำลังเดินทาง สุครีวะเกรงว่าเป็นผู้ที่วัลีส่งมา หนุมานแปลงร่างเป็นนักบวชลงไปเจรจากับพระราม พระรามพึงพอใจในความฉลาดและการเจรจาแบบนักการทูตของหนุมาน จึงตกลงจะเป็นพันธมิตรและช่วยเหลือสุครีวะ หนุมานกลับร่างเดิมอุ้มพระรามและพระลักษมณ์ไปพบสุครีวะที่เขาฤษชภูค</p>
<p>หิกายัต ครีราม</p>	<p>(เรื่องเดิมมีว่า Sēri Rama เคยลงสรในสระแห่งหนึ่งแล้วกลายร่างเป็นลิง ก่อนที่ Lakṣmana จะช่วยให้ลงสรน้ำแล้วกลับร่างมาเป็นอย่างเดิม ขณะนั้นน้ำเชื้อของ Sēri Rama หลุดมาและพระพยานนำไปใส่ปาก Devi Anjani นางจึงให้กำเนิด Hanuman ต่อมา Hanuman อาศัยอยู่กับ Balia โดยไม่รู้ว่าใครเป็นพ่อ (ตาของ Hanuman บอกว่าผู้ที่เห็นและทักต่างหูของ</p>

	<p>Hanuman (ผู้ นั่นคือพ่อ) ระหว่างทาง Hanuman พบ Sēri Rama และ Laksēmana นอนอยู่ใต้ต้นไม้ Hanuman แกล้งดิ่งศรของ Sēri Rama และขว้างกิ่งไม้ลงมาทำให้ Sēri Rama ตื่น Sēri Rama เห็นต่างหูของ Hanuman ก็จำกันได้ว่าเป็นพ่อลูกกัน เมื่อ Hanuman รู้ความจริงแล้วจึงต้องการกลับไปหาหน้าคือ Balia ทั้ง Sēri Rama และ Hanuman ต่างแยกกันออกเดินทาง</p>
<p>คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา</p>	<p>หนุมานเที่ยวไปในป่าแล้วพบพระรามพระลักษมณ์หลับอยู่ใต้ต้นไม้ หนุมานอยากทำความรู้จักจึงรูโบทโพรยลงไปที่สองกษัตริย์แล้วดิ่งศรของพระรามมานำวเล่น พระรามเห็นหนุมานมีลักษณะพิเศษคือกษัตริย์ ขนเพชรและเขี้ยวแก้วจึงบอกให้พระลักษมณ์ดู หนุมานรู้ว่าพระรามเป็นองค์นารายณ์อวตารตามที่แม่เคยสั่งจึงเข้าถวายตัว และหนุมานขอให้พระรามไปช่วยสุกรีพ สังหารพาลี เพราะพาลีทำผิดคำสั่งซึ่งนางคารามาเป็นภรรยาทั้งที่พระอิศวรให้นางคาราเป็นรางวัลแก่สุกรีพ และพาลีสาบานต่อพระนารายณ์ว่าให้ตายด้วยศรพระนารายณ์ พระรามจึงยอมช่วยเหลือสุกรีพ หนุมานไปตามสุกรีพ มาเฝ้าพระราม จากนั้นหนุมานจึงกลับไปยังป่ากัทลี</p>
<p>บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา</p>	<p>ไม่มีต้นฉบับ</p>
<p>รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1</p>	<p>(เรื่องเดิมมีว่าพระอิศวรแบ่งกำลังและเทพอาวุธของพระองค์ให้พระพายซัดเข้าปากนางสวหะ นางจึงให้กำเนิดหนุมาน เมื่อยังเด็กหนุมานซุกซนทำให้พระอุมาสาปให้กำลังหายไปครึ่ง จนกระทั่งพระรามลูบหลังให้จึงฟื้นคำสาป ส่วนพระอิศวรให้หนุมานไปอยู่ที่เมืองขีดจินกับพาลี ต่อมาพาลีขับไล่สุกรีพออกจากเมือง สุกรีพ มาอาศัยที่ภูเขอัมตังค และหนุมานอยู่ที่ป่ากัทลีบนภูเขาดียวกับสุกรีพ) หนุมานเที่ยวไปในป่าแล้วพบพระรามพระลักษมณ์หลับอยู่ใต้ต้นไม้ จึงรูโบทโพรยลงไปที่กษัตริย์ทั้งสองพระองค์แล้วดิ่งศรของพระรามมานำวเล่น พระรามเห็นลักษณะพิเศษของหนุมานมีกษัตริย์ ขนเพชรและเขี้ยวแก้วจึงบอกให้พระลักษมณ์ดู หนุมานรู้ว่าพระรามเป็นองค์นารายณ์อวตารตามที่แม่เคยสั่งจึงเข้าถวายตัว และไปตามสุกรีพมาเข้าเฝ้าพระราม สุกรีพขอให้พระรามช่วยสังหารพาลีโดยหนุมานให้เหตุผลว่าพาลีผิดคำสั่ง ซึ่งนางคาราไปเป็นภรรยาตน ทั้งที่พระอิศวรให้นางคาราเป็นรางวัลแก่สุกรีพ พาลีสาบานต่อพระนารายณ์ให้ตายด้วยศรพระนารายณ์ พระรามจึงยอมช่วยเหลือสุกรีพ</p>

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนหนุมานเข้าถวายตัวต่อพระราม มีในรามายณ์ รามายณะ คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อหาใน รามเกียรติ์ ตอนที่ที่ฟ้องกับ ทิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 คือ 1) หนุมานแอบอยู่บนต้นไม้และทำให้พระรามและพระลกษมณ์ตื่นโดยหนุมานได้ไปรบไปไม้ลงมา ในคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยามีรายละเอียดระบุว่าหนุมานไปรบไปไพร่ ส่วนในทิกายัต ศรีรามมีกล่าวถึงเหตุการณ์นี้เช่นกัน แต่รายละเอียดแตกต่างกันว่าหนุมานทิ้งกิ่งไม้ลงมา 2) พระรามชี้ให้พระลกษมณ์ดูคุณทลรัตน์ของหนุมาน ทำให้หนุมานรู้ว่าพระรามเป็นนารายณ์อวตารตามที่แม่เคยบอกไว้ หนุมานจึงเข้าถวายตัวต่อพระราม รายละเอียดในคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 หนุมานมีลักษณะพิเศษมากกว่าในรามเกียรติ์ คือมีขนเพชรและเขี้ยวแก้วด้วย และในรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ยังเน้นว่าพระลกษมณ์มองไม่เห็นคุณทลรัตน์ของหนุมานตามที่พระรามชี้ให้ดู ส่วนในทิกายัต ศรีรามว่าคุณทลรัตน์ของหนุมานทำให้พระรามและหนุมานรู้ว่าเป็นพ่อลูกกัน 3) หนุมานแสดงฤทธิ์หาวเป็นดวงอาทิตย์ 12 ดวง หนุมานในรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ก็มีฤทธิ์คล้ายกัน แต่เรื่องของไทย เหตุการณ์นี้ปรากฏอยู่ตอนศึกไมยราพ และให้รายละเอียดอีกว่าหนุมานหาวเป็นดาวเดือน และดวงอาทิตย์ ส่วนในทิกายัต ศรีราม หนุมานหาวเป็นดาว 4) หนุมานเป็นหลานของกรุงพาลีและสุครีพ เช่นเดียวกับในทิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 แต่ในรามายณะ และรามายณ์ หนุมานเป็นข้าราชการบริพารของสุครีพ 5) หนุมานเป็นฝ่ายกลับไปพาสุครีพมาเฝ้าพระรามเช่นเดียวกับในรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ส่วนในทิกายัต ศรีรามมีรายละเอียดแตกต่างอีกว่าเมื่อหนุมานพาสุครีพมาแล้ว หนุมานก็ขอลาเพื่อกลับไปหากรุงพาลี และคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา กล่าวว่าเมื่อหนุมานพาสุครีพมาแล้ว หนุมานก็กลับไปยังป่ากัณฑ์

รายละเอียดเนื้อหาในตอนที่ รามเกียรติ์ ฟ้องกับ รามายณ์ คือ 1) สุครีพและหนุมานอยู่บนภูเขามองลงไปเห็นพระรามและพระลกษมณ์ สุครีพจึงส่งหนุมานไปสืบดู 2) หนุมานเห็นรอยวงจักรที่หัตถ์ของพระราม ทำให้หนุมานเชื่อว่าพระองค์เป็นพระนารายณ์อวตาร ในรามายณ์ หนุมานก็ได้เล่าถึงรอยจักรบนหัตถ์ของพระรามให้สุครีพเชื่อว่าพระรามคือพระนารายณ์อวตารเช่นกัน 3) หนุมานไปตามสุครีพมาเฝ้าพระราม

รายละเอียดเนื้อหาในตอนที่ รามเกียรติ์ฟ้องกับรามายณะมีเรื่องเดียวคือสุครีพและหนุมานอยู่บนภูเขามองลงไปเห็นพระรามและพระลกษมณ์ สุครีพจึงส่งหนุมานไปสืบดู

17. ตอนสุครีพเข้าสวามิภักดิ์พระราม

<p>รามเกียรติ์</p>	<p>พระรามให้พระลักษมณ์ไปตักน้ำ ปรากฏว่าน้ำที่ตักมามีรสเค็มซึ่งความจริงเป็นน้ำตาของสุครีพ พระรามให้พระลักษมณ์ไปหาสาเหตุ พระลักษมณ์พบสุครีพอยู่ภายในภูเขา จึงทลายภูเขาพาสุครีพและหนุมานเข้าเฝ้าพระราม หนุมานเตือนให้สุครีพเชื่อว่าพระรามมีรอยจักรที่พระหัตถ์แสดงว่าเป็นพระนารายณ์อวตาร พระรามตกลงจะช่วยสังหารกรุงพาลี และสุครีพจะเกณฑ์พลวานรช่วยพระรามตามหาสีดา สุครีพและหนุมานพาพระรามไปคู่งองกระดุกทูกิเพื่อหยั่งกำลัง พระรามยิงศรอัคคีवासเผาองกระดุกทูกิ ตามด้วยยิงศรพิรุณवासดับไฟ และยิงศรพายุवासพัดธาตุไปทิ้งลงมหาสมุทร จากนั้นสุครีพก็พาพระรามไปยังต้นสัปตคาลที่อยู่บนหลังนาคพาล พระรามยังพระบาทขวาเหยียบหางนาคไว้ นาคราชกลัวจึงนอนนิ่ง พระรามใช้ศรพรหมาสยิงทะลุสัปตคาลหักละเอียด</p>
<p>รามายณ์</p>	<p>Rāma และ Sugreeva สัญญาเป็นพันธมิตรกัน Sugreeva เล่ารายละเอียดศึกเรื่อง Vāli สังหารอสูรชื่อDundubhi แล้วโยนไปในอากาศทำให้เลือดเป็นอาศรมของ Rishyamukham ฤๅษีจึงสาปไม่ให้ Vāli เข้ามายังบริเวณอาศรม Hanuman เตือนให้ Sugreeva เชื่อในบารมีของ Rāma เพราะพระองค์ยังมีรอยจักรที่หัตถ์แสดงว่าเป็นพระนารายณ์อวตาร แต่ Rāma รู้ว่า Sugreeva ยังสงสัยกำลังของพระองค์ พระองค์จึงนำศรยิงต้นไม้เจ็ดต้นซึ่งขึ้นขงคู้โลกทะลุเข้าไปในใต้โลก จากนั้น Rāma สั่งให้ Lakshmana เตะกองกระดุกอันมหึมาของ Dundubhi ไปที่อื่น ทำให้ Sugreeva สิ้นสงสัย และ Sugreeva ถวายเครื่องประดับของSeeta แก่ Rāma เครื่องประดับนี้ นางสีดาโยนทิ้งไว้ขณะที่ราวณะพาหะไป</p>
<p>รามายณะ</p>	<p>พระรามและสุครีวะสัญญาเป็นพันธมิตรกัน สุครีวะถวายเสื้อผ้าเครื่องประดับของนางสีดาแก่พระราม เสื้อผ้าเครื่องประดับนี้นางสีดาโยนทิ้งไว้ระหว่างที่ราวณะพาหะไป จากนั้นสุครีวะจึงเล่ารายละเอียดศึกระหว่างอสูรทุนทูกิและวาลี วาลีสังหารทุนทูกิและโยนศพไปในอากาศทำให้เลือดเป็นอาศรมของมตังคะฤๅษี ฤๅษีจึงสาปไม่ให้วาลีเข้ามายังเขาฤษยมุก พระรามรู้ว่าสุครีวะสงสัยกำลังของพระองค์ พระองค์จึงไปที่กองกระดุกทุนทูกิ ใช้หัวแม่เท้าเตะกองกระดุก และนำศรยิงต้นไม้เจ็ดต้นซึ่งขึ้นขงคู้โลกทะลุเข้าไปในใต้โลก จึงทำให้สุครีวะเชื่อกำลังของพระราม</p>

หิถายัต ศรีราม	Sēri Rama ให้ Laksēmana ไปตักน้ำ ปรากฏว่าน้ำมีรสเค็ม กษัตริย์ทั้งสองพระองค์หาสาเหตุจึงพบว่าต้นน้ำเป็นกองขี้ตาของ Sugriva ซึ่งนั่งร้องไห้อยู่จนขี้ตาท่วมเป็นภูเขา Sēri Rama ตีภูเขาแตกเพื่อให้สุกรีออกมา และได้ตามถึงสาเหตุจาก Sugriva ซึ่งเล่าว่า Balia ผู้เป็นพี่ชายได้ชิงภรรยาของตนไป Sēri Rama สัญญาเป็นพันธมิตรกับ Sugriva แต่ Sugriva ขอทดสอบความสามารถของ Sēri Rama ด้วยการให้อิงศรผลาญป่าจนเป็นทะเลทราย จากนั้นก็ไปยังต้นไม้ 7 ต้นที่อยู่บนหลังนาค และสุดท้ายคือ Sēri Rama ใช้หัวแม่เท้าเตะกองกระดูกของยักษ์ Kēti Bēhara ที่ถูก Balia สั่งหาร
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1	พระรามรู้ว่าสุกรีพ สงสัยความสามารถของพระองค์ พระองค์จึงปรากฏร่างเป็นพระนารายณ์ทรงศรให้สุกรีพสิ้นสงสัย หนุมานเห็นว่าน้ำทั้งสองของตนจะสู้รบกัน จึงขอแยกทางไปอยู่ป่า

เหตุการณ์สำคัญใน รามเกียรติ์ ตอนสุกรีพเข้าสวามิภักดิ์พระราม มีในรามายณ์ม รามายณะ หิถายัต ศรีราม และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อหาของ รามเกียรติ์ ที่พ้องกับ หิถายัต ศรีราม มากที่สุดคือ 1) ในรามเกียรติ์ พระลักษมณ์ตักน้ำที่มีรสเค็มมาถวายพระราม พระองค์จึงให้พระลักษมณ์ตามไปหาสาเหตุ เมื่อตามไปที่ต้นน้ำจึงพบสุกรีพนั่งร้องไห้อยู่ในภูเขาทำให้น้ำที่ไหลออกมามีรสเค็ม เรื่องรามเกียรติ์ เหมือนใน หิถายัต ศรีราม ที่สุกรีพนั่งร้องไห้ในภูเขาที่เกิดจากขี้ตาของตนเอง น้ำที่ไหลออกจากภูเขาจึงมีรสเค็ม 2) พระรามยิงสัปดาห์ตาลบนหลังนาคที่นอนขดตัวอยู่ พระรามจึงเหยียบตัวนาคให้กลายเป็นเส้นตรงแล้ว ยิงทะลุต้นไม้ 7 ต้นบนหลังนาค

รายละเอียดเนื้อหาของ รามเกียรติ์ ตอนนี้ที่พ้องกับ รามายณ์ม คือ หนุมานบอกสุกรีพว่า พระรามคือพระนารายณ์อวตารเพราะมีวงจักรที่พระหัตถ์

18. ตอนพระรามสังหารกรุงพาลี

รามเกียรติ์	พระรามให้สุกรีพไปท้าพาลีออกต่อสู้ จากนั้นพระรามจะแผลงศรสังหารกรุงพาลี แต่กรุงพาลีกับสุกรีพเหมือนกันมาก พระรามจึงเกรงจะยิงศรผิดตัว ครั้ง
-------------	---

	<p>ที่สองพระรามให้พระลักษมณ์ร้อยพวงมาลัยคล้องมือสุกรีฟเพื่อให้แตกต่างจากกรุงพาลี ครั้นนี้พระรามจึงยิงศรถูกกรุงพาลีได้ กรุงพาลีจับศรไว้และถามหาเจ้าของศร พระรามบอกถึงความชอบธรรมในการสังหารว่ากรุงพาลีทำผิดสังจะที่เคยให้ไว้โดยเอานางคาราเป็นเทวีตน พระรามเป็นพระนารายณ์อวตาร จึงได้สังหารกรุงพาลีตามสังจะวาจานั้น กรุงพาลีรู้สึกสำนึกผิด พระรามจะไว้ชีวิตกรุงพาลี แต่กรุงพาลีขอยอมตาย เมื่อตายก็ได้อุบัติเป็นเทพบนสวรรค์</p>
<p>รามายนัม</p>	<p>Rāma ให้ Sugreeva ไปทำ Vāli ออกมาสู้แล้ว Rāma จะแผลงศรสังหาร Vāli แต่พญาวานรทั้ง 2 คนเหมือนกันมาก Rāma เกรงจะยิงผิด Sugreeeva ต้องไปทำ Vāli มาต่อสู้ครั้งที่ 2 ครั้นนี้ Rāma แผลงศรสังหาร Vāli โดยให้เหตุผลว่าการชิงภรรยาของน้องชายเป็นความผิด Vāli สำนึกผิดก่อนตาย</p>
<p>รามายณะ</p>	<p>พระรามให้สุกรีฟะไปทำวาลิออกมาสู้แล้วพระรามจะแผลงศรสังหารวาลิ แต่พญาวานรทั้ง 2 คนเหมือนกันมาก พระรามเกรงจะยิงผิด สุกรีฟ ต้องไปทำวาลิมาต่อสู้ครั้งที่ 2 ครั้นนี้ พระรามแผลงศรสังหารวาลิโดยให้เหตุผลว่าการชิงภรรยาของน้องชายเป็นความผิด วาลิสำนึกผิดก่อนตาย</p>
<p>ทิกายัต ศรราม</p>	<p>Sēri Rama ให้ Sugriva ไปทำ Balia ออกมาสู้แล้ว Sēri Rama จะแผลงศรสังหาร Balia แต่พญาวานรทั้ง 2 คนเหมือนกันมาก Sēri Rama เกรงจะยิงผิด Sugriva ต้องไปทำ Balia มาต่อสู้ครั้งที่ 2 ครั้นนี้ Sēri Rama แผลงศรสังหาร Vāli โดยให้เหตุผลว่าการชิงภรรยาของน้องชายเป็นความผิด Vāli สำนึกผิดก่อนตาย</p>
<p>คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา</p>	<p>พระรามให้สุกรีฟ ไปทำพาลีออกมาสู้ แล้วพระรามจะแผลงศรสังหารพาลี แต่พญาวานรทั้ง 2 คนเหมือนกันมาก พระรามเกรงจะยิงผิด สุกรีฟ ต้องไปทำกรุงพาลีมาต่อสู้ ครั้นนี้พระรามให้พระลักษมณ์ถือชายภูษาผูกข้อมือสุกรีฟเพื่อเป็นเครื่องหมายทำให้พระรามยิงศรไม่ผิดตัว พระรามให้เหตุผลการสังหารพาลีว่าพาลีผิดคำสาบานที่เคยให้ต่อพระนารายณ์ ด้วยการที่พาลีชิงนางคาราซึ่งพระอิศวรประทานแก่สุกรีฟมาเป็นภรรยา เหตุผลนี้ทำให้พาลีสำนึกผิด แม้พระรามยอมให้อภัยแล้วแต่พาลีก็ยอมตาย</p>
<p>บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา</p>	<p>ไม่มีต้นฉบับ</p>
<p>รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1</p>	<p>(ตั้งแต่ต้นเรื่องเล่าถึงสุกรีฟ สามารถชะลอเขาพระสุเมรุให้ตรง พระอิศวรจึงประทานนางคาราให้สุกรีฟ พาลีรับฝากนางไปให้สุกรีฟ และสาบานต่อพระนารายณ์ว่าถ้าตนเอานางคารามาเป็นของคนให้ตายด้วยศรพระนารายณ์)</p>

	<p>พระรามให้สุกรีฟไปทำพาลีออกมาสู้ แล้วพระรามจะแผลงศรสังหารพาลี แต่พญาวานรทั้ง 2 คนเหมือนกันมาก พระรามเกรงจะยิงครมิต สุกรีฟต้องไปทำกรุงพาลีมาต่อสู้ครั้งที่ 2 ครั้งนี้พระรามให้พระลักษมณ์ฉีกชายภูษาผูกมือสุกรีฟ เป็นเครื่องหมายเพื่อให้พระรามยิงครมิตตัว พระรามให้เหตุผลการสังหารพาลีว่าพาลีผิดคำสาบานที่เคยให้ต่อพระนารายณ์ ด้วยการที่พาลีชิงนางคาราที่พระอิศวรประทานแก่พาลีมาเป็นภรรยา เหตุผลนี้ทำให้พาลีสำนึกผิด แม้พระรามยอมให้อภัยแล้วแต่พาลีก็ยอมตาย</p>
--	--

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนพระรามสังหารกรุงพาลี มีในรามายณ์ รามายณะ หิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดเนื้อหาในรามเกียรติ์ตอนนี้ที่พ้องกับในคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มากกว่าฉบับอื่น ได้แก่ 1) เหตุผลที่พระรามสังหารกรุงพาลีเนื่องจากกรุงพาลีผิดคำสาบาน ซึ่งนางคาราที่พระอิศวรประทานแก่สุกรีฟ มาเป็นชายของตน ฉบับไทยเล่าละเอียดกว่าถึงสาเหตุว่าเมื่อเขาพระสุเมรุเอียง สุกรีฟยกเขาให้ตั้งตรงได้ พระอิศวรจึงให้นางคาราเป็นรางวัลแก่สุกรีฟ กรุงพาลีรับฝากนางมาให้ แต่ก็ทรยศนางคารามาเป็นภรรยา ครั้นนั้นพระนารายณ์ทักท้วงแล้วแต่กรุงพาลีสาบานว่าถ้าทรยศก็ขอให้ตายด้วยศรพระนารายณ์ ส่วนในรามายณ์ และรามายณะ นางคาราเป็นพระเทวีของกรุงพาลีและเป็นพี่สะใภ้ของสุกรีฟ ครั้นเมื่อกรุงพาลีจับได้สุกรีฟออกจากเมือง ก็ได้ชิงนางรามาซึ่งเป็นน้องสะใภ้มาเป็นของตน ทั้ง 2 ฉบับนี้ไม่มีเหตุการณ์ที่พระอิศวรประทานนางคาราแก่สุกรีฟ 2) ตอนพระรามยิงศร พาลียัดศรไว้ได้ พระรามให้ออกาสไว้ชีวิตพาลี แต่พาลียอมตาย ในขณะที่รามายณ์และ รามายณะ นั้น พระรามไม่ได้ให้ออกาสกรุงพาลีต่อรองขอชีวิต

19. ตอนพระรามให้พระลักษมณ์ทวงสัญญาจากสุกรีฟ

<p>รามเกียรติ์</p>	<p>พระรามอภิเษกสุกรีฟขึ้นครองเมืองขาสจีน สุกรีฟเพลิดเพลินจนลืมสัญญาว่าจะไปช่วยตามหานางสีดา พระรามจึงส่งพระลักษมณ์มาทวงสัญญา สุกรีฟ รับว่าจะรีบตรวจตราพลพาไปเฝ้าพระรามและออกไปตามหาหนุมาน</p>
--------------------	--

รามายณ์	Rāma อภิเษก Sugreeva ขึ้นครองเมือง Sugreeva นับถือนาง Tāra มเหสีของ Vāli ประคองแม่ และ Vāli ประคองพ่อ Sugreeva มีนิสัยชอบดื่มสุรา ทำให้ขาดสติและลืมสัญญาว่าจะไปช่วยตามหา Seeta Rāma เห็นลวงฤดูฝนไปนานแล้วจึงส่ง Lakshmana ไปทวงสัญญา นาง Tāra และ Hanuman ช่วยกันรับหน้า Lakshmana Sugreeva ได้สัญญาว่าจะเกณฑ์พลวานรให้ Hanuman นำไปเฝ้า Rāma ในวันรุ่งขึ้น
รามายณะ	พระรามอภิเษกสุครีพขึ้นครองเมืองแล้ว สุครีพได้นางรุมากับนางตารามาเป็นพระเทวีของคน และเพลิดเพลินจนลืมสัญญาว่าจะไปช่วยตามหานางสีดา หนุมานเข้าไปเตือนสุครีพให้ระลึกถึงสัญญา สุครีพจึงป่าวประกาศระดมพลวานร ฝ่ายพระรามเห็นเวลาล่วงฤดูฝนไปนานแล้วจึงส่งพระลักษมณ์ไปทวงสัญญา นางตาราได้ออกรับหน้าและรายงานว่าสุครีพกำลังเกณฑ์พลวานรเพื่อไปช่วยเหลือพระรามตามสัญญา
ทิกายัต ศรีราม	Sugriva ขึ้นครองเมืองแล้วนิ่งเฉยไม่ทำตามสัญญาว่าจะไปช่วยตามหานางสีดา Laksēmana มาเตือน Sugriva แต่ Sugriva อ้างว่าเกรง Sēmburana เพื่อนของ Balia จะมารุกรานอาณาจักรของตน
คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	พระรามอภิเษกสุครีพ ขึ้นครองเมืองและตั้งนางตาราเป็นพระเทวีของสุครีพ ต่อมานานวันไม่เห็นสุครีพ ส่งกองทัพมา จึงให้พระลักษมณ์ไปตามสุครีพ สัญญาจะพาไพร่พลไปเฝ้าพระรามในวันรุ่งขึ้น
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	พระรามอภิเษกสุครีพขึ้นครองเมืองและตั้งนางตาราเป็นพระเทวีของสุครีพ สุครีพไม่ส่งกองทัพมาช่วยพระราม พระองค์จึงให้พระลักษมณ์ไปตามสุครีพ ซึ่งสัญญาจะพาไพร่พลไปเฝ้าพระรามในวันรุ่งขึ้น

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนพระรามให้พระลักษมณ์ทวงสัญญาจากสุครีพ มีในรามายณ์ รามายณะ ทิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดเนื้อหาในรามเกียรติ์ตอนนี้ที่พ้องกับคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยาและรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มากกว่าฉบับอื่น ได้แก่ 1) พระรามและพระลักษมณ์อยู่ในป่าเพื่อรอคอยกองทัพจากสุครีพ ไม่มีการระบุเวลา ขณะที่ในรามายณ์และ รามายณะ กล่าวถึงสาเหตุที่พระรามยังไม่ได้ออกเดินทางไปหานางสีดาในทันทีเพราะว่าเป็นช่วงฤดูฝนไม่เหมาะกับการเดินทาง 2) เมื่อ

พระลักษมณ์มาทวงสัญญาจากสุครีพ สุครีพเป็นผู้เผชิญหน้าด้วยตนเอง ในรามายณ์และ รามายณะ กล่าวว่านางดารารและหนุมานช่วยกันพูดเกลี้ยกล่อมขณะทีสุครีพยังไม่ได้สติเพราะเมาหลับอยู่

20. ตอนสุครีพตามหนุมานไปเฝ้าพระราม

<p>รามเกรติ</p>	<p>สุครีพไปตามหนุมานที่ป่ากัถลีเพื่อร่วมไปทัพกับพระราม หนุมานหลับอยู่ สุครีพเป่าสังข์ให้หนุมานตื่น หนุมานย่อตัวเล็กเท่านิ้วมือเข้าไปในชายพกของสุครีพเพื่อไปเฝ้าพระราม พระรามเข้าใจผิดว่าต้องเลี้ยงดูหนุมานอีกนานกว่าจะโต จากนั้นหนุมานจึงกลับร่างเดิมและหาเวเป็นดวงอาทิตย์ 12 ดวง ให้ปรากฏ พระรามพอใจในความสามารถของหนุมาน จากนั้นกองทัพฝ่ายพระรามก็กรีธาทัพไปตั้งค่ายอยู่ที่คณธมาทน์บรรพต พระรามให้หาผู้ที่จะไปสืบข่าวนางสีตายังลงกา ฝ่ายกองทัพพระรามรู้ทางไปลงกาดีอยู่แล้ว ว่าต้องเหาะข้ามมหาสมุทรไปและมีนางยักษ์ริคตาสีน้องสาวของกรุงราพณ์เฝ้าเมือง จึงมีแต่หนุมานเท่านั้นที่สามารถทำเช่นนั้นได้ ที่ประชุมตกลงกันว่าหนุมานเป็นผู้มีความสามารถที่สุด</p>
<p>รามายณ์</p>	<p>ผู้นำวานรทั้งหมดและ Jāmbavan ราชแห่งหมีที่เข้าร่วมเป็นกองทัพมารอรับบัญชาจาก Rāma พระองค์สั่งให้หาที่อยู่ของ Seeta Sugreeva แบ่งหน้าที่ให้วานรแยกย้ายกันไปค้นหาคนละทิศส่วน Angada กุมพลไปทิศใต้พร้อมกับ Hanuman Jāmbavan และพญาวานรอีก 12 คน พระรามมั่นใจว่าหนุมานจะเป็นผู้ค้นพบนาง Seeta จึงฝากแหวนเพื่อมอบแก่นางเป็นพยานและเล่าเรื่องที่ Rāma เคยสบตากับ Seeta ก่อนจะยกศร กลุ่มของ Angada และ Hanuman พบกับนก Sampāti ซึ่งบอกทางไปลงกาแก่เหล่าวานร เมื่อมาถึงชายฝั่งสมุทร วานรแต่ละตัวไม่สามารถกระโดดข้ามไปได้ ส่วน Jāmbavan ก็บอกว่าตนอายุมากแล้วจึงไม่สามารถทำได้ แม้ Angada สามารถจะทำได้แต่ก็ไม่เหมาะเนื่องจากเป็นผู้นำของกลุ่ม Jāmbavan ได้เสนอให้ Hanuman เป็นผู้ปฏิบัติงานนี้</p>
<p>รามายณะ</p>	<p>ผู้นำวานรทั้งหมดและชามพะวานราชาแห่งหมีที่เข้าร่วมเป็นกองทัพมารอรับบัญชาจากพระราม พระรามสั่งให้หาที่อยู่ของนางสีตา สุครีวะแบ่งหน้าที่ให้วานรแยกย้ายกันไปค้นหานางสีตาคนละทิศ ส่วนองคตกุมพลไปทิศใต้พร้อมกับหนุมาน ชมพูพาน นิล และพญาวานรอีก 12 คน พระรามมั่นใจว่าหนุมานจะเป็นผู้ค้นพบนางสีตาจึงฝากแหวนเพื่อมอบแก่นางสีตาเพื่อเป็นพยานว่าพระรามกำลังตามมา กลุ่มขององคตและหนุมานพบกับนกสัมปาดิ</p>

	ซึ่งบอกทางไปลงกาแก่เหล่าวานร เมื่อมาถึงชายฝั่งสมุทร วานรแต่ละตัวไม่สามารถกระโดดข้ามไปได้ ส่วนชามพะวานก็บอกว่าคนอายุมากแล้วจึงไม่สามารถทำได้ แม้องคตสามารถจะทำได้แต่ก็ไม่เหมาะเนื่องจากเป็นผู้นำของกลุ่ม ชามพะวานได้เสนอให้หนุมานเป็นผู้ปฏิบัติงาน
ทศกัณฐ์ ศรียาม	(เรื่องเดิมมีว่า Sēri Rām ได้ Sēmburana มาเป็นพันธมิตร) คำราโหรทำนายว่านาง Sita Devi ยังไม่เป็นอันตราย แต่นางคิดจะฆ่าตัวตาย Sēri Rām ขอให้ Hanuman ไปเป็นผู้ส่งข่าวบอกนาง Sita Devi ว่า Sēri Rām ได้ตามมาแล้ว
คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	สุครีพไปตามหนุมานที่ป่ากัถลีเพื่อร่วมไปทัพกับพระรามแต่สุครีพยังเกรงกองทัพของมหาชมพูมาตีเมือง มีเหตุการณ์ว่าพระรามได้มหาชมพูมาเป็นพันธมิตร เมื่อกองทัพพร้อมแล้ว พระรามปรึกษากับสุครีพเพื่อหาตัวผู้ไปส่งข่าวแก่นางสีดา สุครีพเสนอให้หนุมาน ชมพูพานและองคตไปด้วยกัน พระรามฝากแหวนและผ้าสไบแก่หนุมานนำไปให้นางสีดา หนุมานได้พบนกสัมพาทีซึ่งพาเหาะไปคูเมืองลงกา
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	สุครีพ นำกองทัพมาถวายแก่พระราม พระรามสั่งให้ออกทัพ แต่สุครีพขอให้รอหนุมานก่อน โดยให้องคตไปตามที่ป่ากัถลี และนำหนุมานมาเข้าเฝ้าถวายตัวต่อพระรามเป็นครั้งแรก จากนั้นพระรามให้หาพญาชมพูมาร่วมในกองทัพ (มีเหตุการณ์ว่าพระรามได้พญาชมพูมาเป็นพันธมิตร) เมื่อกองทัพพร้อมแล้ว พระรามฝากแหวนและผ้าสไบให้หนุมาน ชมพูพานและองคตไปส่งมอบแก่นางสีดาเพื่อให้รู้ว่าพระรามเดินทางมาตามแล้ว วานรทั้ง 3 คนได้พบนกสัมพาที หนุมานให้ชมพูพานและองคตนำพลรออยู่ทางนี้ส่วนตนนั่งบนหลังนกสัมพาทีไปคูเมืองลงกา
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	สุครีพไปตามหนุมานที่ป่ากัถลีเพื่อร่วมไปทัพกับพระราม แต่สุครีพยังเกรงกองทัพของมหาชมพูมาตีเมือง มีเหตุการณ์ว่าพระรามได้มหาชมพูมาเป็นพันธมิตร เมื่อกองทัพพร้อมแล้ว พระรามปรึกษากับสุครีพที่จะหาผู้ไปส่งข่าวแก่นางสีดา สุครีพเสนอให้หนุมาน ชมพูพานและองคตไปด้วยกัน พระรามฝากแหวนและผ้าสไบให้หนุมานถวายแก่นางสีดา และเล่าเรื่องที่พระรามได้สบตาแก่นางสีดาก่อนยกศร ระหว่างการเดินทางวานรทั้ง 3 คนได้พบนกสัมพาทีซึ่งพาหนุมานไปคูเมืองลงกา

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ตอนสุคริพตามหนุมานไปเฝ้าพระราม มีในรามายณ์ รามายณะ หิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา บทละครเรื่องรามเกียรติ์อยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดเนื้อหารามเกียรติ์ตอนที่พ้องกับบทละครเรื่องรามเกียรติ์มากที่สุด คือ เมื่อหนุมานมาจากป่ากัทธิก็ได้แสดงฤทธิ์ให้พระรามเห็น ในรามเกียรติ์ หนุมานซึ่งเคยเข้าเฝ้าพระรามแล้ว และเคยแสดงฤทธิ์หาวเป็นดวงอาทิตย์ 12 ดวง ครั้งนี้ก็แสดงฤทธิ์อีกครั้ง ส่วนในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ หนุมานเข้าถวายตัวต่อพระรามเป็นครั้งแรกและแสดงฤทธิ์ต่อหน้าพระรามเป็นครั้งแรก

รายละเอียดเนื้อหารามเกียรติ์ตอนที่พ้องกับคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มากกว่าฉบับอื่น คือ หนุมานมาจากป่ากัทธิเพื่อร่วมไปทัพ แต่คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มีเรื่องราวละเอียดกว่าเหตุที่หนุมานต้องไปอยู่ที่ป่ากัทธิเพราะไปหักผลไม้ในสวนของพระอูมาจึงถูกสาปให้มาอยู่ที่นี่ ต่อเมื่อพระนารายณ์อวตารมาปราบยักษ์และดูบกายหนุมาน 3 ครั้ง หนุมานก็จะคืนกำลังเหมือนเดิม

รายละเอียดเฉพาะของเรื่องรามเกียรติ์ ที่ไม่ปรากฏในฉบับใดเลย ได้แก่ 1) หนุมานนอนหลับสนิทอยู่ที่ป่ากัทธิ สุคริพต้องเป่าสังข์ปลุกให้ตื่น 2) หนุมานย่อตัวให้เล็กเท่านิ้วมือขณะไปเฝ้าพระราม ทำให้พระองค์เข้าใจผิดว่าต้องเลี้ยงดูหนุมานอีกนานกว่าจะโต จากนั้นหนุมานจึงกลับร่างเดิมและหาวเป็นดวงอาทิตย์ 12 ดวง ให้ปรากฏ 3) พระรามให้หาผู้มีความสามารถข้ามไปลงกา ในเรื่องของเขมรฝ่ายกองทัพพระรามรู้ทางไปลงกาดีอยู่แล้ว ว่าต้องเหาะข้ามมหาสมุทรไปและมีนางยักษ์ ริกดาสินีน้องสาวของกรุงเฝ้าเมือง มีแต่หนุมานเท่านั้นที่สามารถทำเช่นนั้นได้ แต่ฉบับอื่นๆ คือ รามายณ์ รามายณะ คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 การเดินทางไปตามหานางสีดาฯ ยังไม่มีผู้รู้ทางอย่างชัดเจน และได้ค้นสัมพาทีเป็นผู้ชี้ทางไปลงกา

21. ตอนหนุมานเหาะข้ามไปลงกา

รามเกียรติ์	หนุมานกระโดดจากคนธมาทน์บรรพตไปถึงกลางมหาสมุทร พวกลิงเล็ก กลั้วอสุร หนุมานจึงพาไปหลบในป่าแล้วออกปราบสิงหสูราและสปีดตาล นาค จากนั้นก็เหาะเลยไปพบอาศรมฤๅษี ฤๅษีบอกทางไปลงกาและให้ข้าว 3 ปี้นแก่หนุมาน แต่ด้วยอิทธิฤทธิ์ของฤๅษีทำให้หนุมานกินไม่หมด ต่อมาได้เดินทางถึงสถานที่ที่นางริกดาสินีเฝ้าประตูกำแพงด้านนอกเมืองลงกา หนุมาน
-------------	---

	<p>เข้าทางปากนางริคาสีแล้วไปออกทางช่องหู เมื่อเข้าเมืองลงกาได้แล้วก็สำรวจป้อมค่ายต่างๆของเมือง หนุมานพบนางมณโฑคีรีนอนคู้อยู่กับกรุงราพณ์ ครั้งแรกเข้าใจผิดว่าเป็นนางสีดา แต่นางนอนละเมอทำให้เห็นลักษณะไม่คิดว่าจะเป็นหญิงหม้าย คงจะไม่ใช่นางสีดา หนุมานแกล้งผูกผมกรุงราพณ์กับนางมณโฑคีรี ต่อมาหนุมานตามหาจนพบนางสีดาที่สวนอโศก ฝ่ายนางสีดาเกิดฝันบอกเหตุก่อนที่จะพบหนุมาน สุขดาทำนายว่าจะได้รับข่าวดีจากพระราม หนุมานโพรยโอบไม้บนเพดานห้องนอนของนางสีดาทำให้นางเข้าใจว่ากรุงราพณ์แปลงร่างมา หนุมานเล่าความจริงและถวายแหวนที่พระรามฝากมาให้ นาง จากนั้นหนุมานได้ทำลายสวนอโศก แม้สีดาจะห้าม หนุมานก็ไม่เชื่อฟัง กรุงราพณ์ส่งทหารรากลขสมาจับหนุมาน หนุมานแกล้งให้อินทรชิตจับตัวได้แล้วเผาเมืองลงกาจนวอดวาย จากนั้นจึงได้กลับมารายงานแก่พระราม พระรามชมความสามารถแล้วให้ของรางวัล</p>
<p>รามายณ์</p>	<p>Hanuman กระโดดข้ามมหาสมุทร พระสมุทรให้ภูเขา Mainākam ผุดขึ้นจากกลางทะเลเพื่อให้ Hanuman ได้หยุดพัก แต่ Hanuman บอกพักไม่ได้ต้องรีบไป ต่อมาถูก Surasai มารดาแห่งนาคประลองฤทธิ์ หนุมานใช้ไหวพริบเอาชนะนาง จากนั้นหนุมานก็พบกับนางรากลขีชื่อ Angārātārāi และนาง Lanka Devi ออกขัดขวางแต่ Hanuman เอาชนะได้หมด เมื่อ Hanuman เข้าในเมืองแล้วก็ตามหา Seeta ไปทุกสถานที่ จนถึงห้องบรรทมของ Mandōdhari และ Rāvana Hanuman เห็นลักษณะไม่คิของ Mandōdhari ที่นอนละเมอก็รู้ว่าไม่ใช่ Seeta Hanuman ติดตามไปถึงที่สวนอโศก และเห็น Rāvana ตามมาเกี่ยว Seeta แต่นางไม่ยินยอม ต่อมา Seeta รู้สึกท้อแท้จนคิดจะผูกคอตาย Hanuman ใช้ปัญญาสรรเสริญ Rāma แล้วจึงจะส่งสาส์นและแหวนของ Rāma ให้แก่ Seeta จากนั้น Hanuman ทำลายสวนอโศกและเผาเมืองลงกา</p>
<p>รามายณะ</p>	<p>หนุมานกระโดดข้ามมหาสมุทร พระสมุทรให้ภูเขาไมนาเกะผุดขึ้นจากกลางทะเลเพื่อให้หนุมานได้หยุดพัก แต่หนุมานบอกพักไม่ได้ต้องรีบไป ต่อมาถูกนางสุรสามารดาแห่งนาคประลองฤทธิ์ หนุมานใช้ไหวพริบเอาชนะนาง หนุมานได้พบกับนางผีเสื้อสมุทรสิงหิกา และพระเสื้อเมืองลงกาออกขัดขวางแต่หนุมานก็เอาชนะได้หมด เมื่อหนุมานเข้าในเมืองแล้วก็ตามหานางสีดาไปตามห้องต่างๆ จนกระทั่งติดตามไปถึงที่สวนอโศก หนุมานพบราวณะกำลังเกี่ยวสีดา แต่นางไม่ยินยอม ต่อมานางสีดา รู้สึกท้อแท้จนคิดจะผูกคอตาย หนุมานใช้ปัญญาสรรเสริญพระรามแล้วจึงถวาย</p>

	<p>ศาสน์และแหวนของพระรามให้นางสีดา จากนั้นหนุมานได้ทำลายสวนอโศกและเผาเมืองลงกา</p>
<p>ทิกายัต ศรীরาม</p>	<p>Sēri Rama ต้องการสืบข่าวจาก Sita Devi จึงให้ Hanuman รับทำหน้าที่นี้ เมื่อเหาะข้ามมหาสมุทร น้ำเชื้อของ Hanuman ตกลงไปมีนางปลาซึ่งเป็นธิดาของ Ravana กลืนเข้าไป ทำให้ตั้งครรภ์ ระหว่างทางไปลงกา Hanuman ได้พบฤๅษีและมีการประลองฤทธิ์กัน Hanuman ไม่สามารถกินข้าวของฤๅษีได้หมด เมื่อไปพบ Sita Devi ในครั้งแรก น้ำนมของนางไหลมาเอง Hanuman ได้รองกินด้วยใบตอง Sita Devi ให้มะม่วงแก่ Hanuman ซึ่งชอบมากจนทำให้ไปทำลายสวนของ Ravana เพื่อกินมะม่วงอีก เหตุนี้ Hanuman จึงถูกจับตัว Hanuman ม้วนหางนั่งเป็นบัลลังก์เสมอ Ravana และหลอกให้ Ravana เอน้ำมันจุดเผาตัวของ Hanuman จากนั้น Hanuman จึงถือโอกาสเผาเมืองลงกาขกวันที่อยู่ของ Sita Devi Hanuman กลับมาหา Sēri Rāma พร้อมคำสั่งจาก Sita Devi ให้ Sēri Rāma รับมาสังหาร Ravana</p>
<p>คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา</p>	<p>หนุมานออกจากภูเขานิลคีรีและได้ต่อสู้กับนางผีเสื้อสมุทรและเสื้อเมืองลงกา จากนั้นได้เข้าไปในเมืองเพื่อตามหานางสีดา ครั้นถึงห้องบรรทมของนางมณฑาและทศกัณฐ์ หนุมานเข้าใจว่าเป็นนางสีดาจึงตั้งใจจะฆ่าแต่จึงจกหักให้รู้ว่าไม่ใช่ จากนั้นจึงแกล้งผูกผมทศกัณฐ์กับนางมณฑา หนุมานตามหานางสีดาจนไปพบกับฤๅษีจึงรู้ว่านางสีดาถูกขังที่อุทยาน หนุมานตั้งใจประลองฤทธิ์ฤๅษีแต่ก็แพ้และลาพระฤๅษีไปหานางสีดาต่อจนกระทั่งติดตามไปถึงที่สวนอโศก หนุมานพบทศกัณฐ์กำลังเกี่ยวพาราสีนางสีดา แต่นางไม่ยินยอม ต่อมานางสีดารู้สึกท้อแท้จนคิดจะผูกคอตาย หนุมานใช้ปัญญาสรรเสริญพระรามแล้วจึงถวายศาสน์และแหวนของพระรามให้นางสีดา จากนั้นหนุมานทำลายสวนและเผาเมืองลงกา</p>
<p>บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา</p>	<p>หนุมานออกเดินทางพบนางฟ้าบุษยามาลี จากนั้นพบฤๅษีนารอท ฤๅษีชี้ทางไปลงกา หนุมานลองฤทธิ์ฤๅษีแต่สู้ไม่ได้ จากนั้นหนุมานจึงลาฤๅษีไปต่อสู้กับพระเสื้อเมืองลงกา แล้วออกตามหานางสีดาจนพบทศกัณฐ์บรรทมอยู่กับนางมณฑา หนุมานเข้าใจผิดคิดว่าเป็นสีดาจึงจะสังหารนาง แต่จึงจกร้องทักเสียก่อน ต่อมาเห็นนางสีดาผูกคอตาย หนุมานเข้าช่วยนาง และถวายแหวนให้นางสีดา จากนั้นหนุมานทำลายสวนและเผาเมืองลงกา</p>
<p>รามเกียรติ์ฉบับ</p>	<p>หนุมานออกเดินทางพบนางผีเสื้อยักษ์ จากนั้นได้เลยไปถึงอาศรมฤๅษี</p>

รัชกาลที่ 1	นารท ฤๅณีนารถชี้ทางไปลงกาให้ หนุมานคะนองลงถุทธิฤๅณีนั้แต่เพ็จิงขอลาไป ต่อมาหนุมานต่อสู้กับเสือเมืองลงกา แล้วจึงตามหานางสีดาไปถึงสวนอโศก หนุมานพบทศกัณฐ์กำลังเกี่ยวพาราสีนางสีดา แต่นางไม่ยินยอม นางสีดาารู้สึกท้อแท้งนึกจะผูกคอตาย หนุมานใช้ปัญญาสรรเสริญพระรามแล้วจึงส่งสาสน์และแหวนของพระรามให้นางสีดา จากนั้นหนุมานทำลายสวนและเผาเมืองลงกา
-------------	---

เหตุการณ์สำคัญในรามเกรติ์ ตอนหนุมานเหาะข้ามไปลงกา มีในรามายณ์ รามายณะ หิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา บทละครเรื่องรามเกียรติ์อยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดเนื้อหาของ รามเกรติ์ ตอนที่พ้องกับหิกายัต ศรีรามมากที่สุด ได้แก่ หนุมานไม่สามารถกินข้าวปุ้น 3 ปีของฤๅณีได้หมด ขณะที่ใน หิกายัต ศรีราม หนุมานไม่สามารถกินข้าวหม้อเดียวของฤๅณีได้หมด ส่วนในคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยอยุธยา รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 กล่าวว่าหนุมานขอพักกับฤๅณีก่อนเข้าเมืองลงกา หนุมานแกล้งเนรมิตกายให้ใหญ่กับอาศรมที่พัก แต่ฤๅณีก่เสกให้อาศรมใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ และในตอนรุ่งเช้าฤๅณีสกปลิงเกาะกาง หนุมานจนถึงไม่ออก หนุมานต้องขอยอมแพ้

รายละเอียดเนื้อหาของ รามเกรติ์ ตอนที่พ้องกับคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา ได้แก่ หนุมานผูกผมกรูปร่างพกับนางมณโฑศิริในตอนไปตามหานางสีดา

รายละเอียดเนื้อหาของ รามเกรติ์ ตอนที่พ้องกับในรามายณ์ ได้แก่ เหตุผลที่หนุมานพบนางมณโฑศิริ และรู้ว่าไม่ใช่นางสีดา เพราะการนอนละเมอพิมพ์้าของนางมณโฑศิริ แสดงว่าเป็นหญิงหม้ายซึ่งแตกต่างจากเบญจกัลยาณีอย่างนางสีดา

รายละเอียดเฉพาะของรามเกรติ์ ตอนที่ไม่มีปรากฏในฉบับอื่น ได้แก่ 1) นางริคตาสีเป็นน้องของกรูปร่างพ 2) หนุมานพบนางสีดาในห้องบรรทมและไปรยใบไม้ลงมาจากเพดานเพื่อให้นางสีดาสนใจ การไปรยใบไม้เป็นวิธีการเดียวกับที่หนุมานเข้าถวายตัวกับพระรามในครั้งแรก 3) นางสีดาไม่ให้หนุมานทำลายสวน 4) หลังจากหนุมานเผาลงกาแล้วกลับไปหาพระราม พระรามได้ประทานเครื่องมงกุฎกำไล ถนิมพิมพ์ากรณ์

22. ตอนพระรามได้มหาชมพูราชมาเป็นพันธมิตร

รามเกรติ์	พระรามต้องการจองถนนไปลงกาแต่ไพร่พลยังน้อยจึงปรึกษากับสุคริพซึ่งเสนอให้พระรามเชิญมหาชมพูราชมาเป็นพันธมิตรในการจองถนน องคต
-----------	--

	และหนุมานไปเป็นทูต แต่มหาชมพูราชาไม่ยอมเข้าร่วมทัพ หนุมานจึงลักพาตัวมาถวายพระราม เมื่อหนุมานคลายมนตร์ให้ มหาชมพูราชาตื่นและเห็นว่าพระรามเป็นพระนารายณ์ทำให้มหาชมพูราชาของสวามิภักดิ์
รามายณ์	ไม่มีเหตุการณ์
รามายณะ	ไม่มีเหตุการณ์
ทิกายัค ศรীরาม	เมื่อ Balia ตายแล้ว Sugriva ยังไม่ได้ส่งกองทัพวานรออกช่วยตามหา Sēta Devi ตามสัญญาเพราะกลัว Sēmburana เจ้าแห่งวานรอีกอาณาจักรที่เป็นเพื่อนรักของ Balia จะมารุกราน Sēri Rama ส่ง Sugriva และ Hanuman ไปเป็นทูตเพื่อขอให้ Sēmburana ยอมมาร่วมทัพกับ Sēri Rama Sēmburana โกรธจับ Sugriva และ Hanuman ออกไป Hanuman ได้ใช้มนตร์สะกดเข้าไปอุ้ม Sēmburana ในเวลากลางคืนมาถวายแก่ Sēri Rama พระองค์เอาน้ำชุบสรรดให้ Sēmburana ตื่น เมื่อ Sēmburana เห็นว่า Sēri Rama คือพระนารายณ์อวตารจึงสวามิภักดิ์เข้าร่วมกองทัพกับ Sēri Rama
คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	เมื่อพาลีตายแล้ว สุกรีฟยังไม่ได้ส่งกองทัพวานรออกช่วยตามหานางสีดา เพราะกลัวมหาชมพูเจ้าแห่งวานรอีกอาณาจักรที่เป็นเพื่อนรักของพาลีจะมารุกราน พระรามส่งสุกรีฟและหนุมานไปเป็นทูตเพื่อขอให้มหาชมพูมาร่วมทัพกับพระราม แต่มหาชมพูโกรธจับสุกรีฟและหนุมานออกไป หนุมานได้ใช้มนตร์สะกดเข้าไปอุ้มมหาชมพูในเวลากลางคืนมาถวายแก่พระราม พระรามเอาน้ำชุบสรรดให้มหาชมพูตื่นและมหาชมพูเห็นว่าพระรามคือพระนารายณ์อวตารจึงขอสวามิภักดิ์กับพระราม
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	เมื่อพระรามประชุมพล สุกรีฟเสนอให้องคตไปตามหนุมานที่ป่ากัถลีมา ถวายตัวกับพระราม จากนั้นพระรามส่งสุกรีฟ องคต และหนุมานไปเป็นทูตเพื่อขอให้พญาชมพูมาร่วมทัพกับพระราม แต่พญาชมพูโกรธจับสุกรีฟ องคตและหนุมานออกไป หนุมานได้ใช้มนตร์สะกดเข้าไปอุ้มพญาชมพูในเวลากลางคืนมาถวายแก่พระราม เมื่อหนุมานคลายมนตร์ให้พญาชมพูตื่นและพญาชมพูเห็นว่าพระรามคือพระนารายณ์อวตารจึงขอสวามิภักดิ์กับพระราม
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	เมื่อพาลีตายแล้ว สุกรีฟยังไม่ได้ส่งกองทัพวานรออกช่วยตามหานางสีดา เพราะกลัวมหาชมพูเจ้าแห่งวานรอีกอาณาจักรที่เป็นเพื่อนรักของพาลีมารุกราน พระรามส่งสุกรีฟ และหนุมานไปเป็นทูตเพื่อขอให้มหาชมพูยอมมาร่วมทัพกับพระราม แต่มหาชมพูโกรธจับสุกรีฟ และหนุมานออกไป

	<p>หนุมานได้ใช้มนตร์สะกดเข้าไปอุ้มหามหามพู่ในเวลากลางคืนมาถวายแก่พระราม พระองค์เอน้ำชุบสรรดให้มหามพู่ฟื้น เมื่อมหามพู่เห็นว่าพระรามคือพระนารายณ์อวตารจึงสวมภักดิ์เข้าร่วมกองทัพกับพระราม</p>
--	--

เหตุการณ์สำคัญในรามเกรติ์ ตอนพระรามได้มหามพู่ราชาเป็นพันธมิตร มีใน หิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์อูฐยา บทละครเรื่องรามเกียรติ์อูฐยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดเนื้อหาในรามเกรติ์ตอนนี้ที่พ้องกับบทละครเรื่องรามเกียรติ์อูฐยามากกว่าฉบับอื่นได้แก่ 1) มหามพู่ราชาเป็นเพื่อนกับกรุงพาลี 2) พระรามให้มหามพู่ราชามาช่วยเป็นกำลัง ขณะที่ในหิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์อูฐยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 สุกรีพแก้ว มหามพู่ราชาจะมาตีเมือง พระรามจึงให้ส่งทูตไปผูกไมตรี 3) หนุมานคลายมนตร์สะกดให้มหามพู่ราชาฟื้น ขณะที่หิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์อูฐยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ว่าพระรามทำให้มหามพู่ราชาฟื้น

รายละเอียดเนื้อหาในรามเกรติ์ ตอนที่พ้องกับหิกายัต ศรีราม ได้แก่ 1) มหามพู่ราชาเป็นเพื่อนกับกรุงพาลี 2) บุคลิกพิเศษของมหามพู่ราชาเวลาโกรธ คาจะลุกเป็นไฟ

เหตุการณ์สำคัญในรามเกรติ์ ตอนพระรามได้มหามพู่ราชาเป็นพันธมิตรพบว่ามีใน คำพากย์รามเกียรติ์อูฐยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ได้แก่ มหามพู่ราชาเป็นเพื่อนกับกรุงพาลี

รายละเอียดเฉพาะในรามเกรติ์ ที่ไม่ปรากฏในฉบับอื่น ได้แก่ พระอิสวรเป็นผู้ประสาทพรให้มหามพู่ราชาเห็นว่าพระรามเป็นพระนารายณ์ ซึ่งในหิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอูฐยา บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยอูฐยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มหามพู่ราชาเห็นพระรามเป็นพระนารายณ์ด้วยบารมีของพระรามเอง ไม่ใช่เพราะอำนาจของพระอิสวร

23. ตอนพระรามจองถนนไปลงกา

<p>รามเกรติ์</p>	<p>เมื่อพระรามได้พละมาเตรียมพร้อม พระองค์สั่งทำลายภูเขาน่าหินมาถมมหาสมุทรเพื่อทำถนนไปสู่ลงกา มหาสมุทรปั่นป่วนอีกทีก็ทำให้พระสมุทรโกรธส่งพลพละมาคาบก้อนหินไปทิ้ง การสร้างถนนไม่สำเร็จ พวกพลวานรก็เหนื่อยอ่อน สุกรีพ หนุมาน และองคต ต่างอาสาสำแดงอิทธิฤทธิ์พาพลทั้งหมดข้ามฝั่งไปลงกา แต่พระรามไม่ต้องการให้เป็นที่ดำเนินของคนทั้งหลายว่าต้องพึ่งพละวานรพาข้ามไปลงกา พระองค์จึงจะแผลงศรให้ทำลายมหาสมุทร บรรดาสัตว์น้ำทั้งปวงและพระสมุทรต่างตกใจกลัวพากันไปเฝ้านางมณีเมขลาเทพธิดารักษาพระสมุทรเพื่อประชุมปรึกษากัน แล้วจึงส่งพระ</p>
------------------	--

	<p>สมุทรไปเข้าเฝ้าพระราม พระรามประกาศตัวว่าพระองค์เป็นนารายณ์อวตารลงมาปราบกรุงราพณ์ พระสมุทรถวายราชบรรณาการอีกทั้งสัญญาว่าจะนำพลปลาและสัตว์น้ำของถนนถวาย เมื่อถนนข้ามไปลงกาสร้างเสร็จแล้ว พระรามประทับบนป่าสุครีพแล้วกรีธาทัพข้ามถนนสู่ลงกา จากนั้นจึงหยุดประทับที่ชายฝั่งลงกาเพื่อจัดจตุรทัพรุ่งที่เป็นชัยภูมิ</p>
<p>รามายณ์</p>	<p>Vibheeshana ลูก Rāvana ขับออกจากลงกา จึงมาเข้ากับฝ่าย Rāma RāmaปรึกษาVibheeshana จะพาทองทัพนวนรข้ามมหาสมุทร Vibheeshana ขอให้ทำพิธีเชิญพระสมุทรมาพบเพื่อให้แยกทางน้ำ แต่ 7 วันผ่านไปแล้วพระสมุทรก็ไม่ขึ้นมาเฝ้า Rāmaโกรธจึงแสดงศรทำให้น้ำเหือดแห้ง พระวรุณขึ้นมาขอร้องให้ Rāma จองถนนไปลงกาแทนที่จะให้น้ำเหือดแห้งซึ่งต้องใช้เวลาช้านาน และทำให้สัตว์ทั้งหลายตาย นวนรชื่อ Nalan ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้คุมการก่อสร้างถนนไปสู่ลงกา</p>
<p>รามายณะ</p>	<p>วิภษณะลูกราวณะขับออกจากลงกา จึงมาเข้ากับฝ่ายพระราม พระรามให้หนุมานบรรยายภาพป้อมคูในเมืองลงกา และหนุมานเสนอว่าให้บรรดาขุนพลวานรกระโดดข้ามไปลงกาก็สามารถทำลายเมืองได้โดยไม่ต้องขนย้าย นวนรทั้งกองทัพข้ามมหาสมุทร แต่พระรามได้ปฏิญาณแล้วว่าจะทำลายล้างลงกาด้วยพระองค์เอง กองทัพนวนรเคลื่อนลงทางทิศใต้ พระรามประทับบนไหล่ของหนุมาน และพระลักษมณ์ประทับบนไหล่ขององคต มาถึงชายฝั่งที่จะข้ามไปลงกา พระรามทำพิธีเชิญวรุณเทพเพื่อขอให้แหวกน้ำเป็นทางตามที่วิภษณะแนะนำ แต่ผ่านไป 3 วันแล้วก็ไม่ได้รับคำตอบ พระรามโกรธจะใช้ศรพราหมณ์ทำลายพระสมุทรให้แห้ง พระสมุทรและเทพธิดาแห่งแม่น้ำได้แก่ คงคา ลินธุต่างขึ้นมาเฝ้าพระราม พระสมุทรสรรเสริญให้พระรามสร้างถนนข้ามไปลงกาเพื่อเกียรติภูมิของพระองค์ โดยพระสมุทรจะช่วยรองรับน้ำหนักของถนน พร้อมทั้งแนะนำให้ขุนวานรชื่อนาละบุตรพระวิศวกรรมเป็นผู้ควบคุมการสร้าง เมื่อถนนสร้างเสร็จ พระรามและพระลักษมณ์ประทับบนหลังของหนุมานและองคตยাত্রาทัพเดินทางถึงฝั่งลงกา</p>
<p>ทิกายัต ศรีราม</p>	<p>Sēri Rama สั่งให้ลมสมุทรเพื่อจองถนนไปลงกา แต่ต้นไม้ที่โยนลงไปในน้ำกลับจมหายหมด Sēri Rama โกรธจะยิงศรทำลายสมุทร ขณะนั้นมีหญิงนางหนึ่งขึ้นมาจากน้ำ นางบอกว่าได้รับคำสั่งจากมหาพิษณุให้มาบอก Sēri Rama ว่าใต้ท้องมหาสมุทรมีหลุมผ่านไปใต้บาดาล ให้พวกวานรช่วยกันคี้มให้หมด จากนั้นการจองถนนก็จะเสร็จสมบูรณ์ ลูกของ Ravana ได้รับคำสั่งให้เอาพลสัตว์น้ำมาทำลายถนน แต่ก็แพ้Hanuman</p>

<p>คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา</p>	<p>พิเภกถูกทศกัณฐ์จับไล่จากลงกาจึงมาเข้ากับทัพฝ่ายพระราม ชมพูปานราช แนะนำให้พระรามจองถนนไปลงกา นิลพัทและหนุมานทะเลาะกันใน ระหว่างทำงาน นิลพัทถูกสั่งให้กลับไปรั้งเมืองขีดจีน และหนุมานดำเนิน งานจองถนนต่อไป ทศกัณฐ์ให้นางสุพรรณมัจฉามาทำลายถนน หนุมานได้ นางเป็นภรรยา นางจึงช่วยจองถนนจนสำเร็จ พระรามให้พิเภกหาฤกษ์เดิน ทัพยกข้ามมหาสมุทร</p>
<p>บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา</p>	<p>พระรามสั่งกองทัพวานรจองถนน หนุมานทะเลาะกับนิลพนธ์ พระลักษมณ์ เข้าใกล้เกลี้ย ขณะนั้นพิเภกถูกทศกัณฐ์ไล่ออกจากลงกา จึงมาเข้ากับทัพ พระราม ฝ่ายทศกัณฐ์รู้ว่าทัพพระรามจองถนนจึงให้นางสุพรรณมัจฉา พาพวกบริวารมาทำลายถนน หนุมานเข้าขัดขวางและได้นางสุพรรณมัจฉา เป็นภรรยา เมื่อการจองถนนสำเร็จ พระรามให้พิเภกหาฤกษ์ยกทัพข้าม มหาสมุทร</p>
<p>รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1</p>	<p>พิเภกถูกทศกัณฐ์จับไล่จากลงกาจึงมาเข้ากับทัพฝ่ายพระราม ชมพูปานราช แนะนำให้พระรามจองถนนไปลงกา นิลพัทและหนุมานทะเลาะกันใน ระหว่างทำงาน นิลพัทถูกสั่งให้กลับไปรั้งเมืองขีดจีน และหนุมานดำเนิน งานจองถนนต่อไป ทศกัณฐ์ให้นางสุพรรณมัจฉามาทำลายถนน หนุมานได้ นางเป็นภรรยา นางจึงช่วยจองถนนจนสำเร็จ พระรามให้พิเภกหาฤกษ์เดิน ทัพยกข้ามมหาสมุทร</p>

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนพระรามจองถนนไปลงกา มีในรามายณ์ม รามายณะ
หิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา บทละครเรื่องรามเกียรติ์อยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับ
รัชกาลที่ 1 ด้วย

รายละเอียดเนื้อหารามเกียรติ์ ตอนที่ที่พ้องกับรามายณ์มและรามายณะ ได้แก่ พระรามกริ้ว
พระสมุทร ในขณะที่ในหิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา บทละครเรื่องรามเกียรติ์อยุธยา
และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ไม่พบเรื่องดังกล่าว

24. ตอนพิเภกมาสวามิภักดิ์ต่อพระราม

<p>รามเกียรติ์</p>	<p>กรุงราพณ์ได้ข่าวว่ากองทัพพระรามข้ามมาฝั่งลงกาแล้วก็ให้ตีกลองเรียก ประชุมเสนาบดี พิเภกทำนายเคราะห์เมืองและเคราะห์ของกรุงราพณ์ รวม ทั้งขอให้กรุงราพณ์คืนนางสีดาแก่พระราม กรุงราพณ์โกรธขับไล่พิเภก</p>
---------------------------	--

	<p>ออกจากเมือง พิเภกอภัยจึงขอไปสวามิภักดิ์ต่อพระราม ชมพูพานโหราดูตำราโหราศาสตร์เห็นว่าพิเภกมาสวามิภักดิ์ด้วยความสุจริตใจ พระรามจะได้กนิษฐ์ไว้ใช้ พระรามจึงรับพิเภกไว้ เมื่อรู้ข่าวดังกล่าวกรุงราชนครโกจรจัด มีแต่นางมณโฑทศิรีที่กล้าพูดความจริงว่ากรุงราชนครไม่ควรทำให้พิเภกอภัยในที่ประชุม และตำหนิที่กรุงราชนครไปลักพาเสียดาซึ่งเป็นการกระทำอันไม่สมควร ศักดิ์ศรีกษัตริย์</p>
รามายณ์	<p>หลังจาก Hanuman เผลอลงกาแล้ว (สลัดตอนกับเขมร) Rāvana ปรีกษาเสนาบดีในการรับศึกกับ Rāma ฝ่าย Vibheeshana ขอให้ Rāvana ส่ง Seeta คืนแก่ Rāma จึงถูก Rāvana ขับไล่ออกจากเมือง Vibheeshana ของมาอยู่กับฝ่าย Rāma วานรสองคนซึ่งเก่งทางคุณลักษณ์เห็นว่า Vibheeshana มีลักษณะเป็นคนดี ส่วน Rāma ก็เห็นด้วยกับ Hanuman ว่า Vibheeshana เป็นคนดีจึงรับไว้ ต่อมาจึงถึงเหตุการณ์ที่ Rāma จองถนนไปลงกา</p>
รามายณะ	<p>หลังจากหนุมานเผลอลงกาแล้ว ราวณะปรีกษาเสนาบดีในการรับศึกกับพระราม วิญณะขอให้ราวณะส่งนางสีดาคืนแก่พระราม ทำให้ถูกราวณะขับไล่ออกจากเมืองและมาเข้าอยู่กับฝ่ายพระราม พระรามเห็นด้วยกับหนุมานว่า วิญณะเป็นคนดีจึงรับไว้ ต่อมาจึงถึงเหตุการณ์ที่พระรามจองถนนไปลงกา</p>
ทิกายัต ศรีราม	<p>Bibu Sanam แนะนำให้ Ravana ส่ง Sita Devi คืนแก่ Sēri Rama จึงถูก Ravana ขับไล่ออกจากเมือง มาอยู่กับฝ่าย Sēri Rama</p>
คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	<p>หลังจากหนุมานเผลอเมืองลงกาแล้ว ทศกัณฐ์ให้พิเภกทำนายฝันพิเภกเห็นว่าเป็นเคราะห์ร้ายให้ส่งนางสีดาคืนแก่พระราม ทศกัณฐ์โกรธขับไล่พิเภกออกจากเมือง พระรามรับพิเภกไว้และให้ดื่มน้ำสาบาน เมื่อพระรามจะข้ามไปลงกา พิเภกก็เป็นผู้หาฤกษ์ให้</p>
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	<p>หลังจากหนุมานเผลอเมืองลงกาแล้ว ทศกัณฐ์ให้พิเภกทำนายฝันพิเภกเห็นว่าเป็นเคราะห์ร้ายให้ส่งนางสีดาคืนแก่พระราม ทศกัณฐ์โกรธขับไล่พิเภกออกจากเมือง พระรามรับพิเภกไว้</p>
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ ๑	<p>หลังจากหนุมานเผลอเมืองลงกาแล้ว ทศกัณฐ์ให้พิเภกทำนายฝัน พิเภกเห็นว่าเป็นเคราะห์ร้ายให้ส่งนางสีดาคืนแก่พระราม ทศกัณฐ์โกรธขับไล่พิเภกออกจากเมือง พระรามรับพิเภกไว้และให้ดื่มน้ำสาบาน</p>

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ตอนพิเภกมาสวามิภักดิ์ต่อพระราม มีในทุกรื่อง คือ รามายณ์ รามายณะ ทิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา บทละครเรื่องรามเกียรติ์อยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดเนื้อหาในรามเกียรติ์ตอนนี้ที่พ้องกับรามายณ์มากกว่าฉบับอื่น ได้แก่ ในรามเกียรติ์ว่าเหตุที่พระรามยอมรับพิเภกซึ่งเป็นน้องศัตรูไว้ในกองทัพ เพราะชมพูพานผู้เป็นโหราตรวจดวงชะตาแล้วบอกว่าพิเภกเป็นคนดี ส่วนรามายณ์ว่าวานรชื่อมายินตันและทุมินตันเป็นผู้เชี่ยวชาญคุณลักษณะคนบอกว่าพิเภกเป็นยักษ์ดี การใช้วิชาโหราศาสตร์เพื่อดูลักษณะพิเภกไม่มีปรากฏในฉบับอื่นๆ

25. ตอนกรุงราพณ์ยักษ์คร

รามเกียรติ์	นางมณโฆคีรีตำหนิกรุงราพณ์ที่จับไล่พิเภกไปทั้งๆที่พิเภกเป็นผู้มีความรู้ ฝ่ายทัพพระรามข้ามมหาสมุทรมาแล้ว หัวหน้าฝ่ายวานรที่ทำหน้าที่หาเสบียงปะทะกับหัวหน้าฝ่ายยักษ์ทำให้เสียชีวิตทั้งคู่ ยักษ์ที่หนีรอดเข้าใจว่ารุกขระเป็นหนุมาน จึงไปรายงานว่าหนุมานตายแล้วและพระรามเสียใจยกทัพกลับ กรุงราพณ์ดีใจจึงให้ยักษ์ครออกทางเพื่อดูทัพพระราม ฉัตรของกรุงราพณ์ใหญ่โตคับบึงท้องฟ้าจนมืดมิด พระรามรู้สาเหตุจากพิเภก พระองค์จึงแผลงศรชื่ออาริทรจนทรไปทำลายฉัตรนั้น
รามายณ์	Rāma ขึ้นบนยอดเขาสุเวทเพื่อดูเมืองลงกา Sugreeva เห็น Rāvana นั่งอยู่บนปราการจึงเกิดความขุ่นเคืองเหาะตรงไปต่อสู้อะและชิงมงกุฎซึ่งมีเพชรส่องแสงแวววามจากศีรษะของRāvana แล้วนำมงกุฎมาวางแทบเท้า Rāma เป็นเหตุให้Rāma ตำหนิ Sugreeva ว่าไม่รอบคอบ
รามายณะ	พระรามขึ้นบนยอดเขาสุเวทเพื่อดูเมืองลงกา สุกกริเวเห็นราวณะอยู่บนปราการจึงเหาะตรงไปกระชากมงกุฎหล่นจากเศียรของราวณะ ทั้งคู่เกิดการต่อสู้กันตัวต่อตัว เมื่อสุกริเวเหาะกลับมา พระรามตำหนิด้วยความหวังโยที่สุกริเวไม่รอบคอบเพราะสุกริเวเป็นถึงราชาของเหล่าวานร หากเกิดอันตรายก็จะเป็นที่โกลาหลในกองทัพ อีกทั้งพระรามเองก็คงเสียใจที่ปล่อยให้สุกริเวเป็นอันตรายไปต่อหน้า
ทิกายัต ศรีราม	เมื่อลงกาถูก Hanuman เพา Ravana สร้างเมืองใหม่มีฉัตร 17 ชั้น ซึ่งชั้นยอดสุดสุดสว่างเหมือนดวงอาทิตย์ Jēmbuvana ผู้เป็นโหราเตือนให้ Sēri Rāma ทำลายฉัตรของ Ravana
คำพากย์	พระรามส่งองคตเป็นทูตไปส่งสาสน์ องคตสังหารยักษ์ก่อนกลับไปหา

รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	พระราม ทศกัณฐ์แค้นใจจึงสั่งให้ทหารยักษ์กางฉัตรที่พระพรหมประทานให้ เมื่อกางฉัตรบังดวงอาทิตย์แล้วฝ่ายทศกัณฐ์จะมองเห็นกระจ่าง แต่ฝ่ายศัตรูจะมีคิมมองไม่เห็น สุกรีพ รู้กลจากพิเภกจึงอาสาออกหักฉัตรและใช้เท้าตีบมงกุฎเพชรจากเศียรทศกัณฐ์นำมาถวายพระราม
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	พระรามส่งองคตเป็นทูตไปส่งสาสน์ และสังหารยักษ์ก่อนกลับไปหาพระราม ทศกัณฐ์แค้นใจจึงสั่งให้ทหารยักษ์กางฉัตรที่พระพรหมประทานให้แล้วนั่งคูทัพบ เมื่อกางฉัตรบังดวงอาทิตย์แล้วฝ่ายทศกัณฐ์มองเห็น แต่ฝ่ายศัตรูจะมองไม่เห็น พิเภกบอกให้สุกรีพรู้กลของทศกัณฐ์ สุกรีพจึงอาสาพระรามไปหักฉัตรและใช้เท้าตีบมงกุฎเพชรจากเศียรทศกัณฐ์นำมาถวายพระราม

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนกรุงราพณ์ยกฉัตร มีในหิกลายต์ ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดเนื้อหาในรามเกียรติ์ตอนนี้ที่พ้องกับคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยาและรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ได้แก่ 1) กรุงราพณ์ยกฉัตรเพื่อดูกองทัพพระราม 2) ฉัตรนี้มีคุณสมบัติเหมือนกันคือเมื่อยกขึ้นกาง จะใหญ่จนกระทั่งบังแสงอาทิตย์ให้มีคิมิด แต่สาเหตุการยกฉัตรแตกต่างกันไป ในฉบับเขมรนั้น กรุงราพณ์เข้าใจผิดว่าทัพพระรามถอยกลับจึงกางฉัตรขึ้นดู ส่วนฉบับไทยว่ากรุงราพณ์แค้นฝ่ายพระรามหลายครั้งจึงยกฉัตรไม่ให้ศัตรูมองเห็น เพื่อที่กรุงราพณ์จะได้เปรียบในการต่อสู้ ส่วนในหิกลายต์ ศรีราม กล่าวเพียงว่าฉัตรเป็นยอดสูงสุดบนปราสาทของกรุงราพณ์

รายละเอียดเนื้อหาในรามเกียรติ์ ที่พ้องกับหิกลายต์ ศรีราม ได้แก่ พระรามเป็นผู้ยิงฉัตรเหมือนกัน

26. ตอนกรุงราพณ์พานางสีดาเหาะมายังกองทัพพระราม

รามเกียรติ์	กรุงราพณ์พาสีดาเหาะมาดูกองทัพพระราม พระรามโกรธจึงแผลงศรทำลายรถ แต่กรุงราพณ์ให้เทพวิษณุกรรมมาสร้างราชรถให้ใหม่ พระรามจะแผลงศรพรหมมาสก็เกรงจะเป็นอันตรายถึงนางสีดา จึงใช้ทิพยมนตรีของพระอิศวรซึ่งไปที่กรุงราพณ์ทำให้ปวดท้องจนสลบ สารดีต้องพากรุงราพณ์กลับเมือง กรุงราพณ์ถูกคิดว่าพระรามคงเป็นนารายณ์อวตารจึงเกิดสำนึกได้ว่า เป็นความคิดของคนที่ไม่เชื่อพิเภก
--------------------	--

รามายณ์	ไม่มีเหตุการณ์นี้
รามายณะ	ไม่มีเหตุการณ์นี้
ทิกายัต ศรีราม	ไม่มีเหตุการณ์นี้
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีเหตุการณ์นี้
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีเหตุการณ์นี้
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	ไม่มีเหตุการณ์นี้

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนกรุงราชนพาสีดาเหาะมาดูกองทัพพระรามพบแต่ใน
รามเกียรติ์ ไม่ปรากฏในฉบับอื่นๆ

27. ตอนองคตสื่อสาร

รามเกียรติ์	พระรามเลือกองคตเป็นทูตไปทวงนางสีดาคืน องคตเข้าไปยังลงกาและได้ ปราบพระภคชนกซึ่งเป็นพระกลางเมืองของลงกา พระภคชนกสู้ไม่ได้ยอม หลีกทางให้องคตเข้าลงกา กรุงราชนพาลแล้วห้กลจะกำจัดองคต แต่ก็ทำไม่ได้ จึงเชิญองคตเข้าเมืองในฐานะทูต องคตพดหางเป็นบัลลังก์นั่งในตำแหน่งสูง กว่ากรุงราชนพาล กรุงราชนพาลอ้างคนว่ามีศักดิ์เป็นพ่อเลี้ยงขององคต แต่องคต ล้าเล็กกว่าพาลีเคยจับกรุงราชนพาลมาผูกขาแปลให้ร้องกล่อมองคต กรุงราชนพาลจึง เป็นเหมือนบ่าว ซึ่งทำให้กรุงราชนพาลโกรธมาก กรุงราชนพาลให้นางมณโฑทริ ออกมาพบ แต่องคตมาฐานะทูตซึ่งเป็นตัวแทนของพระรามจำเป็นต้องชูราช สาสน์ไว้สูงกว่ามือที่เคารพมารดา องคตอ่านราชสาสน์ให้กรุงราชนพาลฟัง กรุง ราชนพาลโกรธเข้าทำร้ายองคตแต่กลับถูกตอบโต้จนสลบ จากนั้นองคตจึงกลับ ไปกราบทูลพระราม
รามายณ์	Rāma ส่ง Angada เป็นทูตถือสาสน์ไปแจ้งแก่ Rāvana ให้คืน Seeta แต่ Rāvana ให้เสนารากษส 4 คนจับตัว Angada ไว้ Angada จึงสังหารรากษส ทั้งหมด
รามายณะ	พระรามส่งองคตเป็นทูตถือสาสน์ไปแจ้งแก่ราวณะให้คืนนางสีดาแต่

	ราวณะให้เสนารากษสทั้ง 4 คนจับตัวองคทไไว้ องคทจึงสังหารรากษสทั้งหมด
หิกายัต ศรียราม	(หลังจาก Kumba kērna ตาย) Śēri Rāma ส่ง Hanuman ไปเป็นทูตถือสาสน์ไปแจ้งแก่ Ravana ให้คืน Sita Devi แต่ Ravana อ้างว่าให้ Śēri Rāma ส่ง Laksēmana มารับโทษ การเจรจาไม่สำเร็จ Ravana ส่งลูกมาสังหาร Hanuman แต่ก็พ่ายแพ้แก่ Hanuman
คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	พระรามส่งองคทเป็นทูตถือสาสน์ไปแจ้งแก่ทศกัณฐ์ให้คืนนางสีดา มิฉะนั้นพระองค์จะบุกลงกา องคทพดหางนึ่งเป็นบัลลังก์เสมอทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ให้นางมณโฆมาพของคท องคทไม่ยอมสวมมิกัดคี ทศกัณฐ์จึงให้เสนารากษสทั้ง 4 คนจับตัวองคทแต่ถูกองคทสังหาร (จากนั้นถึงตอนทศกัณฐ์ยกฉัตร)
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	พระรามส่งองคทเป็นทูตถือสาสน์ไปแจ้งแก่ทศกัณฐ์ให้คืนนางสีดา มิฉะนั้นพระองค์จะบุกลงกา องคทพดหางเป็นบัลลังก์สูงกว่าทศกัณฐ์ (ต้นฉบับหมดแก่นี้)
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	พระรามส่งองคทเป็นทูตถือสาสน์ไปแจ้งแก่ทศกัณฐ์ให้คืนนางสีดา มิฉะนั้นพระองค์จะบุกลงกา องคทพดหางนึ่งเป็นบัลลังก์สูงเท่าทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ให้นางมณโฆมาพของคทและขอให้องคทสวมมิกัดคี เกิดการต่อสู้กัน องคทสังหารเสนารากษสทั้ง 4 คน (จากนั้นถึงเป็นตอนทศกัณฐ์ยกฉัตร)

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ตอนพระรามส่งองคทไปเป็นทูตมีใน รามายณ์ รามายณะ หิกายัต ศรียราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา บทละครเรื่องรามเกียรติ์ อยุธยา และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดเนื้อความในรามเกียรติ์ พ้องกับคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มากกว่าฉบับอื่น คือ 1) กรุงพาลีฆ่าที่องนางมณโฆคีรีเอาบุตรคือองคทไปฝากในท้องแพะจนครบกำหนดคลอด 2) องคทพดหางนึ่งเป็นบัลลังก์ แต่ในคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 องคทพดหางนึ่งเป็นบัลลังก์แต่เพียงเสมอกับกรุงราพณ์ 3.) กรุงราพณ์ให้นางมณโฆคีรีออกมาพของคทเพื่อหวังว่าองคทจะเชื่อฟัง ในเรื่องของเขมรนั้น องคทไหว้แม่ด้วยมือซ้ายและต่ำกว่าข้างที่ชูสาสน์ของพระราม เพราะถือว่าแม่มีบุญคุณ แต่สาสน์ของพระรามสำคัญกว่า ส่วนเรื่องของไทย นางมณโฆคีรีรู้ว่าองคทมาเมืองลงกาจึงให้พวกนางกำนัลนำอาหารมาให้ องคทไล่พวกนางกำนัล แต่ก็ยังให้ความเคารพนางมณโฆคีรีซึ่งเป็นแม่ 4) องคทให้ความถึงกรุงราพณ์ว่าเคยแพ้กรุงพาลี

รายละเอียดเนื้อความในรามเกียรติ์ พ้องกับบทละครเรื่องรามเกียรติ์อยุธยาได้แก่ องค์ทพค
หางนึ่งเป็นบัลลังก์สูงกว่ากรุงราชนัน

รายละเอียดรามเกียรติ์ที่พ้องกับทิกายัต ศรีราม คือ กรุงพาลีผ่าท้องนางมณโฑทศิริเอาบุตร
คือองค์ทไปฝากในท้องแพะจนครบกำหนดคลอด เช่นเดียวกับในทิกายัต ศรีรามที่กล่าวไว้แต่ต้นเรื่อง
ถึงกำเนิดองค์ทว่า กรุงราชนันต้องการได้ลูกสาวในแดนแห่งวิญญานมาเลี้ยง จึงเดินทางไปกับมณโฑทศิริ
ขณะเหาะเหนือเมืองของกรุงพาลีนั้น กรุงพาลีเข้าแข่งชิงนางมณโฑทศิริมาจากกรุงราชนัน นางมณโฑทศิริ
กำลังตั้งครรภ์เมื่อกรุงราชนันมารับนางกลับคืน กรุงพาลีจึงผ่าท้องเอาบุตรในครรภ์นางไปฝากในท้อง
แพะ จนครบกำหนดคลอดจึงผ่าออกมา บุตรนั้นคือองค์ท

รายละเอียดเฉพาะรามเกียรติ์ ที่ไม่ปรากฏในฉบับอื่นๆ ได้แก่ 1) องค์ทรบกับพระภคชนเศ
ซึ่งเป็นพระกลางเมือง 2) องค์ทกระซางมงกุฎประดับพลอยแก้วสุรگانต์จากเศียรกรุงราชนัน

28. ตอนศึกกุมภการณ

<p>รามเกียรติ์</p>	<p>กรุงราชนันสั่งให้กุมภการณ ซึ่งเป็นยักษ์เที่ยงธรรมไปปราบกองทัพพระราม พิเภกเกลี้ยกล่อมให้กุมภการณมาสวามิภักดิ์กับพระราม กุมภการณตำหนิ พิเภก พระราม กรุงราชนัน และนางสุรบินขา ต่อมากุมภการณต่อสู้กับพระ ลศสมันและพระลศสมันถูกหอกของกุมภการณ หนุมานจึงไปหาขามาแก้ ไขพระลศสมัน ในตอนไปเอาหมอนกรุงราชนันมาทำที่บดขยั้น หนุมานได้ ผูกผมกรุงราชนันกับนางมณโฑทศิริและเขียนมนตร์กำกับไว้ว่าจะคลายได้ด้วย การให้นางมณโฑทศิริบเศียรกรุงราชนัน เมื่อได้ขามรักษาพระลศสมันจนทำ ให้ฟื้น พระลศสมันได้ขออาสาออกรบและสังหารกุมภการณ</p>
<p>รามายณะ</p>	<p>Ravana ให้บรรดาทหารไปปลุก Kumbhakarna ซึ่งตื่นยากมาก Kumbhakarna ตำหนิ Ravana ที่ลักพา Seeta แต่จำยอมช่วยเหลือ Ravana Kumbhakarna เป็นยักษ์เที่ยงธรรม Vibheeshana จึง เกลี้ยกล่อมให้ Kumbhakarna มาสวามิภักดิ์กับ Rāma แต่ Kumbhakarna ไม่เห็นด้วยและตำหนิว่าเป็นวิธีของคนขลาด Kumbhakarna ออกรบและ หนีไป Sugreeva ซึ่งสลบเข้าเมืองลงกา Rāmaแผลงศรช่วยไว้ทำให้ Sugreeva ฟื้นขึ้นและหนีกลับมาได้ Rāmaจะไว้ชีวิต Kumbhakarna แต่ Kumbhakarna รักเกียรติขอยอมตาย Rāma เป็นผู้สังหาร Kumbhakarna ก่อน Kumbhakarna ตายได้ฝากให้ Rāma คุ้มครอง Vibheesana ด้วย</p>
<p>รามายณะ</p>	<p>ราวณะให้บรรดาทหารไปปลุกกุมภการณ ซึ่งตื่นยากมาก กุมภการณตำหนิ กรุงราชนันที่ลักพานางสีตาแต่ก็ยินดียใจช่วยเหลือ มโหทรได้ออกอุบายให้</p>

	<p>กุมภกรรณออกรบกับพระราม ไม่ว่าจะแพ้หรือชนะก็กลับมาประกาศว่าชนะแล้ว เพื่อที่นางสีดาจะได้หมดกำลังใจ กุมภกรรณไม่เห็นด้วยและดำเนินว่าเป็นวิธีของคนขลาด กุมภกรรณออกรบและหนีบศุครีวะซึ่งสลบเข้าเมืองลงกา เมื่อศุครีวะฟื้นขึ้นมาได้ก็กักตมูกและโบหูกุมภกรรณขาด แล้วจึงหนีกลับทัพ กุมภกรรณออกรบใหม่ พระรามแผลงศรสังหารกุมภกรรณ</p>
<p>ทิกายัต ศรிரาม</p>	<p>ราวณะให้บรรดาทหารไปปลุก Kumba Kēra ซึ่งตื่นยากมาก และ Ravana สัญญาจะให้อาณาจักรครึ่งหนึ่งแก่ Kumba Kēra ถ้าสามารถสังหาร Sēri Rama ได้ สุดท้าย Kumba Kēra ถูก Sēri Rama สังหาร</p>
<p>คำพากย์ รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา</p>	<p>ทศกัณฐ์สั่งให้กุมภกรรณ ซึ่งเป็นยักษ์เที่ยงธรรม ไปปราบกองทัพพระราม พิเภกเกลี้ยกล่อมให้กุมภกรรณมาสวามิภักดิ์กับพระราม กุมภกรรณตั้งปริศนา คำหนีพิเภก พระราม ราวณะและนางสุรปนา พระรามต้องส่งองคตมา หลอกถามจึงรู้คำตอบของปริศนา พระรามส่งศุครีพออกรบแต่กลับเสียทีกุมภกรรณ หนุมานเข้าช่วยศุครีพ ต่อมากุมภกรรณตั้งพิธิลับหอก โมกษศักดิ์ต้องคดและหนุมานก็เข้าทำลายพิธิตั้งที่ 2 พุ่งหอกถูกพระลักษมณ์ หนุมานจึงไปหายามาแก้ไขพระลักษมณ์ให้ฟื้น กุมภกรรณหนีไปทำพิธิตคหน้าแต่ก็ถูกหนุมานทำลายพิธิตั้งที่ 2 สุดท้าย กุมภกรรณถูกพระรามสังหาร</p>
<p>บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา</p>	<p>ไม่มีต้นฉบับ</p>
<p>รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1</p>	<p>ทศกัณฐ์สั่งให้กุมภกรรณ ซึ่งเป็นยักษ์มีคุณธรรม ไปปราบกองทัพพระราม พิเภกเกลี้ยกล่อมให้กุมภกรรณมาสวามิภักดิ์กับพระราม กุมภกรรณตั้งปริศนา คำหนีพิเภก พระราม ทศกัณฐ์และนางสุรปนา พระรามต้องส่งองคตมา หลอกถามจึงรู้คำตอบ พระรามส่งศุครีพ ออกรบแต่กลับเสียที กุมภกรรณ หนุมานเข้าช่วยศุครีพ ต่อมากุมภกรรณตั้งพิธิลับหอก โมกษศักดิ์ต้องคดและหนุมานก็เข้าทำลายพิธิตั้งที่ 2 และพุ่งหอกถูกพระลักษมณ์ หนุมานจึงไปหายามาแก้ไขพระลักษมณ์ให้ฟื้น กุมภกรรณหนีไปทำพิธิตคหน้าแต่ก็ถูกหนุมานทำลายพิธิตั้งที่ 2 สุดท้าย กุมภกรรณถูกพระรามสังหาร</p>

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนศึกกุมภการณ มีในรามายณะ หิกายต์ ศรีราม คำพากย์ รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดเนื้อเรื่องในรามเกียรติ์ที่พ้องกับคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มากกว่าฉบับอื่นๆ ได้แก่ 1) กรุงราพณ์ไม่ต้องปลุกกุมภการณ 2) กุมภการณในรามเกียรติ์ คำนิพระราม สุรบปชา กรุงราพณ์ และพิเพก ขณะที่ในคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ตั้งเป็นปริศนาว่าชีโจด หลิงโหดมารยา ช้างงารี และชายทรชน

รายละเอียดเนื้อเรื่องในรามเกียรติ์ที่พ้องกับรามายณะว่ากุมภการณรักความเป็นธรรม

ส่วนรายละเอียดเฉพาะของเรื่องรามเกียรติ์ ที่ไม่ปรากฏในฉบับอื่น ได้แก่ 1) หนุมานผูกหมกรุงราพณ์กับนางมณโฑกิริ ขณะที่เรื่องหิกายต์ ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มีเหตุการณ์นี้เมื่อหนุมานไปหายามารักษาพระลักษมณ์ในตอนถูกหอกของกรุงราพณ์ 2) พระลกสมณเป็นผู้สังหารกุมภการณ ขณะที่ฉบับอื่นพระรามเป็นผู้สังหารกุมภการณ

29. ตอนพระลกสมณ์ถูกศรนาคบาศของอินทรชิต

รามเกียรติ์	กรุงราพณ์ส่งอินทรชิตออกรบ อินทรชิตแฝงเมฆและแสงศรนาคบาศ รัศพระลกสมณ์ กรุงราพณ์ให้นางสีดาไปคูทัพ พระรามกริ้วที่พระลกสมณ์ถูกหอกจึงประกาศจะแผลงศรทำลายจักรวาลยกเว้นไว้แต่ที่ของพระอิสวร พระอิสวรให้พระพรหมไปเชิญพญาครุฑมาขับไล่นาคบาศ พระลกสมณ์จึงกลับฟื้นขึ้นมา
รามายณะ	Rāvana ส่ง Indrajit ออกรบ Indrajit หายตัวไปบนท้องฟ้าแล้วยิงศรนาคบาศลงมารัดพระ Lakshmana และวานร Rāma โกรธจะทำลาย 3 โลก แต่แล้วก็คุมสติได้ ขณะนั้นพญาครุฑเห็น Rāma แล้วส่งสารจึงได้บินมาขับไล่นาคบาศและสรรเสริญ Rāma ว่า คือพระนารายณ์อวตาร
รามายณะ	ราวณะส่งอินทรชิตออกรบ อินทรชิตหายตัวไปบนท้องฟ้าแล้วยิงศรนาคบาศลงมารัดพระรามพระลักษมณ์และวานร พระรามและพระลักษมณ์สิ้นสติ ราวณะให้นางสีดาขึ้นยานบุษบกไปคูที่สนามรบ ตรีชฎาแอบบอกความลับแก่นางว่าบุษบกนี้ถ้าหญิงหม้ายขึ้นนั่งบุษบกจะไม่ลอย ดังนั้นแสดงว่าพระรามยังไม่ตาย พระรามฟื้นขึ้นมาก่อน เมื่อเห็นสภาพของพระลักษมณ์ก็เศร้าโศก ขณะนั้นพญาครุฑได้บินมาขับไล่นาคบาศ
หิกายต์	Indēra Jata บอกแก่ Ravana ว่าพี่น้องทั้ง 7 คนถูก Sēri Rama สังหาร

ศรীরาม	Indëra Jata ทิ้งก้อนหินจากท้องฟ้าลงใส่ฝ่าย Sëri Rama พญากรูทบินมาใช้ปีกปกป้อง Sëri Rama แต่ Sëri Rama ก็ยังได้รับอันตราย องค์กรไปหา ยามารักษา Sëri Rama จากนั้น Indëra Jata โจมตีอีกในครั้งที่ 2 ด้วยศรวิเศษทำให้ทั้งกองทัพของ Sëri Rama สลบหมด ยกเว้น Bibu Sanam และ Hanuman ดังนั้น Bibu Sanam จึงสั่ง Hanuman ให้ไปเอายาจากภูเขามารักษา Sëri Rama และกองทัพ แต่ Hanuman ไม่รู้จักด้วยจึงขมาทั้งภูเขา
คำพาดยรามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	ทศกัณฐ์ส่งอินทรชิตออกรบ อินทรชิตแฝงเมฆแฝงศรนาคบาสามารถพระลักษมณ์และทัพวานร เหลือแต่พิเภกผู้เดียวที่หนีไปทูลพระราม พระองค์จึงแผลงศรเรียกพญากรูทมาจับไล่นาคบาศ

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนพระลักษมณ์ถูกศรนาคบาศของอินทรชิตพบว่ามีเหตุการณ์นี้ในรามเกียรติ์ทุกฉบับ ได้แก่ รามายณ์ รามายณะ หิกายัต ศรীরาม และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดเนื้อเรื่องตอนที่ รามเกียรติ์ พ้องกับรามายณ์ มากกว่าฉบับอื่น ได้แก่ พระรามประกาศจะแผลงศรทำลายจักรวาล

รายละเอียดเฉพาะในรามเกียรติ์ ที่ไม่ปรากฏในฉบับอื่นๆ ได้แก่ พระรามให้ความเคารพพระอิศวร แม้จะแผลงศรทำลายจักรวาลแต่เว้นไว้ตรงที่พระอิศวรประทับ

30. ตอนพิชิตส

รามเกียรติ์	กรุงราชนันพานางมณโฑศิริไปทำพิธีหุงยาพิษเพื่อสาธกกองทัพวานรให้พินาศ หนุมานเข้าทำลายพิธีด้วยการเนรมิตกายเป็นพราหมณ์เข้าลวนลามนางมณโฑศิริทำให้กระตุน้ำมนตร์ตกกระจ่ายจนกระทั่งเสียพิธี
รามายณ์	ไม่มีเหตุการณ์นี้
รามายณะ	ไม่มีเหตุการณ์นี้
หิกายัต	ก่อนที่ Ravana จะทำสงครามเป็นครั้งสุดท้าย Ravana กระทำพิธีศักดิ์สิทธิ์

ศรীরาม	Bibu Sanam แนะนำให้ Hanuman จุคนาง Mandu daki ไปต่อหน้า Ravana ถ้อยคำที่ดูถูกของ Hanuman ทำให้ Ravana เสียพิริ
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	ทศกัณฐ์ปรึกษานางมณฑาเรื่องลัทธิพระเวท นางมณฑาตกลงทำพิธีหุงน้ำทิพย์เพื่อชุบชีวิตยักษ์ที่ตายให้ฟื้น แต่พิธีนี้ นางมณฑาต้องถือพรหมจรรย์ นางทำพิธีสำเร็จทำให้ยักษ์ที่ตายแล้วฟื้นขึ้นมารบใหม่ พิเภกให้หนุมานแปลงเป็นทศกัณฐ์เข้าลวงลามนางทำให้เสียพิริ

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ตอนนางมณฑา โทกิริไปทำพิธีกสสุ หนุมานมาทำลายพิธีพบ เฉพาะเรื่องหนุมานทำลายพิธีในทิกายัต ศรীরามและรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดเนื้อหาในรามเกียรติ์ ตอนหนุมานแปลงเป็นพราหมณ์เข้าทำลายพิธีของ นางมณฑาโทกิริพ้องกับรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 แต่ต่างกันที่ฉบับเขมรนั้น การเล่ารวบรัดไม่กล่าวถึง ว่ากรุงราชนครอยู่ที่ไหน มีเพียงว่ากรุงราชนครนางมณฑาโทกิริไปทำพิธีคัมภีร์เพื่อสาธิตใส่ศัตรูให้ตาย หนุมานแปลงเป็นพราหมณ์เข้าลวงลามนางมณฑาโทกิริทำให้เสียพิริ แต่รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มีรายละเอียดว่าขณะนั้นกรุงราชนครกำลังทำศึก ส่วนนางมณฑาโทกิริหุงน้ำทิพย์เพื่อพรหมให้พวกยักษ์ฟื้น นางต้องถือศีลรักษาพรหมจรรย์ หนุมานแปลงกายเป็นกรุงราชนครเข้าลวงเกิมนางมณฑาโทกิริจึงทำให้เสียพิริ

รายละเอียดรามเกียรติ์ ตอนที่พ้องกับทิกายัต ศรীরาม ได้แก้หนุมานจุคนางมณฑาโทกิริมา ลวงเกิมนครกรุงราชนครขณะที่กรุงราชนครกำลังทำพิธีชุบตัวจึงทำให้เสียพิริ

31. ตอนอินทรชิตตาย

รามเกียรติ์	กรุงราชนครให้อินทรชิตออกรบ อินทรชิตแผ่เมฆ แต่ถูกพระลักษมณ์แผลงศรสังหาร กรุงราชนครโกรธจะสังหารนางสีดาแต่เสนาบดียักษ์นามรักษสห้ามไว้
รามายณ์	Ravanaให้Indrajitออกต่อสู้ Indrajit ตั้งทำพิธี Nikumbalai ฝ่าย Vibheesana และ Lakshmana ไปทำลายพิธีเพราะถ้าพิธีสำเร็จจะไม่มีผู้ใดสังหาร Indrajit ได้ Lakshmana และ Indrajit ประลองศรกัน Indrajit แผ่เมฆแต่ก็ถูกศร Lakshmana สังหารในที่สุด Angada นำเศียรของ Indrajit มาให้ Rāma ดู Ravana รู้ว่า Indrajit ตายก็โกรธแค้นให้นาง Seeta มาฆ่า

	แต่เสนาบดี Mahōdaran ให้สตีว่าการฆ่าผู้หญิงเป็นเรื่องน่าอาย
รามายณะ	ราวณะให้อินทรชิตออกต่อสู้ อินทรชิตตั้งใจทำพิธีนิกุมภิกา วิถีขณะและพระลักษมณ์ไปทำลายพิธีเพราะถ้าพิธีสำเร็จจะไม่มีใครสังหารอินทรชิตได้ พระลักษมณ์และอินทรชิตประลองศรกัน อินทรชิตแผลงเมฆแต่ก็ถูกพระลักษมณ์สังหาร ราวณะรู้ว่าอินทรชิตตายก็โกรธแค้นให้นำนางสีตามาฆ่า แต่เสนาบดีสุพารชวะให้สตีว่าการฆ่าผู้หญิงเป็นเรื่องน่าอาย
หิกายัต ศรীরาม	Ravana ให้ Indērajata ออกต่อสู้ Indērajataทำพิธีกรรม Hanuman ขว้างภูเขาไปยังสถานที่เพื่อทำลายพิธี Indērajata ทำพิธีไม่สำเร็จและได้ลาภรชาก่อนเข้าสนามรบ Sēri Rama เป็นผู้สังหาร Indērajata และนำข่าวนี้อไปบอก Ravana ด้วยตนเอง Komala Devi ภรรยาของ Indērajata ต่อกว่า Ravana ซึ่งเป็นต้นเหตุ Ravana โกรธจะฟันนาง แต่พวกเสนาบดีห้ามไว้ Ravana นำศพ Indērajata ไปเผา ส่วน Komala Devi ก็เผาตัวตายตามสามี
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	ทศกัณฐ์ให้อินทรชิตออกต่อสู้ อินทรชิตตั้งใจทำพิธีกรรมกุมภินิยา พิเภกและพระลักษมณ์ไปทำลายพิธี เพราะถ้าพิธีสำเร็จจะไม่มีใครสังหารอินทรชิตได้ อินทรชิตจึงกลับไปลามารดาและภรรยาก่อนจะเข้าสนามรบอีกครั้ง อินทรชิตรบกับพระลักษมณ์และแอบในกลีบเมฆ พิเภกอธิบายฤทธิ์ของเศียรอินทรชิตว่าเมื่อตกถึงพื้นจะเกิดเป็นเพลิง องค์กรต้องไปขอพานแว่นฟ้าจากพระพรหมเพื่อชูรองรับเศียรของอินทรชิตพระลักษมณ์เป็นผู้ยิงศรตัดเศียรอินทรชิต และนำไปถวายพระราม พระรามจึงยิงทำลายเศียรนั้นอีกครั้ง ทศกัณฐ์รู้ว่าอินทรชิตตายก็โกรธแค้นจะฆ่าสีดา แต่เปาวนาสุรยักษทัตทานไว้ว่าไม่ควรฆ่าผู้หญิง

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนอินทรชิตตาย มีในรามายณะ รามายณะ หิกายัต ศรীরาม และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 แต่ฉบับของเขมรมีรายละเอียดค่อนข้างดีกว่าฉบับอื่นๆ ทั้ง 3 ฉบับ คือ ไม่มีการกล่าวถึงว่าอินทรชิตทำพิธีชุบตัว

32. ตอนกรุงราพณ์เชิญมุลพล้มมาช่วย

รามเกียรติ์	กรุงราพณ์ส่งบุตรและเสนาคือออกรบ ฝ่ายพระรามก็ส่งแม่ทัพออกรบเป็นคู่ ฝ่ายกรุงราพณ์แพ้หมด จึงได้เชิญกรุงมุลพล้มมาช่วยรบ
รามายณ์	Ravāna เชิญสหายมาช่วยรบ กองทัพยักษ์ที่รวบรวมมาจากภูมิภาคและเกาะทั้งเจ็ดนี้เรียกว่าMoolabala padai Rāma สังหารอสูรทั้งหมด Rāvana ออกรบด้วยตนเอง LakshmanaถูกหอกของRāvana Hanuman นำยามารักษา Lakshmana
รามายณะ	พระรามสังหารเหล่าอสูร บรรดาสตรีมายในเมืองลงกาต่างเศร้าโศก รามณะ ออกรบด้วยตนเอง พร้อมเสนาคี พระลักษมณ์ถูกหอกของรามณะ หนุมานนำยามารักษาพระลักษมณ์
ทิกายัต ศรีราม	Ravana เชิญสหายมาช่วยรบ คือ Mula Patani ซึ่งอาศัยในนรกขุมที่ 7 มีหัว ห้าร้อยและแขนสองพันถูก Sēri Rama สังหารอสูรทั้งหมด Rāvana ต้อง ออกรบด้วยตนเอง LakṣmanaถูกหอกของRavana HanumanนำยามารักษาLakṣmana และไปเอาหินบดยาซึ่ง Rāvanaทำเป็นหมอน Hanumanถือโอกาสผูกผม Ravana กับ Mandu Dari และเขียนเป็นมนตร์ กำกับไว้ว่าจะแก้ได้ก็ต่อเมื่อ Mandu Dari ดบเศียรของ Ravana
คำพากย์รามเกียรติ์ สมัยอยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
บทละครเรื่อง รามเกียรติ์สมัย อยุธยา	ไม่มีต้นฉบับ
รามเกียรติ์ฉบับ รัชกาลที่ 1	ทศกัณฐ์ออกรบพร้อมบุตร บุตรของทศกัณฐ์ตายหมด ทศกัณฐ์หย่าทัพแล้วส่ง สาส์นเชิญสหายชื่อพญามุลพล้มที่นครปางตาลมาช่วยรบ พระลักษมณ์ถูก หอกของมุลพล้ม หนุมานช่วยถอนหอกและพระลักษมณ์สังหารมุลพล้ม ฝ่าย ทศกัณฐ์เมื่อสหายและญาติออกรบจนหมดทศกัณฐ์จึงออกรบเองและพุ่งหอก กบิลพัสดุ์พระลักษมณ์ หนุมานต้องไปหาหินบดยาที่เป็นหมอนของทศกัณฐ์ แล้วหนุมานจึงถือโอกาสผูกผมทศกัณฐ์กับนางมณฑา และเขียนมนตร์กำกับ ว่าจะแก้ผมให้หลุดได้ก็ต่อเมื่อนางมณฑา ดบเศียรของทศกัณฐ์

เหตุการณ์สำคัญในรามเกียรติ์ ตอนกรุงราพณ์เชิญมุลผลัมมาช่วย พบใน รามายณ์มหิกายัต ศรีราม และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รายละเอียดในรามเกียรติ์ ตอนที่ที่ฟ้องกับมหิกายัต ศรีราม และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มากกว่าฉบับอื่น ได้แก่ 1) กรุงมุลผลัมเป็นสหายยักษ์ แต่ในฉบับเขมรว่ากรุงมุลผลัมมาจากขอบจักรวาล ขณะที่ในรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 กล่าวว่าเป็นชื่อยักษ์ผู้ปกครองนครปางตาล

รายละเอียดในรามเกียรติ์ ตอนที่ที่ฟ้องกับรามายณ์ ได้แก่ กรุงราพณ์เชิญMoolabalapadai มาช่วย แต่ชื่อนี้ในรามายณ์หมายถึงกองทัพยักษ์ที่รวบรวมมาจากภูมิภาคและเกาะทั้งเจ็ด

การเปรียบเทียบเหตุการณ์และรายละเอียดของ รามเกียรติ์ กับ รามายณ์ รามายณะ มหิกายัต ศรีราม คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา บทละครเรื่องรามเกียรติ์อยุธยา และ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ทำให้พบว่า รามเกียรติ์ กับ หนังสือทั้ง 6 ฉบับ มีตอนที่เนื้อหาฟ้องกันมากบ้างน้อยบ้าง อิทธิพลและความสัมพันธ์ที่รามเกียรติ์และรามายณะฉบับอื่น ๆ มีต่อกันและกันมากที่สุดนั้นขึ้นอยู่กับเนื้อความหรือเหตุการณ์ที่ปรากฏในหนังสือแต่ละเล่ม

การแบ่งเนื้อหารามเกียรติ์เป็น 32 ตอนพบว่า รามเกียรติ์ เนื้อหาฟ้องกับรามายณ์มากที่สุด อันดับต่อมาคือมหิกายัต ศรีราม ส่วนฉบับของไทยทั้ง 3 ฉบับนั้น แม้ว่าจะมีความฟ้องกับเขมรอย่างมากแต่ก็ไปฟ้องกับรามายณ์และมหิกายัต ศรีรามด้วย ทำให้สันนิษฐานว่าเนื้อหาที่ฟ้องกันเกิดจากการมีที่มาร่วมกัน ส่วนรามายณะซึ่งเป็นฉบับต้นแบบกลับมีเนื้อหาฟ้องกับรามเกียรติ์ น้อยที่สุด

ผู้วิจัยเปรียบเทียบรายละเอียดเนื้อหาเฉพาะตอนที่รามเกียรติ์ ฟ้องกับฉบับอื่นๆ อย่างละเอียด เริ่มจากฉบับที่มีเหตุการณ์และรายละเอียดเนื้อความฟ้องกันมากที่สุด ดังนี้

1. รามเกียรติ์ กับ รามายณ์

รามายณ์ของกัมพันสันนิษฐานว่าแต่งประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 รามายณ์ ไม่ใช่ฉบับแปลจากรามายณะของวาลมิกิ แต่เป็นฉบับที่ดัดแปลงจากรื่องรามายณะให้เข้ากับวัฒนธรรมแบบอินเดียทางใต้และขนบทางวรรณกรรมของชาวทมิฬ³⁸

ในคำนำของหนังสือรามายณ์ กัมพันกล่าวอย่างถ่อมตัวถึงจุดประสงค์การแต่งว่าเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของวาลมิกิผู้เป็นเจ้าของในการแต่งกวีนิพนธ์

³⁸ Ibid., 40.

...if I have composed these verses, it is solely because of my earnest desire to show to the world the greatness of the divine poem composed by Valmeeki, who has mastered the art of flawless poetic creation.³⁹

คำยกย่องวาลเมคินี้อาจทำให้เข้าใจผิดว่ากวีกัมพันดำเนินเรื่องรามายณ์ตาม โครงเรื่อง รามายณะทั้งหมด อันที่จริงรามายณ์ไม่ได้เหมือนรามายณะเสียดิเคียว โดยเฉพาะพาลกานท์ถึง อโยธยากานท์

กัมพันเป็นกวีเอกของวงวรรณคดีทมิฬ แต่ไม่ปรากฏชีวประวัติชัดเจน นอกจากตำนาน ว่ากัมพันเป็นโอรสของกษัตริย์กัมพนฑูวีรวรมัน (Kambanadu Veera Varman) และมเหสีคือนาง อัมพิกา กษัตริย์กัมพนฑูวีรวรมันถูกศัตรูทำร้าย นางอัมพิกาตายหลังจากหนีไปคลอดกัมพันไว้ที่ โบสถ์ของเจ้าแม่กาลิแห่งหนึ่งในเมืองโจละ ต่อจากนั้น กษัตริย์พระนามว่าอติตตัน(Adittan)รับเลี้ยง กัมพันจนอายุได้ถึง 7 ปี และเศรษฐีชื่อสัทย์ปาร์ มุทาแลร์ (Sadayappar Mudaliar) ช่วยอุปถัมภ์ ด้วย เมื่อกัมพันอายุได้ 16 ปีก็เริ่มมีชื่อเสียงว่าเป็นกวีเพราะการแต่งบทร้องสรรเสริญเจ้าแม่กาลิ ต่อ มากษัตริย์โจละพระนามว่ากูโลตตุงคะ โจละ (Kulottunga Chola) เห็นอัจฉริยภาพของกัมพันจึงได้ รับไว้เป็นกวีในราชสำนัก กูโลตตุงคะ โจละมอบหมายให้กัมพันเป็นผู้แต่งรามายณะฉบับทมิฬ

ตำนานการแต่งเรื่องรามายณ์ของกัมพันมีว่า กัมพันได้รับพระราชโองการให้แต่ง หนังสือรามายณะ แต่ว่ากัมพันไม่เอาใจใส่กับงานที่ได้รับมอบหมาย กษัตริย์จึงให้กวีในราชสำนัก อีกผู้หนึ่งแต่งประชันกัน เมื่อถึงเวลาที่กษัตริย์กำหนดไว้ คู่แข่งของกัมพันแต่งไปได้แล้ว 6 กานท์ แต่กัมพันเพิ่งจะเริ่มดำเนินงาน กัมพันแต่งและอ่านบทสรรเสริญเจ้าแม่กาลิ เจ้าแม่กาลิจึงแสดง ปาฏิหาริย์ให้เห็น ทำให้คู่แข่งต้องยอมแพ้ ส่วนกัมพันก็สามารถแต่งกวีนิพนธ์ได้เสร็จตามกำหนด

กัมพันนับถือทั้งไสวณิกายและไวษณพนิกายด้วย⁴⁰ เมื่อกัมพันอายุ 60 ปี ก็ได้หนีออกจากราชสำนักของกษัตริย์เพราะไม่พอใจบางอย่าง และใช้ชีวิตบั้นปลายที่เมืองกองกู(Kongu) แต่มี บางข้อมูลว่ากัมพันเสียชีวิตที่เมืองนัตตรัสสันโกตไต (Nattarasankottai) ที่ทุกวันนี้มีหลุมศพซึ่ง สันนิษฐานกันว่าเป็นหลุมฝังศพของกวีเอกกัมพัน⁴¹

รามายณ์ของกัมพันน่าจะเป็นบ่อเกิดสำคัญแหล่งหนึ่งของรามเกรดี เพราะจากการ เปรียบเทียบเหตุการณ์ในรามเกรดี พบว่ามีเนื้อหาพ้องกับรามายณ์จำนวนมากถึง 14 ตอน ได้แก่

³⁹ H V Hande, *Kamba Ramayanam- and English prose rendering* (Mumbai : Bharatiya Vidya Bhavan, 1996), 3.

⁴⁰ Ibid, 72.

⁴¹ Ibid, 64 –66.

ตอนพระรามพบกุชัณ ตอนพระรามพบฤๅษีพาราทัต ขอนพระกฤษณะกรั้วนางไกเกสิ ตอนพระ
 กฤษณะออกตามพระราม ตอนพระรามสังหาร ทุสมัน ตรีมุข กฤษณะ ตอนพระรามตามหานาง
 สีดา ตอนหนุมานเข้าถวายตัวต่อพระราม ตอนสุกริพเข้าสวามีภักดีพระราม ตอนสุกริพตามหนุมานไป
 เผ้าพระราม ตอนหนุมานหะเข้าข้ำมไปลังกา ตอนพระรามกรั้วพระสมุทร ตอนชมพูปานโหราแนะนำ
 ให้พระรามรับพิเพก ตอนศึกกุมภการณั์ ตอนพระลกลสมณั์ถูกศรนาคบาศของอินทรชิต

รายละเอียดเนื้อหาที่พ้องกันระหว่างรามเกียรติ์ และรามายณ์ ได้แก่ พระรามสาบาน
 เป็นพี่น้องกับกุชัณ กุชัณคำหิแม่พระธรณีที่ปล่อยให้พระรามไม่ได้ครองเมือง ฤๅษีพาราทัตยก
 อุทาหรณ์เรื่องอาทิตย์ขึ้นและตก การแต่งกายของฤๅษีพาราทัต เหมือนฤๅษีในอินเดีย ป่าแห่งแล้ง
 เปลี่ยนเป็นร่มรื่นเพราะบารมีของพระราม พระกฤษณะตรวจถึงพระบาททสรด พระกฤษณะกรั้วนาง
 ไกเกสิจนแผ่นดินไหว กองทัพพระมีพหะเป็นสัตว์ต่างๆนอกเหนือจากช้าง ม้า ยังมี เสือ ลา หมา ไน
 ปีสาง แร้ง เป็นต้น สุกริพ จะเข้าไปช่วยกรุงพาลีในถ้ำ หนุมานเห็นกงจักรที่หัดดของพระราม
 นางมณั์ ไทลรีนอนละเมอเป็นลักษณะของหญิงหม้าย วานรชื่อมายินตันและทุมินตันเป็นผู้เชี่ยวชาญ
 ชาญกล้าลักษณะคนบอกว่าพิเพกเป็นยักษ์ดี พระราม โกรธจะทำลายสวรรค์

แม้รายละเอียดเนื้อหาที่พ้องกันของวรรณคดีทั้งสองฉบับนี้ทำให้เห็นว่ารามเกียรติ์น่าจะ
 ได้ที่มาจากรามายณ์ อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์มาแล้วบางตอนก็คงเนื้อเรื่อง และบางตอนก็คิดแปลง
 รายละเอียดของเนื้อเรื่อง ดังนี้

ตอนพระรามพบกุชัณ

ก พระรามสาบานเป็นพี่น้องกับกุชัณ

ในรามเกียรติ์ตอนนี้ กวีใช้วิธีคงเนื้อเรื่องตามรามายณ์ว่าพระรามขอสาบานเป็นพี่น้อง
 กับกุชัณ ดังบทประพันธ์ที่ยกมาเป็นตัวอย่าง

รามเกียรติ์

...โบทุ้อัธธา ยบทยาสคุณอัศตบรุษยามา ฯ สยตถาตฤทธิตีบุฎาณ ฆตฤหณิสุณาส ถาณฆสิณัฆกรุอร ฯ
 สธาเอียงฆตฤธากรตฺรเอณศร ฤทฺธโรตฺรเอธฆ ยศคุณสิฆตธาเนสธอฐูริ ฯ สยบฏุรสคุณตาศตคุ ฆต
 ฆคุณดาณสุ ฯ ยศณิยศคุณตาณั์คุณฆ ฯ วิฆฆุฆตฤฆะฆาฐุฆ ฆนณัฆาฆตธาเกฆ ฤทฺธสฤณณั์ฆาบุณเถ
 ตา ฯ วิฆฆุฆธาณั์สธา เนฆาฐุฆธา ยบทบุณณั์ฆะอิฐุริ ฯ อังฆบุณสิณัฆุณสิณัฆิฐุ สิณัฆคณิวัท
 คุทัธิฆาฆฆุอิฐุธา ฯ...

แห่งแผ่นดินโลกนี้ ๑ อาจจะนางพระธรณีนั่น ไม่ได้บำเพ็ญ บุญอุทิศฐานตามปรารถนา ๑ เหตุ
กระทำเวรเวรา ทุจริตกรรม แห่งนางพระแม่ธรณี ๑ เองให้พระบาทนรบดี จรจากออกจาก บุรี
นครศรีไอยุธยา ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 51 –52)

รามายณ์

กูขันคำหนีแม่พระธรณีที่ไม่บำเพ็ญบุญของคนด้วยการปล่อยให้พระรามตกกระกำลำบาก

ประหลาดแท้ที่แม่พระธรณี แม้การบำเพ็ญตบะที่ยิ่งใหญ่ของเธอ ไม่สามารถให้ผล
ประโยชน์...⁴³

(Rāmāyanam p.150)

ฤๅพิการทวาทย์คำหนีแม่พระธรณีเช่นกันว่า ไม่บำเพ็ญบุญของคนด้วยการให้พระรามได้เป็น
กษัตริย์

กล่าวว่าเพราะแม่พระธรณีผู้หยิ่ง ไม่ได้บำเพ็ญตบะเพียงพอ จึงไม่ได้พระรามมาเป็น
กษัตริย์ของเรา⁴⁴

(Rāmāyanam pp.154 –155.)

ตอนฤๅพิการทวาทย์สอนพระราม

ก. ฤๅพิการทวาทย์ยกอุทาหรณ์เรื่องอาทิตยขึ้นและตก

รายละเอียดในตอนนี้ กวีใช้วิธีดัดแปลงเนื้อเรื่อง ในรามายณ์นั้น กวีแทรกบทอุทาหรณ์
ที่แสดงเรื่องวัฏสงสารว่าการเกิดการตายเหมือนอาทิตยขึ้นและตก แต่ในเรื่องรามเกียรติ์ กวีดัดแปลง
ให้บทอุทาหรณ์นี้มาเป็นคำสอนของฤๅพิการทวาทย์ที่สอนพระราม ให้เป็นว่ากุศลกรรมเหมือนกับ
เวลากลางวันที่มีความสว่าง และอกุศลกรรมเหมือนกับเวลากลางคืนที่มีมืดมิด ดังบทประพันธ์ที่ยก
มาเป็นตัวอย่างนี้

⁴³ How strange it is that Mother Earth, despite her great penance, could not reap the benefits.

⁴⁴ Stating that the proud Goddess Earth had not done enough penance to attain Rama as her king.

ในรามายณ์ กวีกล่าวถึงการขึ้นตกของดวงอาทิตย์กับการเกิดการตาย แต่ในรามเกียรติ์ ดัดแปลงว่าเวลาอาทิตย์ตกทำให้เกิดความมืดเหมือนอกุศลกรรม แต่เมื่ออาทิตย์ขึ้นใหม่ก็เกิดแสงสว่าง เหมือนการรับกุศลกรรม

ข. การแต่งกายของฤๅษีพารทวาทย์

ในรามเกียรติ์ กวีพรรณนาการแต่งกายของนักบวชไว้หลายตอน แต่ในตอนที่กวีพรรณนาการแต่งกายของฤๅษีพารทวาทย์ กวีพรรณนาแตกต่างจากนักบวชรูปอื่นว่ามีเครื่องบริวาร ได้แก่ ร่มไม้เท้าและหม้อน้ำ อันเป็นภาพของนักบวชอินเดีย ที่เป็นเช่นนี้เพราะรายละเอียดในตอนนี้ กวีน่าจะใช้วิธีคงเนื้อเรื่องตามรามายณ์ ดังจะยกบทประพันธ์มาเป็นตัวอย่างนี้

รามเกียรติ์

...ประสาชสตีเทรฐาญ ผู้ตั้งไถ่สประธาธ ธเน็ธธฤตฤตฤตฤต ๑ โข่งฉฝายณฤตฤตฤต
 ฤตฤตฤตฤตฤตฤต ฤตฤตฤตฤตฤตฤตฤต ๑ สฤตฤตฤตฤตฤตฤตฤต...ธฤตฤตฤตฤตฤต
 ฤตฤต ฤตฤตฤตฤตฤต ฤตฤตฤตฤตฤตฤต ฤตฤตฤตฤตฤต ฤตฤตฤตฤตฤตฤต ๑...

...พระนามฤๅษีพารทวาทย์ นิ่งขัดสมาธิพระบาท เจริญจรเวทย์ศาสตร์ ๑ ทรงชฎามณฑล
 อภิกาส พระกายพาดพัน ด้วยหนังมฤคาซึ่งทำ ๑ สะพายเฉียงล้วนเปลือกไม้...มีคราอัน
 ยาว คู่นาครวรหาวัด ...เสร็จพระมุนิจินดา ทรงฉัตรฉายา⁴⁷ไม้เท้าและกุ่มจีวร๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 8-10)

รามายณ์

...พารทวาทย์ออกมาต้อนรับพระราม ฤๅษีมิรัม หม้อน้ำ และไม้เท้าศักดิ์สิทธิ์ของนักบวช⁴⁸

(Rāmāyanam p. 154..)

⁴⁷ แปลว่าร่ม

⁴⁸ Bharadwaja, came out to welcome him. The sage had an umbrella, a water jug and also the sacred stick of an ascetic.

ស្និទ្ធ ។ អស់ប្រឹក្សាសុចរិត ក្សេមក្សាន្តមូលមិត្ត រក្សាសុបាលស្នេហ៍ស្នែង ។ ទោះក្តែប
 ខ្ទួយពស់ពិសផង សព្វសត្វយង់ឃ្នង នូវពិសដ៏ឃោរឥតប្រមាណ ។ ទោះខាំទោះកំសួលប្រួលប្រាណ
 អ្នកណាបើបាន ទៅត្រូវនូវពិសបីចំហុត ។ ដូចអ្នកយកទិព្វដ៏ឆិះ មកប្រួសប្រាកដ
 កំណត់រូបភោគាពាធ ។ សាន្តសះសព្វសារពើព្យាទី អង្គងស្នែងស្នាត ឆិមិត្តអប្រិយដ៏ពិសស្នែង ។
 ទោះបីមើមជលរុក្ខវែង ពិសពុលស្នប់ស្នែង ក្រៃលែងអសិរពិសផង ។ សឹងប្រែមានរសវិងហោង
 មធ្យករដ៏កន្លង ក្រអូបក្រអែបក្លិនក្លាយ ។ ស្តេចលីលាមាតិានោះចម្ងាយ សឹងសួរភិកាយ
 ត្រឡប់ត្រលោមតន្ត្រា ។ គេជះព្រះបារមីតា ស្តេចស្នែងជាតិជា ឥសូរកំពូលពុទ្ធពង្ស ។
 លះលាក់ចរចាកចេញបង់ ព្រះនគរព្រះអង្គ ប្រយោជន៍ចំរើនសាស្ត្រា ។

พระองค์ทรงฉมนสวดसानสคฺคิ ด้วยเคขพรจาก พระพิศวามิตรอภิเษศ ฯ ทิพย์มนตรี
 ยอดคุณอันวิเศษ สดามันนั้นนิเรนศ ไอพระสุรย์ยาดรา ฯ รมเย็นดุจจันทร์ฉายา แดกใบ
 พกฤษยา นุปลาผลมอชิงระย้า ฯ ...บรรดาพรานไพรแสวงมฤคา ล้วนแล้วกลายเป็น
 เมตตาสงสารสัตว์ผอง ฯ ส่วนเหล่าสัตว์ป่าดุร้าย ซึ่งเป็นศัตรูทั้งปวง ทำลายชีวิตกันนั้น ฯ
 ล้วนเปลี่ยใจเป็นเพื่อน กลับรักใคร่สนิทสนมน์ ตามประสาสัตว์ไมตรี ฯ ...ถูกกวางกลับ
 คิมนมแม่เสื่อ แม่กวางกลับกลายเป็น ใหันมลูกเสื่อเสนห์สนิท ฯ บรรดามฤคาปักษี
 สุจริต เกษมกसानดีพร้อมมิตร รักษาดูแลเสนห์สนอง ฯ แม้ตะขามแมลงปองงูพิษทั้ง
 ปวง สรรพสัตว์ร้าย อันพิษซึ่งร้ายกาจไม่อาจประมาณ ฯ ไม่ว่าถูกกัดหรือโดนไอพิษก็
 กลับเปลี่ยใจ คนไหนถ้าได้ ไปถูกด้วยพิษคั่งจะงัด ฯ เหมือนคนเอาทิพย์ซึ่งโอสถ มาพัน
 ปรากฏ กำหนดครูปโรคาพาธ ฯ ระวังทุเลาสรรพสารพัดพยาธิ ตัวนั้นสวยสะอาด ไม่เห็น
 อับริยด้วยพิษแสดง ฯ แม้แต่หัวผลรูกขย่อมจะ พิษเมาสยบแสง ยิ่งกว่าอสรพิษผอง ฯ
 ล้วนกลับมีรสนั้น มนุกรอันขึงนั้ก กลิ่นหอมหวานกลับกลายเป็น ฯ พระองค์ลิลาทางนั้นไกล
 ล้วนสารภีไซย กลับอบอวลสุคนธา ฯ เฉชะพระปารมีตา ทรงแสดงชาติเป็น ผู้เป็นใหญ่
 ยอดพุทธพงศ์ ฯ ละจรรจากออกเสียด พระนครพระองค์ ประโยชน์จำเริญ
 ศาสนา ฯ

(รวมเกร็ด เล่มที่ 2 หน้า 16-19)

รายนาม

อย่างไรก็ตาม ขณะที่ร่ายพระบาทไปยังทะเลทราย ดวงอาทิตย์ที่แสงเหมือนจันทร์ก็ผุดขึ้นจาก
 ต้นไม้ที่ถูกเผาไหม้เกรียม.....งูที่ดุร้ายก็มีน้ำอมฤตออกจากเขี้ยวที่มีพิษของมันและ ไม้ดุร้าย.....
 นายพรานที่มีธนูที่ขึ้นสายไว้พร้อมก็หายโกรธและได้เลิกเอาชีวิตสัตว์เหมือนกับเป็นนักบวชสัตว์

เป็นพยานในพิธีราชาภิเษกอันเป็นมหามงคลยิ่งของพระรามผู้เป็นที่รักของพระองค์ ซึ่งพระองค์ได้
ให้กำเนิดมาหลังจากที่ได้บำเพ็ญตบะอันยิ่งใหญ่⁵⁰

(Rāmayanam p. 163.)

ในรามเกียรติ์และรามายณ์ พระภริศร่าพึ่งว่าพระบาททศรถไม่มีโอกาสเห็นพระราม
ราชาภิเษกเหมือนกัน

ข. พระภริศร่าพึ่งนางไภเกตี

รายละเอียดในตอนี้ กวียังคงรายละเอียดของเนื้อเรื่องตามรามายณ์ กล่าวคือพระ
ภริศร่าพึ่งนางไภเกตี กวีพรรณนาท่าทางของพระภริศร่าว่าเอาพระหัตถ์อุคพระโศต เนตรแดง ตบพระ
หัตถ์ และกวียังอุปมาเปรียบเทียบความรุนแรงของความโกรธกับความรุนแรงของแผ่นดินไหวเช่นเดียวกับ
กบของกัมพัน

รามเกียรติ์

พระภริศร่าพึ่งนางไภเกตี สาสณ์คิณภเสาะ ก็ตั้งพระบาทอุคพระโศต ๑ คตพระบาทอุคพระโศต

แปล * อันตั้งพระบาท สาสณ์คิณภเสาะ ๑ เมตตราถไฟผัดผัดเจ้าไภเกตี ๑ พระบาทอุคพระโศต
๑ พระบาทอุคพระโศต ๑ เมตตราถไฟผัดผัดเจ้าไภเกตี ๑ พระบาทอุคพระโศต ๑
๑ พระบาทอุคพระโศต ๑ เมตตราถไฟผัดผัดเจ้าไภเกตี ๑ พระบาทอุคพระโศต ๑
๑ พระบาทอุคพระโศต ๑ เมตตราถไฟผัดผัดเจ้าไภเกตี ๑ ...

พระภริศร่าพึ่งยังคิดขิงกริ้วหนัก เหลือขนาดคณินฉนั้น ก็ตั้งพระบาทอุคพระโศต ๑ เอาพระหัตถ์
อุคพระโศต ทั้งสองข้างไม่เกรง ไม่สดับบัณชูรนางเลข ๑ เนตรแดงฉานเดือดดาลไปขิง
ตบพระหัตถ์แล้ว รวกับเสียงฟ้าผ่าจจรจาย ๑ กริ้วมุคลุกขึ้นขึ้น ฉจะพลิกพระนคร ทั้ง
พระสุเมรุสิ้นระร้ว ๑ สาคระระฉออกฉจจรวร ๑ พระภริศร่าพึ่งราชกริ้ว สะเทือนเลื่อนลั่นปลดพี ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 47)

⁵⁰ ...O Lord, are Asuras like Campara still there in the celestial world? ...Have you gone to heaven only to protect them? But then, it appears to me that you were not destined to witness the auspicious event of the installation of your victorious crown over the head of your beloved Rama whom you obtained after great penance.

* พิมพ์ตามต้นฉบับ

รามายณ์

พระหัตถ์ตั้งคอกบัวของพระภริตซึ่งประณมอยู่เหนือเศียรเพื่อถวายเป็นบังคมนางไกเกสินีนั้น เลื่อนมาปิดที่พระกรรณของพระองค์ ก่อนที่จะได้ยินคำที่โหดร้าย เสียงหายใจของพระองค์นำมาซึ่งเปลวแห่งเพลิง และดวงพระพักตร์ก็ดูเหมือนจะหลั่งโลหิตออกมา พระปรารภที่สิ้นระริก ปรกายไฟพร้อมควันปรากฏตามพระโลมา พระชีวหาไม่สามารถตรัสอะไรได้ พระหัตถ์ที่ยาวซึ่งกระทบกันทำให้เกิดเสียงดังสนั่นจนทำให้แม้แต่เมฆและพระธรณิศกใจ เมื่อพระภริตตะพระธรณิศกใจด้วยความโกรธ โลกนี้และเขาพระสุเมรุก็ตระหนกตกใจยิ่ง เปรียบเหมือนเรือที่กำลังบรรทุกช้างถูกพายุน้ำแรงกล้าในทะเลอันกว้างใหญ่⁵¹

(Rāmāyanam p. 164.)

ในรามายณ์ กวีพรรณนาด้วยโวหารเกินจริงเพื่อให้เห็นความโกรธของพระภริตว่ามีควันออกจากขุมขนของพระองค์ แต่ก็มีคามเหมือนกันระหว่างในรามเกียรติ์และรามายณ์ว่าความโกรธของพระภริตทำให้แผ่นดินและเขาพระสุเมรุหวั่นไหว

ตอนพระรามสังหาร ทูสมณ์ ตรีมุข กรุงขร

พระรามสังหารกองทัพยักษ์

รายละเอียดในตอนนี้ กวียังคงรายละเอียดของเนื้อเรื่องตามรามายณ์ กล่าวคือกองทัพของขรมีพาหนะเป็นสัตว์ต่างๆ เสือ ช้าง สิงโต สุนัข หมา ไน ปีสาง ม้า วัว ลา แร้งดังนี้

รามเกียรติ์

สิงหนิสูริณิสระเชษฐ ธิธาสธิษกร ฐะนิธินิสริธา ๑ นิธะธาธิธะธาขบิษฐ ฐะนิธินุชกา
ฐะเสถทกัธิธะณิสวิ ๑ ฐะนิธินะสุริกุบิ ธิธะณิธิตู ธิธะธาธาธาธาธา ๑ นิธินุชคะธาธาธา
นิธินุชคะธาธาธา ธิธะธาธาธาธาธาธาธาธา ๑...

⁵¹ Bharata's lotus hands which were folded over his head to pay homage to Kaikeyi, closed his ears before her cruel words could reach them. His deep sighs brought forth flames of fire and his eyes shed blood. His cheeks palpitated. Sparks of fire along with smoke appeared from the pores of his skin. His tongue got stuck and his long hands clashed with each other raising a great sound, which frightened even the clouds and rent the earth. When Bharata kicked the earth with all his might in utter fury, this world and the Meru mountain were in distress, like a ship (carrying elephants) attacked by a wild storm in the midst of a vast sea.

พานร นี้ไม่มีที่พึงพิงเลยนา ฯ ประกาศแต่พระเชษฐาที่รัก เหตุใดพระอนุช ไม่ครองราชย์รัฐ
ซึ่งบุรี ฯ สตรีพิ ได้พึงราชมนตรี ทูลห้ามด้วยมุ่นห้วงประเพณีนา ฯ
(รามเกรตี เล่มที่ 4 หน้า 62 – 63)

รามายันัม

สุกรีพิซึ่งไม่หายเศร้าโศก กล่าวว่า [ข้าจะพยายามหาพระเชษฐาในถ้ำ ถ้าพระเชษฐาสิ้นพระชนม์
แล้ว ข้าจะสังหารศัตรู ถ้าข้าไม่สามารถสังหารศัตรูได้ ข้าก็จะตายในการรบนั้น] แต่บรรดาเสนา
อำมาตย์และวานรอื่นๆ ได้ห้ามสุกรีพิเข้าไปในถ้ำนั้น บรรดาเสนาอำมาตย์ผู้อาวุโสทั้งหลายได้มอบ
อาณาจักรให้แก่สุกรีพิ พวกวานรทั้งหลายบังคับให้สุกรีพิครองเมือง⁵³

(Rāmāyanam p. 280.)

ข. หนุมานเห็นรอยจักรที่มีมือเท้าของพระราม

รายละเอียดในตอนนี้ กวียังคงรายละเอียดของเนื้อเรื่องตามรามายันัม กล่าวคือใน
รามเกรตี ว่าพระรามคือพระวิษณุมาบังเกิดในโลกเพราะมีลายสังข์และจักรที่มีมือเท้า

รามเกรตี

ยาสณายตลกูณวิทฐาสน์ถ่า ฏกรณันณ์ฏฐธา ยภิธาเชษฐาธิฏฐถณ ๑ ภูคณเรอิตเทตถสนฐต
สภายณณ์ชฎุถิณ์ชฎฐถณ ๑ ๑...
๑...

มีลายลักษณะวงซัคเจนเป็น จักรล้วนด้วยคทา มหิมาเจษฎฐาอันปรากฏ ฯ ท่านนี้ทิพยเทพ
สมมติ นารายณ์จุติด้วยปรากฏ มาเกิดเป็นพระรามมา ฯ

(รามเกรตี เล่มที่ 5 หน้า 22)

⁵³ Sugreeva who could not get over his grief said, [That will be a crime. Instead, I shall search for my brother in the cave. If he is dead, I shall slay the enemy; and if I cannot vanquish the enemy, I shall die in the fight]. But the convincing words of the ministers and the pressure exerted by other vanaras, prevented Sugreeva from entering the cave. The task of ruling the kingdom was thrust on him by the elders. Ordered by the vanaras, Sugreeva was forced to rule.

รามายณ์

พระรามมีเครื่องหมายแห่งสังข์และจักรบนพระหัตถ์และพระบาทที่ใหญ่ของพระองค์ ไม่มีใครแล้วในโลกนี้จะมีคั้งพระองค์ คั้งนั้น (หนุมานจึง) ตระหนักว่าพระรามผู้มีพระเนตรแดง ทรงพลังและมีธนูในพระหัตถ์ คือมหาวิษณุผู้ยิ่งใหญ่่อวตารในโลกนี้เพื่อค้ำจุนความยุติธรรมและธรรม⁵⁴

(Rāmāyanam p. 281.)

ตอนหนุมานถวายแหวน

หนุมานเห็นว่านางมณโฑคีรีมีนรลักษณ์ไม่คิ

ในตอนนี กวียังคงรายละเอียดของเนื้อเรื่องตามรามายณ์ กล่าวคือในตอนที่หนุมานเห็นนางมณโฑคีรีนอนร่วมแท่นกับกรุงราพณ์ หนุมานรู้ว่าไม่ใช่นางสีดาเพราะการนอนละเมอเป็นลักษณะไม่ดีของผู้หญิง

รามเกรดี

ภัสสุทนต์สูภีชชุก ฉาก์ฉำฉะชุก ฐีชชิตตต่งช็ีชชสรณทนต์ ๑ ยดลธนชยณทนต์ฉำฉาก์
ฉำฉาก์ฉำฉาก์ สรรฐฐนชฉีฉนชฉี ๑ เกชชชฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ
ร็ฉฉฉฉฉฉ ๑...

หนุมานได้ยินเสียงเหมือนพิมพ์ทำ วางคาบลงไว้ จึงพินิจดูนรลักษณ์ ๑ เห็นนางมณโฑคีรี ประจักษ์ เป็นภริยาชัภษ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ๑ แล้วอยู่เป็นแม่หม้ายอัปรีช ไม่เชชฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

(รามเกรดี เล่มที่ 6 หน้า 22)

⁵⁴ On his big hands and feet Rama has the markings of Sankha (Conch) and Cakr (Disc) which no one else in this world has. Therefore, realise that this Rama with powerful red eyes and a bow in his hand is none other than Mahāviṣṇu born in this world to uphold justice and dharma.

รามายณ์

หนุมานเห็นว่าบร่างของนางมีเครื่องหมายที่แสดงว่า นางจะได้รับความทุกข์โศกอย่างยิ่ง วิธีที่นางละเมอพูดกับตัวเอง แสดงว่านางจะสูญเสียในไม่ช้าและลงกาจะถูกทำลาย” (หนุมาน)จึงตระหนักว่านางไม่ใช่สีดา⁵⁵

(Rāmayanam p. 363.)

ตอนชมพูพานแนะนำให้พระรามรับพิเภก

ในตอนนี กวีใช้วิธีเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่องในรามายณ์ ที่วานรสองคนเป็นผู้ดูแลขณะพิเภก เป็นให้ชมพูพานเป็นผู้ทำนายว่าพิเภกเป็นยักษ์คีติที่เข้ามาสวามิภักดิ์พระราม

รามเกรดี

...ฝั่งเสาะณัฐทศเบกกา อุณธาส์เยาธา สัฝั่งอ์ธายนิรภัย ฯ ศาณเสฏฐ์เฐ็งประณัฐาณัณ
 ฆายฆายัณัฎฐ์ ปรุคบธวัชบุคฤเทพธา ฯ ธาณัฐทศหุคฆาณัฐฐา ฆุณยคเสธา ฆยาณัฐณัฐ
 ทลั ฯ เษะณัฐฐวัณยฆายัณั ฆาณณัณณัฐ-ฆิณัฐทศนทรนุฆา ฯ

ครานั้นชมพูพาน โหรา ทูลทัดทานโยธา ส้าแดงทำนายนิรภัย ฯ กาลเสด็จขึ้น
 พลัับพลาซัช ฆาณยฆิสูงสงั ประกอบคัณณัฐเวลา ฯ ว่าจะได้คณณัปัญหา หนึ่งมา
 อยู่เป็น อ้ามาคัณณัฐทลัทลั ฯ คัณยว่าไม่เหมือนประคณยฆาณยฆิ มัฆยคัณณัฐนิร- มัณรรได้คณ
 ลกกา ฯ

(รามเกรดี เล่มที่ 8 หน้า 8-9)

รามายณ์

ในรามายณ์ มีวานร 2 คนเป็นผู้เชี่ยวชาญโหราศาสตร์ให้รับพิเภกและยักษ์ที่ติดตามมาด้วย เพราะดูแลกันแล้วเป็นยักษ์คีติเช่นกัน

วานรทั้งสอง...ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องศาสตร์ของการศึกษาลักษณะและนิสัยของคน...มองดูที่พิเภก

⁵⁵ “I also see in her body indications of unlimited sorrow in store for her. The way she is talking to herself shows that she will soon lose her husband and Lanka will be destroyed.”
 Realising that she was not Seeta,...

และคนอื่นที่ดูเหมือนว่าเป็นคนดี, จึงตัดสินใจว่าพวกเขาไม่ใช่ยักษ์หลอกลวง⁵⁶

(Rāmāyaṇam p. 464.)

ตอนพระรามกริ้วที่พระลกษมณ์ถูกนาคบาทของอินทรชิต

พระรามประกาศทำลายสวรรค์

ในตอนนี้ กวียังคงรายละเอียดของเนื้อเรื่องตามรามายณ์ ว่าพระรามกริ้วที่พระลกษมณ์ถูกนาคบาทของอินทรชิตจึงประกาศจะทำลายสวรรค์

รามเกรดี

...เบ็ประมุขหฤตมุขคณาฬ หล่งเฮตธาณัสมุภวณ เสาธาติภตสุมิตา ๑ หฤตมุขัณฐะสมุภวณั
ชบาท สัณฐิสักุขัตฐา อัฐินูปุติยาณสาบง ๑ อัฐินิตถาตตุรเณงงง อัฐินังเฒะถง
ธาสประสุมุสุมิต ๑ สาธาบัตถนาณังบรูฐี หฤตมุขิตินิต ตินังเฒะเฮตธา ๑

ถ้าพระอนุช้ำถึงซึ่งกาล บังเวทวาคซึ่งทั้งหมด อยู่ในพิภพสวรรค์ ๑ ข้ำจะแผลงศร
ข้ำอันมหา สิทธิศักดิ์คมขัง ให้สูญพิมานวินาศสิ้น ๑ ให้ละเอียดเป็นฟองเฝ้ารูถิมง ให้คง
อยู่แต่ตรง สถานพระอิศวรเสด็จสถิต ๑ นาคามากคณนายังฤทธิ์ ข้ำจะพิชิต พิชัยแห่ง
เหล่าเวทวาค ๑

(รามเกรดี เล่มที่ 9 หน้า 45)

รามายณ์

จงบอกข้ำ ใครก็ตามประทานพรให้อินทรชิต, ได้มา ณ สนามรบนี้และสำนึกผิดได้ ข้ำจะไม่
ทำรุนแรงกับมัน, เหมือนที่ข้ำได้ประหารตรีบุรัมด้วยศรศักดิ์สิทธิ์ของพระอิศวร⁵⁷

⁵⁶ Two vānara...experts in the Védic art of studying the character and behaviour of persons,...Looking at Vibheeshana and the others who appeared to be virtuos, and deciding that they were not deceitful Rakshasas...

⁵⁷ Please tell me .Whoever it may be, if the one who granted the boon to Indrajit, comes to the battlefield and is penitent, I will not be harsh on him. If not, I will burn the three worlds to ashes, like the three cities burnt by the scorching arrow of Lord Siva.

(Rāmayanam p. 597.)

ในรามเกียรติ์ พระรามประกาศทำลายสวรรค์ยกเว้นที่ของพระอิศวร ส่วนในรามายณ์ พระรามประกาศทำลายสวรรค์และเปรียบเทียบทำลายครั้งนี้กับอำนาจศรของพระอิศวร

รามเกียรติ์และรามายณ์มีตอนที่ความคล้ายกันจำนวนมาก แสดงว่าเป็นแหล่งที่มาสำคัญของเรื่องรามเกียรติ์ฉบับหนึ่ง

2. รามเกียรติ์ กับ หิกายัต ศรีราม

หิกายัต ศรีรามไม่ปรากฏสมัยที่แต่งแน่ชัด นักวรรณคดีมลายู สันนิษฐานว่าแต่งหลังรามายณะฉบับโยคีศวร ในราวพ.ศ. 1637 หรือพุทธศตวรรษที่ 17 ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่ามลายูรับอิทธิพลเรื่องจากรามายณะของชาวโคขินผ่านทางการค้าขายและการเล่นหนังที่เรียกว่า วายัง กุลิต (Wayan Kulit)⁵⁸ นอกจากนี้ ศาสนาอิสลามที่เข้ามาในมลายูก็ทำให้เรื่องหิกายัต ศรีราม มีอิทธิพลทางศาสนาอิสลามประสมเข้าไปด้วย เช่น ในเรื่องอ้างถึงว่า นบี อคัมเป็นผู้ประทานพรแก่ราวณะ และพระบาททสธรเป็นบุตรของนบี อคัม เป็นต้น

พระยาอนุমানราชชน ได้ศึกษาเรื่องรามายณะในดินแดนมลายูพบว่ามีอยู่ 3 ฉบับ ฉบับหนึ่งเรียกว่า หิกายัต ศรีราม แต่อาจเรียกเพี้ยนไปเป็นศิริสารามบ้าง ลิกายัตศรีรามบ้าง ขึ้นอยู่กับว่าเป็นสำเนียงมลายูในถิ่นไหน⁵⁹ ฉบับที่ 2 ของมลายูชื่อเรื่องศรีราม⁶⁰ และฉบับที่ 3 เป็นชนิดนิยายสำหรับขับร้อง⁶¹ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากหนังสืออุปกรณรามเกียรติ์แล้วพบว่า เนื้อเรื่องของ หิกายัต ศรีราม ฉบับมลายู คล้ายกับรามเกียรติ์มากที่สุด ผู้วิจัยจึงเลือก หิกายัต ศรีราม ฉบับดังกล่าวมาศึกษาเปรียบเทียบ

⁵⁸ Peter Whittlesey, *The Ramayana in Southeast Asia* [Online], accessed 26 December 2005. Available from <http://www://ias.berkeley.edu/orias/SEARama/RamaOverview.htm#variants/>

⁵⁹ พระยาอนุমানราชชน [เสฐียร โกเศศ], *อุปกรณรามเกียรติ์* (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2495), 111.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, 116 เรื่องนี้สตูดเตอร์โฮมศึกษาแล้วเห็นว่าเป็นเรื่องที่ได้อิทธิพลมาจากเรื่องรามเกลิง (Rama Keling) และศรัททาณชา (Sĕrat Kandas) ของอินโดนีเซีย ดูใน Willem Stutterheim, *Rama - Legend and Rama - Reliefs in Indonesia*, trans. C.D. Paliwal and R.P. Jain (New Delhi : Indira Gandhi National Centre For The Arts, 1989), 51.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน.

ทิกายัต ศรีราม เป็นรามายณะฉบับมลายูที่ดัดแปลงมาจากอินเดียได้ ดังบทวิเคราะห์ของ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร⁶² ว่า รามายณะ แบ่งเป็น 2 ทาง คือ ทางแรก มาจากนิยายที่เล่ากันในอินเดียได้ สมัยคุปตะและปาละ ราวพุทธศตวรรษที่ 13 มายังชวา จากชวาแยกเป็น 2 สายย่อย สายหนึ่งไปยังเขมร อีกสายที่สองมาทางมลายู ลาว ไทย พม่า ส่วนอีกเส้นทางหนึ่ง มาจากรามายณะของวาฬมีกี ซึ่งมีอิทธิพลต่อกาพย์และนาฎกะ รวมถึงรามายณะฉบับอื่นๆ ในอินเดีย ตั้งแต่พุทธศตวรรษ 10 - 13 บทวิเคราะห์ดังกล่าวแสดงว่ารามายณะของเขมร มลายู ลาว ไทย และพม่า น่าจะมาจาก รามายณะของอินเดียฝ่ายใต้ที่จัดอยู่ในสายแรก

ทิกายัต ศรีรามเป็นเรื่องเล่าในบริเวณแหลมมลายู การที่เรื่องทิกายัต ศรีรามมีความสัมพันธ์กับรามายณะในอินเดียได้ตามที่พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรทรงสันนิษฐานไว้ก็สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรทั้งสองอาณาจักรนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างเขมรและดินแดนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอาณาจักรเก่าแก่เช่นอาณาจักรศรีวิชัยก็มีมาแต่อดีตเช่นกัน จึงเป็นไปได้ที่เรื่องทิกายัต ศรีราม และรามายณะมลายูซึ่งมีถิ่นกำเนิดอยู่ในบริเวณคาบสมุทรมลายูหรือประเทศมาเลเซียในปัจจุบัน จะได้รับการเผยแพร่เข้ามาในประเทศเขมรด้วย

รามเกรดี มีเนื้อหาพ้องกับ ทิกายัต ศรีราม จำนวน 10 ตอน ได้แก่ ตอนพระรามอภิเษก ตอนรามบรมสุรว่าพระรามมีชื่อเหมือนกัน ตอนโกเกสัชชขวางไม่ให้พระรามครองเมือง ตอนพระรามตามหานางสีดา ตอนหนุมานเข้าถวายเป็นตัวต่อพระราม ตอนสุครีพเข้าสวามีภักดีพระราม ตอนหนุมานเหาะข้ามไปลงกา ตอนพระรามได้มหาชมพูราชาเป็นพันธมิตร ตอนองคตถือสาร ตอนกรุงราพณ์เชิญมุลผลัมมาช่วย

รายละเอียดเนื้อหาของรามเกรดี ที่เหมือนกับทิกายัต ศรีราม ผู้วิจัยพบว่า มักเป็นเรื่องเกร็ด (Anecdote) ที่ปรากฏในทิกายัต ศรีรามแทรกจากโครงเรื่องหลักของรามายณะของวาฬมีกี ได้แก่ พระบาทชนกพบสีดาในคอกบัวริมน้ำ รามบรมสุรว่าพระรามมีชื่อเหมือนกัน นางโกเกสัชชขวางที่พระบาทสรลงจะให้พระภริยครองเมือง นกยางคำหนีพระรามที่รักษานางสีดาไว้ไม่ได้ หนุมานไปรบไปไม้เพื่อให้พระรามสนใจในตอนถวายเป็นตัวครั้งแรก การต่อสู้ระหว่างทูกิและมหิงสาราชสุครีพร้องให้อยู่ในภูเขากำให้น้ำตาผสมกับน้ำที่พระลกษมณ์ดักไปให้พระรามดื่มจึงมีรสเค็ม หนุมานถามทางไปลงกาจากฤๅษีและกินข้าวของฤๅษีไม่หมด พระรามส่งทูตไปเชิญมหาชมพูราชาซึ่งเป็นเพื่อนกรุงพาลีมาช่วยของตน องคตเป็นลูกกรุงพาลีกับนางมณโฑทิวรี กรุงพาลีฆ่าท้องนางมณโฑทิวรีเพื่อเอาองคตมาเลี้ยงในท้องแพะ กรุงราพณ์แพ้ไม่มีใครเหลือจึงเชิญยักษ์ชื่อมุลผลัมมาช่วยรบ

⁶² พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น พิทยลาภพฤฒิยากร, เรื่องพระราม, 94-95.

ผู้วิจัยมีข้อจำกัดว่าข้อมูลหนังสือเรื่องทิกายัต ศรีรามเป็นฉบับเล่าเรื่อง จึงไม่สามารถยกเนื้อหามาเทียบอย่างละเอียดได้ แต่จากรายละเอียดเนื้อหาที่พ้องกันมากแสดงให้เห็นว่าทิกายัต ศรีรามเป็นอีกฉบับหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อรามเกียรติ์

3. รามเกียรติ์ กับ คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา

คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยาใช้ประกอบการเล่นหนังใหญ่ที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่อาจกำหนดสมัยที่แต่งและกวีผู้แต่งได้แน่นอน และเนื้อหาไม่สมบูรณ์ ภายหลังจากสมุควชิรญาณรวบรวมพิมพ์ให้ชื่อว่า ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือวชิรญาณรัตนโกสินทร์ศก 112 - 113⁶³

รามเกียรติ์ มีเหตุการณ์พ้องกับ คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา จำนวนถึง 11 ตอน ได้แก่ ตอนกรุงราชนิเวศน์ของนางสีดาไส่นกขตายุ ตอนพระรามตามหานางสีดา ตอนหนุมานเข้าถวายตัวต่อพระราม ตอนพระรามสังหารกรุงพาลี ตอนพระรามให้พระลักษมณ์ไปทวงสัญญาจากสุครีพ ตอนสุครีพตามหนุมานไปเฝ้าพระราม ตอนหนุมานเหาะข้ามไปลงกา ตอนพระรามได้มหาชมพูราชาเป็นพันธมิตร ตอนกรุงราชนิเวศน์กัณฐก ตอนองคตลือสสาร และตอนศึกกุมภการณ์

แม้ คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยาจะมีเหลือเพียงไม่กี่ตอน แต่การที่รามเกียรติ์ กับ คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา มีความพ้องกันสูง ยังเป็นหลักฐานยืนยันความสัมพันธ์ของไทยและเขมรว่าต้องมีความใกล้ชิดกันมาก รายละเอียดเนื้อหาที่พ้องกันระหว่างรามเกียรติ์ กับ คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา ได้แก่ กรุงราชนิเวศน์ของนางสีดาไส่นกขตายุ พระรามสังหารกรุงพาลีแล้วอ้างเหตุว่ากรุงพาลีทำผิดคำสาบานด้วยการจึงนางคาราที่พระอิศวรเคยประทานให้สุครีพ แต่กรุงพาลีนำมาเป็นภรรยาตน กุมภการณ์คำหนิพระราม กุมภการณ์มีคุณธรรม กรุงพาลีเคยฝากองคตไว้ในห้องแพะ

ผู้วิจัยจะนำเนื้อหารามเกียรติ์ กับ คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยาตอนสำคัญมาเทียบกันเพื่อการสันนิษฐานที่มาได้ชัดเจนขึ้น แต่เนื่องจากความพ้องระหว่างวรรณคดีทั้งสองฉบับนี้ไม่สามารถแสดงอย่างชัดเจนว่าฉบับใดมีอิทธิพลต่อฉบับใด ผู้วิจัยจึงไม่เรียกเนื้อความที่พ้องกันว่ายังคงลักษณะเดิมหรือเปลี่ยนแปลงลักษณะ ดังที่อธิบายในความสัมพันธ์ระหว่างรามเกียรติ์กับรามายณ์ แต่จะอธิบายความเหมือนและแตกต่างตามเนื้อความที่ปรากฏ ดังนี้

⁶³ บุญเตือน ศรีวรพจน์, “อธิบายประชุมคำพากย์รามเกียรติ์,” ใน ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2546), 1.

ว่าหนุมานเป็นลูกพระราม ทั้งนี้ก็อาจแสดงว่ากวีของไทยรู้เรื่องตอนนี้ในทิลายัต ศรีราม ร่องรอยดังกล่าวจึงอาจบอกได้ว่าเหตุการณ์ตอนนี้เรื่องของไทยใกล้เคียงกับเรื่องของทิลายัต ศรีรามมากกว่า

ตอนพระรามสังหารกรุงพาลี

พระรามสังหารกรุงพาลี

รายละเอียดที่น่าสนใจของเรื่องนี้คือเหตุผลที่พระรามสังหารกรุงพาลีเพราะชิงนางคาราที่พระอิสวรประทานให้สุกรีพ มาเป็นภรรยาตน กรุงพาลีเคยสาบานว่าถ้าตนทำผิดก็ให้ตายด้วยศรของพระนารายณ์ พระรามเป็นพระนารายณ์อวตารจึงสังหารกรุงพาลีตามกรรมที่ทำ

เรื่องตอนนี้มีเพียงฉบับเขมรและไทยที่ตรงกันดังนี้

รามเกรติ

บุษยศกาลเกิดศษฎกรษยนิสี ตากเอติ อูริฎิสุฎิถฆษุฒา ๑ ติษบษัถกฏษุสฎษุฎษุ
ษคษคตาก เอติฉาคริชยฆษ ๑ ฆษษุฎษุฎิฎษุฎษุ ษคษุฎิฉฐาฎษุฎิษ ษุฎษุษุฎษุสฎษุฎษุษุ ๑...

ปฐมกาลเกิดแผ่นดินหินี คาราทวี จะให้สุกรีพอนุชา ๑ เอ็งสิ้นคำสัตย์สัตยา มาเอาคารา
เทวีเป็นภรรยาเอง ๑ เวรานุเวรแต่เดิม มาประหารผลาญเอง ให้คู่ด้วยศรพรหมมาส ๑
(รามเกรติ เล่มที่ 5 หน้า 44)

คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา

ฉบับไทยว่าหนุมานเล่าให้พระรามฟังตั้งแต่พระสุเมรุเอียงเพราะอสูรตนหนึ่ง สุกรีพออก
อุบายขกเขาให้ตรง พระอิสวรจึงฝากนางคาราให้มาเป็นรางวัล กรุงพาลีรับฝากไปให้และสาบานว่าถ้า
ตนช่วงชิงไปก็ให้ตายด้วยศรพระนารายณ์

๑พาลีถววยสัตย์ต่อไท	ว่าฉานำไป
เปนสิทธิบสงน้องชาย	
๑จงแสงศรทรงนารายณ์	ผลาญข้าให้ววย
ชีวาคมประจักษ์ทั่วกลปี	

(ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม 1 หน้า 142)

ฉบับเขมรและไทยมีเรื่องการผิดคำสัตย์ แต่ฉบับเขมรเล่ารวบรัดไม่บอกว่าใครเป็นผู้
ประทานนางคาราให้สุกรีพ และด้วยเหตุผลใด แต่ฉบับไทยมีรายละเอียดตั้งแต่เกิดเหตุเขาพระสุเมรุ
เอียง

ตอนหนุมานพบฤๅษีบอกทางไปลงกา

หนุมานพบฤๅษีบอกทางไปลงกา

ฉบับเขมรและไทยมีตอนหนุมานพบฤๅษีที่บอกทางไปลงกาและได้ลงฤๅษีฤๅษี

รามเกรติ

กฤษณะประสูติษุณี หุกฤๅษีฤๅษี ตัณฐะกัฏฐะฤๅษี ๑ ฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษี
ฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษี ฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษี ๑ ฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษี ฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษี
ฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษี ๑ ฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษี ฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษี ฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษี
ฤๅษี ๑ ฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษี ฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษี ฤๅษีฤๅษีฤๅษีฤๅษี ๑...

กฤษณะนั้นพระฤๅษีมุณี ท่านปิ่นข้าวสาม ก้อนก็ยื่นหนุมาน ๑ หนุมานกินข้าวได้
บริโภคด้วยหิว ก็คิดว่าไม่พอเลยนา ๑ พลันหัวเราะกลางกินพลาถ คัจจะตำหนิ พระมหา
ฤๅษีซึ่งมุณี ๑ ด้วยเคซเคซพระฤๅษี บริโภคข้าวสาม ก้อนไม่หมดเลยนา ๑ หนุมานอับอาย
มหา ฤๅษีกราบลา อมข้าวพลาถเหาะไป ๑

(รามเกรติ เล่มที่ 6 หน้า 16-17)

คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา

การลงฤๅษีฤๅษีในฉบับของไทยมีว่า หนุมานแปลงตัวใหญ่ค้ำบาตรนมแต่ฤๅษีก็ขยายให้
อาศรมใหญ่กว่าแล้วยังบันดาลพายุฝนมาตกใส่หนุมาน และเสกไม้เท้าเป็นปลิงเกาะกลางหนุมาน
หนุมานจึงยอมแพ้ต่อฤๅษี

๑หนุมานกราบไหว้บุคคล

รู้อิทธิฤทธิ์ไกร

ก็ลาพระสิทิมุณี

(ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม 1 หน้า 213)

เรื่องของเขมรตอนนี้ฟ้องกับทิกายัต ศรีราม เพราะยังมีเรื่องของการกินข้าว ขณะที่เรื่อง
ของไทยมีรายละเอียดเหตุการณ์เป็นการลงฤๅษีเรื่องอื่น

คอนพระรามได้มหาชมพูราชาเป็นพันธมิตร

พระรามได้มหาชมพูราชาเป็นพันธมิตร

ฉบับเขมรและไทยพ้องกับพิถายัต ศรีรามว่าพระรามได้มหาชมพูราชมาเป็นพันธมิตร ด้วยวิธีเดียวกันคือส่งทูตไปเจรจา แต่มหาชมพูราชาไม่ยอมจนกระทั่งเห็นพระรามคือนารายณ์อวตารจึงยอมถวายพล

ความตอนนีของไทยใกล้เคียงกับความในพิถายัต ศรีราม มากกว่าว่ามหาชมพูราชาเป็นเพื่อนของกรุงพาลี เกรงว่าถ้าสุครีพไม่อยู่เฝ้าเมือง มหาชมพูราชาจะมาตีจีตจิน ขณะที่ฉบับเขมรพระรามต้องการพลเพิ่ม สุครีพจึงแนะนำมหาชมพูราชา ดังนี้

รามเกรติ์

ธำโบลสุเทีตภณส์ครุฑี ฑาณฆฉาตี ทรุทญครุฑีสณส์ฐิตร ๑ ฑูฑฑณษิงเขียสนษกร
กฏทรตญตาสร สทรฆโธอุปษุฐี ๑ เข็ฆนฐฐิสำสภรสุชริต สญภัสสาณเสฎกฐิต
ฉายีทรเยสรีสญบท ๑ เข็ฆนฐฐิสหเทีตญกฏทร ฐณษกตึงต สณษษุชยฐีตณ ๑
รุลวิระศส์ตติชชฐณั วัระบุการกณั บุรเขณณับุรชัตฐลัสกสภร ๑...

ว่าไอ้สุครีพผู้กระบี เจ้าเองชาติ ตระกูลกระบินทร์สิทธิ์พร ๑ ควรเจ้ารู้ความนามกร กษัตริย์พงศ์วาร นครอื่นอีกที่มีฤทธิ์ ๑ เราจะพาสารสูงจริต สนิทสนมใกล้ชิด เป็นมิตร ไมตรีเสนาหา ๑ เราจะให้อัญเชิญกษัตรา เข้ามาพึ่งพา เสนามุขมนตรืพล ๑ แล้วคิดการ จองถนณ คิดประการกถ ประสงค์การศึกษาร ๑

(รามเกรติ์ เล่มที่ 7 หน้า 1 - 2)

คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา

๑แต่ทุกข์หนึ่งข้าบขัน	ด้วยท้าวหนึ่งอัน
เป็นน้องสหายพาลี	
๑ชื่อมหาชมพูบดี	ฤทธิราญรวี
สมรรถเท่าเทียมกัน	
๑ฉิวทราบพาลีอัสญ	จะยกทัพถงัน
มากกว่าดเอาครอบคร้วไป	

(ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม 1 หน้า 168)

อย่างไรก็ตามชื่อตัวละครทั้งฉบับเขมรและไทยตรงกันและยังมีชื่อพ้องกันกับชมพูพาน โหราที่เป็นโหรอีกด้วย ส่วนในพิถายัต ศรีรามชื่อสมทุระนะ

ตอนหนุมานหะไปลงกา

หนุมานผูกผมกรุงราพณ์กับนางมณโฑคีรี

หนุมานหะไปลงกาเพื่อถวายเป็นนางสีดา เมื่อพบกรุงราพณ์นอนร่วมแท่นกับนางมณโฑคีรีจึงผูกผมและเขียนมนตร์กำกับไว้

รามเกรดี

...บาดุษณณัษฏ์หฐุเรส คุญณกุฎุเทเรส ษณณุคิรีกตณน ๑

หนุมานเสกมนตร์อุปเทส พลันรวบผูกพระเกศ มณโฑคีรีราพณา

(รามเกรดี เล่มที่ 6 หน้า 22-23)

คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา

๑ ขุนกระบิลแก้ผมอสรี

ผูกผมเทวี

มณโฑให้จิตคิดพัน

(ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา หน้า 210)

ตอนผูกผมนางมณโฑคีรีกับกรุงราพณ์พบเป็นเหตุการณ์อยู่ในของทิกายต์ ศรีราม และรามเกียรติ์ รัชกาลที่ 1 ในสองฉบับนี้ให้ความสำคัญกับเหตุการณดังกล่าว โดยในทิกายต์ ศรีราม ถือว่าเป็นเหตุการณที่ทำให้กรุงราพณ์ต้องแพ้ฝ่ายพระรามในเวลาต่อมา ส่วนในรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1 มีเหตุการณว่าฤษีโคบุตรมาแก้มนตร์ให้ก็ไม่สำเร็จ นางมณโฑคีรีต้องตบศีรษะกรุงราพณ์ซึ่งถือเป็นเรื่องน่าอดสู แต่ในรามเกรดี และคำพากย์รามเกียรติ์อยุธยาเหมือนกันว่าหนุมานผูกผมตัวละครทั้ง 2 ตัวในตอนจะไปหานางสีดาแล้วพบว่านางมณโฑคีรีนอนอยู่กับกรุงราพณ์ การผูกผมครั้งนี้ของรามเกรดี และคำพากย์รามเกียรติ์อยุธยาไม่ได้มีผลต่อเรื่อง เป็นเพียงเรื่องที่แทรกเข้ามาเหมือนกัน

ตอนกรุงราพณ์ยกฉัตร

กรุงราพณ์ยกฉัตร

ฉัตรของกรุงราพณ์ในฉบับเขมรและไทยใกล้เคียงกันที่สุด ว่าสามารถบดบังตะวันมีคมิด ดังนี้

รามเกรดี

ข้าเกรงความสามประการ หนึ่งคืออันกาล พระบาทสมเด็จพระรามาฯ เองเพลงศรีลัมกรุง
พา ลีลุมรณา เห็นไม่มีธรรมยิ่งเยอ ฯ.....เหตุใดเจ้าอาจหาญ ประมาทเชษฐา ฯ หนึ่งนั้นไม่
ควรจะเจ้า พาพระอาชญาธิราช กับพลกระบี่ ฯ รีบเร่งจงถนนชลธิ มาล้างบุรี บูราณแห่ง
ราชลงกา ฯ เห็นจิตเจ้าโหดมหิมา ไม่เห็นความดี เล่าลือติเตียนกาลนาน ฯ.....ความหนึ่ง
คือกรุงราพณา สุรนั้นมหิมา ยศศักดิ์สมบัติเดกิงไกร ฯ พระสนมสฤงคารยิ่งประไพ มาก
เป็นหมื่นเยอ ล้วนสุทศศรีเทพกัญญา ฯ อันพระองค์รามามีราชสีดา แต่เดียวเป็นราชเทวี ฯ
มาลวชโยมพระมเหสี จากพระนรบดี เห็นความไม่มีธรรมยิ่งเยอ ฯ เหตุคือความโลกเป็น
ใหญ่ ไม่รู้เหตุจะรับ มหาอภัยทุกข์หนัก ฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 9 หน้า 9 - 11)

คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา

๑ กุมภกรณครั้นขึ้นบริหาร ตรีโดยแก่นกาล
กระตือพิบัติปีศา

๑ จึงน้อมเศียรทูลเชษฐา โดยพรหมสังจา

อันขอพระบิชอบทางธรรม

(ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม 2 หน้า 192)

และ

๑ ชั่งบว่าช่างงารี เปรียบต่อทศศีร์
อันเลิศในภพกวมกัณฑ์

.....

๑ ยังไฟโลกเพลิงเจตนา ลักเมียเขามา

จนศึกเข้าคิดเมืองมาร

๑ อันชีโลกข้าสาธารณ์ ต้องบทบรรหาร

ประจักษ์กับตัวรามา

๑ เมียเดียวประเวศหิมวา กิจอันรักษา

บรอดคังนี้เพื่อใด

๑ อันหญิงโหดนั้นคือใคร จะเทียบเปรียบไป

ปานคังสำนักขา

.....

๑ บทว่าทรชนชาติชาย สุดสากลหมาย

ใครเหมือนพิภกห่อนมี

(ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม 2 หน้า 198 - 199)

การที่ฉบับเขมรและไทยดำเนินพระรามในคนละประเด็นแสดงให้เห็นมุมมองของกวีว่า กวีเขมรไม่เห็นด้วยกับการไปแทรกแซงความขัดแย้งระหว่างพี่น้อง ขณะที่กวีไทยไม่ได้มองประเด็นนี้เพราะยอมรับว่าพระรามมีความชอบธรรมในการสังหารคนผิด จึงเปลี่ยนไปดำเนินในเรื่องที่พระรามไม่สามารถรักษานางสีดาไว้ได้

4. รามเกรดี กับ บทละครเรื่องรามเกียรติ์อยุธยา

บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยอยุธยาเดิมว่าเป็นพระราชนิพนธ์พระเจ้ากรุงธนบุรี ในตอนท้ายบทละคร เขียนคำบอกไว้ว่า “นายฉายโสรฐเขียนจบในเดือนเจด ไม่หมดเสร็จเรื่องรามเกียรติ์” แต่ชนิด อยู่โพธิ์ เห็นว่า นายฉายโสรฐอาจจะเป็นผู้คัดลอกบทละครฉบับนี้ สำนวนภาษาขาดความประณีต ทำให้เข้าใจว่าเป็นฉบับที่เจ้าของโรงละครในสมัยอยุธยาคัดลอกต่อกันมา หรืออาจเป็นการหากวีในสมัยนั้นมาแต่งสำหรับเล่นในคณะละคร⁶⁴ เนื้อเรื่องเล่าตั้งแต่พระรามประชุมพล จนถึงองคตสื่อสาร

แม้ว่าต้นฉบับจะไม่ยาว แต่ผู้วิจัยพบว่าเนื้อหาของ รามเกรดี พ้องกับ บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยอยุธยา จำนวน 3 ตอน ได้แก่ หนุมานเหาะข้ามไปปลงกา พระรามได้มหาชมพูราชาเป็นพันธมิตร ความตอนที่นาสนใจเปรียบรายละเอียดคือสุกรีฟตามหนุมานไปเฝ้าพระราม รายละเอียดเนื้อหาในตอนสุกรีฟตามหนุมานไปเฝ้าพระราม ทั้งรามเกรดี กับ บทละครเรื่องรามเกียรติ์อยุธยา มีพ้องกันในเรื่องหนุมานมาจากป่ากัทธิและแสดงฤทธิ์ให้พระรามเห็น

ตอนสุกรีฟตามหนุมานไปเฝ้าพระราม

ความในรามเกรดี ตอนนี้เป็นคือ สุกรีฟไปตามหนุมานที่ป่ากัทธิ การที่หนุมานแสดงฤทธิ์ให้พระรามเห็นด้วยการหาว่าเป็นดวงอาทิตย์ ช้ำกับตอนหนุมานถวายตัวต่อพระรามเมื่อพบกันเป็นครั้งแรก อีกทั้งความในตอนสุกรีฟตามหนุมานที่ป่ากัทธิไปเฝ้าพระรามเหมือนเป็นการพบกันครั้งแรกมากกว่า ดังนี้

รามเกรดี

สวักษ์สารประจบสอภคา ภิรมณบสุษาสก ชาติ์เจ้าสุษเฮื้อชไร ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

⁶⁴ คาวทิพย์ ชูรัตน์, “คำอธิบายบทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา,” ใน บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยกรุงศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2541), 11-24.

พระอนุชทุลตอบขอบวาที
จะสำเร็จเสร็จก็อสุรา

ลภการณียักษา
จะได้องค์สี่คาคีนวัง
(บทละครเรื่องรามเกียรติ์อูฐยา หน้า 5)

ส่วนตอนพระรามได้มหาชมพูราชาเป็นพันธมิตรและตอนหนุมานเหาะข้ามไปลงกาแล้ว
ลองฤทธิ์กับฤณี คล้ายกับคำพากย์รามเกียรติ์อูฐยาดังกล่าวไปแล้ว จึงขอไม่ขยายละเอียดในตอนนี้อีก

5 รามเกรติ กับ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดของไทยคือรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดฯ ให้เริ่มแต่งตั้งแต่ วันจันทร์ ขึ้น 2 ค่ำ ปี
มะเส็ง จุลศักราช 1159 หรือพุทธศักราช 2340⁶⁵ หลักฐานจากเนื้อเรื่องบางตอนแสดงให้เห็นชัดเจน
ว่าไทยได้รับเนื้อเรื่องมาจากนิทานท้องถิ่นของอินเดีย เช่น ตอนนารายณ์ปราบหนุมานซึ่งจะลงมาก็คือ
เป็นทศกัณฐ์

หนุมานได้พรจากพระอิศวรให้มณีนิ้วเพชร เมื่อชี้ใครผู้นั้นก็ต้องตาย จึงใช้นิ้วเพชรชี้
เทวดาจนกระทั่งเคี้ยวครีอนไปทั่ว พระนารายณ์ต้องแปลงเป็นนางฟ้ามาร่ำรำท่าเทพพนมหลอกล่อ
ให้หนุมานทำตาม จนทำสุดท้ายเป็นการชี้นิ้วลงที่ตักของตนเอง หนุมานเสียรู้ทำให้ขาหัก พระนารายณ์
ก็ประหารหนุมานได้ เรื่องหนุมานไม่มีในรามายณะของवलมิถิ แต่เรื่องทำนองนี้มีอยู่ในนิทานของ
ทมิฬชื่อ Keralatecavaralāru purāna เรื่องมีว่าอสูรตนหนึ่งนามภัสมาสูระ เกิดจากเจ้าถ่านบนร่างพระ
ศิวะ ด้วยความภักดีที่มีต่อพระศิวะ พระองค์จึงให้พรแก่อสูรตนนี้ว่า ถ้าวางมือลงบนศีรษะผู้ใด ก็ให้
ผู้นั้นกลายเป็นเจ้าถ่าน อสูรกำเริบก่อความเคี้ยวครีอนไปทั่วโลก พระนารายณ์ต้องแปลงร่างเป็นหญิง
งามมาล่อหลอกให้อสูรทำตาม จนกระทั่งอสูรวางมือบนศีรษะของตนเอง ทำให้อสูรเองกลับกลายเป็น
เจ้าถ่านไป⁶⁶ เหตุการณ์ตอนนารายณ์ปราบหนุมานของไทยจึงน่าจะได้อมาจากนิทานทมิฬเรื่องนี้

นอกจากนี้ ทำรำที่พระนารายณ์ให้หนุมานทำตาม ได้แก่ “เทพพนมปฐมพรหมสี่หน้า...
ถึงท่านาคาม้วนหางวง...”⁶⁷ เป็นชื่อทำรำที่อยู่ในตำราของไทย สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรง

⁶⁵ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, รามเกียรติ์ เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์, 2540), 48.

⁶⁶ Maneepin Phromsuthirak, “The Origins of Nonthuk and the Importance of his Myth,” in LAI SŪ THAI : Essays in honour of E.H.S. Simmonds, ed. J.H.C.S. Davidson (London : School of Oriental and African Studies, 1987), 131.

⁶⁷ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, รามเกียรติ์ เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์, 2540), 48.

ราชานุกาพวินิจฉัยว่าของเดิมคงแปลจากตำราอินเดีย เข้าใจว่าเป็นตำรานาฏศาสตร์ซึ่งพวกพราหมณ์อินเดียนำมาแสดงในไทย ต่อมามีการแปลเป็นภาษาไทยแล้วบอกเล่าสืบกันมา แต่ตำรานั้นสูญหาย สมัยเสียกรุงศรีอยุธยา ต่อมาพระพุทธรูปค้ำฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมตำราทำรำขึ้นใหม่ ตำราดังกล่าวเหมือนกับของอินเดียก็มี ที่ตลาดเคลื่อนไปจากอินเดียก็มี และที่คิดประดิษฐ์ใหม่ในชั้นหลังก็มี⁶⁸ อนึ่ง มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ ได้วินิจฉัยชี้เฉพาะลงไปอีกว่าตำราทำรำดังกล่าว น่าจะได้อิทธิพลจากอินเดียได้ โดยอ้างถึงประเพณีการเต้นรำของอินเดียได้มีที่เกี่ยวกับศาสนา และโดยเฉพาะเกี่ยวข้องกับตำนานของพระวิษณุกับอสูรภัสมาสูระอยู่ด้วย การที่ตำนานเรื่องพระนารายณ์ปราบหนุมานทุกมีที่มาจากเรื่องพระวิษณุปราบอสูรภัสมาสูระ เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าไทยได้รับตำนานเรื่องนี้และทำรำซึ่งเป็นของกลุ่มกันจากอินเดียได้⁶⁹

รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มีรายละเอียดพ้องกับรามเกียรติ์ จำนวน 15 ตอน ได้แก่ ตอน พระรามสังหารกานาสูร ตอนพระรามอภิเษก ตอนรามบรมสูรว่าพระรามมีชื่อเหมือนกัน ตอนพระรามสังหารยักษ์พิราธ ตอนกรุงราพณ์ลักนางสีดา ตอนกรุงราพณ์ขว้างแหวนของนางสีดาใส่นกขตายุ ตอนพระรามตามหานางสีดา ตอนหนุมานเข้าถวายตัวต่อพระราม ตอนพระรามสังหารกรุงพาลี ตอนพระรามให้พระลกษมณ์ไปทวงสัญญาจากสุครีพ ตอนพระรามได้มหาขมพูราชาเป็นพันธมิตร ตอนกรุงราพณ์ยกฉัตร ตอนองคทสี่อสาร ตอนศึกกุมภการณ์ ตอนกรุงราพณ์เชิญมุลผลิมมาช่วย

ความที่พ้องกันทั้ง 15 ตอนดังที่กล่าวข้างต้นของรามเกียรติ์ และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ผู้วิจัยพบว่าบางตอนก็คล้ายกับของวาลมิกิ อาทิ ตอนกรุงราพณ์ลักนางสีดา บางตอนก็คล้ายกับทิกายัต ศรีราม อาทิ ตอนกรุงราพณ์เชิญมุลผลิมมาช่วย บางตอนก็คล้ายกับคำพากย์รามเกียรติ์อยุธยา อาทิ ตอนกรุงราพณ์ขว้างแหวนของนางสีดาใส่นกขตายุ ตอนหนุมานเข้าถวายตัวต่อพระราม พระรามตามหานางสีดา ตอนพระรามสังหารกรุงพาลี ตอนพระรามให้พระลกษมณ์ไปทวงสัญญาจากสุครีพ ตอนพระรามได้มหาขมพูราชาเป็นพันธมิตร ตอนกรุงราพณ์ยกฉัตร ตอนองคทสี่อสาร และ ตอนศึกกุมภการณ์ รวมแล้วมีตอนที่พ้องกับรามายณะฉบับอื่นรวมกันถึง 11 ตอน จึงเหลือตอนที่รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มีเนื้อความพ้องเฉพาะกับเรื่องรามเกียรติ์ 4 ตอน คือ ตอนพระรามสังหารกานาสูร ตอนพระรามอภิเษก ตอนรามบรมสูรว่าพระรามมีชื่อเหมือนกัน และ ตอนพระรามสังหารยักษ์พิราธ

⁶⁸ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ละครพ็อนรำ : ประชุมเรื่องละครพ็อนรำกับระบำรำเต้น ตำราพ็อนรำ ตำนานเรื่องละครอิเหนา ตำนานละครดึกดำบรรพ์ (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546), 57-59.

⁶⁹ Maneepin Phromsuthirak, "The Origins of Nonthuk and the Importance of his Myth," in LAI SU THAI : Essays in Honour of E.H.S. Simmonds, ed. J.H.C.S. Davidson, 132.

รายละเอียดเนื้อเรื่องตอนที่ฟ้องกันเฉพาะรามเกียรติ์ และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มีจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ พระรามสังหารกาแปลง พระรามยกศรได้และนำศรยิงเสียดัง รามบรมสูตรเป็นยักษ์มาทำพระรามรบเพราะไม่พอใจว่าพระรามใช้ชื่อเหมือนกัน ยักษ์พิราธไม่ได้เป็นคนธรรมดาถูกสาป

ตอนพระรามสังหารกานาสุร

พระรามสังหารกาแปลง

กานาสุรอยู่ในร่างของกาแปลง เนื้อความฟ้องกันทั้งรามเกียรติ์ และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

รามเกียรติ์

หลุสเระนินิโยโทรฎา ฉากกชยชญา เทยะเบ็รสุ่วเรณบิณสิฎก ฯ...
อสุรนั้นนิรมิตรรูปา เป็นกาทะหนึ่งนา เทยะเหินด้วยเศษขังพันสิฎก ฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 2)

รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

๑ บัคนัน	นางกานาชาญสมร
รับสั่งท้าวยี่สิบกร	บทธจออกจากห้องพระโรงคัล

๑ครันเสร็จจำแลงแปลงคน	บินทะยานขึ้นบนเวหา
เสียดังปีกก็ก่อไกล	ดั่งว่าอากาศจะทำลาย

(รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 เล่มที่ 1 หน้า 275)

ตอนพระรามอภิเษก

ก. ประวัติของสี่ดา พระบาทชนกได้นางจกรินน้ำ

รามเกียรติ์

...เสฎฐกุรณะผู้ฉวยชญา สอิเอดคตญา-สุตณู:เตาษถาษคุด ฯ เณ็ญค
รัตสิภณคชาษณ บวิญณนิษิณช บรูเส็รติเสสเส็สสิฎโก ฯ...
เสด็จไถจนถึงซึ่งชายฝั่งขมุณา นทีเทพกัญญา สุพรรณพราวพรายมุคชัน ฯ บนคอกบัว
รัตนราชโกมล บริบูรณนิรมล ประเส็รวิเศษเลิศไกร ฯ

รามเกียรติ์

...หลังเขตสถิวิฐา สุกวิธียชัยภูม ๑ แลอุณฺณตภิกษณฺณิณณํ เฉวยเตณะสว เปรชอุณฺณสวภูตยี่ ๑...
 ...เหล่าเทพกิริณทรา สคฺคีวิชัยถววยพร ๑ พระองค์ลัมพิราธซึ่งมรณํ ด้วยเคชะสร แล้วเผา
 อสุรบาป ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 3 หน้า 3)

รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1

๑เมื่อนั้น	ฝ่ายฝูงเทวาทุกราศี
เห็นพระหริรักษจักรี	สังหารอสูรวิรายปราบ
ต่างองค์ต่างเยี่ยมวิมานมาศ	เทวราชตบหัตถ์ฉัจฉาน
ทั้งเทพทิดาอุพาพาล	สาธุการแซ่ซ้องอวยชัย

(รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 เล่มที่ 1 หน้า 462)

ยักษพิราธที่ถูกพระรามสังหารไม่ได้เป็นคนธรรมดาถูกสาป เมื่อยักษตาย เหล่าเทวดาทั้งหลายก็มาอวยพระให้พระราม การอวยพรของเหล่าเทพพบบหลายแห่งทั้งในรามเกียรติ์ และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ซึ่งอาจเป็นธรรมเนียมการแต่งวรรณคดีของเขมรและไทยอยู่แล้ว เมื่อพระรามชนะยักษพิราธ กวีจึงแต่งให้เหล่าเทพสรรเสริญบารมี ดังนั้นก็อาจเป็นการฟ้องกันโดยบังเอิญ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาความทั้ง 4 ตอนในรามเกียรติ์ และรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ที่ยังหาที่มาไม่ได้ก็พบว่ามิร่องรอยว่าเป็นเรื่องที่อยู่ในหิภยัต ศรีราม จึงน่าจะเชื่อว่าเขมรและไทยน่าจะรับบางส่วนของที่ฟ้องกันนี้มาจากหิภยัต ศรีรามก็ได้

6. รามเกียรติ์ กับ รามายณะของวาลมิกิ

เรื่องรามายณะของวาลมิกิไม่ปรากฏสมัยที่แต่ง มีการสันนิษฐานอายุของเรื่องโดยอ้างอิงถึงคำราวายากรณ์ภาษาสันสกฤตของปาณินิซึ่งเป็นตำราฉบับเก่าที่สุด อายุประมาณพุทธศักราช 200 ในตำรามีการอ้างอิงชื่อถึงตัวละครในเรื่องมหาภารตะ แต่ไม่มีอ้างอิงรามายณะ ถ้ารามายณะแต่งไว้แล้วในสมัยนั้นก็น่าจะมีการอ้างอิงบ้าง⁷⁰ ส่วนการศึกษาของนักวิชาการ เช่น ยาโคบี

⁷⁰ พระยาอนุমানราชธน [เสฐียร โภเศษ], อุปกรณรามเกียรติ์, 17.

(Jacobi) และสการ์ (H.B. Sarkar) เห็นว่ารามายณะน่าจะแต่งขึ้นในประมาณปี พ.ศ. 700⁷¹ เรื่องรามายณะมีทั้งหมด 7 กาณฑ์ นักวิชาการ เช่น ยาโคบี เชื่อว่าฤๅษีวาลมิกิแต่งไว้ 5 กาณฑ์ เริ่มเรื่องตั้งแต่ โยชยาภาณทั์ไปจนถึงยุทธกาณทั์ ส่วนพาลกาณทั์และอูตตรกาณทั์มีผู้แต่งเติมภายหลัง

พระยาอนุมานราชชนสรุพบว่าเรื่องรามายณะของวาลมิกิควรจบลงที่ยุทธกาณทั์ คือพระรามได้กลับมารครองราชสมบัติ บ้านเมืองและประชาชนอยู่เป็นสุข และตามด้วยโคลกส่งท้ายเรื่องเพื่ออำนวยการแก่ผู้ฟังตามธรรมเนียมการแต่งเรื่องของพราหมณ์ที่จบลงก็ต้องมีบทผลสรุป แต่การที่มีผู้เพิ่มเติมพาลกาณทั์และอูตตรกาณทั์เข้ามาอีกด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ ประการแรก ผู้แต่งเติมต้องการเล่าเรื่องเกี่ยวกับกรุงราพณ์ซึ่งประชาชนทางภาคใต้เล่ากันเป็นมุขปาฐะ อีกประการหนึ่งเป็นการแต่งเติมของพวกพราหมณ์ที่ต้องการยกย่องพระรามให้เป็นพระวิษณุอวตารอย่างเด่นชัดขึ้น เพราะของเดิมกล่าวว่าพระรามเป็นพระวิษณุอวตารในยุทธกาณทั์แห่งเดียว นอกนั้นก็กล่าวว่าพระรามเป็นมนุษย์เท่านั้น ผู้แต่งเติมในชั้นหลังจึงเพิ่มอูตตรกาณทั์เข้ามา ส่วนลำดับสกุลวงศ์กษัตริย์ที่ปรากฏในพาลกาณทั์ก็เป็นทำนองเดียวกับคัมภีร์ปุราณะรุ่นหลัง รวมถึงตำนานปรัมปราต่างๆที่ปรากฏในพาลกาณทั์ด้วย ดังเช่นเรื่องของพระวิษณุอวตารเป็นคนค่อม และเรื่องการกวนน้ำอมฤตเป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีข้อความที่ยกย่องพราหมณ์ เช่น เรื่องประสูติรามสังหารพวกกษัตริย์ที่ทำร้ายพราหมณ์ และเรื่องฤๅษีพิสวามิตรต้องการบำเพ็ญพรตเพื่อขอเป็นพรหมฤๅษี เพราะเห็นว่าวรรณะพราหมณ์นั้นสูงส่งกว่าวรรณะกษัตริย์ เป็นต้น⁷²

ประวัติฤๅษีวาลมิกิเล่าเป็นตำนานว่าเดิมฤๅษีวาลมิกิชื่อวาร์ตนะ(Ratnakar) ได้นั่งบำเพ็ญภาวนาชื่อ “ราม” เป็นเวลาพันๆ ยุค จนกระทั่งปลวกรทำรังสูงท่วมตัว สัปตะฤๅษี ขอให้ท่านออกจากบำเพ็ญภาวนา จึงได้มีชื่อใหม่ว่าวาลมิกิ ซึ่งมาจากคำว่าวาลมิกิ หมายถึง จอมปลวก⁷³

จากเนื้อหาในรามเกรดี 32 ตอน พบว่า รามเกรดี มีเนื้อหาพ้องกับ รามายณะของวาลมิกิ จำนวน 7 ตอน ได้แก่ ตอนสุรปนขาเกี่ยวพาราสิพระรามพระลกษมณ์ ตอนนางสุรปนขาอุยงกรุงราพณ์ ตอนกรุงราพณ์ลักตัวนางสีดา ตอนพระรามตามหานางสีดา ตอนพระรามให้พระลกษมณ์ทวงสัญญาจากสุครีพ ตอนพระรามกริ้วพระสมุทรร และตอนพระลกษมณ์สังหารอินทรชิต

⁷¹ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, เรื่องวิจารณ์นิทานป็นหียหรืออิเหนา เรื่องพระรามและ สุนิบัติโรจน – ละคร (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2518), 136.

⁷² เรื่องเดียวกัน, 47 –51.

⁷³ S. Shankar Raju Naidu, A Comparative Study of Kamba Raamayanam and Tulasi Ramayana (Madras : University of Madras, 1971), 3.

อย่างไรก็ตาม ความพ้องกันนี้อาจเป็นความพ้องกับรามายณะฉบับอื่นๆด้วย เพราะตอนดังกล่าวเป็นโครงเรื่องของรามายณะอยู่แล้ว ในที่นี้ผู้วิจัยจึงไม่ขอเทียบรายละเอียดเนื้อเรื่องอีก

การเปรียบเทียบอิทธิพลและความสัมพันธ์ระหว่างรามเกียรติ์ กับรามายณะฉบับอื่นๆทำให้เห็นว่าที่มาสำคัญของเรื่องรามเกียรติ์ ได้แก่ รามายณะและมหากาพย์ ศรีราม แม้รามายณะของวาลมิกิเป็นเรื่องที่รู้จักกันในเขมรมาก่อนการแต่งรามเกียรติ์ แต่ก็ไม่มีอิทธิพลต่อเรื่องรามเกียรติ์ มากอาจเป็นเพราะขณะนั้นความนิยมรามายณะ และมหากาพย์ ศรีราม มีมากกว่า จะเห็นได้ว่าคำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา ก็มีอิทธิพลของรามายณะมากเช่นกัน นอกจากนี้การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างรามเกียรติ์ กับรามายณะฉบับอื่นๆก็ยังทำให้เห็นว่าในแต่ละตอนของเรื่อง กวีอาจเลือกที่มาจากรามายณะมากกว่าหนึ่งฉบับตามรสนิยม อาทิ กวีเลือกตอนพระรามถูกเนรเทศจากรามายณะ แต่กวีไม่เลือกตอนพระบาททศรถหรือพระภริศุดและนางไกเกสจินไม่ยอมให้เข้าถวายพระเพลิงศพ ในตอนนี้ กวีเลือกคงความตามฉบับวาลมิกิที่พระภริศุดและพระสัดตฤตทำหน้าที่เป็นผู้ถวายพระเพลิงศพได้ รวมถึงบางตอนที่มีเหตุการณ์จากรามายณะ อาทิ บารมีของพระรามผู้เป็นมหาเทพในศาสนาพราหมณ์สามารถบันดาลให้ป่าที่ร้อนกลับเย็น กวีเปลี่ยนแปลงใหม่ให้พระรามเป็นพระโพธิสัตว์ในทางพระพุทธศาสนาและบารมีของพระองค์ทำให้ป่าที่ร้อนกลับเย็น เป็นต้น

การที่กวีเลือกรับหรือ ไม่รับตอนใดตอนหนึ่งของรามายณะฉบับต่างๆแสดงให้เห็นถึงแนวคิดของกวีซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพสังคมของกวีว่าสารเรื่องใดเป็นที่นิยมหรือยอมรับกันได้ เช่นเมื่อสังคมของเขมรสมัยกลางเป็นสังคมที่พุทธศาสนาเป็นหลักความเชื่อ แนวคิดว่าพระรามเป็นอวตารของพระนารายณ์จึงได้รับการปรับเปลี่ยนให้เป็นพระโพธิสัตว์ในทางพุทธศาสนาด้วย

แม้รามเกียรติ์ จะมีที่มาจากวรรณคดีต่างชาติ แต่กวีเขมรก็สามารถสร้างสรรค์เรื่องนี้ให้เป็นวรรณคดีเรื่องเอกของเขมร การศึกษาที่มาของเรื่องทำให้เห็นว่ากวีผู้แต่งเรื่องรามเกียรติ์ได้ วัตถุประสงค์การแต่งจากรามายณะฉบับต่างๆ แต่ก็สามารถปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นเรื่องของเขมรได้ การศึกษาที่มาของเรื่องทำให้สามารถเห็นถึงอิทธิพลของวรรณคดีเรื่องอื่นที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของกวี ว่าเกิดจากความคิดของกวีเองหรือเป็นอิทธิพลที่ได้รับจากวรรณคดีเรื่องอื่นได้อีกด้วย

บทที่ 3

กลวิธีการแต่งเรื่องรามเกียรติ์

กลวิธี (Technique) หมายถึง กรรมวิธีที่ทำให้ได้ผลเรียบร้อยงดงาม ซึ่งรวมทั้งฝีมือและความรู้ความชำนาญในวิธีทำ นอกจากนี้ กลวิธีจะเกี่ยวข้องกับรูปแบบ วิธีการนำเสนอ และลีลาการเขียนซึ่งไม่ใช่เรื่องเนื้อหาแต่เป็นการอธิบายว่าทำอย่างไร มากกว่าทำอะไร¹

กลวิธีการแต่งนับว่ามีผลต่องานสร้างสรรค์เป็นอย่างมาก กล่าวคือทำให้งานประพันธ์ที่มีองค์ประกอบหรือรูปแบบเดียวกัน กลับมีลักษณะและคุณค่าแตกต่างกันไป² การศึกษากลวิธีการแต่งเรื่องรามเกียรติ์ จึงช่วยให้เห็นคุณค่าเฉพาะของเรื่องรามเกียรติ์ที่แม้ว่าจะได้วัตถุดิบมาจากรามายณะฉบับต่างๆ ดังที่ได้เสนอไว้ในบทที่ 2 ที่มาของเรื่องรามเกียรติ์ แต่ก็มีลักษณะเฉพาะแบบเขมรด้วยกลวิธีการแต่งของกวี

ในการศึกษากลวิธีการประพันธ์ของบทนี้ ผู้วิจัยจึงแบ่งการศึกษาเป็น 3 ประการหลัก ดังนี้

1. รูปแบบของเรื่องรามเกียรติ์
2. วิธีการนำเสนอเรื่องรามเกียรติ์
3. ลีลาการแต่งในเรื่องรามเกียรติ์

รูปแบบของเรื่องรามเกียรติ์

รูปแบบ (Form) มีความหมายหลัก 2 ประการ ประการแรกหมายถึงลักษณะการวางรูปโครงสร้าง (Structure) หรือเค้าโครง (Outline) ซึ่งไม่ใช่เนื้อหา และประการที่สองหมายถึงประเภทของวรรณคดี (Genre)³ ในที่นี้พิจารณาารูปแบบของเรื่องรามเกียรติ์ตามความหมายแบบที่สอง

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์อังกฤษ-ไทย (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2545), 430

² วิภา กงกะนันท์, วรรณคดีศึกษา (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2533), 69.

³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์อังกฤษ-ไทย, 419.

รูปแบบหรือประเภทของวรรณคดีสามารถแบ่งประเภทหลักได้เป็น 4 ประเภท คือ บท ร้อยแก้ว บทร้อยกรอง บทละคร บันเทิงคดี และยังสามารถแบ่งประเภทย่อยได้อีก เช่น ประเภทความ เรียง ประเภทมหากาพย์ ประเภทสุภาษิตกรรม และประเภทโศกนาฏกรรม เป็นต้น⁴

เมื่อจัดประเภทรามเกียรติ์ ตามประเภทหลักแล้วจะเห็นได้ว่าเรื่องนี้จัดเป็นบทละครเพื่อการแสดง แต่ถ้าจัดตามประเภทย่อยแล้วจะเห็นได้ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องมหากาพย์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. รามเกียรติ์ในฐานะบทเพื่อการแสดง

ในประเทศเขมรมีการนำรามเกียรติ์บางตอนไปแสดงเป็นโลขนโฆล (เงาสเงา) พจนานุกรมเขมรฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย์ให้นิยามว่า “เป็นละครใส่หน้ากากที่เล่นเฉพาะผู้ชายซึ่งแสดงเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งตรงกับนิยามของเพชร ทุกรวิธ (เตจฺร อูกรฺวิธ) ซึ่งเพิ่มเติมรายละเอียดของการแสดงเรื่องนี้ว่า เป็นละครที่ใช้ผู้ชายแสดง นักแสดงเกือบทั้งหมดต้องสวมหน้ากาก ได้แก่ ตัวพระราม พระลักษมณ์ ตัวยักษ์ ตัวลิง ยกเว้นตัวนางไม่ต้องสวมหน้ากาก แต่ต้องทาแป้งหน้ามากซึ่งก็เกือบจะเท่ากับการสวมหน้ากากเหมือนกัน ตัวละครในละครประเภทนี้ไม่ต้องเจรจาหรือร้องเอง เพราะมีผู้พากย์ ยกเว้นฤษีและตัวตลกซึ่งเป็นตัวละครที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้ดู สามารถเจรจาได้เอง”

เมื่อพิจารณารูปแบบการแต่งของเรื่องรามเกียรติ์สามารถจัดตามประเภทหลักเป็นบทเพื่อการแสดง ดังจะเสนอหลักฐานประกอบการวิเคราะห์ดังนี้

1.1 บทเจรจาและเพลงหน้าพาทย์

สิ่งที่เห็นได้ชัดว่าเรื่องรามเกียรติ์เป็นบทที่แต่งเพื่อการแสดง คือการที่กวีเขียนกำกับอย่างชัดเจนในแต่ละบท ว่าตอนใดของบทที่กำหนดให้เป็นบทพากย์ เช่น สันถม (สันถาร) พร้อมกับการบอกบทชื่อบทเพลง เช่น สัมเบ (สัมเบ) สยฺเชฐภณ (สมญฺเชฐภณ) ฉีตเบ็ชฺชฺร (เชิดเหย็ชฺชฺร) ฺรฺษฺร (จระฎก) ฉีต (เชิด) ยฺฐิต (โยค) ฆณฺท (บณฺท) เป็นต้น

⁴ เรื่องเดียวกัน, 194–195.

⁵ ฤๅษีสถาสนบณฺฑิตฺย. รัชสาสนฺทฺรฺษฺร ๑ - ๒. (ภูมฺทฺต : ฤๅษีสถาสนบณฺฑิตฺย, 2512), 102.

⁶ Pich Tum Kravel, *Khmer Mask Theater* (Phnom Penh : Toyota Foundation, n.d.), 38–39.

บทเพลงของเขมรเป็นบทเพลงที่ใช้ประกอบเฉพาะการแสดง เช่นเดียวกับเพลงหน้าพาทย์ของไทย บทเพลงที่กำกับไว้นั้น เมื่อเล่นประกอบการแสดงจะช่วยให้ผู้ชมมีอารมณ์ความรู้สึกไปตามเนื้อเรื่อง ตัวอย่างเมื่อแสดงความเศร้า กวีก็จะกำกับชื่อเพลงว่า ฮีต (โอด) เช่น

(ฮีต) ... ស្តេចស្តាប់ ព្រះអនុជនៃ ក្នុងព្រះហឫទ័យរន្ធត់ ចាប់ ផ្សា កិរិយាខ្លាចយប់ ឆ្ងាយព្រះនេត្រដ៏ធ្លាក់ ក៏ហូរឆ្លងដ៏ពេញពាស

(โอด) เสด็จสดับพระอนุชเอย ในพระหฤทัยรันทดสนั่นสะท้าน พลันพระเนตรซึ่งธารา กระจายเห็นแต่ไกล ก็ไหลรินซึ่งเปี่ยมล้น (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 23)

กวีพรรณนาความรู้สึกเศร้าโศกของพระรามเมื่อรู้ว่าจากพระลกษมณ์ ว่านางสีดาหายก็มีอากาศเศร้าโศก เพลงที่ใช้ประกอบเป็นเพลง โอด เป็นต้น

1.2 คำขึ้นต้นบท

คำขึ้นต้นแบบบทประพันธ์แต่ละช่วงในรามเกียรติ์ เช่น ฝั่งเกาะ (ภูง โนะ)⁸ คุณเกาะ (กลืนเนาะ) คุณ (กลืน) ฅองเกาะ (ฅาล โนะ) หมายถึง ครานั้น เป็นคำขึ้นต้นบทประพันธ์ที่ใช้เฉพาะในการแสดง ไม่ใช่เป็นคำขึ้นต้นบทประพันธ์โดยทั่วไป เช่น “ ฝั่งเกาะ ព្រះមកុដ៏កិរិយ ប្រសើរដ៏មត្ត ប្រពៃពិសមក្សត្រ ។ កាំបៀត គរាន់ ព្រះមកុដ៏កិរិយ ព្រះសេរិទ្ធិងខុម ព្រះហៃគូប៊ីនមហាម័ត្រិយ ។” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 1)

1.3 ฉันทลักษณ์

คำประพันธ์ในรามเกียรติ์ เป็นกาพย์ชนิดต่างๆที่เรียกว่า “บท” อันประกอบด้วยบทพินอล (ชองต์เสถอ) จำนวน 4,879 บท บทพรหมคีติ (ชองตฺรยัตติ) จำนวน 141 บท และบทกาคคิตี (ชองคาคคิตี) จำนวน 14 บท รวมคำประพันธ์ทั้งสิ้น จำนวน 5,034 บท

(1) บทพินอล (ชองต์เสถอ)

คำว่าพินอล(ตฺเสถอ) หมายถึงคำพากย์ ทำนองพากย์ บทพากย์ และชื่อ

⁷ เพชร ทุกรวิไล ศึกษาบทเพลงในรามเกียรติ์เห็นว่าเป็นเพลงใช้ในการแสดงโลชน แต่ก็ก็มีบทเพลงจำนวนมากที่ชื่อไม่ตรงกับปัจจุบัน ทำให้ไม่รู้จัก คุ ใน Pich Tum Kravel, *Khmer Mask Theater*, 24.

⁸ ชื่อบทเพลงทั้งหมดในวิทยานิพนธ์นี้ จะใช้วิธีเขียนถ่ายถอดอักษรจากภาษาเขมร

⁹ ฌี สุษุญี. ฌฌาญุเอ็ (ฌุเตเต : ฌุสុងหบว็យវជននិងកិច្ច, 2002), 4.

ปรากฏ ส่วนสัมผัสระหว่างบท ได้แก่ คำว่า **ขงขม** สัมผัสไปยังคำว่า **ผอง** ของบทต่อไป

กวีนิยมแต่งเรื่องด้วยบทพจนานุกรมมาก ที่นิยมใช้มาก คือในการสนทนาของตัวละคร เนื่องจากบทพจนานุกรมมีจำนวนคำในแต่ละวรรคสั้น และใน 1 บทมีเพียง 3 วรรค การใช้บทประพันธ์ลักษณะนี้ทำให้การดำเนินเรื่องเร็ว กระชับ กวีจึงใช้ฉันทลักษณ์นี้มากที่สุดในเรื่องนี้ นอกจากนี้ กวียังใช้บทพจนานุกรมประกอบการดำเนินเรื่อง ลีลาการแต่งพรรณนาความงาม และพรรณนาอารมณ์ตัวละคร ตัวอย่างบทพจนานุกรมในรามเกียรติ์ เช่น

ใช้เป็นบทสนทนา

คำประพันธ์ข้างต้นเป็นบทสนทนายะหว่างพระรามและพระลักษมณ์ ขณะออกตาม

นางสีดา

ตัวอย่าง ไบโณครุณณ์สาเชิงชาตรา ฝั่งสุทธระเนนถ กุสณฐยบิณฐสุรฯ

คำถ่ายถอด ไหลกสุมณณ์นาเชิงชาตรา ภูถ์สถานเนนถ กือสพทมหิงสาสุรฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 1)

คำแปล โอ้ลักษณะอันเรชาตรา ถึงสถานี่นา ชินเสียงมหิงสาสร้องฯ

ใช้เพื่อการพรรณนา

คำประพันธ์นี้ กวีพรรณนาภาพของไฟที่เผาผลาญป่า

ตัวอย่าง สุกขระเฆาะชฐะบีทรุบษ สุภูรสุเภาไธรงชฺรเษย วิสาสนุรฐีฐิงไทรเฒ่าย ฯ

คำถ่ายถอด สุกข์ขระเฆาะชฐะบีทรุบษ สุภูวสุมาตรงโทรม วิสาสนูวเกฐิงไทรเฒ่าย ฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 1)

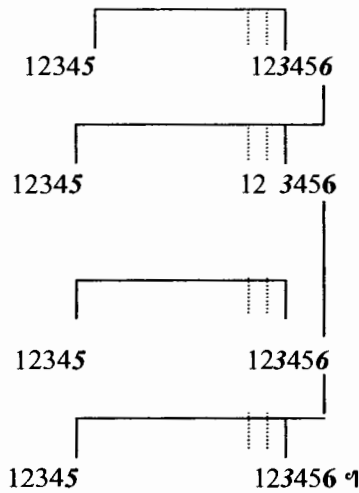
คำแปล ใบข้างเกรียมข้างยิ่งแดง หนูกาค้านเถาดันอ้อโทรม วินาศด้วยเพลิงไพโรถามฯ

(2) บทพหุหุคิตติ (บธตฺรุตฺตติ)

บทพหุหุคิตติ มีปรากฏในเรื่องนี้ 141 บท นับว่าไม่มากนักเมื่อเทียบกับบทพจนานุกรม ในตำราภาพยสารวิลาสินี มีคำประพันธ์เป็นภาพยชื่อพหุหุคิตติ จำนวนคำแต่ละวรรคและสัมผัสบังคับเหมือนบทพหุหุคิตติ แต่การนับจำนวนคำในบทต่างกัน บทพหุหุคิตติ ในรามเกียรติ์ หนึ่งบทจบด้วยวรรคที่ 4 จำนวน 6 คำ ส่วนพหุหุคิตติ ในตำราภาพยนั้น บทหนึ่งมี 44

คำ¹³ ดังนั้นต้องจบลงวรรคที่ 8 บทพรหมคีติ ในรามเกียรติ์ จึงมีฉันทลักษณ์เหมือนกาพย์ยานีของไทยซึ่งจบลงตรงวรรคที่สี่

แผนผังฉันทลักษณ์ของบทพรหมคีติ มีดังนี้

ฉันทะ คำประพันธ์หนึ่งบทมี 4 วรรค วรรคที่ 1 และ วรรคที่ 3 มี 5 คำ วรรคที่ 2 และ วรรคที่ 4 มี 6 คำ

สัมผัสภายในบท คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 5 ของวรรคที่ 3 และคำที่ 3 ของวรรคที่ 4

สัมผัสระหว่างบท คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ในบทต่อไป

ตัวอย่าง อธิษฐานคุณคุณา ชูชลาภกัตรีธัษณายาส เฒัสเชษฐเอื้อยใบรมลิส นิภยเกษรสีทา ฯ
คำถ่ายถอด ไ้อสุรกไอยุชยา กูจโคหารัตน์มลาตมาส เลิสเมฎุเพี้ยแปรปราส นิราสเกสรสีทา ฯ
 (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 48)

คำแปล ไ้อ้เมืองไอยุชยา คุณุหารัตน์มลาตมาส เลิสเหตุใดเลยกลับปราศจาก นิราสไกรสรสีทา ฯ
 การส่งรับสัมผัสในบทประพันธ์ข้างต้น คำสุดท้ายวรรคแรกคือ ไอยุชยา ส่งสัมผัสไปคำที่ 3 ในวรรคที่ 2 คือ โคหา คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 คือ มาส ส่งสัมผัสไปคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 คือ ปราส และส่งสัมผัสยังคำที่ 2 ของวรรคที่ 4 คือ นิราส

¹³ ฉันทน์ จำเริญ, ฉันทศาสตร์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2474), :41.

คำถ้อยทอด...องค์เองภูษาศิชา ขลิบพระราชบุตรจวบฯ บงอัสพระหฤทัย สงวนสพวโดงพุโอบ
หมง โอมะภูงเพียเอียพวงง ขญาแฉียรโมจกมฯ ธลบทรงอารามรัตน บึงกคสตรฐี
พนลก โอมะภูงเพียทรงส์บก เมีสนโตสโญยไพรงนฯ (รามเกรต เล่มที่ 1 หน้า 47)

คำแปล พระองค์เองซึ่งชาติเป็น ยอดพระราชบุตรใหญ่ฯ หมคสันพระหฤทัยสงวนทุกวันไม่ให้
หมอง ใ้อ่างไรเลยคองนี้ผูก ขญาเคินว้าเห่วมาฯ เคยทรงอร่ามรัตน สามองค์กษัตริย์ซึ่ง
พันลึก ใ้อ์เหตุใดเลยทรงเปลือก ไม้ถ้อสันโดยตามไพรงนฯ (รามเกรต เล่มที่ 1 หน้า 47)

ใ้ในคตอนพระภีรุตสรรเสริญพระราม

ตั้งอย่างบทสรรเสริญที่แต่งด้วยบทพรหมคีติ เช่นในคตอนที่พระภีรุตสรรเสริญพระราม
พระภีรุตพรรณนาว่าคน โซคคิที่ไ้ประสบพบเห็นพระราม กวีใ้วิธีใ้ตัวละครอื่นขึ้นชมความ โซค
คิของคตที่มีโอกาสไ้พบผู้มีบุญบารมีเช่นพระราม บทพรรณนานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสรรเสริญ
พระราม

ตัวอย่าง อีภักตฺรบุรคากรโก ภัตมยฺสโรธฤตฺฐิยฺ ใ้คอุสเภาตฺเรตฺสฺบรูสฺริ ฑาสยลฺนฺตฺระภฺคฺฐฺนิยฺม ๑
ภัตมยฺสธาเสภาติ ฐฺริยฺยฺธฺนฺตฺฐฺริยฺยฺเสภาตฺสลฺนฺ ฐฺเรภาตฺเรตฺกวิฑฺฒณฺตฺสลฺนฺ ฏฺตฺระสฺมฺมฺมฺม ๑...

คำถ้อยทอด โอภัปรำปรการไกร ภัพมย ในจกจินทรียฺ แณนภญุโสตเพริสปรสรี บานยล
พระภคฺตรนิรมล ๑ ภัพมยนาโสติ นทรียฺทรงอินทรียฺโสตสลฺ สโรตฺเรตฺกวิญญาน
สกลฺ ภาพระสุมรฐฺรสา ๑

คำแปล ใ้อ์โซคห้ำประการไกร โซคหนึ่งแห่งจกจินทรียฺ ตาหม่อมฉนนันพร้อมแก้วตา ไ้เห็น
พระพักตร์นิรมลฯ โซคหนึ่งอันโสติ-ทรียฺทรงอินทรียฺนันเหลือฉัน นันอ้อมเอิบ
วิญญานทัว ไ้ยินพระสุมรฐฺรสา ๑ (รามเกรต เล่มที่ 2 หน้า 78)

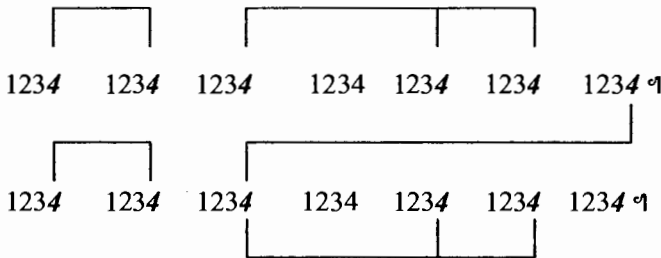
(3) บทกาคคติ (บธกาคคตฺติ)

กาคคติมีความหมายว่าการเดินของกา¹⁵ กาศ์กาคคติใ้คำสั้น มีลีลา
กระชับ เหมาะกับการเจรจาโต้ตอบหรือบรรยายภาพที่เคลื่อนไหวฉับไว กวีจึงใ้แทรกบทกาคคติ
สลักกับบทพโนลที่เป็นการดำเนินเรื่องปกติ เป็นที่น่าสังเกตว่าฉันทลักษณ์ชนิดนี้พบน้อยมาก ไ้
แก่ คตอนมหาริกร่องเป็นเสียงพระราม เพื่อหลอกลางสิดากับพระลกษุมน ว่าคตถูกยักษ์ประทุษร้าย
จำนวน 2 บท (รามเกรต เล่มที่ 3 หน้า 41) คตอนมหิงสาและทูกิปะทะคารมกันก่อนการต่อสู้ จำนวน
4 บท (รามเกรต เล่มที่ 4 หน้า 42 -43) คตอนทูกิและกรุงพาลี ปะทะคารมกันก่อนการต่อสู้ จำนวน 6

¹⁵ Ibid.

บท (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 52 -54) และตอนกวีบรรยายการต่อสู้ระหว่างกรุงพาลี กับสุครีพ จำนวน 2 บท (รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 32) บทกาคคดิเหล่านี้จะเป็นบทสั้นๆ ส่วนใหญ่ในรามเกียรติ์ ใช้ในบทสนทนาโต้ตอบที่มุ่งแสดงความขัดแย้ง

แผนผังฉันทลักษณ์ของบทกาคคดิมี่ดังนี้

คณะ คำประพันธ์หนึ่งบทมี 7 วรรค ทุกวรรคมี 4 คำ
สัมผัสภายในบท คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 5 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 6

สัมผัสระหว่างบท คำสุดท้ายของวรรคที่ 7 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ในบทต่อไป

ตัวอย่างบทกาคคดิที่ปรากฏในบทสนทนาโต้ตอบ แสดงการทำทายกัน เช่น

การเจรจาทำทายระหว่างทูลีกับมเหสีสาราษ

ตัวอย่าง เวียเวียอูที ยิงหุตบูธึ ก็ครุลงเภาศา หตุสูรติพยาต ญิงยิงยรณก คณฺณลปฏิกรุก
 สจฺจูรเระเบกษ ๑ อูทีเระเครวฺรเภาต ฆาสะริงเสลาต ไบฺรเภาตเฐยชฺชง ฆาณกฆาตตุต
 ญิงยรณเระชฺชง ไธงณฺเระตาสฺรชง ฆังตงเระณก ๑

คำถ้อยถอด เวียเวียทูลี มิงอวดฤทธิ ก็กนลงโลกา อญฺญูวพิฆาต โยมิงมรณา กณฺณลพริกฺสา
 อิทฺวาเนะโหง ๑ ทูลีเระเกรวโคกรุช มาณะริงโสต แปรปรุฆาตเทริสฆนง อาณามานพุด
 โยมรณเระมฆฺง แลงณนะบานคฺรชง ทังพวงเนะณา ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 42-43)

คำแปล เหวยเหวยทูกิ มิ่งอวดฤทธิ์ ก็พื้นโลกา ข้าจะพิฆาต ให้มิ่งมรณา ท่ามกลางพฤกษา ตอนนี้อยู่ เออ ๆ ทูกินั้นเกรี้ยวโกรธ มานะกลับปล้น เปลี่ยนเป็นอีกเหิม ไอ้ไหนมีผิด ให้มรณคราวนี้ หากชนะได้ครอง ทั้งปวงนั้นนาฯ

คำว่าทูกิ สัมผัสกับ ฤทธิ์ คำว่า โลกา สัมผัสกับ มรณา พริกษา และ โหง สัมผัสกับ

มหนอง มงฺ และ ครง

การเจรจาทำทนายระหว่างทูกิกับกรุงพาลี

ตัวอย่าง เจ้าเวียงตาลี ยัษฐิหฤทธิ ยิงธนูไล่ยิง หฤทธิยธนูสุด ตู๋ธนูฉัตรสูง ญา
 ญาต์คู่ไกรษ ฤทธิระเวทงฯ เจ้าเวียงทูกิ ยิงธนูธนู ตู๋ยิงไธษง หฤทธิกษัตริษ
 บิษฐ์มูยฆง เธิษหฤทธิษกณฆ กัณฆสาษารฯ

คำถ่ายทอด ภาเวียงพาลี มันคืออัญทูกิ มิ่งถากรแลง อัญชรวายสา่งสวด พุ่ทานภูติแสนง สุวาสุลาบ
 พุ่กรง อีพูนะโหง ฯ ภาเวียงกรบิ มิ่งพุ่ทานภฯ พุ่ยิงไธษง อัญกาจกพิง บิฎุมวยฎง
 เธิษอญมกลง กัณฆนามาน ฯ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า54)

คำแปล ว่าเหวยพาลี มันคือข้าทูกิ มิ่งว่าจับโยน ข้าจะแทงเนื้อปอด ไม่ทันชาติคเสนง ถึงตายไม่
 เกรง บัดนี้เออฯ ว่าเหวยกระบือ มิ่งไม่ทันได้ยิน ไม่ได้รู้ฝีมือสิ้น ข้าหักคอเอ็ง จะล้มแน่
 นอน จึงเข้ามาลอง กำลังที่มีฯ

จากการศึกษารูปแบบการแต่งเรื่องรามเกียรติ์ พบว่ากวีแต่งตามรูปแบบบทประพันธ์เพื่อ
 การแสดง มีชื่อเพลงกำกับบทประพันธ์ มีการใช้คำขึ้นต้นบทตามลักษณะบทเพื่อการแสดง
 ฉันทลักษณ์ที่ใช้ในเรื่องประกอบด้วยบทพินอล บทพรหมคีติ และบทกาถคติ โดยฉันทลักษณ์ทั้ง 3
 รูปแบบ นอกจากจะใช้พรรณนาความแล้ว ยังใช้เป็นบทสนทนา บทคร่ำครวญ บทโต้ตอบ ซึ่ง
 สะท้อนให้เห็นว่ากวีมุ่งแต่งรามเกียรติ์ ให้เป็นบทเพื่อการแสดงอย่างแท้จริง

1.2 รามเกียรติ์ในฐานะมหากาพย์

มหากาพย์ (Epic) มีนิยามอย่างกว้างๆว่าเป็นกวีนิพนธ์ที่มีแก่นเรื่องเกี่ยวกับวีรกรรมของ
 วีรบุรุษ¹⁶ มหากาพย์มีการแต่งทั้งในประเทศตะวันตกและตะวันออก เช่น ทัณจิน

¹⁶ Karl Beckson and Arthur Ganz, *Literary Terms : A Dictionary* (New York : Farrar, Straus and Giroux, 1989), 75.

กล่าวว่าคุณสมบัติที่สำคัญของมหากาพย์สันสกฤตคือเนื้อเรื่องต้องเป็นเรื่องสรรเสริญพระเจ้าหรือ
 สตรีวีรบุรุษ เรื่องอาจมาจากตำนาน มหากาพย์ของสันสกฤตจะเน้นพรรณนาโวหารมาก เช่น มีบท
 พรรณนาความงามของบ้านเมือง ธรรมชาติ ความหรูหราในงานแต่งงาน สภาพจิตใจที่ต้องพลัด
 พراق ภาพของสงครามตลอดจนชัยชนะของตัวละครเอก ภาษาที่ใช้มีความวิจิตร¹⁷ รามายณะที่เป็น
 กาพย์เรื่องแรกของอินเดียก็ได้รับการอ้างว่าเป็นมหากาพย์ Gordan Browne เรียกรามายณะเป็น
 มหากาพย์แบบศิลปะนิมิต (Artificial Epic) เพราะใช้ศิลปะการประพันธ์ที่ซับซ้อน ได้เนื้อเรื่องมา
 จากตำนาน จุดประสงค์ของเรื่องเพื่อศิลปะมากกว่าเพื่อการสอน¹⁸ ตรงกับที่ Arthur A. Macdonell
 จัดรามายณะเป็นมหากาพย์แบบศิลปะนิมิต (Artificial Epic)¹⁹ เพราะรามายณะของวาลมิกิเต็มไปด้วย
 ด้วยความเปรียบ อลังการแบบกวีนิพนธ์แบบแผนรวมถึงการพรรณนาความ²⁰

จากการศึกษาเนื้อหาของเรื่องรามเกียรติ์ พบว่านอกจากกวีมุ่งแต่งให้รามเกียรติ์ เป็นบท
 เพื่อการแสดงแล้ว กวียังมีจุดประสงค์สำคัญในการยกย่องวีรกรรมของพระรามซึ่งเป็นพระเอกของ
 เรื่อง โดยกวีแสดงวัตถุประสงค์นี้ผ่านแก่นเรื่องและโครงเรื่อง รามเกียรติ์ จึงเป็นเรื่องที่มีฐานะตรง
 กับนิยามของคำว่ามหากาพย์ ตามที่นักวรรณคดีเขมรส่วนใหญ่ อาทิ Saveros Pou²¹ และ Judith M.
 Jacob²² จัดรามเกียรติ์เป็นวรรณคดีประเภทมหากาพย์ (Epic) และกลาง หาบ อาน จัดประเภทเป็น
 วีรภว (วีรชตา) ซึ่งเป็นแนวเรื่องแบบหนึ่งของวรรณคดีประเภทปรัมปรา (ประเภทมหากาพย์
 ญี่ - La Littérature du genre romantique) ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้กับอุปสรรคอย่างกล้า
 หาญของตัวเอง²³ เพียงการศึกษาที่ผ่านมายังไม่มีการมองพระรามในสถานภาพต่างๆอย่างละเอียด

ในบทนี้ผู้วิจัยพบว่ารามเกียรติ์มีความเป็นมหากาพย์จากเหตุผล 4 ประการ คือ

¹⁷ A . Berriedale Keith, *Classical Sanskrit Literature* (Edinburgh : The University of
 Edinburgh, 1972), 123 -124.

¹⁸ Gordan Browne, *Indian Literature in Adventures in World Literature* (New York :
 Harcourt Brace Javamovich, Inc., 1970), 232.

¹⁹ Arthur A. Macdonell, *A History of Sanskrit Literature* (New York : D. Appleton and
 Company, 1900), 281.

²⁰ Ibid., 310.

²¹ Saveros Pou, *Etudes sur le Rāmakerti [XVIe - XVIIe Siècles]*. Vol. CXI. (Paris : École
 Française d'Extrême - Orient, 1977), 15 -31.

²² Judith M. Jacob, *The Traditional Literature of Cambodia: A Preliminary Guide* (New
 York: Oxford University Press, 1996. 32.

²³ ฉาน์ บากซ์ ฆาส, *สิกฺญาหลุบธ สิกฺญาญุไซ ฆกุญฺรสิณฺญุญฺ* (กรุงเทพฯ : ภาณตฺถุ สนิช ฆาณ, 2509), 69.

- 1.2.1 รามเกรดีเป็นบทศตคีวีรบุรุษ
- 1.2.2 รามเกรดีเป็นเรื่องจากตำนาน
- 1.2.3 รามเกรดีมีการพรรณนาโวหาร
- 1.2.4 รามเกรดีใช้ภาษาที่มีความวิจิตร

1.2.1 รามเกรดีเป็นบทศตคีวีรบุรุษ

แม้กวีจะได้วัดคุณค่าเรื่องรามเกรดี มาจากรamayanaฉบับต่างๆตามที่ได้ศึกษาแล้วในบทที่ 2 ที่มาของเรื่องรามเกรดี ซึ่งบางเรื่องเป็นเรื่องการสรรเสริญพระรามในฐานะอวตารของเทพในศาสนาพราหมณ์ เช่นรามายณะของวาลมิกิและรามายณะของกัมพิน หรืออาจรับที่มาจากเรื่องเพื่อการแสดงซึ่งเน้นความสนุกสนาน เช่นรับผ่านแสดงวาทยัง กุติขของมลายู แต่เมื่อเรื่องเข้ามาสู่สังคมเขมร กวีเขมรก็เลือกเสนอภาพของพระรามใหม่ในลักษณะต่างๆ ดังนี้

(1) ภาพพระรามเป็นกษัตริย์ผู้เป็นวีรบุรุษที่มีคุณธรรม

กวีได้แสดงให้เห็นภาพลักษณ์พระรามซึ่งเป็นวีรบุรุษที่สง่างามและองอาจ เช่น ภาพของพระรามที่กรีธาทัพข้ามสมุทรไปลงกา กวีพรรณนาความสง่างามของพระราม

ว่า

มหาวิททยาลัยศิลาปากกร สงวนลิขสิทธิ์

...ស្តេចគង់លើសុត្រិចមហា ពោរធុត្តា អុភាព៌ពិរិបិប្រាកដ ។ ដូចគន្ធលើព្រាតត ពលត្រិទ្ធសែនសុទ្ធ
សោហាស៍កក្រៃកថាយពរ ។ ដូចព្រះពិស្តុពាហក្រុម្មង័ចរ ចក្រស័ង្ខក្រទាធ្វរ ននាទ
នៃវេហស័ហ ។...

...พระองค์ประทับบนสุครีพมหา วานรพวอกา- นุภาพกล้าดั่งปรากฏ ។ คุงพระอินทร
บนไอรพด พลพจนต์แสนล้วน ยิ่งใหญ่ดั่งลั่นถวยพร ។ คุงพระวิศณุพาหะครุฑซึ่งจร
จักรสังข์คทาธร องอาจในเวหาสฯ (รามเกรดี เล่มที่ 7 หน้า 53)

พระรามเป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรม คุณธรรมที่เด่นที่สุดของพระราม คือการรักษาคำสัตย์ พระรามรักษาคำสัตย์ของพระบาททศรถโดยยอมเนรเทศตนเองออกจากเมืองไอยุทธยา 14 ปี ดังที่พระราม ได้สอนพระภีรุตให้ยึดมั่นคำสัตย์ของพระบาททศรถว่า

នាព្រះបិតាសុគត ក្ស័យព្រះជនបទ ព្រះអង្គពុំបង់ពាក្យសត្យ។ ស្តេចនូវឱបាសោហា សម្បត្តិ
ម្តេចឡើយបាតាត ព្រះសូរបន្ទូលប្តេជ្ញា។ បើបងសោយរាជ្យមុនបា បងព្រះសត្យា

1.2.2 รามเกียรติ่เป็นเรื่องจากตำนาน

รามเกียรติ่มีเนื้อเรื่องมาจากตำนาน แม้รามเกียรติ่จะไม่ใช่เรื่องที่เป็นตำนานของเขมรเอง และเป็นเรื่องที่ยืมมาจากรามายณะซึ่งเป็นตำนานของประเทศอินเดีย แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันว่า เรื่องนี้มีแพร่หลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาเป็นเวลานาน จนกลมกลืนกลายเป็นตำนานหนึ่งของดินแดนในแถบบริเวณนี้ แนวคิดหลักของเรื่องดังที่ได้อภิปรายในบทที่ 2 ที่มาจากเรื่องรามเกียรติ่ รามเกียรติ่ และรามายณะทุกฉบับมีจุดประสงค์ร่วมกัน คือ การสรรเสริญพระรามที่เป็นพระนารายณ์ อวตารมาปราบอสูร

1.2.3 รามเกียรติ่มีการพรรณนาโวหาร

นอกจากเรื่องรามเกียรติ่มีบทสนทนาที่สะท้อนความเป็นบทเพื่อการแสดงแล้ว เรื่องรามเกียรติ่ยังมีบทพรรณนาโวหารที่เด่นๆหลายบท เช่น

ตัวอย่างการพรรณนาความยิ่งใหญ่ของกองทัพ

กวีนิพนธ์พรรณนาเครื่องประดับตกแต่งรถต้น ม้าคัน ช้างคันอย่างอลังการ ตัวอย่างตอนพระบาททศรุดแต่งทัพไปงานอภิเษกพระรามกับนางสีดา กวีพรรณนาความงามของกระบวนทัพว่าพระภีรุดและพระสุครุฑประทับบนช้างทรงที่ตกแต่งงดงามด้วยเครื่องทองตามเสด็จพระบาททศรุดซึ่งประทับบนรถทรงทองคำ กองทหารที่ตามเสด็จแสดงความฮึกเหิมด้วยการโห่ร้องเดินกันแน่นขนัด ดังนี้

เฮิบเสลดคล่ฆ่หฬษฎกษั กษัณสูรฉาวยา เกติฮ่าบะชี่ฉัชร ๑ ไร่ฎเรกิริฎภคฉุฎชรุท ทุฉฉาเรยึยง ฆ กั
โใฎเรภฉฉิตา ๑ ฉงฎเรฎึฆฆาฬร้ทษัณฐฉา ฐฎกัษุทเสภคาคา ฎฐฉาบัษุรวิทษัณเภฉึ ๑ ฎเรษุฎรุท
ทษัณคทริ ฎภคฉึฆุฉึสิบัฎฐฉาบัษุรฎเรฎึฆฆาฬเชื้อฆ ๑ ฎเรฆัฆเยฆฆาฬฉิฉฐึฆ ฎเรฎเรฆฆาฬฆึฆฆุฉึ
ฎเรภคัฉยฉฉฉงฆ ๑ ฆเรโชษเกโใฆษฎเรฆุ ฎเรชิตาเสลดทษัณ เด็ฆฉฉฉฉาฬฉึฆฉึฆ ๑ ฬฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉึฉฉฉ ฉึฆฉฉฆฉฉฉฉฉฉฉ ฆัโใษฆุฉฉฉฉฉฉฉ ๑ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ
ษุร้ฉฉฉฉฉฉฉ ๑

แล้วจึงประทับรถฉวพาหน์ ประทับกับชชชช เทวีทั้งสามซึ่งขบวร ๑ ส่วนพระภีรุดราช
บุครขับ คชสารแห่งงอนน ก็แห่พระราชบิดา ๑ ผูกเครื่องมาศรัตนรังงนา ฉาขั่ยภอรองโศภค
ประดับด้วยรัตนโรจ ๑ พระสุครุฑประทับคชภี ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ทรวงขอสัษมาศยัฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
พระบิดาเสด็จประทับ เหนือราชรถมาศซึ่งฉฉฉ ๑ ฆรรคคคคคคคคคคคคค ฆัฆฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ

1.2.4 รามเกียรติ์ใช้ภาษาที่มีความวิจิตร

เรื่องรามเกียรติ์กวีใช้ภาษาที่มีความวิจิตรแสดงความเป็นมหากาพย์ มีการสรรคำเพื่อให้
เกิดความไพเราะ(ดู รายละเอียดใน บทที่ 4 วรรณศิลป์ในเรื่องรามเกียรติ์) เช่น

กวีพรรณนากองทัพพระภีรุดที่เตรียมไปรบพระราม ว่า

ตัวอย่าง สตุเสระเสฐังสุรโสมงสม กิ่งกุศลหกริมญ รัภายรเกียตสพัทธ ๑ ฑยษณโสมธฐาณภยภค
ภณวธิยชชาติ ติชิตฺฐูวรัตสสุวณฺท ๑

คำถ่ายถอด สพทเสะเสียงสุรแสงสม กิ่งกุดสอกริมย รัภายรเกียตสพัทธ ๑ ฑายมนแสนควาน
วายวาค ราชรถขิมชาติ พิจิตรนุวรัตน์สุวรรณ ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 26)

คำแปล เสียงม้าเสียงถามประสม กิ่งกุด²⁶ อกริม พัดโบกร้าเพชท์วถึงฯ ไบหม่อนบังสุรย์
เรียงราย ราชรถสายรัด วิจิตรด้วยรัตน์สุวรรณ ๑

บทประพันธ์นี้ กวีเล่นพยัญชนะ “ส” ถึง 5 ครั้ง คือ สพท-เสะ-เสียง-สุร-แสง-สม เล่น
พยัญชนะ “ก” คือ กิ่ง- กุดส พยัญชนะ “ว” คือ วาย – วาค พยัญชนะ “ข” คือ ขิม-
ชาติ และสัมผัสชุด ร-ภ คือ รัภาย-รเกีย ทำให้เกิดความไพเราะทางเสียง

จากโครงสร้างต่างๆของเรื่องรามเกียรติ์ ที่มีเนื้อหาเป็นการสวดตีวีรบุรุษ เรื่องมาจาก
ตำนาน มีการใช้บทพรรณนาและภาษามีกความวิจิตร แสดงให้เห็นรามเกียรติ์ มีโครงสร้างครบตาม
นิยามของมหากาพย์แบบสันสกฤต รามเกียรติ์จึงจัดเป็นมหากาพย์ของเขมรได้

วิธีการนำเสนอเรื่องรามเกียรติ์

วิธีการนำเสนอ หมายถึงวิธีการสร้างองค์ประกอบของวรรณคดี หรือ ท่วงทำที่แสดง
ออก กล่าวคือการจัดองค์ประกอบของวรรณคดีได้ดีเพียงใดก็อยู่ที่ท่วงท่าการแสดงออกของกวีซึ่ง
เกิดจากความคิดความสามารถของกวีที่มีไม่เหมือนกัน ท่วงท่าที่แสดงออกในภาษาอังกฤษเรียกว่า
Style²⁷ กุหลาบ มัลลิกะมาส ให้แนวการศึกษาท่วงท่าว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการดำเนินเรื่อง วิธี
การสร้างตัวละคร²⁸ ผู้วิจัยจะศึกษาวิธีการนำเสนอเรื่องรามเกียรติ์ ตามแนวการศึกษาของกุหลาบ

²⁶ แปลว่าร่มผ้า

²⁷ พระยาอนุนามราชชน, การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2533), 86–87.

²⁸ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการพิมพ์,ม.ป.ป.), 116–121.

มัลลิกะมาส พร้อมกันนี้ ผู้วิจัยยังเห็นว่าวิธีการสร้างบรรยากาศของเรื่องก็เป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นความเป็นเขมร

การศึกษาวิธีการนำเสนอเรื่องในบทนี้ จึงแบ่งการศึกษาเป็น 3 ประการ ดังนี้

1. วิธีการดำเนินเรื่องในรามเกียรติ์
2. วิธีการสร้างตัวละครในรามเกียรติ์
3. วิธีการสร้างบรรยากาศในรามเกียรติ์

1. วิธีการดำเนินเรื่องในรามเกียรติ์

การดำเนินเรื่องหมายถึงการเล่าเรื่องหรือเหตุการณ์ อาจเล่าเรื่องตามลำดับเกิดก่อนเล่า ก่อน เกิดทีหลังเล่าหลัง หรือเล่าเรื่องย้อนต้น คืออาจเปิดเรื่องตอนใดตอนหนึ่งของเรื่องแล้วเล่าย้อน ต้น สลับไปมากับเรื่องปัจจุบัน มีการผูกเรื่องให้น่าสนใจ การสร้างความขัดแย้งในการดำเนินเรื่อง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโครงเรื่องใหญ่กับโครงเรื่องย่อย การคลายปมของเรื่อง จนถึงการจบ เรื่อง²⁹ เป็นต้น

การดำเนินเรื่องในรามเกียรติ์ กวีใช้วิธีนำเสนอเรื่องที่เด่นๆ 3 ประการ ดังนี้

1.1 ดำเนินเรื่องตามโครงเรื่องหลัก

เนื่องจากเรื่องรามเกียรติ์ ต้องการนำเสนอวีรกรรมของพระราม การนำเสนอเหตุการณ์จึง คัดเลือกแต่เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระราม เป็นโครงเรื่องหลัก (Main Plot) ไม่มีเรื่องแทรก เกี่ยวกับกำเนิดหรือประวัติของสถานที่หรือบุคคลเหมือนในรามายณะของ वाल्मीकि ทำให้โครงเรื่อง รวบรัด เหตุการณ์ในโครงเรื่องหลักที่กล่าวถึงได้แก่การแสดงวีรกรรมของพระราม พระรามถูก เนรเทศ นางสีดาถูกลักพา พระรามได้พบพันธมิตรที่ช่วยไปตามหาสีดา³⁰

โครงเรื่องคือการประมวลสถานการณ์และตัวละครในลักษณะที่ทำให้ผู้ดูหรือผู้อ่าน เกิดความกระหายใคร่รู้³¹ ถึงแม้จะมีข้อแตกต่างในรายละเอียด โครงเรื่องรามเกียรติ์ ก็เช่นเดียวกับ รามายณะของ वाल्मीकि และฉบับท้องถิ่นต่างๆ คือพระรามต้องออกเดินป่าและนางสีดาถูกลักพา ซึ่งเป็นเหตุให้พระรามออกติดตามหานางสีดา กวีใช้กลวิธีในการดำเนินเรื่อง ดังนี้

กวีเปิดเรื่อง (Exposition) ด้วยการแสดงฤทธานุภาพของพระราม ที่ไปปราบ กากนาสูร แล้วไปยกธนูได้นางสีดา จากนั้นชนะรามบรมสูร ปัญหาเริ่มปรากฏ (Inciting moments)

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 117–118.

³⁰ การเปรียบเทียบเหตุการณ์ในรามเกียรติ์และรามายณะของ वाल्मीकि ในบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์

³¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์อังกฤษ-ไทย, 328.

เมื่อนางไกองีสื่อให้จับพระรามไปป่า 14 ปี ปมของเรื่องถูกขมวดให้เข้มข้นขึ้น (Rising action) เมื่อนางสุรพนชาของกรุงราชนธ์ ให้มาลักตัวนางสีดา และถึงการผูกปมสำคัญของเรื่อง (Complication) คือเมื่อสีดาถูกลักพาตัวเป็นเหตุให้พระราม และพระลักษมณ์ ออกติดตามหานางสีดา เนื่องจาก **รามเกียรติ์** มีเนื้อความถึงเพียงเล่มที่ 10 ยังไม่จบครบถ้วน จึงขาดเหตุการณ์ที่เป็นจุดสุดยอดของเรื่อง (Climax) คือพระรามสังหารกรุงราชนธ์ การคลี่คลายและการแก้ปัญหา (Denouement and final suspense) คือ สีดาได้รับการปลดปล่อยจากกรุงราชนธ์ แต่ต้องลุยไฟพิสูจน์ความบริสุทธิ์ และจุดจบของปัญหา (Conclusion) คือ พระราม กับสีดา และพระลักษมณ์ กลับคืนเมืองไวยุทธยา

ชื่อรามายณะในภาษาเดิม มาจาก ราม สมาสกับ อายน (น. อารมณ์; การมา, การมาถึง)³²

เมื่อมาเป็นชื่อในภาษาเขมรใช้ว่า**รามเกียรติ์** มาจากคำว่า ราม ประสมกับคำว่า เกียรติ์ (เกียรติ์) ตามพจนานุกรมเขมร ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2512 ให้ความหมายของเกียรติ์ (เกียรติ์) ว่าเป็นคำนาม มาจากภาษาสันสกฤต ว่ากิริติ และภาษาบาลีว่า กิตติ แปลว่าความสรรเสริญ ความมีชื่อเสียง³³ ชื่อเรื่องนี้ในภาษาเขมรจึงแปลว่าเรื่องเกียรติแห่งราม ซึ่งสอดคล้องกับโครงเรื่องหลัก (Main Plot)ที่ว่าด้วยวีรกรรมของพระราม ใน**รามเกียรติ์** เปิดเรื่องด้วยการแสดงฤทธาานุภาพของพระรามในการไปปราบกากนาสูร นอกจากนี้ พระรามยังเสด็จไปยกคันศรที่เมืองมิลิลาและยกคันศรของรามบรมสุรได้ กวีสรรเสริญพระรามว่า “**เสฏฐธมณษบูธิตีติ หล่เกณส์กสิ กูฏฤทธฆาสฤภาคธณฺฎา ๑ ประภษหิษบูธิตีเฮษะบิษา สโลษเสฏฐธณฺฎา ตีภาสุภตณเณิสโกฏ ๑... คำแปล** เสด็จเข้าลองฤทธิ์ซึ่งพิธี บรรดาเทพซึ่งถุญ กษัตริย์ทอดพระเนตรอานูภาพเจษฎา ๑ พระรามแรงฤทธิ์มีหิมา เสด็จมาแสดงเจษฎา อธิการนุภาพเลิศไกร๑” (**รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 9 -10**) และรามบรมสุรสรรเสริญพระรามว่า “**ภษบรหษบูรฐาฆหฏณฺฑี สรเสวิตรหิยิ สเสฏฐสสุรฐนฺธบูธิตี ๑ คำแปล** รามบรมสุรดวายอัญชลีสรรเสริญบารมี สมเด็จพระเป็นใหญ่ทรงฤทธิ์๑” (**รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 31**)

ตอนพระราม จองถนนไปลงกา กวีพรรณนาให้เห็นภาพที่อาจสง่างามของพระราม ขณะเดินทัพข้ามสมุทรไปยังลงกา ว่าสง่าดุจพระอินทร และพระวิศณุ ดังนี้

.. **เสฏฐษณเณิสฐิตีตชภา ภาธรบชฎา สุภาณส์ติริยิฏคษ ๑ ฐุธศษณเณิตฏาตต ตลฏริสุโธสรสุฎฐ
สบบกส์กฏีกฐาฆตว ๑ ฐุธประตีสุตศบาฎฐฐษุเมธว ฎคร์สษฎฐฐาธว สณาสโธเรบาทส์บกา ๑..**

³² กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **สันสกฤต - ไทย - อังกฤษ อภิธาน** (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา,127.

³³ **ตุฎฐสาสนชณฺฑิตฎ, รัชสาณชกุษเฐว ภาตติ 1 - 2** (กรุงเทพฯ : ตุฎฐสาสนชณฺฑิตฎ, 2512), 49.

พระองค์ประทับบนสุครีพมหา วานรปักษ์อา- นุภาพกล้าดังปรากฏฯ คุณอินทรบน
โอราพต พลพฤษ์แสนล้วน ยิ่งใหญ่ดังถันถวยพร ฯ คุณพระวิสุตพาหะครุฑซึ่งจร จักร
สังข์คทาธร องอาจในเวหาสี่ ฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 7 หน้า 53)

เหตุการณ์หลักในเรื่องนี้ล้วนแต่แสดงวีรกรรมและการผจญภัยของพระราม เริ่มตั้งแต่
พระรามไปปราบกาแปลง อภิเษกสมรสสีดา รบชนะรามบรมสูร ถูกเนรเทศ สังหารยักษ์พิราธ
สังหารทุสมณ์ ตรีมุข กุรุงขร ติดตามหาสีดาที่ถูกลักพา เป็นพันธมิตรกับสุครีพ สังหารกรุงพาลี จอง
ถนนไปลงกา เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่ากวีต้องการแสดงเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับชีวิตของพระรามเป็น
แก่นเรื่องหลัก

แก่นเรื่องคือ ความคิดหลักของเรื่องหรือสารที่แสดงนัยไว้ในงานประพันธ์ ผู้เขียนมัก
จะไม่แสดงแก่นเรื่องไว้ตรงๆ แก่นเรื่องจะเป็นความคิดเชิงนามธรรมที่แสดงผ่านภาพลักษณ์
พฤติกรรม ตัวละคร และสัญลักษณ์ ทั้งต้องตีความโดยผู้อ่านหรือผู้ชมอีกด้วย³⁴ นอกจากนี้แก่นเรื่อง
หลักในรามเกียรติ์คือการสรรเสริญเกียรติยศของพระราม ก็ยังมีแนวคิดเรื่องธรรมชาติของธรรมเป็น
แนวคิดสนับสนุนด้วย

ตัวอย่างแนวคิดเรื่องธรรมชาติของธรรมะพบได้จากพฤติกรรมของตัวละครฝ่ายธรรมะ
จะมีคุณธรรมในการมีสัมมาทิฐิหมายถึงความเห็นที่ถูกต้อง ส่วนตัวละครฝ่ายปรีภัยจะมีมิฉชาติ
ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับสัมมาทิฐิ โดยเฉพาะตัวละครเอกฝ่ายปรีภัย ได้แก่ กรุงราพณ์ สุรปนขา
นางไกเกสีล้วนมีมิฉชาติ ตกอยู่ในความหลงทั้งสิ้น ทำให้ชีวิตต้องพินาศ

นอกจากนี้ แม้ว่าผู้ที่จัดว่ามีคุณธรรม เช่น กุมภการณ และกรุงพาลี ก็มีมิฉชาติบาง
ประการ กล่าวคือกุมภการณมีโมหะด้วยความหลงเข้าข้างญาติมิตรของตนมากกว่าความถูกต้อง แม้
จะรู้ว่ากรุงราพณ์เป็นฝ่ายผิด แต่คนก็ไม่กล้าตัดเตือน ตรงกันข้ามกับพิเพทที่กล้าพูดความจริงกับกรุง
ราพณ์ จนเป็นเหตุให้ถูกจับได้ ส่วนกรุงพาลี ก็มีความหลงอยู่ด้วยโมหะเช่นกัน จึงชิงนางดาราสี
เดิมควรเป็นพระเทวีของสุครีพมาเป็นของตน รวมทั้งกรุงพาลียังตกอยู่ด้วยอำนาจของโทสะจึงได้
ทำร้ายสุครีพอย่างไม่พิจารณาเหตุผล และเมื่อนางดาราสีเตือนว่าอาจมีผู้มาช่วยเหลือสุครีพ กรุงพาลีผู้
กำลังตกอยู่ในอำนาจของโทสะกลับไม่ยอมรับฟัง ผลที่ตามมาคือถูกพระรามสังหาร

³⁴ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์อังกฤษ-ไทย, 436.

1.2 มีโครงเรื่องย่อยเป็นเอกเทศ

บทประพันธ์เรื่องนี้น่าจะมีจุดมุ่งหมายการแต่งเพื่อเป็นบทแสดงที่สามารถแยกเป็นตอนย่อยๆ ได้ โดยแต่ละตอนย่อยมีโครงเรื่องตั้งแต่เริ่มต้นเหตุการณ์และจบลง เช่น ตอนหนุมานถวายนแหวน ตอนองคตสื่อสาร ตอนมหาชมพูราชา ตอนศึกกุมภกรณ เป็นต้น ตอนเหล่านี้เป็นเหตุการณ์ย่อยระหว่างการสู้รบของฝ่ายพระรามและลงกา เนื่องจากตอนดังกล่าวไม่มีผลกระทบต่อโครงเรื่องหลัก จึงทำให้กวีสามารถสลับลำดับการดำเนินเรื่อง โดยสามารถสลับสับเปลี่ยนเอาตอนใดขึ้นก่อนก็ได้ อีกทั้งยังสามารถขยายเรื่องโดยขยายแต่ละชุดการแสดงให้ยาวขึ้น หรือรวบรัดเรื่องโดยตัดตอนต่างๆออกไป³⁵

1.3 ใช้บทสนทนาในการดำเนินเรื่อง

ในการดำเนินเรื่องรามเกียรติ์ กวีถือว่าเรื่องรามเกียรติ์ เป็นเรื่องที่ผู้อ่านผู้ชมรู้เนื้อเรื่องคืออยู่แล้ว จึงอนุมานว่าผู้อ่านหรือผู้ชมจะสามารถเข้าใจเรื่องที่ตัวละครสนทนากันอย่างไม่มีข้อสงสัย กวีนิยมใช้วิธีการให้ตัวละครเป็นผู้เล่าย้อนถึงเรื่องต่างๆอย่างย่อๆ หรือใช้บทสนทนาของตัวละครเป็นการดำเนินเรื่องทำให้ไม่ต้องมีการปูพื้นเรื่องมาก่อน รวมทั้งช่วยให้การดำเนินเรื่องเร็วขึ้นอีกด้วย เช่น ตอนพระรามสังหารกรุงพาลี กวีไม่เคยเล่าถึงกำเนิดสุคริพและกรุงพาลีมาก่อน แต่เมื่อสุคริพกับกรุงพาลีมีข้อขัดแย้งกัน พระรามมาช่วยสุคริพสังหารกรุงพาลี พระรามได้อ้างเหตุผลในการสังหารว่า “...บุรุษศากยเกิดฉะฎฐภยนิธิ ฅากเฮติ สุริยสุตฺตัทธสุดา ๑ ติษชฅนตฤสตรุสตรุกยชยตตถาก เฮติฉะภริชฅาณ ๑ เวภสุตฺตฤติตฺตฤช ฅกฉฐิตฺตฤติตฺตฤช ฅฤสุสรวตฺตฤช ๑ ฉำแปล ...ปฐมกกาลเกิดแผ่นมหิณี ตาราทวี จะให้สุคริพอนุชา ๑ เอ็งสิ้นคำสัตย์สัตยา มาเอาตารา เทวีเป็นภริยาเอง๑ เวรานุเวรจากพรอง มาประหารผลาญเอง ให้ดูด้วยศรพรหมมาส ๑” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 44) ซึ่งเรื่องราวในคำพูดของพระรามนี้ไม่มีปรากฏในรามเกียรติ์ ก่อนหน้าเล่ม 5 เลยคั้งนี้เป็นต้น

การที่กวีเน้นการดำเนินเรื่องตามโครงเรื่องหลัก มีโครงเรื่องย่อยเป็นเอกเทศ และการใช้บทสนทนาเพื่อการดำเนินเรื่องทำให้เรื่องรามเกียรติ์ของเขมรดำเนินเรื่องได้กระชับและรวดเร็ว

2. วิธีการสร้างตัวละครในรามเกียรติ์

รามเกียรติ์ ได้อิทธิพลจากรamayanaหลากหลายฉบับ อย่างไรก็ตามปรัชญาของกวี รวมทั้งอิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีผลต่อการสร้างบุคลิกและบทบาทของตัวละครในบทประพันธ์ด้วย

³⁵ การเปรียบเทียบรามเกียรติ์และรามายณะของวาลมิกิ ในบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ในการสร้างตัวละครในรามเกียรติ์ กวีกำหนดให้บทบาทตัวละครเป็นฝ่ายธรรมะและธรรมอย่างชัดเจนเพื่อสนับสนุนแนวคิดเรื่องธรรมะย่อมชนะอธรรม นอกจากนี้ ยังมีวิธีแนะนำตัวละครให้ผู้อ่านรู้จักอย่างกระชับรัดกุม

ในการศึกษากลวิธีการสร้างตัวละคร ผู้วิจัยแบ่งเป็น 2 ประการ ดังนี้

2.1 การกำหนดบทบาทตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์

2.2 วิธีการแนะนำตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์

2.1 การกำหนดบทบาทของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์

จากการศึกษาพบว่าในรามเกียรติ์ กวีสร้างตัวละครตามบทบาทที่มีในเรื่องเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ บทบาทตัวละครเอก บทบาทตัวละครฝ่ายสนับสนุนตัวเอก และบทบาทตัวละครฝ่ายปรปักษ์

2.1.1 บทบาทตัวละครเอก

ตัวละครเอกในรามเกียรติ์ ได้แก่ พระรามและนางสีดา ในเรื่องนี้ บทบาทสำคัญอยู่ที่พระราม แม้นางสีดาเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่คู่กับพระราม แต่ก็มีบทบาทน้อยกว่าพระรามมาก ดังนี้

พระราม (พระภย)

ในเวลาที่แต่งเรื่องรามเกียรติ์ กวีเขมรน่าจะรู้จักเรื่องรามายณะฉบับต่างๆมาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะประวัติของพระรามว่าสืบเชื้อสายมาจากวงศ์อิศรวากูผู้เป็นกษัตริย์องค์แรกของกรุงอโยธยา อิศรวากูเป็นบุตรพระมนูผู้เป็นบุตรของวิวัสวานผู้ทรงเป็นพระอาทิตย์³⁶ กวีเลือกจะใช้คำอ้อมค้อม(Periphrasis)เรียกพระราม ที่สืบสายมาจากสุริยวงศ์ว่าสุริโยพงศ์(สุริยเขตตัญ) ดังเช่น “วิฤทธษสุริยเขตตัญ ...คำแปล อันพระรามสุริโยพงศ์...” หากผู้อ่านเรื่องรามเกียรติ์ ไม่รู้ความเป็นมาของวงศ์พระราม อาจจะไม่เข้าใจ เพราะไม่มีประวัติบอกไว้

กวีเขมรต้องการแสดงเกียรติของพระรามที่เป็นตัวเอกของเรื่อง โดยสะท้อนบทบาทของพระราม ในเรื่องรามเกียรติ์ มี 4 สถานภาพ ได้แก่

- (1) พระราม คืออวตารของพระนารายณ์
- (2) พระราม คือพระโพธิสัตว์

³⁶ N. Raghunathan, trans, *Srimad Valmiki Ramayanam*, Vol I, 59.

(รวมเกร็ด เล่มที่ 2 หน้า 9-10)

บารมีของพระโพธิสัตว์สามารถตีความเป็นหลายความหมาย บารมีในเหตุการณ์นี้เป็นบารมีที่ช่วยให้หลุดพ้นจากทุกข์ รวมถึงผู้ที่ต้องตายเพราะช่วยเหลือพระราม ได้แก่ ชตา俞 และผู้ที่สำนึกผิด ได้แก่ กรุงพาลีก็พ้นทุกข์ขึ้นสู่สวรรค์ได้ด้วยบารมีของพระรามเช่นกัน ในเหตุการณ์เหล่านี้ กวีเรียกพระรามว่าเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งหมายถึงผู้ที่ต่อไปจะบรรลุเป็นพระพุทธรูป จึงสะท้อนการบำเพ็ญบารมีในเหตุการณ์เหล่านี้ว่าน่าจะเป็นบารมีของทางพุทธศาสนา

ในบางบริบท บารมีถูกตีความว่าเป็นความเมตตาของพระโพธิสัตว์ เช่น บารมีของพระราม ทำให้ป่าที่ร้อนกลับเย็น สัตว์ที่เคยเป็นศัตรูกลับมาเป็นมิตร แม้บทประพันธ์ตอนนี้คล้ายคลึงกับความในเรื่องรามายณ์³⁷ แต่กวีตีความหมายใหม่ให้บารมีของพระรามเป็นบารมีของพระโพธิสัตว์ในทางพุทธศาสนา กวีเปลี่ยนการอ้างอิงพระรามให้เป็นพระโพธิสัตว์ ว่า “...ประตอภารธา ฅญูเตติสยฺหุร ทีส่าเอตีเณธา ๑ เยธยธาสโตฏฺติกุสลาธา สขฆาหยาธา สิขโขฺฏฺธาคังคี สขฺญาฏ ๑ ค่ำแปล พระบาททาวนา พงศ์โพธิสมภาร ก็พาเทวีลีลา ๑ เห็นมีไพรพฤกษ์สาขา สองข้างมรรคา ล้วนเปลี่ยนเป็นเย็นซึ่งสบาย ๑...”(รวมเกร็ด เล่มที่ 2 หน้า 1)

นอกจากนี้ บารมีในบางความหมายอาจตีความว่าเป็นบุญฤทธิ์ เช่น บารมีของพระราม ทำให้พระอาทิตย์ไม่กล้าโคจรลงอัสตงค์คด ดังตอนที่สุครีพพบพระรามเป็นครั้งแรกก็เห็นเหตุอัศจรรย์นี้ว่า “ กาลเนาะเขตฤทธิธา วิประสุริยา ฤทธิธาหสฺสุธธา ๑ ค่ำแปล กาลนั้นเหตุปารมีตา อันพระสุริยา ไม่อาจอัสตงค์คดไป ๑” (รวมเกร็ด เล่มที่ 5 หน้า 3)

และบารมีของพระรามทำให้มองเห็นคุณภรณ์ของหนุมานซึ่งผู้อื่นไม่เห็น ดังตัวอย่าง “กุฎินะธา สภาชณัภยอสตล ฅาริณฺธิตฺถุณฺธิ บัเตตฺตฺสุวิประเตสฺสา ๑ เยธประสนธาธภยา ฤตเชฐฺชยณฺเต-สกาโรภณฺธิกุฎิ ๑ สยฺสุธฺฐงฺเวฐฺฐวสิ สขค้ำยาโร ก็ตกสฺรุคฺคณฺธวรัสนิ ๑ ค่ำแปล ครานั้น นารายณ์รามทสพล บารมีหนุม บำเพ็ญด้วยพระเจษฎา ๑ จึงพระพระนรนาถรามาทอดพระเนตร เห็นพา- นราแห่งราชซึ่งกระบี่ ๑ ขาวสุทฺธิรุ่งเรืองรัสนิ สองหูแห่ง ก็สวมด้วยคุณภรณ์ ๑” (รวมเกร็ด เล่มที่ 5 หน้า 8)

ตัวอย่างเรื่องบารมีสะท้อนให้เห็นว่ากวีผนวกความเชื่อเรื่องบารมีของพระโพธิสัตว์ในทางพุทธศาสนาให้เข้ากับฤทธานุภาพของพระรามด้วย

³⁷ คูในบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์

(3) พระรามคือจักรพรรดิ

ในรามายณะของวาลมิกิ คุณสมบัติของพระราม ซึ่งถือว่าเป็นยอดกษัตริย์ได้รับการ สดุดีหลายครั้ง เช่น ตอนพาลกานท์ ฤๅษีวาลมิกิได้ถามพระนารทฤๅษีว่า ใครคือวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ใน โลกนี้ที่มีทั้งพลังและคุณธรรม ที่รู้หลักธรรม กตัญญู จิตใจดีงาม มีความสามารถ มีเสน่ห์ โกรธยาก แต่เมื่อโกรธแล้วเหวคาชังตกใจกลัว ฤๅษีนารทกล่าวว่าคุณคนนั้นมีอยู่ผู้เดียวในโลก บุคคลนั้นก็คือ พระราม ผู้สืบเชื้อสายอิกษวากู³⁸ และตอนที่กล่าวไว้ในอุตรกานท์ เมื่อมีสุนัขวาร้องทุกข์ขอความ เป็นธรรมแก่พระราม สุนัขได้สดุดีพระราม ว่าพระรามคือธรรมะในร่างมนุษย์ มีวาจาสัตย์ ยอด เยี่ยมในการต่อสู้ สนใจประโยชน์ของสัตว์โลก รู้คุณธรรม 6 ประการ³⁹ ดังที่ว่า “ For the King is Dharma in human form. Raghava who is truth-spoken, a skilled fighter, and intent on the good of all creatures, knows the six policies...”⁴⁰

ความคิดเรื่อง “ความเป็นจักรพรรดิ” มีปรากฏตั้งแต่ในคัมภีร์อุปนิษัท แต่ในสมัย มหาकाพย์ได้ปรับปรุงความคิดเกี่ยวกับพระจักรพรรดิว่าความเป็นใหญ่ทางอาณาจักรต้องมีอำนาจ ทางศาสนาเป็นฐานรับรอง⁴¹ เมื่อกวีเขมรรับเรื่องรามายณะมาแต่งใหม่ในแบบเขมร คุณลักษณะ ความเป็นจักรพรรดิของพระรามยังคงอยู่ แต่ก็มี การปรับเปลี่ยนคุณสมบัติบางประการของพระราม ให้เข้ากับลักษณะของกษัตริย์ในอินโดจีน เช่น ไทย ลาว พม่า ที่กษัตริย์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญทาง พระพุทธศาสนา ภาพพระรามมีลักษณะผสมระหว่างคติพราหมณ์กับคติทางพระพุทธศาสนาใน เขมร และภาพลักษณะของกษัตริย์ ดังตัวอย่างกฤษณะสรรเสริญพระรามว่า “**ព្រះសម្តែងរក្ខត ព្រះអង្គ អភិវរុទ្ធ ភាសាកិរេត្ត បរមត្រត្រៃសូរ ។ ព្រះរាមរូបតកាយ គឺអង្គនាយណ៍ បុណ្យប្រិបូណ៌ ជូជង្កុតុទ្ធដូល ត្រកូលក្សត្រដ៏វរុទ្ធ ។ កាំប្រេល ព្រះសមការស័នលោក ព្រះរាមក្សត្រិយម្យ រាមាវិរាជ បរមជក្សត្រិយ ក្សត្រិយ ។ ព្រះរាមរូបកាយ គឺខ្សែកាំនារាជបុណ្យប្រិបូណ៌ ដោយផង់ព្រះភារា ព្រះរាមក្សត្រិយ ឃុំរាមក្សត្រិយ ។**” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 48)

³⁸ N. Raghunathan,trans, **Srimad Valmiki Ramayanam**. Vol I, 3.

³⁹ คุณธรรม 6 ประการ ได้แก่ ความเมตตา กรุณา ความอ่อนโยน ความรู้ ความมีศีล ความข่มใจ และความสงบ ดูใน ทศนิยม สิ้นสกุล, “จักรพรรดิราชาในคตินอินเดีย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชา ภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), 68.

⁴⁰ N. Raghunathan,trans, **Srimad Valmiki Ramayanam**,Vol III (Vighneswara : Publishing House, 1981), 542.

⁴¹ ทศนิยม สิ้นสกุล, “จักรพรรดิราชาในคตินอินเดีย”, 11.

แม้พระราม จะมีคุณสมบัติทางศาสนารองรับสถานภาพความเป็นเทพ แต่ภาพลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่ของพระราม และกำเนิดในปัจจุบันคืออยู่ในวงศัของกษัตริย์ กวีใช้คำอ้อมค้อม (Periphrasis) จำนวนหนึ่งที่จะอ้างอิงในความหมายของพระราชารู้อย่างใหญ่ พระราชารู้อย่างที่ฟัง ได้แก่ บรมจักรพรรดิราชา (บรมชक्रตฤททา) นรบตี (นรบตี) พระอิสวรวานรต (พระศสุรสุรธา) เป็นต้น พระราม ได้ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมกับสถานะของกษัตริย์ซึ่งต้องเป็นนักปกครองที่มีความรู้ศิลปศาสตร์ ได้แก่ วิชาฤกษ์ วิชา การอัญญา วิชา วิชา วิชา วิชา เป็นนักรบ รอบคอบ มีความกรุณา เมตตา รู้จักใช้คน

พระราม มีความสามารถของกษัตริย์ผู้เป็นจอมทัพ ดังเช่นตอนจะยกทัพไปลงกา กวีพรรณนาว่า

สเรชชระบสุ ลหาธา สุวระลศรณ หสุธา — ติราฉลเฏจรตตลชฉ ๑
รกขุสสุชิตเตชฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
รกขุสชรชฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ
หคฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เสร็จพระบัณฑูรอาชญา กับพระลกสมณ อนุชา- ธิราชทรงหาพลเร็วไว ๑
ด้วยรู้กล เหตุเป็นผู้ใหญ่พล ก็รู้จักลงกาซึ่งเสนา ๑
หาขุนตำรวจขุนอาชญา หาขุนเสมียน บัญชีด้วยเสมอพนักงาน ๑
หาขุนพยานมรรคการ คณคณานวมทวาร ให้รู้จักซึ่งอภิปราย ๑
รู้ถึงคัมภีร์บรรยาย ข้ามฝั่งไปทางโน้น เก่งกล้าสมุทรยาศรา ๑
หากคนนั้นมาอย่าคณา โยชน แส่นสั่งขยา คณานสมุทรอันน่าน่า ๑
แบ่งงานเสมอไม่หนักเบา วานรพุดคุย จะใคร่ได้ จึงเปรียบเทียบคู่ ๑

(รวมเกร็ด เล่มที่ 7 หน้า 40)

นอกจากนี้ พระรามรู้จักใช้คนให้เหมาะกับงาน เช่น เห็นว่าองคตเหมาะสมไปเป็นทูตมากกว่าหนุมาน เพราะองคตรู้จักพูดจาอ่อนน้อมอ่อนเบา

อชชชชชชชชชชชฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉ

* เสร็จ คำนี้เขียนตามต้นฉบับ และน่าจะเทียบได้กับรูปคำว่า เสร็จ ในปัจจุบัน

ธรรมคาผู้พาราชาสาสน์ ถ้อยคำหนักเบา อกัษยให้โดยธรรมสุจริต ฯ จะยกเอาเขาเป็นมิตร ถ้าหาก เขาทำให้ผิดจิต ก็ให้หนุมาเนอใจไว้ก่อน ฯ ควรให้องคทไปด้วย แม้ว่าโทษผิดพลั้ง คิดการให้ ตลอด ฯ ท่านรู้ความเหมาะสม แม่นมั่นก็เสมอตัว แห่งองค์หนุมาเนสเนหฺสนิท ฯ

(รามเกรดี เล่มที่ 7 หน้า 9)

จากตัวอย่างดังกล่าวแสดงว่าพระรามมีคุณสมบัติของนักปกครองที่ดี หรือเป็นจักรพรรดิ

(4) พระราม คือนุญย์ปูลุชน

นอกจากวิจะพรรณนาให้พระรามมีสถานภาพเป็นนารายณ์อวตาร พระโพธิสัตว์ และ พระจักรพรรดิแล้ว พระรามยังมีสถานภาพที่เป็นนุญย์ด้วย โดยกวีได้สะท้อนความเป็นนุญย์ที่ดี ของพระราม ได้แก่ ความเป็นผู้ที่เข้าใจใจคนอื่น เช่น พระรามอธิบายการกระทำของนางไก เกสียที่ขบถลั้งก็ให้พระภริตรครองว่าเป็นเพราะความรักลูก เหมือนแม่นกที่หลงผิดคาบกำนบ้วด้วย คิดว่าเป็นอาหารมาให้ลูกนก ลูกนกนั้น โกรธด้วยไม่ใช่สิ่งที่ต้องการ ดังที่ว่า “มูยเณาะมูยเธาภิรุท มูย เญฺตรบฺรคณฺ ฐุชเธาสุทฺรคบุษมตฺ ๑ สยธินภคษณณษสํฐาฏฺ ๑ บฺรณาสมฺมูยมิฏฺ ๑ ติหฺลฺลณฺสโกเกสีย ๑

คำแปล หนึ่งนั้นคุณเจ้าภริตร อีกหนึ่งปรากฏ คุณเจ้าสุตรคน้องข้า ฯ คงจะหาพี่ที่จอนเองรัก แล้ว กลับจะตำหนิแม่ คือองค์นางไกเกสีย ฯ” (รามเกรดี เล่มที่ 2 หน้า 9)

ความมีวิจารณญาณในการวินิจฉัยคน เช่น เชื่อใจพระภริตร ว่าเป็นผู้มีสัจธรรม ไม่หลง เชื่อนางไกเกสียด้วยฉันทาคติ

ความเป็นพี่ที่รักน้อง เช่น ตอนที่พระลกษุณณ์ ขอออกต่อสู้กับกองทัพเพราะรู้สึกว่าคุณ เองเป็นสาเหตุไปทำร้ายนางสุรปนา แต่พระรามบอกเป็นพี่จะต่อสู้เอง ดังที่ว่า “ติเษาะมฺฐิตยาสบฺชต ๑ บฺชสุรฺตนา ๑ ฐฺรํภณฺภคฺคฺตฺ ๑ ๑” (รามเกรดี เล่มที่ 3 หน้า 14)

คุณธรรมที่เด่นที่สุดของพระราม คือการรักษาคำสัตย์ พระรามรักษาคำสัตย์ของพระ บาททสรดโดยการยอมเนรเทศตนเองออกจากเมืองอยุธยา 14 ปี ดังที่พระรามได้สอนพระภริตรให้ ยึดมั่นคำสัตย์ให้เหมือนพระบาททสรดว่า

...สาปะระบิตาสุสค กุญฺยปะระฉนบธ ๑ ปะหฺลฺลตฺบุชฺตคฺกุสสุ ๑ สฺลฺลสุรฺฐิตฺสោยสยฺมฺมูติ ๑
มฺมุชเฐียยคาคาสฺ ๑ ปะระสุรฺบสุณฺนฺนุชฺฐา ๑ เบ็ชชสោยมาณฺญฺมฺมฺมฺม ๑ บฺชฺปะระสสุทฺยา ๑
สฺมฺมุชปะระฉนคสรบตี ๑ ฐฺรตฺวิชฺชฺรคณฺนฺนุชฺฐา ๑ ยณฺณณณณณณ ๑ สสรสฺริณฺนุชฺฐา ๑ ฐฺริชฺชบฺชฺช ๑
นุชฺฐา ๑ ปะระวิบิตา ๑ เสายสสุทฺตฺมิปะระบฺณณ ๑

..อันพระบิดาสุดคต กษัยพระชนม์เหตุ พระองค์ไม่ทิ้งคำสัตย์ ฯ ทรงจะให้เจ้าเสวยสมบัติ เหตุใดเลยเจ้าซัด พระสุรบัณฑุรปฏิญญา ฯ ถ้าพี่เสวยราชย์ก่อนเจ้า ทั้งพระสัตยา สมเด็จพระชนกนรบดี ฯ จงเจ้ากลับครองซึ่งบุรี มณฑลธานี นครศรีไอยุยา ฯ ให้คงบัณฑุรปฏิญญา พระวรบิดา ตามสัตยธรรมพระประสงศ์ ฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 83)

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นมนุษย์ของพระราม ทำให้พระรามขาดสติตามอารมณ์ที่ปฤชณทั่วไปมี เช่น เมื่อได้รับข่าวการสวรรคตของพระบาททสรถ พระรามถึงกับสิ้นสติในทันที หรือเมื่อพระรามรู้ว่าสีดาหาย กวีได้บรรยายความโทมน์สอย่างสาหัสของพระราม ว่า “เสลดสลับประหฐานใส่ กุญฺช้ประยาธิชัยรุตต์ตอ่ตอ่ กิณณชยาชยล่ฉวยประเนตร้ฉาก ก็บงร่ไถ่ฉ่ฉ่เตตตอ่ทอ่ กำแปล เสด็จสดับพระอนุชอย ในพระหฤทัยอ่อนล้าเจ็บแสบ พลันขจายเห็นแต่ไกลพระเนตรซึ่งธรา ก็ไหลรินซึ่งมากมาย ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 23 -24)

ต่อมาภายหลัง เมื่อได้พบกับหนุมานผู้ซึ่งจะทำหน้าที่ส่งข่าวถึงสีดา พระรามก็เก็บอารมณ์ไว้ไม่อยู่ “..ประเบ็ กประธิล ภาคั หมูล ภาชู ธิยธิรุกอญูล ฑาวิษุ ประภาฉ์เเตติ ฯ ประเนตร้ฎูตฎุ่ยอ่ามฮี ฐาฐภาฉ์กรุฑิ ก็ฉ่าต้อ่อ่าฉ์ฉิยล่ ฯ อังเธิษประภากรุธิมิล ษุฉ์ชฎูเตตตอ่บุณิ สรชฎูตตกฐาไฉ่ ฯ กำแปล พระเบิกพระโอยฐู้ฉั่นตัน หฤทัยสะอึกสะอื้น เป็นห่วงพระราชเทวี ฯ พระเนตรเอิบอาบทั้งสองข้าง อายราชกระบี่ ก็เซ็ดไม่ทันให้เห็น ฯ พยายามฝืนพระพักตร์นิรมล จุจจันทร์เต็มดวงปฐณมี ปลอดโปร่งก่อนเมฆสคไส ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 12)

นอกจากนี้ ผู้อ่านจะรับรู้ถึงความเสียใจและโกรธแค้นอย่างรุนแรงของพระราม เมื่อพระราม คิดว่าพระลกษมณ์ ผู้เป็นน้องที่ภักดีของพระองค์ต้องตายในสงคราม พระรามจึงประกาศว่าจะตายตามไปด้วย ว่า

...ณฺรูเนภษบรชษฎูภา ฐริสช่อฐฎูภา สุกาตคัษิหฏูโใส ฯ ณฺรูเนชฐิฉิเสสฎูกรุ หฏูญูร้ฉูฉ่
 ฉฐาตต ฆสุมรนาเนาฬษุภา ฯ หฏูญูร้รคากัศคัช่เชตตอ่ฉา เตริคัณคัศ์เบ็ยฉนภา หฏูเจาฉเช็ชเเฮฉ่
 ฆาคาส ฯ ฐิฉะรวิทฎูตตบุฉฐาวัส ฐิฉาตตวิฉาส ฉฐาคัชษะษคัฉล่บรช์ฉติ ฯ ษุยคัณคัศ์
 หฏูคัศ์สรวี ฉะฉเฮาสุคัสรวี สคร้ช่อตตยฎูภา ฯ ฐิฉิฉฉล่ประยาธา ฉะษหฏูเนฉฉ ฉา
 กัษิยฉิวิทสฎูณฏูเบ็ย ฯ คัษิฉิฉฉิฉล่ฉะย ฆษุหฏูฉล่ฉะย ประหธิรฎูกรุคัศล่แบง ฯ...

ธนูนี้รามบรมสุรา ไฉนยิ่งฤทธา นุภาพก็ให้ข้าเอย ฯ ธนูนี้ฤทธิเลิศไกร ข้าจะแผลง
ผลาญที่ อสุรอันอยู่ลงกา ฯ ข้าจะหาถือหักออกเป็น สองท่อนแล้วนา ข้าทิ้งขึ้นไปบน
อากาศ ฯ ให้ไหม้ภควัฒพรหมสุทธาวาส ให้ลาญวินาศ ตกลงมาถึงปถพี ฯ อีกหนึ่งท่อน
ข้าถือแกว่ง โยนทิ้งไปเมืองศรี นครแห่งไอยุทธยา ฯ ให้รู้ถึงพระมารดา รู้เหตุข้านี้มา ว่า
กษัยชีวิตสูญแล้ว ฯ ไม่ให้สงสัยจนเลย ตัวข้าถึงฝั่ง พระมฤตยูกาลันัน ฯ” (รามเกรดี
เล่มที่ 9 หน้า 45 -46)

อารมณ์ปुरुชนของพระราม มิได้เป็นข้อค้อยของตัวละคร แต่กลับเป็นเสน่ห์ที่ทำให้ผู้อ่าน
ผูกพันกับตัวละครที่มีได้มีแต่ภาพลักษณ์อุดมคติเฉพาะในทางที่งดงาม เก่งกล้า กรุณาและเสียสละ
เท่านั้น ภาพลักษณ์ของพระราม จึงไม่ได้มีเพียงมิติเดียว (Flat character) ในด้านที่เป็นเทพ แต่มี
ภาพที่ช่วยทำให้ผู้อ่านรู้สึกประทับใจกับภาพลักษณ์พระราม ที่เป็นตัวละครที่มีจิตใจเช่นมนุษย์ทั่วไป
ไปสู่ผู้จักรัก โกรธ และ เสียใจ

การที่พระรามมีสถานภาพเป็นนารายณ์อวตาร พระโพธิสัตว์ พระจักรพรรดิ และปुरुชน
ผสมผสานในตัวของพระรามอย่างแยกไม่ออก นับว่าเป็นลักษณะเด่นของเรื่องรามเกรดี ทั้งนี้สถาน
ภาพของความเป็นนารายณ์อวตาร และพระโพธิสัตว์ จะมีความเด่นชัดมากที่สุด เช่น เมื่อพระราม
ต้องการการบัพติศนา พระองค์ก็จะอ้างถึงความเป็นนารายณ์อวตาร และเมื่อพระองค์แสดงบารมีใน
ทางให้เกิดฤทธิ์หรือความเมตตากรุณา ก็ จะได้รับการอ้างถึงว่าเป็นพระโพธิสัตว์ ขณะที่ในเวลาทีก็
อ้างถึงพระรามในสถานภาพของจักรพรรดิหรือปुरुชนก็จะได้รับยกย่องว่าเป็นนารายณ์อวตารและ
พระโพธิสัตว์ผสมผสานอยู่ด้วย

นางสีดา : (นางสีตา)

ในรามเกรดี กล่าวถึงกำเนิดนางสีดาเพียงว่าพระบาทชนกพบนางอยู่บนดอกบัวริมฝั่ง
ยมนา ต่างจากในรามายณะของวาลมิกิ พระบาทชนกพบสีดาจากการไถแปรดิน อย่างไรก็ตาม นาง
ยังคงได้ชื่อสีดา ตามเหตุของการไปพบเนื่องในโอกาสที่พระบาทชนกไปทำพิธีไถแปรดิน ดังบท
ประพันธ์ว่า “ตฤติสาอสุคติตี ผู้มุขยลฺลี บรูเขยาดังสูริไพบรุตสุตา เสฏฐะเชษฐิห -
ภิสเสกบรูคชสาธาฯ เฉวยเบฤคเหทภณีสิตา บิรสุฐิสเสภา ฐูตบุนิประตฺรฐูชราตฺรชราตฺรฯ คำแปล ละ
วิสาขศุกคิตี ประชุมมุขมนตรี ประโยชน์จะไถพสุธาเสด็จทรงให้อ- ภิชกประกอบนามา ฯ

ผู้วิจัยพบว่ากวีเขมรให้ความสำคัญกับนางสีดาควบคู่กับพระราม ในฐานะที่พระรามคือจักรพรรดิ นางสีดาก็คือนางแก้ว ในขณะที่อิทธิพลจากรamayanaและรามายันัมทำให้กวีเขมรยังคงความคิดเดิมจากคคิพราหณ์จึงเรียกนางสีดาว่าเป็นพระภควดี แต่ด้วยคติทางพุทธศาสนาของกวีเขมร กวีจึงเรียกนางสีดาในฐานะเป็นมเหสีพระโพธิสัตว์ด้วยเช่นกัน

นางสีดาในเรื่องรามเกียรติ์ มี 4 สถานภาพ ได้แก่

- (1) นางสีดาคือพระภควดี
- (2) นางสีดาคือมเหสีพระโพธิสัตว์
- (3) นางสีดาคือนางแก้ว
- (4) นางสีดาคือมณุษย์ปุถุชน

(1) นางสีดาคือพระภควดี

การที่กวีใช้คำอ้อมค้อม (Periphrasis) เรียกนางสีดาว่าสมเด็จภควดี (ภควดี) สะท้อนให้เห็นอิทธิพลจากคคิพราหณ์ ดังเช่นที่กรุงราชนครกล่าวกับนางสีดาว่า“..โบทเมษีมาสธูญ รุขบทูญฉับวิเฮอะเถตธำณสิกร หบุมรคตฺตฺนีสฺสูติสฺรี ฯ ตุมฺหาคธฺรฺวฺตฺเรูปฺสฺราប់ รุขเมษเบสสิ หตฺตฺนฺสฺนสฺนสฺยสฺยภคฺตฺตี ปีเฮอร์อินชฺบรชฺ ๑ คำแปล ...โอแม่ผู้มีโฉม รุ่งคางมอันบวร ทั้งเทพและนิกร อปสรกัญญาซึ่งสาวสวรรค์ ฯ ไม่อาจจะเทียบเท่า โฉมแม่มเหสี ข้าคิดไปว่านางเป็นอุมภควดี สวามีกริวโกธรเนรเทศ ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 2)

(2) นางสีดาคือมเหสีพระโพธิสัตว์

นางสีดาได้แสดงความซื่อสัตย์ต่อพระรามด้วยการออกเดินป่าพร้อมพระราม พระรามได้สรรเสริญนางสีดาว่า “เมหาคธฺรฺวฺตฺเรูปฺสฺราប់ เฉียรเฆยธฺรฺวฺตฺรฺนฺช คสิญฺสฺนสฺนสฺนสฺยสฺยภคฺตฺตี ๑ คำแปล แม่อาจเสาะแสวงตามพี่ เดินตามด้วยครรถอง อัครมเหสีสรรเพชญโพธิญาณ ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 6) ซึ่งเหตุการณ์ตอนนี้เทียบได้กับมหาวงศ์นครชาดก เมื่อพระเวสสันดรถูกเนรเทศออกจากเมืองและบำเพ็ญทานบารมีเพื่อบรรลุปโพธิญาณ พระมัทรีก็ได้อยู่ดูแลปฏิบัติพระสวามีด้วยความซื่อสัตย์ กวีใช้คำเรียกนางสีดาว่าอัครมเหสีของพระสรรเพชญ หรือ กนฺไซ (คสิญฺ) ในการสะท้อนความคิดเรื่องนี้

(3) สีดาคือนางแก้ว

ด้วยคุณสมบัติที่ซื่อตรงต่อสามี ดังตัวอย่างที่เสนอมมาแล้ว กวีใช้คำฉายานาม (Epithet) เรียกนางสีดาว่านางแก้วตลอดทั้งเรื่อง ได้แก่ สีดาร์ตน์ (สีตารัตน์) เทวีศรีรัตน์ (เจติสรีรัตน์)

หนุมน ไพรยไพบมะม่วงลงมา พระลกษุณณ์ ก็โกรธทันที ดังที่ว่า ... “เสือดะเฏรวะเฏฐะโฏเฐณะสา
ธาบंसะวัณฐัณฐา นูว์เฒ็ญเญะณัณฐัณฐั ๑ กำแปล ทรวงกริ้วโกรธขึง จับศรศักคี้คม จะแผลงด้วยราชขึง
กระบี่ ๑” (รามเกรดี เล่มที่ 5 หน้า 6)

ความโกรธของพระลกษุณณ์ ล้วนมีสาเหตุมาจากความจงรักภักดีที่พระองค์มีต่อพระ
รามทั้งสิ้น ความภักดีของพระลกษุณณ์ที่มีต่อพระราม แสดงออกด้วยการรับใช้ทั้งกายใจ เช่น
พระลกษุณณ์ ไม่ยอมหลับคอยเฝ้าอารักขาพระรามและนางสีดาด้วยความภักดี จนนางนิทราสงสาร
เข้าสะกดให้พระลกษุณณ์หลับ พระลกษุณณ์จึงเรียกนางนิทราเทวีมาให้พรไม่ให้คนง่วงและหิว
ตลอด 14 ปีเพื่อจะได้ดูแลพระรามตลอดเวลา พระลกษุณณ์ปวารณาตัวเป็นผู้รับใช้พระราม ด้วย
ความภักดี ดังว่า ... “อุปัชฌายะนุชฌายะมูชฌายะ เฒ็ญเฒ็ญะตุปฏฐายะ ตุปฏฐายะณัณฐัณฐั ๑ กำแปล หม่อมฉันเป็น
บุรุษฉกรรจ์หนึ่ง ทำเช่นนี้ไม่ลำบาก ไม่พอปรารณาภักดี ๑” (รามเกรดี เล่มที่ 2 หน้า 21)

ในเวลาทำศึกกับฝ่ายลงกา พระลกษุณณ์ เป็นกำลังสำคัญของพระราม พระองค์ออก
ศึกสู้กับฝ่ายยักษ์ครั้งสำคัญๆหลายครั้ง เช่น ต่อสู้กับกุมภกรัณณ์ ต่อสู้กับอินทรชิตจน
ทำให้พระลกษุณณ์ ได้รับบาดเจ็บสาหัส และพระรามถึงกับรำพันถึงความจงรักภักดีของพระ
ลกษุณณ์ ว่า ..

มหาวทथยาลัยศิลาปากกร สงวนลัษลัษิทธิ

ธัณฐิณฐุณณ์เค็ชฌะเปฐณัณฐั สบะบุรุษะณัณฐาณัณฐั เปรุเส็ริศตถะณัณฐา ๑ ชะชัณฐะนัณฐะเส็ริศ
นัณฐะนัณฐะชะชัณฐะ เปรุเส็ริศัณฐะนัณฐะ ๑ ตัณฐะนัณฐะนัณฐะนัณฐะ นัณฐะนัณฐะนัณฐะนัณฐะ
นัณฐะนัณฐะนัณฐะนัณฐะ นัณฐะนัณฐะนัณฐะนัณฐะ นัณฐะนัณฐะนัณฐะนัณฐะ ๑ ตัณฐะนัณฐะ
นัณฐะนัณฐะนัณฐะนัณฐะ ๑

ว่าไอ้ลกษุณณ์เอชซึ่งประธาน สัปบุรุษมีญาณ ประเสริฐไม่มีคณา ๑ ฟ้าได้เจ้าจุ
เนตรา คังเปลือกตารักษา แก้วดาไม่ให้มัวหมอง ๑ ไม่ให้ปฏีกุลด้วยละออง ธูลีทรายผอง
เจ็บสะกิดเข้าได้ ๑ หนึ่งนั่นอันตัวที่มี เจ้าคุจวิญญาณ ก็ติดตามด้วยรูปกาย ๑ ไม่เคยคลาด
คลายออกไกล ถ้าแม่นเจ้าอินทราย อันเขษฐาเจ้าไม่มีชีวิตอยู่เลย ๑

(รามเกรดี เล่มที่ 9 หน้า 43 - 44)

พระรามสรรเสริญพระลกษุณณ์ ที่ติดตามรับใช้พระองค์ คือทำหน้าที่คอยป้องกันอันตราย
ให้พระรามเหมือนเปลือกดาที่ระวังไม่ให้ฝุ่นผงเข้าตา และมีความภักดีติดตามพระรามไม่คลาดคลา
เหมือนวิญญาณที่ติดตามร่างกาย

พระพรหม (ประตฺต)

พระพรหมเป็นเทพหนึ่งในเก้าองค์ที่มาร่วมประลองยศศรด้วย พระองค์เป็นผู้ให้อาวุธ ทั้งแก่ฝ่ายพระราม และฝ่ายกรุงราพณ์ อาวุธนั้นได้แก่ ศรพรหมมาศ ศรนาคบาศ และหอก โมงขสัคติ เมื่อพวกยักษ์ต้องการอาวุธ หรือเสกมนต์ พวกยักษ์ก็จะทำพิธีขอจากพระพรหม ดังที่ ว่า “...ณัษเฑษเยณณัฎฐาณตฺรตฺต... คำแปล...ชุบโหมเข้าสมาธิขัญชพรพรหม...” (รามเกรดี เล่มที่ 3 หน้า 26) ทั้งนี้เพราะมีกล่าวไว้ในเรื่องรามเกรดี เช่นเดียวกับในรามายณะของวาลมีกีว่าเมือง ลังกาสืบสายมาจากพระพรหม

กวีแสดงให้เห็นว่าภาพลักษณ์ของพระพรหมในเรื่องรามเกรดี ค้อยกว่าพระอิศวร และพระนารายณ์ นอกจากนี้ พระพรหมยังแสดงความเกรงกลัวอำนาจของทั้งพระอิศวรและพระ ราม อีกด้วย ตัวอย่างเช่น ตอนที่พระอิศวรตัดสินใจว่าเป็นความผิดของพระพรหมที่ให้ศรนาคบาศ แก่อินทรชิต ซึ่งอินทรชิตใช้ศรยิงมัดพระลกษมณ์ พระพรหมหวาดกลัวว่าจะถูกศรพระราม ทำลาย จึงได้รับแก้ไขปัญหา ดังว่า “กิริฎาตฺระตฺรตฺตตฺตติยาส ตฺระสสุรณัฎฐาณบธฺมฺม บธฺมาณบิคัณทิต ๑ ฐิตฺตฺตตฺตตฺตตฺตตฺตตฺต ตฺรตฺตทังคัณทิต ก็ตฺถุณัฎฐบฺบหฺนฺนา ๑ ตฺรตฺตตฺตตฺตตฺตตฺตตฺต สุธยตฺตตฺตตฺตตฺต เธอณัฎฐตฺรทษเณตฺตตฺต ๑ คำแปล กษิณณันพระพรหมได้ข่าว พระอิศวรซึ่งประธาน บัณชุรบันว่าด้วยความสัง ๑ เพราะพรหมให้อาวุธอินทรชิต พรหมตกตะลึงกลัว ก็สั่นไปทั่วทั้ง ตัว ๑ พรหมเห็นเหาะยังครุฑา ขอครุฑาตรา ไปช่วยพระรามเทพสูงส่ง ๑” (รามเกรดี เล่มที่ 9 หน้า 50)

นอกจากนี้แล้ว ตอนที่อินทรชิตแฝงเมฆ พระพรหม พระอินทร และเหล่าเทวดาก็ ช่วยให้พระลกษมณ์ มองเห็นตัวอินทรชิตดังที่ว่า... “สสนัณตฺรตฺตตฺตตฺตตฺตตฺต ติณณทฺรทฺรตฺตตฺต ตฺตติคตฺตติณนาคา ๑ สฺไรชสฺรทบฺบสฺรทบฺบตฺรทคฺคฺคา อังคิณทภณณ สฺรุตตตตตตตตตตตต ๑ ยณณัณณตฺรตฺตตตตตตตต สฺรทบฺบสฺรทบฺบตฺรทคฺคฺคา สฺรทบฺบสฺรทบฺบตฺรทคฺคฺคา สฺรทบฺบสฺรทบฺบตฺรทคฺคฺคา ๑ คำแปล เหล่าเทพอินทรพรหมอวยชัย สององค์ กษัตริย์ยิ่งใหญ่ พันลึกพันลือโลกา ๑ เสร็จแล้วพรมน้ำพระพิศตรา ทั้งสองราชา กับพลวานรสว่างไส ๑ เห็นองค์อินทรชิตอย่างปลอดโปร่ง แอบท้องฟ้าด้วยสว่าง อำนาจพระลกษมณ์ ทั้งสิ้น ๑” (รามเกรดี เล่มที่ 10 หน้า 8)

พระอินทร (ตฺระสฺส)

พระอินทร เป็นเทพหนึ่งในเก้าองค์ที่มาร่วมประลองยศศรด้วย ในตอนศึกทูลิ เทวดา อ้างว่ากรุงพาลีเป็นลูกพระอินทร แต่ในตอนที่กรุงพาลีตายและพระอินทร มารับศพไปสวรรค์ก็ไม่ได้แสดงว่ากรุงพาลีเป็นลูกแต่อย่างใด แสดงให้เห็นว่ารามเกรดี ตอนที่กล่าวถึงพระอินทร ในบาง ตอนน่าจะเป็นสำนวนของกวีคนละคนกันแต่ง ในตอนรับศพกรุงพาลีขึ้นสวรรค์ กวีแต่งให้พระ

สุครีพ(สุครีต)

สุครีพเป็นน้องกรุงพาลี ในรามเกียรติ์ ไม่มีการกล่าวถึงประวัติว่าเป็นลูกใคร สุครีพถูกกรุงพาลีจับไล่จึงหนีไปอยู่กับหนุมานซึ่งเป็นหลาน ต่อมาด้วยความช่วยเหลือของพระราม ทำให้ได้เป็นราชาวานรแห่งเมืองขาสจันแทนกรุงพาลี ภาพลักษณ์ของสุครีพเป็นผู้ที่จงรักภักดีต่อพระราม ดังเช่นการทูลเฝ้าพระราม ไว้บนศีรษะตน ว่า... “ทูลเกล้าฯสุครีตเฝ้าทูลฯ ยศยศฉิบวร สเยศยศ เณรสิริสา ฯ คำแปล กษิณะนั้นสุครีพยินดี เอาบาทซึ่งบวร สมเด็จพระเจ้าบนสิริสา ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 20) ในเรื่องรามเกียรติ์ ถือว่าสุครีพเป็นตัวละครฝ่ายสนับสนุนที่สำคัญเพราะได้พาพลวานรเข้ามาสวามิภักดิ์พระราม

พิเพก (พิเพก)

พิเพกเป็นน้องกรุงราพณ์ กวีแนะนำตัวละครว่า “พิเพกประดุจประทุษกรู ไรเอญ์ฉิถิ ฤทธิ วิญญาไสเนกวิธู ฯ คำแปล พิเพกปราดเปรื่องประจักษ์ แท้เที่ยงพิพย์จักขุ วิญญาณแห่งท่านวิธู ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 8 หน้า 2) และนางมณโฑทศิรียกย่องความสามารถของพิเพกว่า “...ชติสุเหี้ยพิเพกเนะมิธฆาย เระธบ์สิณญสหาย ฤทศบ์ชบสลาสุธา ฯ ฮายเอญ์ ฉุตภบ์ชบยา... คำแปล ...บพิตรเอยพิเพกนี้ไม่ง่าย ฐับชิลปะหลาย ปรากฏประกอบศาสตรา ฯ ทายเที่ยงจับไว้มหิมา...” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 8 หน้า 13) เมื่อพิเพกมาอยู่กับพระราม ก็ได้ช่วยพระรามแก้ปัญหาหลายประการ เช่น แนะนำให้พระรามรู้ว่ายักษ์ที่มาสู้รบเป็นใคร มีความสามารถอย่างไร เมื่อพระลักษมณ์ได้รับบาดเจ็บ พิเพกก็เป็นผู้บอกวิธีแก้ไขแก่พระราม

พิเพกถูกกุมภการณกำหนดว่าพิเพกทรยศพี่ที่เป็นเหมือนพ่อ ดังว่า “..ธาตยคณา สรุโร สึงหูกดาบช ฯ หูกเสฎีประณัสคตบาทง ฤทธิธชง เหาสาธุเฮาสวิธุดาธ ฯ หูกดาตสุมรฐ์ประธาธ เมชตธาตยบทน ปรยาณปรยาธเนสธา ฯ คำแปล ...อันน้องมาเป็น ศักรูกับผู้เป็นที่ ฯ ผู้เสมอพระชนกเจ้าเอย ไมควรน้องผูก โทษานูโทษกลับเอย ฯ ท่านเป็นผู้เป็นใหญ่ซึ่งประธาธ เหตุใดเจ้าอาจหาญประมาทเชษฐา ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 9 หน้า 10) จากการปฏิบัติคนที่แตกต่างกันระหว่างตัวละครพิเพกและกุมภการณ แสดงว่าพิเพกและกุมภการณยึดปรัชญาต่างกัน กุมภการณถือญาติเป็นสิ่งสำคัญ แต่พิเพกถือความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ จึงกล้าบอกให้กรุงราพณ์คืนนางสีดาให้พระราม แม้รู้ว่าอาจมีโทษถึงตายเพราะทำให้กรุงราพณ์โกรธที่พูดไม่ถูกใจ

นกขตายุ (นคตายุ)

นกขตายุปรากฏตัวในตอนศึกถ้ำกรุงราพณ์ลักพา ตัวละครแนะนำตนเองว่าเป็นเพื่อนกับพระบาททศรธ ในรามเกียรติ์ ต่างจากรamayณะของวาลมิกิว่านกขตายุพบพระราม พระลักษมณ์

และนางสีดาก่อนหน้านี้แล้ว นกขตายุอาสาช่วยคุณนางสีดาให้ ในรามเกียรติ์ นกขตายุสามารถต่อสู้กับกรุงราชน์ได้ แต่มาเสียทีเพราะถูกขว้างด้วยแหวนของนางสีดา กวีใช้คำอ้อมค้อม (Periphrasis) เรียกนกขตายุว่ากรุงครุฑ (กรุงครุฑ) แสดงว่ากวีเข้าใจว่าเผ่าพงศ์ของนกขตายุเป็นครุฑ

บทบาทของตัวละครฝ่ายสนับสนุนตัวละครเอกในเรื่องอาจมีบทบาทในการช่วยเหลือและสนับสนุนอุทยานภาพของพระราม แต่คุณสมบัติที่เด่นชัดของตัวละครฝ่ายสนับสนุนทุกตัวคือมีความจงรักภักดีต่อพระราม

2.1.3 บทบาทตัวละครฝ่ายปรีกษ์

ตัวละครฝ่ายปรีกษ์หมายถึงตัวละครที่มีบทบาทสำคัญต่อโครงเรื่องและการดำเนินเรื่อง ทำให้เกิดความขัดแย้ง และเป็นผู้สร้างปัญหาให้กับพระราม ตัวละครฝ่ายปรีกษ์ที่สำคัญ มีดังนี้

กรุงราชน์ (กรุงกบฏ)

กรุงราชน์ เป็นยักษ์เจ้าเมืองลงกา สืบเชื้อสายจากพระพรหม ดังที่ตัวละครคือกรุงราชน์ แนะนำตนเองว่า “...เจ้าบุญฤทธิ์บุญดีไกร... คำแปล ...เป็นวงศ์พระพรหมใหญ่ไกร...” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 9 หน้า 68) ในรามเกียรติ์ กวีไม่ได้บอกกำเนิดของกรุงราชน์โดยตรง แต่ผ่านคำพูดของพระรามว่ากรุงราชน์รบกวนโลกและสวรรค์ ทำให้พระนารายณ์ต้องอวตารมาเป็นพระรามเพื่อมาปราบกรุงราชน์

รูปร่างหน้าตาของกรุงราชน์ ไม่ได้มีการบรรยายชัดเจน กวีอาจจะเห็นว่าคนอ่านรู้จักรูปร่างลักษณะของกรุงราชน์ดีอยู่แล้ว การพรรณนาภาพกรุงราชน์มีกล่าวอยู่ตอนเดียว คือตอนกรุงราชน์ลักพาตัวนางสีดาว่า

กฤษณะหิษอบุรุษย์ กฤษณะหิษอบุรุษย์ บรูษณะหิษอบุรุษย์ บรูษณะหิษอบุรุษย์ ๑ กฤษณะหิษอบุรุษย์
 ๑ กฤษณะหิษอบุรุษย์ ๑ กฤษณะหิษอบุรุษย์ ๑ กฤษณะหิษอบุรุษย์ ๑ กฤษณะหิษอบุรุษย์ ๑
 ๑ กฤษณะหิษอบุรุษย์ ๑ กฤษณะหิษอบุรุษย์ ๑ กฤษณะหิษอบุรุษย์ ๑ กฤษณะหิษอบุรุษย์ ๑

ชัณษาขันธบูสอุสกุริฏฐ ๙ คำแปล สาเหตุเรื่องนี้เพราะว่า นางสุรปนา หน้ามีดอกใด้บุรุษคิด
ธรรมเนียม ๙” (รามเกรดี เล่มที่ 8 หน้า 69) พระลกสมณ์โมโหจึงตัดมือและโกนผมนาง นาง
สุรปนาเจ็บแค้นกลับมาของกรุงราชธานีให้อยากใด้นางสีดา นางจึงเป็นตัวละครสำคัญที่เป็นชนวน
ให้เกิดการลักพา ดังที่กุ่มภการณใด้วิจารณ์ว่า ...“สาฎะเนรุยบรชตติฐ ฆคชเบสสิศัสสิธาไธเฉย
ตทกฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ... คำแปล อันพระเชษฐาบรมบพิตรเอามเหสี
คือสีดาเอย ตามคำสุรปนา เหตุบรรลัษพิภพเพราะคำสตรี ๙” (รามเกรดี เล่มที่ 8 หน้า 4 -5)

นางไภเกสี (สาธโกเกสิ)

ไภเกสีเป็นมเหสีคนหนึ่งของพระบาททสรด ในเรื่องรามเกรดี นางไภเกสีทวงสัญญาที่
ว่าขอให้พระบาททสรดจะขกราชบัลลังก์ใ้แก่พระภริต ส่วนพระราม พระลกสมณ์ ให้ออกป้า
บวช 14 ปี

นางไภเกสีเป็นตัวละครสำคัญที่ให้เกิดจุดขัดแย้งของเหตุการณ์ (Conflict) การ
กระทำของนางที่ขอราชสมบัติใ้ลูกตนเองและเนรเทศลูกเลี้ยง เกิดมาจากจิตริษยาของนางเอง ดัง
บทรบรยายว่า ...“ณสาธโกเกสิณภ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ธิฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ธิฐฐฐฐฐฐฐฐฐ
เอธิษฐฐฐ ฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ธิฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ธิฐฐฐฐฐฐฐฐ ธิฐฐฐฐฐฐฐฐ
คำแปล ส่วนนางไภเกสีนา เหตุจิตริษยา ธิฐฐฐฐฐฐฐฐจถึอมนั ๙ ไม่ชอบเจตนาไม่สดับ
โกทรทฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ธิฐฐฐฐฐฐฐฐ ธิฐฐฐฐฐฐฐฐ ธิฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ
ทำตามกราบทูลหม่อมจันนั้น ๙” (รามเกรดี เล่มที่ 1 หน้า 37 - 38) นางไภเกสีในเรื่องนี้จึงน่าเห็น
ใจน้อยกว่านางไภเกสีในรามายณะของวาลมีกั ซึ่งกระทำไปเพราะถูกนางค่อมชยุย เมื่อพระบาททสร
ดสวรรคต นางไภเกสีรู้ว่พระภริต จะไม่ยอมขึ้นครองราชย์ นางจึงปลอมสาสน์ว่ให้พระภริต
กลับมาร่วมงานปฐมาภิษกพระรามขึ้นเป็นกษัตริย์ พฤติกรรมหลอกหลวงเช่นนี้ตอกย้าใ้เห็นว่านาง
ไภเกสีมีใจชั่วร้ายอย่างไม่ควรใ้ให้อภัย

ไภเกสีเป็นตัวอย่างของหญิงที่ไม่ใ้ได้นำภัยมาสู่สามีและครอบครัว ดังที่พระภริต ว่า

..เบ็ชกษณษะฉาเทธิย ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ
ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ
ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ
ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ
ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ ษะลฐฐฐฐฐฐฐฐ

ถ้าเอานางนี้เป็นที่พึ่ง เหมือนเอาเศียรเกษ บนมพระมฤตยูนั้น ๆ หนึ่งบาปโบราณข้า
มอง ที่ข้ามารับ ภาระจับปฏิสนธิฯ ในครรภ์นางโกเกสี ผิดมารยาสตรี โกหกมุสาวาท
ยิ่งนักฯ ถ้าข้าเสวยราชย์เป็นกษัตริย์ นี้แล้วก็จะเสีย ประโยชน์เกิดความอันตรายฯ ส่วน
ศัตรูอีกนั้นดูถูก ไม่เกรงเพราะแม่ ทำให้แตกแยกด้วยวงศ์ตระกูลฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 49 - 50)

ภาพลักษณ์ของนางโกเกสีป็นตัวร้ายฝ่ายหญิง แต่เมื่อถึงบทที่นางโกเกสีปลอบพระ
ภริศร ซึ่งเสวราโศกจากการตายของพระบาททสรธ นางโกเกสีกลับใช้หลักธรรมปลอบโยนได้อย่าง
เป็นผู้เข้าใจชีวิต ดังที่ว่า “ชาติฉภภณณาส ชาติเกิดตาส ฌาภูชฌีรหญา ฯ ฌุโธษฌีรฌุชฌฌ
ฌาสฌทษฌฌ ฌาฌทึสฌทสฌบฌทฌ ฌำฌเปล ฌาฌชฌรฌมฌฌามี ฌาฌกเกิดได้ ฌ็นรฌบฌำฌเรฌ
องค้ ฌ ไม่พันเลชถึงชรา ฌกฌกฌมฌรฌฌา ฌมฌคฌวฌมสฌทสฌคฌวฌนฌัน ฌ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า
41 -42)

เหตุที่น่าเสียดของนางโกเกสีตอนนี้ขัดกับพฤติกรรมที่นางโกเกสีกระทำมา น่าจะเกิด
จากการที่กวีเป็นผู้มีศรัทธาทางพุทธศาสนาสูง จึงมักจะแทรกหลักธรรมตามโอกาสต่างๆ โดยไม่ค้ำ
นึ่งถึงพฤติกรรมตัวละคร

กุมภการณ (กุกุภกานิ)

กุมภการณเป็นจอมทัพสำคัญของลงกา มีหอกโมงขศักดิ์เป็นอาวุธที่พระ
พรหมประทานให้ไว้ กวีได้บรรยายไว้ว่ากุมภการณเป็นกษัตริย์ทรงธรรม จากคำพูดของตัวละคร
ทำให้เห็นนิสัยของตัวละครว่าเป็นผู้มีปัญญา เช่น กุมภการณตั้งคำถามถึงความถูกต้องที่พระราม
สังหารกรุงพาลี คำหนีพิเพกว่าพาพระรามข้ามมาลงกาเป็นการทรยศต่อพี่และเมืองลงกา คำหนี
กรุงราพณ์ ที่ไปลักพาภรรยาคนอื่น และคำหนีนางสุรปนขาที่เป็นผู้มายุงให้เกิดเรื่อง

กุมภการณเป็นผู้ที่จงรักภักดีต่อพี่และหน้าที่ของตน แม้รู้ว่าพระราม เป็นนารายณ์
อวตารไม่มีใครสู้ได้ แต่ก็ยอมออกไปสู้ ดังว่า “ติเชาะหฤทคาส์ทฺระหาฐา ทฺระธอธณัฎฐา ฌิภณัศสุรหฤ
โธ ฌ ฌษฌษุชฌหาฐาฌุทฺรโธ ฌุทฺรฌทฺรฌุทฺรวิสัย ฌาฌฎฺฐบฌุทฺรฌุทฺรฌุชฌฌกฌ ฌ คำแปล คือข้ามงม้นถือ
พระอาชญา พระบาทเชษฐา ฌิราชอสิวรช้ำเอช ฌ เสียได้อย่างไรอาชญาญกษัตริย์สูงส่ง เกรงนอกค้ว
วิสัย ในกฤชธรรมเนียมราชการฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 9 หน้า 9)

กุมภการณสามารถเอาชนะพระลกษุมนด้วยหอกโมงขศักดิ์ในครั้งแรกที่รบกัน แต่
ภายหลังกลับถูกพระลกษุมนสังหาร แม้ว่ากุมภการณจะเป็นตัวละครฝ่ายปรปักษ์ แต่พฤติกรรมของ
ตัวละครคนนี้ไม่ใช่ผู้ร้าย เพียงแต่กุมภการณถือหลักดำเนินชีวิตคนละแนวกับพิเพก กล่าวคือพิเพก
เลือกจะเข้ากับฝ่ายคุณธรรมตั้งแต่แรก ส่วนกุมภการณยอมเข้ากับฝ่ายญาติทั้งๆที่รู้ว่าผิด เพราะ

เข้าเมืองลงกา สีหอสุมารและสัปตลานครผู้มีหน้าที่เฝ้าฝั่งน้ำลงกา ตัวละครเหล่านี้มีบทบาทน้อยเป็นเพียงตัวละครฝ่ายปรปักษ์ที่เป็นตัวประกอบเท่านั้น

การที่กวีสร้างตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ให้มีบทบาทแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือตัวละครเอก ได้แก่ พระราม และนางสีดา ตัวละครฝ่ายสนับสนุนที่เป็นคนดี และตัวละครฝ่ายปรปักษ์ที่เป็นคนร้าย ก็เพื่อสั่งสอนผู้ชมว่าแม้ตัวละครเอกจะได้รับความทุกข์ยาก แต่ก็จะได้รับความช่วยเหลือจากคนดี ส่วนตัวละครฝ่ายปรปักษ์ที่เป็นคนร้ายจะประสบความพินาศในที่สุด และตัวละครฝ่ายดีจะได้รับผลกรรมดีตอบแทน จึงเป็นการสนับสนุนแนวคิดที่ว่ากรรมชนะอกรรมในที่สุด

นอกจากนี้ ตัวละครเหล่านี้ยังเป็นตัวแทนของคุณค่าต่างๆ ในอุดมคติที่กวีต้องการ เช่น พระราม เป็นลูกที่ดีและพี่ที่ดี นางสีดาเป็นภรรยาที่ดี พระลักษมณ์ และพระภริษทุเป็นน้องที่ดี กุชั่นและนกขคาฑูเป็นเพื่อนที่ดี หนุมานเป็นข้าทหารที่ดี พิเพกเป็นผู้มีใจเที่ยงธรรมยอมสละพี่น้องเพื่อความดี เป็นต้น

2.2 วิธีในการแนะนำตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์

ในเรื่องรามเกียรติ์ กวีไม่ได้ใช้วิธีการซับซ้อนในการแนะนำให้ผู้อ่านรู้จักตัวละคร กวีใช้วิธีการแนะนำตัวละคร 2 วิธีเป็นหลัก คือ กวีพรรณนาภาพและนิสัยของตัวละครโดยตรง และกวีไม่บรรยายโดยตรง แต่แนะนำตัวละครจากบทสนทนาของตัวละครอีกตัวหนึ่ง ดังนี้

2.2.1 กวีแนะนำภาพและนิสัยของตัวละครโดยตรง

กวีใช้การแนะนำให้ให้เห็นกายภาพของตัวละครโดยตรง เช่น การพรรณนาภาพของกรุงราชนครว่ามีหลายหน้า หลายมือ ดังนี้

...ศุภมฤตมุขบุรุษ บรมหฤตมุขบุรุษ ๑ ศุภมฤตมุขบุรุษ ๑
 สาสตรา หฤตมุขบุรุษ ๑ หฤตมุขบุรุษ ๑ ศุภมฤตมุขบุรุษ ๑
 ศุภมฤตมุขบุรุษ ๑ ศุภมฤตมุขบุรุษ ๑ ศุภมฤตมุขบุรุษ ๑
 ศุภมฤตมุขบุรุษ ๑ ศุภมฤตมุขบุรุษ ๑ ศุภมฤตมุขบุรุษ ๑..

...มากมุขอมิขุประดับ มากอร่ามสรรพ ประดับด้วยเครื่องยิ่งจำรัส ๑ มากแขนยี่สิบแต่ละ
 ทรงศาสตร์ อาวุธนั้นซึ่งจำรัส อาวุธนั้นซึ่งทั้งปวง ๑ มากเท้ายกเหยียบพสุธา มากอร่าม
 อารมณ์มากดีแฉงรัตน์ ๑ มากองค์อริก็ด้วยอาคม อธรรมอัสติย์ อนเนกอนาถเทวี ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 5)

3. วิธีการสร้างบรรยากาศในรามเกียรติ์

บรรยากาศหมายถึงอารมณ์และความรู้สึกประทับใจที่ผู้แต่งสร้างขึ้นในงานประพันธ์ โดยทั่วไปบรรยากาศของเรื่องจะสัมพันธ์กับสถานที่ เวลา ฤดูกาล และสภาพแวดล้อมต่างๆ สิ่งเหล่านี้จะช่วยกำหนดบรรยากาศแบบใดแบบหนึ่ง⁴⁵

บรรยายในเรื่องรามเกียรติ์ มีลักษณะเด่น 2 ประการ คือ

- 3.1 บรรยากาศเรื่องรามเกียรติ์ที่สะท้อนความรู้สึก
- 3.2 บรรยากาศเรื่องรามเกียรติ์ที่สะท้อนความเป็นเขมร

3.1 บรรยากาศเรื่องรามเกียรติ์ที่สะท้อนความรู้สึก

บรรยากาศในเรื่องรามเกียรติ์ มีบรรยากาศที่หลากหลายขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ในแต่ละตอน บรรยากาศที่เด่นๆ เช่น บรรยากาศของความวิจิตร ความศักดิ์สิทธิ์ การต่อสู้ ดังตัวอย่าง

บรรยากาศของความวิจิตร

ความวิจิตรเป็นบรรยากาศที่เสนอให้เห็นสิ่งสวยงามซึ่งกวีเน้นมากกว่าปกติ บรรยากาศของความวิจิตรนี้อยู่ในตอนที่ถูกพรรณาถึงป่า และเมือง ตอนที่เด่นในเรื่อง เช่น กวีพรรณนาปราสาทของเมืองลงกว่ามีความงามวิจิตร องค์ประกอบของตัวปราสาทประดับประดาด้วยเครื่องทอง แก้วและลายประดับกระจก อีกทั้งภาพของสาวชาววังที่งดงามราวนางฟ้าทำให้บรรยากาศในตอนนี้มีความงดงาม ดังนี้

... กัณฑ์ไฉไลยล้นสุวี ๑ ไกรโคชประหลาดประสาธสุวี สมถัสร์สุวี ฤทธิฤทธิไตรธนา ๑
 ฤทธิธมพรเสกสุวีฎก ญะบุญะภูษิตา ตาภุชเวียงสุวี ๑ ไฉนฤทธิธมพรเสกสุวี ฐาค์ฐะฐะฐะฐะ ฤทธิ
 กะทาค์บิชะฐะ ๑ สตุธมาบริธานะฐะฐะ ฤทธิฤทธิสุวี ฆะเสกฆะสุวี ๑ ฐะฐะฐะฐะฐะฐะ ๑
 ฐะฐะฐะฐะฐะ ฐะฐะฐะฐะ ๑

กำแพงสูงเห็นแข็งแรง แก้วแกมปราสาทศรี นพรัตน์รูจี รัตติวิจิตรรจนานา ๑ รุจิเรข
 อนกสุวรรณา จัตรีขงขวาลา ภารารุ่งเรืองรัสมิ ๑ แท่นทิพย์พิมานมาสมณี จตุถายเป็นคอก สลับ

⁴⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์อังกฤษ-ไทย, 44.

ในเรื่องนี้ กวีนิพนธ์พรรณนาสภาพธรรมชาติที่เป็นป่า ประกอบด้วยธรรมชาติและวิถีชีวิต ที่ปรากฏในประเทศเขมรเอง ทำให้เห็นถึงภูมิรัฐของกวีที่มีต่อธรรมชาติ บรรยากาศที่สะท้อนความเป็นเขมรอีกส่วนหนึ่งเป็นภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมรที่ปรากฏเด่นชัดในเรื่อง ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวละเอียดในบทที่ 5 เรื่องภาพสะท้อนวัฒนธรรม ในบทนี้จึงยกเพียงตัวอย่างที่แสดงถึงบรรยากาศในป่าที่แสดงความเป็นเขมรเท่านั้น เช่น

สภาพป่าที่แสดงความเป็นเขมร

กวีพรรณนาป่าที่มีลำธารน้ำผ่านหินมีพิกษา

อีถนบฏบฏส บสุภตีสสุรเสธา ภิษทฺฤตยธณายฉเสธา อีคฺชฺหฺสฺสธเชฐีษ ។
น้ำธารไหลผ่าน ลำพิกษด้วยเสลา พร่วงพรายกระเซ็นซึ่งโสภา น้ำคงคาที่สาดขึ้น ។

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 1)

การพรรณนาถึงลำธารที่มีน้ำไหลผ่าน เป็นเรื่องทั่วไปในบทละคร นวนิยาย แต่การพรรณนาถึงลำธารที่มีน้ำไหลผ่านหินลักษณะพิเศษที่ลำพิกษได้นั้น แสดงบรรยากาศเฉพาะของความเป็นเขมร ความเชื่อเรื่องหินลำพิกษนี้ยังคงมีในปัจจุบัน⁴⁶

สัตว์ป่าที่ปรากฏในบรรยากาศป่าของเขมรเป็นสัตว์ป่าที่พบเห็นทั่วไปในประเทศเขมร สัตว์ป่าที่กล่าวถึงมี เช่น กระรอก ชะนี ชะมด ลิง และสัตว์กลางคืน เช่น นกเค้าแมว นกฮูก นกแสก เขี้ยวแดง หมาจิ้งจอก หมาป่า เช่น

กัฏฺฐกัฏฺฐสฺสทฺฤตฺยทฺรฺกฺรฺบ สุรเษธสัฏเษสุธา เณตฺตณฺชเวเสธา ។
กระรอกจับเจ้าหมอบราบ กับชะนีชะมดลิง กระโดดเล่นบนกิ่งสาขา ។

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 1)

บฐีสฺสุรสัฏเฐเกที หามุทฺธิฏฺฐ โยชฺสฺรฺสฺสสุรโยชฺชเษธา ។ อังเษธสัฏเษสุธาสุธา
ไข่อัฏเฐสุธา หมฺมสุรสัฏเฐสุธา ។

บันลือสุรเสียงไปก็ นกเค้าแมว นกฮูก นกแสกกับเขี้ยวแดงมี ។ ทั้งชะนีชะมดสาว
สวาน หมาป่าเห่าระงม อนาคตด้วยเสียงนานา ។

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 50-51)

⁴⁶ จากการสัมภาษณ์ นาย อุต กากี อาจารย์สอนภาษาเขมรที่กรมยุทธศึกษาทหารบก พบว่าเขมรมีหินพิเศษที่เชื่อกันว่าสามารถลำพิกษได้ ถ้าต้องการลำพิกษก็ให้เอาหินชนิดนี้มาทำครกและนำสิ่งที่ต้องการลำพิกษตำในครกนี้ พิกษก็จะหายไป

นอกจากนี้ พืชพรรณในป่าที่สะท้อนความเป็นเขมร กล่าวคือ กวีพรรณนาถึงพันธุ์ไม้
ในป่าว่ามี มะพร้าว ส้ม กล้วย⁴⁷ บงเคา สรคม กุย กรลำง ดังนี้

ដូងស្លដុះល្អ បន្ទុះព្រះគុដិឆ្មើង រៀងរាយបិយល់ឆ្មើង គយរដៃគុដិបិដូកឆ្មាស់ ។ ក្រូចក្រោយ
បង្កោភ្លេវ ស្រគ់គុយក្រសាំងលាស់ ស្លឹកស្លោមដំក្រៃក្រាស់ ប្រកបនូវអម្រឹតដ៏ផល ។

มะพร้าวหมากขึ้นพัวพัน ประสมพระกุฎีเถลิง เรียงรายเมื่อขลขึ้น คอ่มือเก็บคละสลับ ។
ส้มกล้วยบงเคามะไฟ สรคมกุยกรลำงผลัด ใบแก่ที่หนาแน่น ประกอบด้วยอมฤตที่ผลา
ผล ។

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 1)

ต้นไม้ที่กรีกกล่าวถึงเป็นไม้ที่พบในทั่วไปในประเทศเขมร ได้แก่ มะพร้าว ต้นส้ม ต้น
มะไฟ และต้นไม้บางต้นที่น่าสนใจได้แก่ กล้วย เป็นไม้ใหญ่ประเภทหนึ่ง ลำต้นสูงโปร่ง ใบเหมือน
ใบลำควน⁴⁸ บงเคา ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง มีลูกกินได้⁴⁹ สรคม ชื่อต้นไม้ใหญ่ ลูกเล็กกลม มียาง
เหนียว เวลาสุกกินได้มีรสหวานเย็น⁵⁰ กุย ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ต้นเป็นเถา มีลูกกินได้ รสเปรี้ยวอม
หวาน⁵¹ กรลำง เป็นไม้ยืนต้นมีหนาม ลูก ใบ ดอกกินได้ ลูกเล็กกว่ามะขวิด⁵² พันธุ์ไม้ที่กวีพรรณนา
ในบทนี้เป็นพันธุ์ไม้ที่สะท้อนความเป็นธรรมชาติในป่าของเขมรได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างข้างต้นแสดงบรรยากาศของเรื่องรามเกียรติ์ ทั้งที่สะท้อนความรู้สึกและสะท้อน
ความเป็นเขมรสอดคล้องกับลักษณะของเรื่องที่เป็นบทละคร จึงต้องมีการสร้างบรรยากาศที่หลากหลาย
โดยเหตุที่รามเกียรติ์เป็นเรื่องประเภทมหากาพย์ การสร้างบรรยากาศของเรื่องนี้จึงเด่นที่ความ
วิจิตร ความศักดิ์สิทธิ์ และการต่อสู้ นอกจากนี้ ยังสะท้อนบรรยากาศความเป็นเขมรไว้ด้วย

⁴⁷ ชื่อต้นไม้ที่แปลเป็นไทยได้จะใช้ชื่อไทย เช่น ก្រូច แปลว่าส้มของไทย แต่ต้นไม้ที่ไม่มีตามของไทย
จะเขียนตามการถ่ายถอด เช่น กล้วย เป็นต้น

⁴⁸ ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ. វចនានុក្រមខ្មែរ ភាគទី 1-2, 85

⁴⁹ Ibid.,529.

⁵⁰ Ibid.,1465.

⁵¹ Ibid.,137.

⁵² Ibid.,98.

...อุระคาส์สุณฺณ เสเดณณโตถงฆฉัณฺณ ๑

...บ้างถือศาสนาคริสต์ เสโลหอกธงชัย๑ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 9 หน้า 31)

...คาส์ตุณฺณเสณณโตถงโฆณฺณ ๑

...ถือศาสนาคริสต์ เสลาหอกเขนขรรค์ ๑ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 9 หน้า 32)

เครื่องสูง

ในขบวนทัพจะประดับเครื่องสูงซึ่งเป็นของประดับเกียรติยศของกษัตริย์ หรือราชวงศ์ การประดับเครื่องสูงทำให้ขบวนทัพงดงาม เช่น

กึ่งทูลหกริษฺย ไร้ทวยร้เกียตถาสถัณฺณ ๑ ตวยสมรโสนธฺฐาณภยภัก ภารชธธิยธาสถ ติถิตฺรสุร
รัตนสุรณฺณ ๑ ฆฉฉัณฺณทฺฐภณณฉฉา อิตฺถฆฉฉัณฺณฉฉาหฺนุภณณทฺฐุชฺชวราษ๑ ๑

กลิ้งกลดอกริรม พัดโบกร้าเพยทั่วถึง๑ ไบหม่อนบังสุรย์เรียงราย ราชรถสายรัด วิจิตรด้วยรัตน
สุวรรณ๑ ธงชัยหัวราชราชา ทิพย์ธงชัยเป็น แหน่แหนหัวหน้าพร้อมสรรพ ๑

(รามเกียรติ์ เล่ม 2 หน้า 26)

ส่วนประกอบของเครื่องสูงจากบทประพันธ์ข้างต้นมีดังนี้ กลิ้งกลดเป็นร่มผ้าคันใหญ่ ใช้กันแดดฝน กวี่มักเรียกว่า “กลิ้งกลดมาศ” อาจเป็นลักษณะทำด้วยผ้าที่เป็นประกาย เช่นผ้าตาด หรือเยียรบับ กวี่จึงเปรียบแสงของกลิ้งกลดกับแสงอาทิตย์ อกริรมเป็นฉัตรทำด้วยผ้าปักทองขวาง พัดโบกเป็นพัดขนาดใหญ่ทำด้วยใบลานปิดทอง จามรหรือไบหม่อนเป็นพัดยอดแหลมสองลอน มีด้ามไม้ล้งรักปิดทอง บังสุรย์เป็นเครื่องบังแดดขนาดใหญ่ รูปไบโพมีด้าม ทำด้วยผ้าหักทองขวาง และธงทำด้วยผ้าปักหักทองขวางติดอยู่หัวราชรถ

ในการพรรณนาขบวนทัพ กวีจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับจัดกองทัพ พาหนะ อาวุธ และเครื่องสูง ความไพเราะอยู่ที่การพรรณนาให้เห็นความเป็นหมวดหมู่ของทหาร เครื่องอาวุธและเครื่องสูง

การพรรณนาฉากสงครามและชัยชนะ

การพรรณนาฉากสงครามและชัยชนะในเรื่องนี้มีอยู่หลายตอน ทั้งที่เป็นการรบของพระรามเอง และการรบระหว่างพลวานรกับพลยักษ์ ซึ่งแสดงให้เห็นความชิงชังของเรื่อง ดังเช่น

สัตว์ที่หากินกลางคืน

ขลุ่ยสุรสำตู่เอาก็ หมากุตธิญฺ ខ្មែងស្រាគន្ធវិខ្មែងខ្លោចមាន។ ទាំងទោចសំពោចស្វាស្វា
ផ្លែព្រៃព្រះស៊ាន អនេគន្ធវិស្តនាសា ។ ខ្យងហៀងច័ក្កចានជលិកា មុចុករកូមរា រោះវៃរុស្សរសេតសម។

บันถือสุรเสียงไปก็ นกเค้าแมวณกสุก นกแสบกับเหยี่ยวแดงมี ๆ ทั้งชะนีชะมนดถึงหมา หมา
ป่าเห่าระงม อเนกด้วยเสียงนานา ๆ หอยทากจักจั่นปลิง ผิ่งภุมรา เรไรคฺจสุรเสียงกัน ๆ
(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 50-51)

สัตว์มีพิษ

...เฮาเตสตีลยง่ง งาม์ไ้เบบงูวิฆนยสฤททาธ ។
...ถึงงูพิษยั้ง ทั้งตัวตะขาบและแมลงปองสัตว์ร้าย ។ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 59)

สัตว์ที่ชอบคอมและชอบกินเลือด

รុญเพษยรเมษนุวิธธ สฤศเนาตฐนุวิษยาธ មមុងនូវមុសស្រួយផង ។
แมลงวันตอมตัวเหลือบและอื่นๆ อีกรินและชีปะขาว แมลงหิวและเหลือบด้วย ។ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 59)

จากการวิเคราะห์วิธีพรรณนาธรรมชาติของกวีในเรื่องนี้ ทำให้เห็นว่ากวีนิยมพรรณนา
ธรรมชาติอย่างงดงาม โดยเรียบเรียงชื่อสัตว์และต้นไม้อย่างเป็นหมวดหมู่

การพรรณนาสภาพบุคคล

รามเกียรติ์ มีลักษณะเด่นในการพรรณนาสภาพบุคคล ทั้งเพื่อชมความงามของตัวละคร
และแนะนำตัวละคร เช่น

ตัวอย่างการพรรณนาภาพสาวงามในปราสาทกรุงราชน

ຂຽວຜູ້ຕັກກູນບຶບໄຮງ ຂຽວສິດສະຕັດ ທີ່ເສຍຖັກສິງຄິນຍາສຸວັນດີ ។ ມາດາກສກຕັກຕັ້ງ ດີເຫຼີຍຽເກາໂອດູ
ເອເອສເອອູຍສວ່ ສຽ 1 ຂຽວເອສຂຽເອີໄສຽຝີ ສຽບໍ່ສຽວບຽຍບຽຍີ ທຽສຍທຽສຍສຽຽຽ
ເອທຽຍໄຍວ່ເຕີຍສກູ ສິງຄິນຍາ ຕູເຫຼີຍຕູເຕູຍເຕູເຫຼີ ຂຽສຍຝັງຂຽວເຕູເຕູ ເອັງເອັງເຜາສຽ
ຽຽຍຽຍຽສຽຍຽ 1 ຜູ້ວ່ເຕເຕູເຕູເຕູຽຍຽ ທູດູລສາຍສຽຍຽ ທຽເສາຍທຽສຽວເສາຍ 1

บ้างผัดพักราดงาม บ้างหิวหมผูก ก็ตัดดอกปลับปลิงมาศสุวรรณ ฯ มาลากำไลมือสวมพัน คิ้ว
 คุงเกาทันท์ คันทวยสูงส่ง ฯ บ้างเล่นบ้างหัวเราะหูกคย เสน่ห์สนามแปรมปรีดิ์ เป็นคู่ๆด้วยกัน ฯ
 เนตรมันขยับเห็นจับพักรวด โอษฐ์เปื้อนหมาก ยิ้มแฉิมฟันคำ ฯ บ้างเหมาะสมลำตัวอรร
 ทรวดทรงอกด้วย ดั่งผลปลับทองเสริม ฯ แก้มอ้มเต็มหูซึ่งประดับ ภูษณต่างหมู่ กลมมนเป็น
 เงามโสภา ฯ

(รวมเกร็ด เล่มที่ 8 หน้า 59)

กวีพรรณนาภาพของสาวสนมทั้งหลายที่กำลังมีความสุขจากการหยอกล้อกัน สาวสนม
 เหล่านี้ประทีนความงามด้วยการผัดหน้า ตกแต่งเรือนผมและข้อมือด้วยดอกไม้ และกวียังพรรณนา
 ความงามของส่วนประกอบบนใบหน้า ได้แก่ คิ้ว ดวงตามันขยับ แก้มเต็มอ้ม ใบหูกลมมนเป็นเงา
 ริมฝีปากเป็นสีแดงเพราะการกินหมาก ฟันสีดำซึ่งถือว่าเป็นความงามในสมัยของเรื่อง จนกระทั่งมา
 ถึงลำตัวที่อรร ทรวงอกเบียดชิดกัน

ตัวอย่างการพรรณนาภาพหุ่น

สลีสู่ส่าหูกเหวโรโต โอรุเอาเกรวีสันย สุวีธะตูลสูยสุ๊กโคราณ ฯ อูสรุเอาเอะเอะเอะเอะเอะเอะ
 ชาติธัณย ษยรุยษยลุทริโกโต ฯ ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ
 วิส่แวญกัสนุญกัสนุญกัสนุญ ภาสตกัสนุญกัสนุญ ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ
 ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ
 ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ
 ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ

เหมาะสมเป็นชาวพรานป่า ตัวดำเหนือวิสัย และฟันขาวดาแดงฉาน ฯ ตัวกำลังแข็งแรงเต็มที่
 อ้วนใหญ่ ง่วนคั่นคั่นพฤษไพไร ฯ สงกลื่นเหม็นเกลือลัน เหมือนอีแร้งซึ่งวิสัย ขนตามคิ้วหนัง
 ขยับขยับ ฯ ส่วนเครื่องนุ่งห่มนุ่งหนังมฤคา สวมหนังเสือ เป็นเสื้อด้วยรัตตัว ฯ ฟันหนังงูเหลือมฟัน
 กระซี่ เป็นประคดเสร็จสรรพ ประดับด้วยรองเท้าหุ้มแข็ง ฯ พลหนึ่งหมื่นนั่นล้วนบรรจง ประดับ
 คุงองค์แห่งกูขันเอมหมา ฯ ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ ติกรุเอะเอะเอะเอะเอะเอะ

(รวมเกร็ด เล่มที่ 1 หน้า 42-43)

กวีพรรณนาภาพของหุ่นว่ามีรูปร่างที่สูงใหญ่ ตัวดำ ฟันขาว ดาแดง ขนขยับ รวมถึง
 พรรณนาการแต่งกายแบบพรานป่าของหุ่นว่าใช้หนังกางเป็นเสื้อ หนังเสือเป็นกางเกง ใช้หนังงู

เนื่องจากการบรรยายที่ปรากฏในเรื่องเป็นเพียงการเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่การพรรณนาเป็นการให้ภาพรายละเอียดตัวละครหรือฉากอย่างมีชีวิตชีวา กวีจึงนิยมใช้การพรรณนาประกอบการบรรยายมากกว่าการบรรยายเพียงแบบเดียว

3. การอธิบาย (Exposition)

การอธิบายคือลีลาการเขียนที่มีเจตนาเพื่อจะอธิบายหรือให้ความกระจ่างในเรื่องราวอย่างใดอย่างหนึ่ง อธิบายมุ่งจะให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ⁵⁷

ในรามเกียรติ์ กวีนิยมใช้ลีลาการเขียนอธิบายเพื่อแสดงอุทาหรณ์ในตอนต่างๆ เช่น ตอนพระรามชี้ให้สองกษัตริย์คู่ตื้นชบา บวบและจำปาที่ขึ้นพันกัน ว่า

สдуетุราชแผ่ผายผิงชาติ เสดยผด่เฮียชฎา งามดู่ไต้มูยชรัสชรัส ๑ งามอนนเสางว่าว กล้วยีสื่อ
ตรากาย ไต้มูยเฮอะเสื่อชฎา ๑ ชฎาษุณิศเฮียชฎา ษฎาเสาสถางดู่ ไต้มูยก็รัศมีชฎา ๑
เสื่อชฎาเสางด่างคู่ตื้น ษิตด่างีชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑ งามษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑
ชฎาษุณิศเสางชฎา ๑ ษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑ ษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑
ษุณิศเสางชฎา ๑ ษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑ ษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑
ษุณิศเสางชฎา ๑ ษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑ ษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑
ษุณิศเสางชฎา ๑ ษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑ ษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑
ษุณิศเสางชฎา ๑ ษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑ ษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑
ษุณิศเสางชฎา ๑ ษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑ ษุณิศเสางชฎา ษฎาษุณิศเสางชฎา ๑

ทรงจรตามแนวมรรคา ไปเห็นต้นชบา มีผกาแต่หนึ่งแดงจ้า ๑ มีเถาบวบเลื้อยไต่ ผกาบานด้วย
แรกแย้ม แต่อยู่ดอกเดียวซ้อนบนผกาชบา ๑ ชบาขึ้นติดกับต้นจำปา จำปานั้นเองก็มีผกา อยู่เพียง
ดอกเดียวเพิ่งแรกผลิวางซ้อน ๑ บนคอกบวบเห็นชัด ชิดกันเป็นสามดอก ซ้อนกันทั้งเกสรคนธา ๑
มีแมลงหมู่สองตัวมาพัวพัน ลงเข้าจับเกสร คีมกินละอองบุปผา ๑ กษณะนั้นพระบาทนรบดี ฐีชวน
ราชเทวี ว่าโธ้มเหสีแม่คู่อัจฉรย์ ๑ อุปมานูปผาพิพรรณ ชบานันคือเบ้า ซึ่งไหม้กลางเพลิงเจดจ้า ๑
อันคอกบวบอยู่กลาง คุสุพรรณกาล หลอมละลายมาศมีรัศมี ๑ ส่วนคอกจำปาอันประเสริฐ วมอยู่
บนเถา บวบเข้มนั้นบุปผา ๑ นั้นคือนพคุณสุวรรณ ประสานประสมกัน ละลายหลาภรัศมี ๑ ส่วน
ตัวแมลงหมู่ปีกษี คือถ่านอัปรีข์ นิลามลทินไม่รุ่งเรือง ๑ อันกลีบคอกชบาเจดจ้าขึ้น นั้นคือเปลวเพลิง
ซึ่งไหม้ที่เข้าหลอมนั้นนา ๑ ตัวที่เอ็งเหมือนผกาชบา เป็นเบ้ารองรับ อาจทนด้วยร้อนอัคคี ๑ ดอก

⁵⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ – ไทย, 170.

สกษุฒติศา เอตสิวิวัตถสภารธยา ๑ เาะะชิวูเวุฏเวุฏสสิตสิฏยวาท สสิตตุมหัท ตัมหา
ชลฺลชฺฉเวริภตฺตา ๑

แม้เบียดเบียนสิดาให้อันตราย พระรามเทพนั้น จะขาดอะไรที่พระองค์ ๑ พระรามคูปฤกษา
ทรง งอกต้นสูงส่ง แผ่เงากิ่งก้านสาขา ๑ สิดาดึงเถาว์ลัยหนึ่งนา ขึ้นได้พฤกษา เถาว์ลัยพันไว้ ๑
แม้ว่าเบียดเบียนต้นไม้ให้หาย ตัดเอาแต่เถาว์ลัย ไม้ต้นไม้เคยอันตราย ๑ ความหนึ่งข้าพระ
องค์อุปมาถวาย ผู้หนึ่งทรงรูปกาย ผู้หนึ่งจะเบียดเบียนพาธา ๑ แม้เดิน ไปถึงเงา นั้นจะเอาศาสตรา
ก็ตัดเงาผู้นั้น ๑ ถึง(คาบ)แตกบั้นเหมือนด้ามจะหลวมหลุด ไม่เคยถูกเฉพาะ ตรงองค์ผู้นั้นเลย
นา ๑ ความหนึ่งข้าพระองค์อุปมาว่า ภูเขาหนึ่งมีหมา มีไธด้วยพิษร้าย ๑ อันจุนั้นกัดแล้วเลื้อยไปเอย
เห็นแต่รอยทาง ซึ่งคราบลอกของงูอยู่ ๑ แม้จะเบียดเบียนงูซึ่งเลื้อยไป เห็นแต่คราบอยู่ ควักคิ
กำจัดคราบนั้น ๑ ถึงขาดการจัดกระจายสิ้น ไม่เคยถูกเฉพาะ ตรงตัวงูนั้นเลยนา ๑ งูนั้นคือพระ
รามา คราบคูปฤกษา เทวีศรีรัตนมารยาท ๑ ถึงแม้จะเบียดเบียนสิดาให้ถึงขาด สิดาไม่อาจ เป็น
มงคลเจริญในพระราชา ๑

(รามเกรติ เล่มที่ 10 หน้า 10-12)

อำมาตย์รักษสเปรียบพระรามเป็นต้นไม้ใหญ่ สิดาเป็นเถาว์ลัยที่พันต้นไม้ แม่พัน
เถาว์ลัยก็ไม่ได้สะท้อนถึงต้นไม้ใหญ่ ต่อมาเปรียบสิดาเป็นเงาของพระราม แม่พันเงา ก็ยังไม่ถูก
เจ้าของร่าง และได้เปรียบว่าพระรามเป็นงู นางสิดาเป็นคราบของงู ถึงพันคราบของงู ก็ยังไม่ถูก
ตัวงู เมื่อพระรามและนางสิดาเป็นคนละคนกัน ดังนั้นการที่จะทำร้ายนางสิดาเพื่อแก้แค้นพระ
รามจึงไม่ถูกต้อง ด้วยเหตุผลของอำมาตย์รักษสนี่เองทำให้กรุงราชนิยมไว้ชีวิตนางสิดา

การโต้แย้งของอำมาตย์รักษสประกอบด้วยการอธิบายที่ยกเป็นอุทาหรณ์เรื่องเกี่ยว
กับต้นไม้ใหญ่กับเถาว์ลัย ธรรมชาติของคนกับเงา และงูลอกคราบ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่เห็นทั่วไปมา
เป็นตัวอย่าง ความตอนนี้ไม่มีในรามายณะฉบับอื่นจึงนับว่าเป็นความสามารถของกวีที่ใช้ภาษาได้
แย่งได้อย่างแยบคาย

ในบรรดาสีลาการแต่งที่กวีใช้ทั้ง 4 แบบ คือการพรรณนา การบรรยาย การอธิบาย
และการโต้แย้ง พบว่ากวีใช้การพรรณนามากที่สุดซึ่งสอดคล้องกับลักษณะมหากาพย์ของสันสกฤต
ที่เน้นลีลาการพรรณนา

เมื่อศึกษากลวิธีการแต่งเรื่องรามเกรติ ทั้งรูปแบบของเรื่อง วิธีการนำเสนอเรื่อง และ
ลีลาการแต่ง จะพบว่ารูปแบบของเรื่องเป็นบทเพื่อการแสดง ด้วยการใช้นำขึ้นต้นบทตามบทเพื่อการ
แสดง ซึ่งไม่ใช่คำขึ้นต้นในการแต่งคำประพันธ์ทั่วไป นอกจากนี้ รูปแบบของเรื่อง วิธีการนำเสนอ

เรื่องและลีลาการแต่งก็เด่นในลักษณะมหากาพย์แบบสันสกฤตกล่าวคือ ตัวละครพระรามเป็น วีรบุรุษในตำนาน ใช้การพรรณนาโวหารมากและใช้ภาษาที่วิจิตร พร้อมทั้งสะท้อนความเป็น เจมรตามความนิยมและภูมิรัฐของกวีอีกด้วย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 4

ลักษณะวรรณศิลป์ในรามเกียรติ์

ดังนี้

ในการศึกษารามเกียรติ์ของบทนี้ ผู้วิจัยศึกษาลักษณะวรรณศิลป์ที่ปรากฏใน 3 ประเด็นหลัก

1. อลังการด้านเสียงและความหมายในรามเกียรติ์
2. ภาพพจน์ในรามเกียรติ์
3. รสวรรณคดีในรามเกียรติ์

ทั้งนี้แนวการวิเคราะห์อลังการด้านเสียงและความหมายและภาพพจน์ในรามเกียรติ์ จะยึดตามขนบของไทยเป็นหลัก เนื่องจากอลังการด้านเสียงและความหมายและภาพพจน์ของเขมรและไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ส่วนการวิเคราะห์รสวรรณคดีจะใช้ตามทฤษฎีสันสกฤต เพราะรสของวรรณคดีมีความเป็นสากล ที่อาจใช้แนวความคิดจากภาษาอื่นมาศึกษาได้

อลังการด้านเสียงและความหมายในรามเกียรติ์

อลังการด้านเสียงและความหมายในรามเกียรติ์เป็นการสรรคำให้เกิดความไพเราะทางเสียงและด้านความหมายหรือบางครั้งอาจเป็นการสรรคำเพื่อให้เกิดความไพเราะทางเสียงหรือทางความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง การสรรคำเพื่อให้เกิดอลังการด้านเสียงและความหมาย พบว่ากวีใช้วิธีต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การเล่นเสียงสัมผัส
2. การเล่นคำเป็นชุด
3. การเล่นคำซ้ำ
4. การเล่นคำซ้อน

1. การเล่นเสียงสัมผัส

เสียงสัมผัสของบทประพันธ์ทำให้เกิดความไพเราะ การสัมผัสมี 2 อย่าง คือสัมผัสนอกและสัมผัสในวรรค

1.1 สัมผัสนอก

สัมผัสนอกเป็นสัมผัสบังคับของบทประพันธ์ ที่ต้องมีเฉพาะบทประพันธ์ประเภทหนึ่งๆ จึงจำเป็นต้องกล่าวพร้อมๆ กับประเภทของบทประพันธ์นั้นๆ¹ เช่น ในเรื่อง รามเกียรติ์ บทพินอล บทหนึ่งมี 3 วรรค คำสุดท้ายวรรคที่ 1 ส่งสัมผัสไปคำสุดท้ายวรรคที่ 2 คำสุดท้ายวรรคที่ 2 อาจจะส่งสัมผัสไปคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ในวรรคที่ 3 ก็ได้ หรืออาจไม่ส่งสัมผัสก็ได้

ตัวอย่างบทพินอล ตอนชมเมืองมหาชมพูราชา

วิษณุณูถุญครุฑ ฤสุสกุฎา ติการหฤคเชื้องตุ๊ธ ๑
 เสาฮางเไรตุไรเอยเบยตลลุ เสาชภณูญ
 เกษยกรุณ สยภูถิลังคุดนภิบริวาร ๑

คำถ่ายถอด วีราชมณฑลกษัตรา อีสุสกตา ธิการอธิกรุ่งเรือง ๑
 เนาขางแฆตฺรแฆมหมพานด
 โสยราชยเกสมกษานด สมบตติสัมบูรณบริวาร ๑ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 7 หน้า 5)

คำแปล อันราชมณฑลกษัตรา อีสุรย์ศักดา ธิการอธิกรุ่งเรือง ๑
 อยู่ข้างเขตหิมพานต์ เสา
 ราชย์เกษมกษานต์ สมบัติสมบูรณบริวาร ๑
 คำว่า กษัตรา ส่งสัมผัสกับ สกตา และ ธิการ (ร ไม่ออกเสียง) คำว่า ฤฎาน ส่งสัมผัส

กับ หมพานด และ กษานด สัมผัสบังคับทำให้เกิดเป็นจังหวะคล้องจองไพเราะ

ในเรื่อง รามเกียรติ์ บทพหุหมคิตติบทหนึ่งมี 4 วรรค คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 อาจส่งสัมผัสไปคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ของวรรคที่ 2 หรืออาจไม่ส่งสัมผัสก็ได้ คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ส่งสัมผัสไปที่คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ส่งสัมผัสไปที่คำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ของวรรคที่ 4 หรืออาจไม่ส่งสัมผัสก็ได้

ตัวอย่างบทพหุหมคิตติ ตอนกรุงราพณ์เกี่ยวพาราสินางสีดา

โบทเยษีฮาสเฐน รุชชณูณังษีบริวาร เสาเอตฮ่างนิกร ฆบฏรทกฏณังสุคติสุริ ๑
 ฤมหาธรรุเรฐุรฐุชฐา
 รุชชเยชเบสสิ ฆตุนุณาสยัฆกรคิริ ภูเวยฮังบับรชง ๑

คำถ่ายถอด ไหมภูมามันทง รูปบณูจงภูบวร เทาะเทพทางนิกร อปฺสรกณูญาภูสิวารคฺสิริ ๑
 พุ้อาจ
 นูวตรียบคราบ รูปเมมเมหสิ อณูสมามอนุมากวติ ปุฎีเชรชิ่งบับรบง ๑ (รามเกียรติ์ เล่ม

¹สัมผัสนอกของคำประพันธ์แต่ละประเภทมีแตกต่างกันตามลักษณะของบทประพันธ์ ดูใน พระยาอุปกิตศิลปสาร, หลักภาษาไทย(ต้นทักขณ) (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2507), 14.

ที่ 4 หน้า 2)

คำแปล โอ้แม่ผู้มีโอบ ครอบครองอันบรร มัณฑลทั้งนิกร อัสสภกัญญาซึ่งสาวสวรรค์ฯ ไม่อาจ
จะเทียบเท่า รูปแม่เมเหสี ข้าคิดไปว่าอุมาภคตี สวามีกริ้วโกรธเนรเทศ ฯ
คำว่า **ทรง** ส่งสัมผัสกับ **บญจ** คำว่า **บรร** ส่งสัมผัสกับ **นิกร** และ **อปฺสร** คำว่า **สุรี**
ส่งสัมผัสกับ **มเหสี ภคตี** และ **ปฐิ** ทำให้เกิดคำคล้องจองอย่างไรเพราะไปแต่ละวรรค

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** บทกาคคคิบทหนึ่งมี 7 วรรค คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 ส่งสัมผัสไป
คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ส่งสัมผัสไปที่คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 และคำสุดท้าย
ท้ายของวรรคที่ 6 ส่งสัมผัสไปที่คำสุดท้ายของวรรคที่ที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ของวรรคที่ 4 หรืออาจไม่
ส่งสัมผัสก็ได้

ตัวอย่างบทกาคคคิ ตอนมหิงสาราชทะเลาะกับทูลี

เวียเวียอุทึ ยิงฆุตบุธึ กัถนงเณกา หตฺสูรติพยาต ฐิยงิมชรมน กณฺณตฺฤกฺฎ
ศธฺรูเระเนบท ๑ อุทึเณะกรเวิทฺเรตฺธ ฆาสะริงเณต ไบฺรตฺรณฺเฐสิชชฺชง ฆาณฆาตฺต
ฐิยรณฺเณชฺชง โฉงฉฺชงฆาตฺรชง ฆางฺตฺงเระณน ๑

คำถ่ายทอด เวียเวียทูลี มิงฆอวตฺตฺธิ กัถนงโลกา อนุวพิฆาต โอยมิงมรณา กณฺณตฺพริกฺฐา
เอยพฺวาเนะโหง (อ่านหอง) ๑ ทูลีเระกรเวิทฺเรตฺธ มานะริงเโศต แปรปรณเทริศมฺนง
อาณามานพุด โอยมรณฺเเนะมฺฆง แลงฉฺชงฆาตฺรชง(อ่านครอง) ท่างพวงเนะฉา ๑
(รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 42-43)

คำแปล เหวยหวยทูลี มิงฆอวตฺตฺธิ กัถนโลกา ข้าจะพิฆาต ให้มิงมรณา ท่ามกลางพฤชยา
ครั้งตอนนี้เอยฯ ทูลีนั้นกรเวิทฺเรตฺธ มานะกลับปล้น เปลี่ยนเป็นอีกเหมิ โอ้ใครมัน
เห็นผิด ให้มรณฺคราวนี้ หากชนะได้ครอง ทั้งปวงนั้นนาฯ

คำว่า **ทูลี** ส่งสัมผัสกับ **ตฺตฺธิ** คำว่า **โลกา** ส่งสัมผัสกับ **มรณา** และ **พริกฺฐา** คำว่า **โกรธ**
ส่งสัมผัสกับ **โศต** คำว่า **โหง (อ่านหอง)** ส่งสัมผัสกับ **มฺฆง ครง(อ่านครอง)** ทำให้เกิดความไพเราะ
จากเสียงสัมผัสคล้องจอง

1.2 สัมผัสใน

สัมผัสใน คือสัมผัสที่คล้องจองอยู่ในวรรคเดียวกัน ใช้ได้ทั้งสัมผัสอักษรและสัมผัส
สระ ดังนี้

1.2.1 สัมผัสอักษร

สัมผัสอักษร² คือสัมผัสที่ใช้เสียงตัวอักษรพ้องกัน และอักษรในที่นี้หมายถึงเสียงพยัญชนะซึ่งไม่กำหนดเสียงสระ คือให้มีแต่เสียงพยัญชนะพ้องกันเท่านั้น เช่น “เขา, ชัน, ฦ, คำ”³ การสัมผัสอักษรหรือคำที่มีพยัญชนะต้นรูปเดียวกันอยู่ติดกันในเรื่องรามเกียรติ์ ได้แก่

ตัวอย่าง คำที่มีพยัญชนะต้นรูปเดียวกันอยู่ติดกัน เช่น

มหุณฺสาณฐิภากศรติ ฐิเฮอร์อินบับรบง ๑

คำถ่ายถอด อัญสุมานอุมากควติ ปฏิเชรจึงบับรบง ๑ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 2)

คำแปล ข้าคิดว่าอุมากควติ สวามีโกรธเนรเทศ

ตัวอย่างนี้ ปรากฏข้อมูลพยัญชนะต้นรูปเดียวกันอยู่ติดกัน 2 ข้อมูล คือ เชร, จึง และบิ, บร, บง คำว่า เชรจึง ความหมายอยู่ที่ จึง แปลว่า โกรธ กวีซ้อนเสียง เชร เพื่อให้เกิดเสียงสัมผัส ส่วน บับรบง เป็นคำเดียวที่มีเสียง บ ทั้ง 3 พยางค์ ทำให้เกิดเสียงสัมผัสไพเราะ

พระนาคชฎาครุฑเขษม ๑ ประสพประหยัง ๑ บูรณณันธินิสยา...

คำถ่ายถอด ละลาจกรจากเจญบง พระนครพระองค์ ประโยชน์จเรินสาสตรา... (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 19)

คำแปล หันเหเดินจากออกทั้ง พระนครพระองค์ ประโยชน์จเรินศาสนา ...

ตัวอย่างนี้ ปรากฏข้อมูลพยัญชนะต้นรูปเดียวกันอยู่ติดกัน 2 ข้อมูล คือ ละ, ลาก และจร, จาก, เจญ ทุกคำที่ยกมามีความหมายเดียวกันว่าออกไปจากเมือง กวีใช้วิธีการซ้อนความหมายโดยมีจุดประสงค์เพื่อความไพเราะของการเล่นเสียงพยัญชนะเดียวกันด้วย

ธาเทไภรธเว ฐิเฐธาเฐฐเฐฐเฐ ๑ หล่งตลตลฤทธาสะ ๑ ยถาธาทรคณเฐฐ ๑

คำถ่ายถอด นาคแหธรเร ฐิเฐฐมชรรงชรวชระ อสพลพาหุมานะ มหิมาปรากฏแสงง ๑
(รามเกียรติ์ เล่มที่ 9 หน้า 33)

คำแปล อันเขาแห่รด ซึ่งประทับประคอง บรรดาพลมากมานะ มหิมาปรากฏนำหวาดกลัว ๑

² การซ้ำเสียงพยัญชนะนี้จะดูจากรูปพยัญชนะไม่ใช่จากลักษณะเสียงในปัจจุบัน เพราะสมัยกลางของเขมรนั้น ไม่แน่ชัดว่ามีการแบ่งเสียงพยัญชนะเป็น 2 ระบบ คือเสียงก้อง และเสียงไม่ก้อง แล้วหรือไม่

³ สัมผัสอักษรใช้ตามนิยามของพระยาอุปกิตศิลปสาร คุโน พระยาอุปกิตศิลปสาร, หลักภาษาไทย (ฉันทลักษณ์), 6.

ตัวอย่างนี้ ปรากฏข้อมูลพยัญชนะต้นรูปเดียวกันอยู่ติดกัน 2 ข้อมูล คือ รด, เร และ พล, พา ส่วนข้อมูลพยัญชนะต้นควบกล้ำรูปเดียวกันอยู่ติดกัน คือ โชร่ม, แชร้ง, เชรว, ชระ ความหมายหลักอยู่ที่ โชร่มแชร้ง แปลว่า ประคับประคอง หมายถึงพวกพลยักษ์กำลังประคองແ່ร็ด ส่วนเชรวชระ ไม่มี ความหมาย แต่เป็นการซ่อนเสียงเพื่อให้เกิดความไพเราะ ความเด่นของบทนี้อยู่ที่การสัมผัส ชร จำนวน 4 คำติดต่อกัน คือ โชร่มแชร้งเชรวชระ

เสฐธฺร่งเกำฮัณฐภิกษา รมฺนิเสาะเสา ฐุชฺตฺรฺณฐฺตฺรฺนุชฺชึชฺช ๑ ฐฺราสฐฺราลฐฺรวลฐฺไรจฺร จฺรวจฺเพิง... (รามเกียรติ์ เล่มที่ 9 หน้า 46)

คำแปล เสฐ์จทรงเกาทัณฑ์มหิมา รมณ์ทั้งสิ้น คุจอินทรธนูกล้ารุ่งเรือง ๑ เจ็ดจ่าลิปลิ้วขึ้น...

ตัวอย่างนี้ ปรากฏข้อมูลพยัญชนะต้นรูปเดียวกันอยู่ติดกัน คือ เสาะ, เสา และพยัญชนะต้นควบกล้ำรูปเดียวกันอยู่ติดกัน คือ จฺราส, จฺราล, จฺรวล, ฐฺไร, จฺรวจ คำว่า จฺราสจฺราล ความหมายอยู่ที่ จฺราล แปลว่า เจ็ดจ่า กวีซ่อนเสียงคำว่า จฺราสเข้ามา ส่วนคำว่าจฺรวล ฐฺไร จฺรวจ ความหมายอยู่ที่ ฐฺไร แปลว่า ลิปลิ้ว กวีคิดมาจากคำว่า เจรียว ฐฺไร คำว่าจฺรวล และ จฺรวจ เป็นการซ่อนเสียงเพื่อให้เกิดความไพเราะ ความเด่นของบทนี้อยู่ที่การสัมผัส จร จำนวน 5 คำติดต่อกัน คือ จฺราสจฺราล จฺรวล ฐฺไร จฺรวจ

ฐฺลัษฺสญฺทภักฺชฺช ฐฺรชฺชัษฺธเฑณฺฑี ๑ สฺตฺตฺเสาะเสฺยงสุรเสงสม...

คำถ้อยถอด ขมาน่อสุสพาทห้ผจง ปรุฎาบบ่ในพาชีชฺ ๑ สพทเสะเสยงสุรเสงสม...(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 23)

คำแปล พลม้าบรรจง ประคับในพาชีชุม ๑ เสียงม้าเสียงอาวุธสม...

ตัวอย่างนี้ ปรากฏข้อมูลสัมผัสพยัญชนะต้นรูปเดียวกันอยู่ติดกัน 2 ข้อมูล คือ ชี, ชุ และ สพท, เสะ, เสยง, สุร, เสง, สม ความเด่นของบทนี้อยู่ที่การสัมผัสพยัญชนะ ส จำนวน 6 คำติดต่อกัน คือ สพทเสะเสยงสุรเสงสม

ในรามเกียรติ์ พบว่ากวีนิยมเล่นสัมผัสอักษรมาก นอกจากนี้ ยังนิยมให้รูปพยัญชนะเดียวกันปรากฏอยู่เคียงกันมากกว่าที่จะมีรูปพยัญชนะอื่นแทรก จึงทำให้เกิดเสียงสัมผัสคล้องจองกันเป็นจังหวะ

1.2.2 สัมผัสสระ

สัมผัสสระคือสัมผัสที่มีสระตัวเดียวกันสัมผัสกัน ในรามเกียรติ์ พบว่ากวีใช้สัมผัสสระภายในวรรคด้วยดังนี้

ตัวอย่าง

ผู้บุรุษมูชยธาดา ญ่บุรุษบุรุษรัตต์ ฌีตสิงณะชรมก ๑

คำถ้อยถอด ภูจบุรุษมวณานฎุมกาด์ เทียบเทียบนุวบาค์ ชีวิตนิงละมรณา ๑ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 9)

คำแปล คุจบุรุษหนึ่งมีเจ็บไข้ จวนใกล้จะสูญ ชีวิตจะถึงตาย ๑

ตัวอย่างที่ยกมาเป็นการซ้ำเสียงสระที่เป็นสัมผัสในวรรค คือ สระ เอีย ในคำว่า เทียบเทียบ ทั้ง เทียบและเหียบ มีความหมายว่า จวน เกือบ กวีเลือกคำซ้อนความหมายเพื่อให้เกิดเสียงสระสัมผัสกันเป็นสำคัญ

ในรามเกียรติ์พบว่าการใช้คำสัมผัสสระภายในวรรคพอสมควร แต่น้อยกว่าการใช้คำสัมผัสพยัญชนะภายในวรรค

ในการเล่นเสียงสัมผัสเพื่อให้เกิดความไพเราะ พบว่ากวีต้องใช้กลวิธีบางประการเพื่อให้เกิดการรับส่งสัมผัสกัน กลวิธีเหล่านี้ของกวี ได้แก่

(1) การยัดเสียงสระ

ในรามเกียรติ์ กวีมีการยัดเสียงคำบางคำเพื่อให้ได้สัมผัส เช่น

ตัวอย่าง ญุชธาดาประภณชยา หรตศคณาษา บธุตประภณชญา ๑

คำถ้อยถอด เสฎจมานพระราชทยา อรอดคณาษา บนพุลพระราชโองการ ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 2)

คำแปล พระองค์มีพระราชหฤทัย ยินดีไม่มีเปรียบ บัณฑูรพระราชโองการ ๑

คำว่า พระราชหฤทัย กวีตัด หฤ เหลือ ทย แล้วยัดเสียง ทย เป็น ทยา เพื่อส่งสัมผัสกับคณา

(2) การเติมเครื่องหมายทัณฑฆาต

กวีใช้เครื่องหมายทัณฑฆาตเพื่อให้ได้เสียงตามต้องการในการรับส่งสัมผัสเช่น

ตัวอย่าง ฤๅเตจเตเฉาฉัฒฐว ฌีษภษบฺรฺทฺรฺมฺ ๒ติทฺรฺสเบฺชฺธธฺสวธ ๑

คำถ่ายถอด ภาคเขตโชชัยขทร ฎีมรามบุตรบรม บพิตรสมเ็จทสรถ ๑ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 21)

คำแปล ลือเคชเคโชชัยขจร เหตุรามบุตรบรม บพิตรสมเ็จทสรถ ๑

กวีใส่เครื่องหมายทัณฑฆาตที่บรม เพื่อให้เป็น บร(เสียง ร ไม่ออกเสียง จึงอ่าน บอ) และรับสัมผัสกับ ขทร (ขทร อ่าน ขทอ เสียง ร ไม่ออกเสียง)

การที่กวีใช้กลวิธีกวีในการสร้างคำตามตัวอย่างที่ยกมา แสดงให้เห็นว่ากวีเห็นความสำคัญของการเล่นสัมผัสว่าทำให้เกิดความไพเราะทางเสียงเป็นสำคัญ

2. การเล่นคำเป็นชุด

การเล่นคำเป็นชุด คือ คำมีลักษณะเป็นคู่กัน จะมีคำขึ้นอยู่หนึ่งคำ แต่คำถัดไปเป็นพยัญชนะคนละตัว⁴ เช่น พิเสศพิสุทฺธ (ติเสศติสุธ) จะเป็นคำ 4 พยางค์ มีคำขึ้นอยู่หนึ่งคำที่เหมือนกัน คือ พิ แต่คำถัดไป คือ เสศ, สุทฺธ ไม่ใช่พยัญชนะตัวเดียวกับ พิ แต่เป็น ส ทั้งคู่ เมื่อรวมกันก็จะตั้งเป็นกระสวนได้ว่า พิ ส พิ ส การเล่นคำเป็นชุดทำให้เกิดความไพเราะในลักษณะหนึ่ง

การเล่นคำเป็นชุดในเรื่องรามเกียรติ์ถือเป็นลักษณะเด่นของเรื่อง กวีต้องการความไพเราะทางเสียงมากกว่าความหมาย เช่น สุรมิงสุรมาถ์ (สุรมิงสุรยาถ์) ความหมายอยู่ที่คำว่า สุรมาถ์ แปลว่า สูงใหญ่ คำว่า สุรมิง ไม่มีความหมาย ในที่นี้กวีต้องการเล่นคำชุด สุร-ม คำว่า ลลิมลลียก (ลลิมลลยฺเรก) ความหมายอยู่ที่คำว่า ลลิม แปลว่าปรือตา คำว่า ลลียก ไม่มีความหมายในที่นี้กวีต้องการเล่นคำชุด ล-ล

ตัวอย่างการเล่นคำชุด

สมถักษุระมุติสนุณ ๓ะถาย๓ะถล ๓รณัฒฐฎฺฎายกา ๑

คำถ่ายถอด นรัตักมุระมุติสนุจ ๓ะพาย๓ะพล ๓รลัฎฐฎุฎุโยขมภา ๑ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 10 หน้า 26)

คำแปล นรัตักใจกล้าไม่หวาดหวั่น ปะทะกองทัพ พัลวันคงพายูอากาศ ๑

คำว่า ๓ะพาย๓ะพล มีคำขึ้นที่เหมือนกัน คือ ๓ะ คำต่อมา พาย, พล และเกิดการเล่นคำชุดเป็น ๓ะ พ ๓ะ พ

⁴ ชลดา เรื่องรักย์ลิจิต, ตะเลงพ่ายศรีมหาเทพย์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2541),

ธำรงเจ้าอุกธาณาส หสภากุชฌาส จันตจันตฉนังโสภา ฯ

คำถ่ายถอด นำนางเทาทุกนาสุถาน อโศกอุทฺथาน จันตจันตฉนังโสภา ฯ

คำแปล พานางไปไว้ยังสถาน อโศกอุทฺथาน ประสงค์คงงาม ฯ

คำว่า จันตจันตฉนัง มีคำขึ้นที่เหมือนกัน คือ จัน คำต่อมา ฉนัง ไม่ใช่คำเดียวกับ จัน และเกิดการเล่นคำชุดเป็น จัน – ฉน

3. การเล่นคำซ้ำ

คำซ้ำ คือคำที่เหมือนกันทุกประการ ในรามเกียรติ์ การเล่นคำซ้ำจะเป็นคำที่เหมือนกัน ทั้งเสียงและความหมายด้วย การซ้ำคำนิยมซ้ำคำที่ต้นวรรค คือแต่ละวรรคของบทจะขึ้นต้นด้วยคำเดียวกัน เช่น

ตัวอย่างการเล่นคำซ้ำ

กฤษมฺขุหริษุขบรูณบํ กฤษหมภิชฺสฺราบํ บรูณบํสุริทฺรึชฺชบิธฺบฺรณสํ ฯ

คำถ่ายถอด กฤษมฺขุหริษุขบรูณบํ กฤษหมภิชฺสฺราบํ บรูณบํสุริทฺรึชฺชบิธฺบฺรณสํ ฯ

คำแปล มากหน้าอกิมุขประดับ มากอร่ามพร้อม ประดับด้วยเครื่องเจดีย์ ฯ

กฤษฺมฺกฤษฺมฺยฺชฺชบรูณบฺรณสฺสฺรา หริษุชฺชบิธฺบฺรณสฺสํ กฤษฺมฺนึชฺชบิธฺบฺรณสํ

คำถ่ายถอด กฤษฺมฺกฤษฺมฺยฺชฺชบรูณบฺรณสฺสฺรา หริษุชฺชบิธฺบฺรณสฺสํ กฤษฺมฺนึชฺชบิธฺบฺรณสํ

คำแปล มากมือยี่สิบหนึ่งทรงอาวุธ อาวุธนั้นซึ่งทั้งสิ้น ฯ มากเท้าเหยียบ

ตสฺสฺตา กฤษฺมฺภิชฺชภฺหา-ภฺรณบิธฺบฺรณสฺสํ กฤษฺมฺนึชฺชบิธฺบฺรณสํ ฯ

คำถ่ายถอด ตสฺสฺตา กฤษฺมฺภิชฺชภฺหา-ภฺรณบิธฺบฺรณสฺสํ กฤษฺมฺนึชฺชบิธฺบฺรณสํ

คำแปล ตสฺสฺตา มากอร่ามอาภรณ์ด้วยมากแก้ว มากองค์เลิศล้ำซึ่งอาคม

หฺมฺธฺมิหฺมฺสฺตฺยฺ หฺมฺธฺมฺกฤษฺมฺนึชฺชบิธฺบฺรณสํ ฯ

คำถ่ายถอด หฺมฺธฺมิหฺมฺสฺตฺยฺ หฺมฺธฺมฺกฤษฺมฺนึชฺชบิธฺบฺรณสํ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 5)

คำแปล หฺมฺธฺมฺกฤษฺมฺนึชฺชบิธฺบฺรณสํ มากอนาถเทพี ฯ

ในบทประพันธ์นี้ กวีใช้คำว่า “กฤษ” ถึง 7 แห่ง กวีให้ความหมายคำว่า “กฤษ” ในความ

หมายเดียวกัน คือการกลับคืนร่างแต่ละส่วนของกรุงราชบุรีตั้งแต่ หน้า มือ เท้า ร่างกาย การซ้ำคำ ประเภทนี้ทำให้เกิดความไพเราะทั้งเสียงและการเน้นข้อความหมายด้วย

4. การเล่นคำซ้อน

การเล่นคำซ้อน คือการที่กวีนำคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน หรือไปในทำนองเดียวกัน หรือมีความหมายต่างกันมาประกอบเข้าด้วยกัน และยังคงความหมายตามเดิม การใช้คำซ้อนในเรื่อง รามเกียรติ์ กวีนิยมใช้คำซ้อนที่มาจากภาษาเขมรเอง หรือภาษาต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความไพเราะในด้านความหมายและแสดงภูมิรู้ภาษาต่างประเทศของกวี เช่น

ตัวอย่างการซ้อนคำของภาษาเขมรเอง

ตัวอย่าง **ฉลวยประเทนิสธูธูธู ตรีธูธูธูธูธู ตรีธูธูธูธูธู ตรีธูธูธูธูธู** ๑

คำถ่ายถอด **ชลพระโพธิศตวโกล พรีพรวงหฤทัย ก็ตรุกตรอรอุรอุรอุร...**(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 9)

คำแปล **เห็นพระโพธิศตวสูงส่ง ปลาบปลื้มหฤทัย ก็ยินดีปรีดาขยับนัก**

คำว่า **ตร** **แปลว่า** **ยินดี** **เบิกบานใจ** **คำว่า** **อร** **แปลว่า** **รื่นเริงสบายใจ** **และ** **อร** **แปลว่า** **ยินดี**

กวีซ้อนความหมายคำว่า **ยินดี** ถึง 3 คำเพื่อให้เน้นให้เห็นความยินดีว่ามีมาก และยังทำ

ให้สัมผัสพยัญชนะ “**ตร**” ได้แก่ **ตรุกตร** และสัมผัสพยัญชนะ “**อ**” ได้แก่ **อร** การเล่นคำซ้อนจึงเป็นการย้ำความหมายของคำและยังช่วยให้เกิดความไพเราะของการเน้นคำๆนั้นด้วย

ตัวอย่างการซ้อนคำเขมรกับคำบาลี-สันสกฤต

ตัวอย่าง **อัญญาสนนิภสโณงฆฺฆาสน ...**

คำถ่ายถอด **โอบปราสนนิราสแลงฆฺฆาน ...** (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 53)

คำแปล **ให้ปราสนนิราศพันความหิว**

กวีสรรคำแต่ที่มีความหมายว่าพราก ได้แก่ **ปราส** (คำกริยา หมายถึง คลาดจาก) ซ้อนกับคำที่มีความหมายเหมือนกันว่า **นิราส** (คำนาม มาจากสันสกฤต บาลี หมายถึง ความสิ้นหวัง) **ปราสนิราส** ใช้ซ้อนกัน หมายถึงพรัดพรากจากกันไกลโดยไม่มีหวังพบเห็นกันอีก และกวียังซ้อนด้วยคำเขมรที่มีความหมายใกล้เคียงกันว่า **แลง** (คำกริยา หมายถึง หยุดทำ) เพื่อให้เน้นความหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นการซ้อนให้เกิดสัมผัส ในที่นี้คือสัมผัสคำที่มีสระและตัวสะกดเดียวกัน ได้แก่ **ปราส** กับ **ราส**

การสร้างวรรณศิลป์ประเภทอภิปรัชญาและเสียงและความหมายในรามเกียรติ์ พบโดดเด่น ทั้งการเล่นคำสัมผัส การเล่นคำเป็นชุด การเล่นคำซ้ำ และการเล่นคำซ้อน ถือเป็นกลวิธีที่กวีสรรคำ มาใช้เพื่อให้เกิดความไพเราะด้านเสียงและอาจเน้นด้านความหมาย การสรรคำให้วิจิตรบรรจงถือเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่จัดให้รามเกียรติ์เป็นมหากาพย์

ภาพพจน์ในเรื่องรามเกียรติ์

ภาพพจน์เป็นส่วนภาษาในรูปแบบหนึ่ง เกิดจากการเรียบเรียงถ้อยคำด้วยวิธีการต่างๆ ให้ผิดแผกไปจากการเรียงลำดับคำหรือความหมายของคำปกติ เพื่อให้เกิดภาพหรือให้มีความหมาย พิเศษ⁵ ในการศึกษาภาพพจน์ของเรื่องรามเกียรติ์ จะกล่าวเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ

1. ชนิดของการใช้ภาพพจน์
2. องค์ประกอบของการใช้ภาพพจน์

1. ชนิดของการใช้ภาพพจน์

การใช้ภาพพจน์ในรามเกียรติ์ มีลักษณะการใช้ที่เด่นอยู่ 2 ชนิด ได้แก่ การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ และการใช้ภาพพจน์เพื่อเน้นความ

1.1 การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ

ภาพพจน์เปรียบเทียบที่เด่นในรามเกียรติ์คือการใช้คำอุปมาและอุปลักษณะ

อุปมา

อุปมา คือภาพพจน์ที่นำเอาสิ่ง 2 สิ่งมาเปรียบเทียบกัน⁶ ในรามเกียรติ์ มีความนิยมในการใช้อุปมามาก

คำที่ใช้แสดงการเปรียบเทียบที่พบในรามเกียรติ์ ได้แก่ ภูง (คจฺ ฐฺ) ภูงภูง (คจฺคจฺ ฐฺฐฺ) ปรุภูง (ประคจฺ ฐฺ) ภูงกล (คจฺ ฐฺ) ภูงนึ่ง (คจฺหนึ่ง ฐฺนึ่ง) ภูง (ประคจฺ ฐฺ) เสมือนหนึ่ง บางครั้ง กวีใช้ชื่อว่า บิ) รุ (เหมือน รุ) รุหวน (เหมือน รุหวน) บิรุหวน (เหมือน บิรุหวน) หาก (คล้ายบก) หากเทียบ (คล้าย บก) หากภูง (คล้ายคจฺ บก) หากรุ (คล้ายเหมือน บก) อุปมา(เปรียบ

⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมวรรณกรรมศัพท์อังกฤษ-ไทย, 182.

⁶ เรื่องเดียวกัน, 399.

อุบยา) อุปมาภูจ (เปรียบคฺจ อุบยาฐฺ) เสมาะ (เสมอ สฺวาะ) เสมฺ (เสมอ สฺวฺ) เสมาะเสมอ (เสมอ สฺวาะสฺว) ฆาเสมอ (เป็นเสมอ ฌาสฺว)

ตัวอย่าง

ព្រះសុត្តន្តកថកិរិ រូណសិរិសិហ៍...

พระสุตฺตประທັບคชกรී คฺจราชสิงหฺสํ... (รามเกรตฺ เล่มที่ 1 หน้า 15)

វិស័យសត្វកើតក្នុងស្ថាន ភព្វក្រប្រែប្រួល ប្រដូចទិវារាត្រី ។

ธรรมคดสัตว์เกิดในสถาน วัฏฏะแปรเปลี่ยน ประคฺจทิวาราตรี (รามเกรตฺ เล่มที่ 2 หน้า 14)

វស្សីឆ្នុះឆ្នាស់ព្រោងព្រាយ ដូចកលពិោយ ពិទ្ធក្រទ្រិមរុស្ស ។ ដូចវត្តកោមលោមោស វស្សី បិរុហន ៃណោហិតផ្នែកវត្ត ។

รัชมิส่องสว่างเป็นประกาย คฺจราวเพทาย ไพฑูรย์ทับทิมคังสุรย์ ។ คฺจรัตนโกมล มาคมิ รัชมิเปรียบประคฺจ แห่งโลกคพลีกรัตน์ฯ (รามเกรตฺ เล่มที่ 3 หน้า 38)

ឈីក្នុងព្រះអង្គរន្តតំព្រង់ចំប្រប់ ព្រះហឫទ័យដូច ទូរមរណ៍ដូចនូវក្រុយ ឈីក្រែសែនជ័សោតសល់ ។

เจ็บในพระองค์สันสะท้านไม่อาจคังรงคน พระหฤทัยคฺจคฺจ จะมรณาคฺจจะกษย เจ็บยัง แสนซึ่งกันเหลือ ។ (รามเกรตฺ เล่มที่ 4 หน้า 26)

อุปลักษณ

อุปลักษณคือภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งต่างกัน 2 สิ่งหรือมากกว่าแต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบกัน โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง⁷

คำที่ใช้แสดงภาพพจน์เปรียบด้วยคำว่า คี (คี อ่าน ก็) และ ฆา (ฌา อ่าน เจีย แปลว่า เป็น) การใช้ภาพพจน์อุปลักษณในเรื่องรามเกรตฺ เช่น

លេយកចន្តជាធាណ យកប្រៃបតា ជាខ្ពស់នូវខ្លើយកើយហោង ។ លេយកប្រថពីកន្លង ជាទែនទិព្វរង មណ្ឌលបន្ទិទិព្វសោយាស ។ លេយកវេហស៍អាសាស ជាពិតានជាស រុងរឿងតារាផ្សពផ្សាយ ។ លេយកសួរសព្វព្រះពោយ ជាគន្លឹយសាយ ដំលែងបំរើសពណ ។

⁷ เรื่องเดียวกัน, 261.

เหตุใดเอาจันทร์เป็นชวลา ๑ เอาไพโรบรรพต เป็นหมอนด้วยขณยเกษนั้น ๑ เหตุใดเอาปฐพี
หนักหนา เป็นแท่นทิพย์รอง มณฑลบรรพตทิพย์ไสยาสน์ ๑ เหตุใดเอาเวหาส์อากาศ เป็นเพดาน
คาด รุ่งเรืองคาราเกลื่อนฟ้า ๑ เหตุใดเอาสุรเสียงพระพาย เป็นคนตรีสาย อันวังเวงประ โคมศ
นา ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 48 - 49)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนที่นางคาราครวญถึงการตายของกรุงพาลี นางครวญ
สงสารกรุงพาลีว่าเป็นกษัตริย์ยิ่งใหญ่แต่ต้องมานอนตายเพียงลำพังในป่า กวีเปรียบเทียบธรรมชาติ
กับเครื่องราชูปโภคที่มีคุณสมบัติร่วมกัน เช่น แสงจันทร์แทนแสงชวลา ป่าเขาแทนหมอน แผ่นดิน
แทนแท่นนอน ท้องฟ้าแทนเพดานคาด เสียงลมแทนเสียงคนตรีประ โคมศพ การเปรียบเทียบกับ
การยกธรรมชาติมาเป็นความเปรียบกับเครื่องราชูปโภคนี้เป็นการเน้นความยากไร้ของตัวละครที่ได้
รับสิ่งไม่เหมาะสมกับฐานะ ทำให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจมากขึ้น

การใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ในเรื่องรามเกียรติ์มีน้อยมากเพียง 34 แห่งเท่านั้น ขณะที่
กวีใช้ภาพพจน์แบบอุปมามากถึง 297 แห่ง ทั้งนี้การใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์มักจะปรากฏควบคู่
กับการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา การใช้ภาพพจน์ทั้งแบบอุปมาและอุปลักษณ์มีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อ
การเปรียบเทียบให้ผู้อ่านได้เห็นภาพที่ชัดเจน

1.2 การใช้ภาพพจน์เพื่อเน้นความ

ภาพพจน์เพื่อเน้นความในเรื่องรามเกียรติ์ ได้แก่ อดิพจน์คือการใช้ภาพ
พจน์ที่กล่าวให้เกินจริงสำหรับเน้นความ⁸ เช่น “กุฎินเทิบเฒ็ชฺรสุญษ์โสดง ฃลผญาชฺรณโสดง
ไกรโสดงสญฺชฺรณโสดงฯ คำแปล ครานั้นพบกับครุฑสยบแสยง เห็นเลือดฉานแสดง ยิ่งกว่าสมุทร
ชลสาฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 28) ในบทประพันธ์นี้กวีต้องการเน้นส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงว่าเลือด
ของครุฑไหลออกมาก แต่กล่าวเกินจริงว่าปริมาณของเลือดมีมากกว่ามหาสมุทร

ในตอนพรรณนาถึงความยิ่งใหญ่ของกองทัพ กวีต้องการเน้นความรู้สึกลัวว่าบรรดาไพร่
พล ช้างและม้ามีมากจนเมื่อเดินทางก็ทำให้เกิดฝุ่นตรลบมากจนบังแสงอาทิตย์มีมืดมิด และเสียงของ
กองทัพดังไปทั่วทั้งแผ่นดิน ดังนี้

หส่งตลตฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ

⁸ เรื่องเดียวกัน, 214.

บรรดาพลกษัตริย์ แห่งพระนครนี้ ทั้งสามพระองค์ยาคธา ๑ ขยายขจรฐิติมีคัมวอา - กาศ
อนธการมหา ทิศานุทิศหมครศรีมี ๑ บคบังแสงสุริยรังสี สันสะเทือนทั้งปดพิ แผลหมื่นโยชน
คณนา ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 20)

บทประพันธ์นี้กวีกล่าวถึงผู้คนที่ถูกลบเพราะเกิดจากการเดินทางของกองทัพซึ่งเป็นข้อเท็จจริง แต่กวีก็ใช้ภาพพจน์เพื่อเน้นความดีว่าผู้คนนั้นมีจำนวนมากจนบดบังแสงอาทิตย์ได้

การใช้ภาพพจน์ในเรื่องรามเกียรติ์ มี 3 ชนิด ได้แก่ การใช้อุปมา อุปลักขณ์ และอติพจน์ แต่การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบแบบอุปมา มีมากที่สุด นอกจากนี้ กวียังใช้บทอุปมาและบทอุปลักขณ์ร่วมกันอีกด้วย การใช้ภาษาภาพพจน์นับเป็นลักษณะเด่นในวรรณศิลป์ที่ทำให้เกิดจินตภาพได้ชัดเจนมากกว่าการที่กวีจะพรรณนาอย่างตรงไปตรงมา

2. องค์ประกอบของการใช้ภาพพจน์

การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ และการใช้ภาพพจน์เพื่อเน้นความ มีองค์ประกอบที่แตกต่างกัน ดังจะกล่าวแยกไปแต่ละชนิด ดังนี้

2.1 องค์ประกอบของการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ

ภาษาภาพพจน์เปรียบเทียบเป็นภาษาที่ประกอบด้วยข้อความที่ถูกเปรียบเทียบที่เรียกว่า “สาระ” (Tenor) และสิ่งที่นำมาเปรียบเพื่อให้เข้าใจแจ่มแจ้งเรียกว่า “สื่อเปรียบเทียบ” (Vehicle)⁹ สาระและสื่อเปรียบเทียบต้องมีลักษณะร่วมที่กวีมองเห็น กวีจึงนำเอาสิ่ง 2 สิ่งที่มีลักษณะร่วมกันนี้มาเปรียบเทียบ เพื่อสร้างจินตภาพให้ผู้อ่าน เช่น ต้องการบอกว่าพิศวามิตรสง่างาม กวีเห็นคุณสมบัติร่วมของความงามของตัวละครกับความงามของปิ่นที่ปักผมกษัตริย์ จึงใช้ปิ่นปักผมเป็น “สื่อเปรียบเทียบ”

ในองค์ประกอบของการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ ที่ประกอบด้วย “สาระ” “คุณสมบัติร่วม” และ “สื่อเปรียบเทียบ” นั้น “สื่อเปรียบเทียบ” เป็นสิ่งที่ทำให้คนอ่านตื่นตาตื่นใจว่ากวีมีความสามารถในการเชื่อมโยงคุณสมบัติร่วมจากสิ่งอื่นๆ ได้ การใช้ “สื่อเปรียบเทียบ” จึงนับว่าเป็นความสามารถและจินตภาพที่สำคัญของกวี

“สื่อเปรียบเทียบ” ในเรื่องรามเกียรติ์ แบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ เทวดา บุคคล สัตว์ พืช สิ่งที่เกิดตามธรรมชาติ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ทองคำ แร่ และรัตนชาติ อาวุธ และสิ่งของอื่นๆ

⁹ เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนี้ กวียังเปรียบเทียบความสุขในการบำเพ็ญธรรมของพระลกุสมณ์กับความสุขในการบำเพ็ญธรรมของพรหมชั้นสุทธาวาส ว่า “หตฺถุสฺสอณฺโณสึณฺณิเกสุสฺสึ ฐุชฺชสุตฺถาภัสสฺสวณฺณ ษภกวิสสุตฺตสึณฺณิเกสุสฺสึ ๑ คำแปล ข้าสุขสร้างศีลภินสกรรม คุณสุทธาวาสพรหม มหาวิสุทธศีลภคฤคยาฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 3 หน้า 8)

น้ำอมฤต

น้ำอมฤตเป็นน้ำที่ได้จากการกวนเกษียรสมุทร เมื่อคัมแล้วจะมีชีวิตเป็นอมตะ กวีเปรียบว่าประชาชนที่สิ้นหวังกลับมีชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง ชาวที่เป็นชาวดีเปรียบกับน้ำอมฤตที่ทำให้มีชีวิตชีวาอีกครั้ง ดังเช่น “ตฺถฐาตฺตฺเรทฺธิทฺธิสึณฺณิ ฐเภาอธฺมฺมตฺตฺเรทฺธิทฺธิ วัชชกษณฺณฺณสฺสวณฺณสฺสึ ๑ ฐุชฺชหฺมฺมกษณฺณิเกสุสฺสึ ษภกษฺเรทฺธิทฺธิทฺธิ ฐฺรหฺมณฺณตฺตฺเรทฺธิทฺธิ ๑ คำแปล ได้ยินว่าพระภิกษุจะจร ไปรับพระภุชช กลับมามณฑลสถานสถิต ๑ คุณคนเอาน้ำอมฤต มาหลังชะโลมจิต ยินดีเข่นดื่บไกรฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 57)

บุคคล

กวีมีข้อสังเกตเกี่ยวกับคนในลักษณะต่างๆ และนำมาเปรียบเทียบได้อย่างเหมาะสม ดังเช่น

คนตาบอด

คนตาบอดคือคนที่มองไม่เห็น กวีเปรียบคนที่หยิ่งยะโสกับคนตาบอด ที่มองไม่เห็นแต่พูดโกหกกว่าเห็น ความหยิ่งยะโสก็เช่นกันอวดพูดออกมาทั้งที่ไม่รู้ความจริง เช่น “ตฺถุสฺสวณฺณสฺสวณฺณสฺสึ ฐฐเฐฐฐฐฐฐฐฐ ฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ๑ คำแปล ไม่รู้จักเห็นผู้เป็นใหญ่ศักดิ์ หยิ่งยะโส คุณคนตาบอด เข็มเกริมมุสาฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 26)

คนตาย

คนตายไม่มีการเคลื่อนไหว กวีเปรียบคนที่หลับสนิทกับคนตาย ว่า “สฺสึฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ๑ คำแปล สนมบริวารแน่นขนัด ก็สนิทนิตราเหมือนเขาตาย..... (รามเกียรติ์ เล่มที่ 7 หน้า 18)

คนไข้กับแพทย์

กวีเปรียบเทียบพระรามเหมือนแพทย์ เหล่าฤษีเป็นผู้ป่วยหนักที่เข้ารับรักษา ดังว่า “ยลประเทตีสถุโธ ตรีบรูชบวชโยช ก็เรทกทรมลลหมวลล ๑ ชูชบุรุษมูชยชชชชช เจอบเบวบรูบรูช ฉีทสีนงษษษษษ ๑ ยลประชูชยลเตอช ยชชชชช อชชชชชชชชช อชชชชชชชชช ๑ คำแปล เห็นพระโพธิสัตว์สูงส่ง ปลายปล้มหุทัย ก็ยินดีปรีดาขี้่งนั้ก ๑ คุณบุรุษหนึ่งมีความเจ็บป่วยจนจะสิ้น ชีวิตจะถึงมรณา ๑ เห็นพระองค์คือเห็นแพทย์ เขาโอสตา ทิพย์เทพพนมสงเคราะห์กาย ๑” (รามเกรดี เล่มที่ 2 หน้า 9)

ลูก

กวีเปรียบเทียบและพระลกษุมน์ว่าเป็นลูก ที่เหล่าฤษีถนอมกอด ว่า “ชูษภณชชีช ก็ ชูษชชชชชชชชช ๑ ชูชชชชชชชชชช ชชชชชชชชชช ชชชชชชชชชช ๑ คำแปล ประคองราชสีดา ก็ประคองพระลกษุมน์อุ้มประคอง ๑ คุณลูกเกิดจากอุทรนั้น กลับพลัดพรากด้วย แล้วกลับมาประสบเห็น ๑” (รามเกรดี เล่มที่ 1 หน้า 41)

สัตว์

สัตว์ที่กวีกล่าวถึงมีทั้งสัตว์ตามธรรมชาติ เช่น ภู ช้าง นกแฉ่ง เป็นต้น และสัตว์ในวรรณคดี เช่น ไกรสรสีห์ กวีนำลักษณะและธรรมชาติของสัตว์ต่างๆมาเปรียบเทียบเพื่ออธิบายให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น ดังเช่น

ราชสีห์

ราชสีห์เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ มีอำนาจและกำลังมาก อาศัยอยู่ในถ้ำทอง กวีนำลักษณะองอาจของราชสีห์หรือไกรสรราชสีห์มาเปรียบกับบุคคลที่สง่างาม องอาจ ได้แก่ พระราม พระลกษุมน์ และพระสุตฤต กวีเปรียบเทียบพระสุตฤตกับราชสีห์เพื่อให้เห็นความสง่างาม ว่า “ชรสุชชชชชชชชช ชรสุชชชชชชชชช ... คำแปล พระสุตฤตประทับคชกรี คุณราชสิงห์สีห์...” (รามเกรดี เล่มที่ 1 หน้า 15)

กวีเปรียบเทียบพระราม และพระลกษุมน์ที่ดองจากไอบุชชยา เหมือนไกรสรสีห์ที่ออกจากถ้ำทอง การที่กวีเปรียบเทียบไกรสรสีห์กับพระรามและพระลกษุมน์เพื่อแสดงคุณสมบัติร่วมว่ากษัตริย์ทั้งสองพระองค์มีอำนาจและความสง่างาม ว่า “ชรสุชชชชชชชชช ชรสุชชชชชชชชช ชรสุชชชชชชชชช ๑

* พิมพ์ตามต้นฉบับ

คำแปลพระเวทย์พระอนุชจักรี คุณไกรสรสี่ห์ ออกจากคฤหาทองสูงส่ง ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 40)

ช้าง

ช้างเป็นสัตว์ใหญ่ มีงาคู่เป็นอาวุธประจำกาย กวีเปรียบเทียบช้างกับกษัตริย์ที่มีบริวาร แวดล้อมเฝ้าอารักขา ถ้ากษัตริย์ขาดบริวารก็เหมือนช้างขาดงา เช่น กรุงขรรษาพึ่งว่าตนขาดบริวารเหมือนช้างถูกตัดงา ดังนี้“พระอสูรณ์พระตรีมุขกัวย ช่งตลบตรึงไกร วัฒนวงศ์ณิฉา ฯ พระมหากษัตริย์มาลา ภูธรภูธรภูธร ภูธรภูธรภูธร ภูธรภูธร ๙ คำแปล โอ้ทูลย์โอ้ตรีมุขกัวย สิ้นพลพุนท์ไกร ล้มดับกนิษฐา ฯ โอ้ตัวข้าหลงทางเพียงเกรา คุดองคี่ไอร่า พดทานัดคอกองเกรา ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 3 หน้า 21)

กวีเปรียบเทียบนิลขุนนลกับงาคู่ และมหาชมพูราชคือตัวช้างว่า“ยาสยบทเวธาธำขันธ์ติร ธานเขตอุรณิล อุรณิลอุทาเสนา ๙ โชนสุวิสาษาบัสเฐยบท ญมฺพญาชบทยบาทสุวกุโร ๙ สិងชกษยสุริเยฐฉัฒ สិងธาสฐีเฐ บัณเฑชบัณนารสตุตรา ฯ ธารยบทชยูกุโร ยาสอุรตีธ่า สุวิคุชอุษตีเตรูญญี ฯ คำแปล นิลมหาไชธทั้งสอง นามเรียกขุนนิล ขุนนลทั้งสองเสนาฯ ซ้ายขวา สำหรับแห่งมหา ชมพูราชา มหามหิศวร ไกรฯ ล้วนเอกมนตรีเถกิงชัย ล้วนมีฝีมือ บัวหนึ่งบัวนาญทุกครา ฯ เป็นมหากษัตริย์ มีขุนสองเป็น เสมองาททั้งสองเพชรสนิท ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 7 หน้า 26)

งู

งูเป็นสัตว์เลื้อยคลาน ธรรมชาติของงูต้องมีการลอกคราบที่เป็นผิวเก่าออก คราบเป็นส่วนหนึ่งของงูแต่เมื่อลอกคราบแล้วก็ไม่ใช่วางกายของงูอีกต่อไป กวีเห็นธรรมชาติในเรื่องนี้และนำมาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างนางสีดาและพระรามได้อย่างเหมาะสมว่าผู้ที่ เป็นสามีภรรยา กัน ก็ยังถือว่าเป็นคนละคนกันอยู่นั่นเอง ในที่นี้กวีเปรียบงูกับพระราม และคราบงูกับนางสีดา เช่น

เอาเอวิรูเวฐเฐรณลสธาอุรเอ เวยลัโศสเสเฐ วัยวำลัคคะตัสเสเฐ ๙ ฆลัฉาฉั
อุตตะอุยอุยเอะ ฤ้เฆลลัศรัวัฆเฐะ ลุชัฆลลัศรัวัฆเฐะเอฐเยณน ๙ เณลเฐเฐเฐเฐเฐเฐเฐ
เอะตีลลัระเฐเฐเฐเฐเฐเฐ ๙ เฐเอะวิรูเวฐเฐเฐเฐเฐเฐเฐเฐเฐ เฐเฐเฐเฐเฐเฐเฐเฐ เฐเฐเฐเฐเฐเฐเฐเฐ ๙

แม้จะเบียดเบียนงูซึ่งคลานไป เห็นแต่คราบอยู่ ด้วิคคี่กำจัคคราบนัั้น ฯ ถึงขาดกระจัคกระจาย สิ้น ไม่เคยถูกเฉพะะ ครกคัวุงึนัั้นเลชนาฯ งูนั่นคือพระรามา คราบคุดสีดา เทวีศรเฐรเฐนั้มารยทาฯ ถึงแม้จะเบียดเบียนสีดาให้ถึงฆาต สีดาไม่อาจ เป็นมจลเจริณุในพระราชาฯ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 10 หน้า 11-12)

ไฟ

ไฟเป็นสิ่งที่มีความร้อน กวีมักเปรียบกับอารมณ์ร้อนด้วยสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากระตุ้น ได้แก่ อารมณ์รัก ดังตอนที่กรุงราชนครเห็นสีดาเกิดอารมณ์รักในคืนราวถูกไฟเผา “กวีนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประทับอยู่ด้วยคุณพระศรีมหาอุมาเทวี รุ่งอรุณสว่างให้เห็นสีดาที่กรุงเมืองเวียงจันทน์ ๕ คัมภีร์ พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ๕” (รามเกียรติ์ เล่มที่ ๔ หน้า 1)

กวีเปรียบเทียบอารมณ์โกรธกับไฟที่เผาทำให้ร้อน เช่น ตอนกรุงขจรโครทพระราม ว่า “ครั้นอนุชาจะประทุษร้าย บังคับประหารชีวิต ๕ คัมภีร์ พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ๕” (รามเกียรติ์ เล่มที่ ๓ หน้า 27)

กวีเปรียบเทียบความทุกข์กับไฟที่สูมดับเพราะทำให้จิตใจร้อนแห้งผาก เช่น ความทุกข์ของพระบาททศรถ ว่า “เราประสูติด้วยพระศิวะ ประสูติด้วยพระพรหม ๕ คัมภีร์ พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ๕” (รามเกียรติ์ เล่มที่ ๑ หน้า 36)

นอกจากนี้ กวียังนำไฟไปเปรียบกับลักษณะอื่นๆ เช่น นำแสงไฟเปรียบกับแสงของเครื่องแต่งกาย เช่น กวีพรรณนาเครื่องแต่งกายของอินทรีชาติ ว่า “หัตถ์แก้ว * คุ้มด้วยสุวรรณ ๕ คัมภีร์ พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ๕” (รามเกียรติ์ เล่มที่ ๑ หน้า 33)

กวียังแสดงให้เห็นธรรมชาติของไฟอีกอย่างคือถ้าได้เชื้อไฟพวกขยะและสำลีก็จะยังทำให้ไฟไหม้แรง กวีเปรียบเทียบที่อ่อนกำลังกว่าเหมือนขยะและสำลี ส่วนอนุมานเป็นไฟที่ทำลายล้างศัตรูว่า “อินทร์บุตรพรหมอันสูงส่ง ๕ คัมภีร์ พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ๕” (รามเกียรติ์ เล่มที่ ๓ หน้า 26)

กวียังเห็นอีกว่าธรรมชาติของไฟที่มีลมช่วยไหม้จะยังทำให้ไฟไหม้ลุกลาม กวีจึงเปรียบพระรามเหมือนไฟ วานรเป็นลมที่ช่วยพัดไฟให้ไหม้แรง คือช่วยเป็นกำลังของพระราม ดังนี้ “พระอรชุนบุตรพรหมอันสูงส่ง ๕ คัมภีร์ พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ๕” (รามเกียรติ์ เล่มที่ ๑ หน้า 20)

ไฟอีกชนิดที่ถือว่ามีความรุนแรงมากคือไฟ บรรลัยกัลป์กล่าวถึงในวรรณคดีและทางศาสนาว่าไฟบรรลัยกัลป์ จะเกิดเมื่อจะสิ้นกัลป์ กวีเปรียบเทียบความรุนแรงตอนพระรามออกศึกตามนางสีดาที่หายไปกับความรุนแรงของไฟบรรลัยกัลป์ ดังนี้ “บุรุษอมรินทร์เห็บบุตร ๕ คัมภีร์ พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ๕”

* พิมพ์ตามต้นฉบับ น่าจะเป็น ภาตพนัง แปลว่า เครื่องประดับ

ธรรมศาสตร์เกิดในสถาน วิชาฏจะแปรเปลี่ยน ประคองทิวาราดรี ฯ พลันสว่างทั่วทิศที่ ตามเคช
ร์มีเปล่งประกายแห่งพระสุริยาฯ ถึงพระสุรย์นั้นชาติรา กำบังงมมมหา สุมรรุณฆลคั่งลืบลงฯ
เปลี่ยนเป็นมีคมัวเงินยบ อนธการนั้นทั่ว ทิศานุทิศไม่เห็นฯ นี่ควรอันเช่นกรรมผล กุศลอกุศลลำบาก
กระทำจากเดิมฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 11)

อาวุธ

เกาทัณฑ์

เกาทัณฑ์คืออาวุธธนู คันธนูมีความโค้ง กวีเปรียบเทียบลักษณะโค้งโค้งของคันธนูกับคิ้ว
นางสีดา เช่น พระรามรำพึงถึงคิ้วโค้งของนางสีดาว่า “บชธำถิเฏฐิษฎรอุย บิฐุช
ชูยคะไฉณัฐย... คำแปล พี่ยำคิ้วองโค้ง ประคองปลายเกาทัณฑ์ซัย ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า
25)

ลูกศร

ลูกศรคือลูกธนู ลูกศรต้องมีความตรงจึงยิงออกไปได้ กวีเปรียบเทียบความตรงของลูกศรกับ
ความซื่อตรง เช่น พระรามสรรเสริญความซื่อตรงของกุชั่นดังนี้ “เจ้าโศกธัสหมตุมห ภาสเฐาะสฺนาสล
คำแปล ว่าไอ้กษั่นข้ายินดี เจ้าซื่อตรงเสมอนสร” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 57) และ พระราม
สรรเสริญความซื่อตรงของพระลกสมุณข์ ดังนี้ “เสฐธลภบฎะหฺรณฉฐเฐบัสฐิอุ สเฐาะสลสลุชิต... คำแปล
เสด็จสดับพระอนุชเสนห์สนิท ซื่อตรงศรสุจริต... (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 21)

จักร

จักรเป็นอาวุธในวรรณคดี รูปเป็นวงกลม หมุนเหมือนวงล้อ กวีเปรียบเทียบลักษณะการ
หมุนของวงจักรกับมือที่ตัดวศรของพระราม ว่า “เสฐศฺรกายคะไฉณัฐยสลุฐิ ภูษณัฐยชศฺร
วิภายฎะศฺรเสภาฯ ฯ คำแปล เสด็จยกเกาทัณฑ์ศรศักดิ์ คุมฆลจักร โบกพระกรโสภา ฯ”
(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 10)

ทองคำ แร่ และรัตนชาติ

ทองคำและรัตนชาติเป็นสิ่งมีค่าที่มีความแวววาว กวีมักนำสีส่นของสิ่งมีค่านี้นมาเปรียบ
เทียบกับสีส่นของสิ่งอื่นๆ ดังนี้

เพชร

เพชรเป็นรัตนชาติที่มีความแข็ง กวีเปรียบเทียบความแข็งของเพชรกับความแข็งของคมอาวุธ และเขาของทูกี เช่น ตอนกรุงพาลีรบกับทูกี กวีเปรียบเทียบของกรุงพาลี และเขาของทูกีที่แข็งเหมือนเพชรมากระทบกัน ดังเช่น “ใฝ่ขลุ่ณัฐิตรีเตจฺรฎฐาญญฐา ตะเวณิณิณฺฏฺเท-ณิภณฺตุฎฐาณิณฺฐุรฎฐต ๑ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๒ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๓ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๔ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๕ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๖ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๗ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๘ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๙ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๑๐” (รามเกรตฺติ เล่มที่ 4 หน้า 56)

มณีกับทอง

มณีมีความวาวและแผ่นทองมีความสุกปลั่งจึงนับเป็นของมีค่าและมีความแวววาวเสมอกัน กวีให้ภาพอุปมาที่งดงามว่าน้ำตาของของพระรามเหมือนมณี ส่วนแผ่นหลังพระภริษฏเหมือนแผ่นทอง เมื่อน้ำตาดตกลงบนแผ่นหลังก็เหมือนมณีวางเคียงอยู่บนแผ่นทองทำให้เกิดภาพความวาวแววมสมผสานกัน ดังเช่น “ณินฺฐุเตจฺรฎฐาญญฐา ใฝ่ขลุ่ณัฐิตรีเตจฺรฎฐา ๑ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๒ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๓ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๔ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๕ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๖ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๗ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๘ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๙ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๑๐” (รามเกรตฺติ เล่มที่ 2 หน้า 78)

มรกตกับทอง

มรกตเป็นรัตนสีเขียว กวีเปรียบสีสันของป่าว่าเขียวเหมือนมรกต และยังมีสีเหลืองเหมือนทอง ว่า “ณินฺฐุเตจฺรฎฐาญญฐา ใฝ่ขลุ่ณัฐิตรีเตจฺรฎฐา ๑ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๒ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๓ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๔ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๕ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๖ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๗ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๘ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๙ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๑๐” (รามเกรตฺติ เล่มที่ 2 หน้า 4)

แก้วประพาฬ

แก้วประพาฬเป็นแก้วสีแดงอ่อนเกิดจากหินปะการังใต้ทะเล กวีเปรียบคุณสมบัติของแก้วสีแดงอ่อนกับดวงตาของนางสีดา เช่น ตอนพระรามคิดถึงดวงตาของสีดาว่า “ณินฺฐุเตจฺรฎฐาญญฐา ใฝ่ขลุ่ณัฐิตรีเตจฺรฎฐา ๑ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๒ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๓ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๔ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๕ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๖ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๗ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๘ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๙ ฐุชณฺณิณฺฐุเตจฺรฎฐต ๑๐” (รามเกรตฺติ เล่มที่ 4 หน้า 25)

ชาด

ชาดเป็นวัตถุชนิดหนึ่งมีสีแดงเข้ม กวีเปรียบสีแดงของเลือดทูกกับสีแดงของชาด ดังนี้
 “...เฮาะฉาษยบิษฐา เฮาะชราณบิษฐาฉาตฉณ ๑ คำแปล ...แม้เลือดคมหิงสา นั้นจรตศุจสีชาดเห็น
 ชัด ๑” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 18)

สิ่งของอื่นๆ

สิ่งของต่างๆที่กวียกมาเป็นสื่อเปรียบในเรื่องมีหลายชนิดทั้งที่เป็นเครื่องราชูปโภค
 อุปโภค และวัตถุอื่นที่ไม่สามารถจัดหมวดหมู่ได้ ดังนี้

ปิ่น

ปิ่นเป็นเครื่องประดับปักผม ยิ่งเป็นปิ่นที่ปักบนเศียรของกษัตริย์ก็ต้องมีความงามและ
 สูงส่งมาก กวีเปรียบเทียบสง่าของพิสดามิตรกับปิ่นปักผมบนเศียรกษัตริย์ ว่า“ฉะฉะประยคุณฉี
 ภิรมย์ บรูเสวีฉีฉุทธ บรูโถฏติสยชากุญฺร ๑ คำแปล ครานั้นพระมกุฏซึ่งภิรมย์ ประเสริฐซึ่งอุดม
 ประไพประคองปิ่นมหากษัตริย์ ๑” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 1)

แว่นเทียน

แว่นเทียน ซึ่งหมายถึงทองเหลืองที่จัดจนเป็นเงาใส กวีจึงเปรียบเทียบเงาของแว่น
 เทียนกับหน้าผากของนางสีดา ว่า “บงช่าธาธาณ บิษฐาตติณยาสยาสโธรมุณี คำแปล พี่จำซึ่งหน้าผาก
 ประคองแว่นทองมีด้วยรัศมี” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 25)

ชวลา

ชวลาหมายถึงตะเกียง กวีเปรียบรัศมีของอินทรุชิตกับแสงชวลา ดังนี้ “เชตุมภะ
 รมุชราสชราณ เทรณชเรณบิษฐาณ ตสิฐกตสิฐเสษฉาฉาย ๑ คำแปล ออกโรงรัศมีเปล่งปลั่ง พร่างพรายคุด
 ชวลา สว่างพันลึกโถมฉาย ๑ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 20)

สำลี

สำลีเป็นฝ้ายปั่นมีสีขาวและมีความเบา กวีเปรียบสีกายหนุ่มๆ ที่มีลักษณะร่วมกับสำลี
 คือความขาว ว่า “บติตรุณญายหบิฐี สยสุฉุฉฉฉฉฉฉ ฉุฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ๑ คำแปล บพิตรสาวหนึ่ง
 อปรีย์ ขาวบริสุทธิ์คุดสำลี ท่านคิดให้ลอยโอบบิน ๑ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 7)

กวียังเปรียบหนังกวาง กับความนุ่มของสำลี ว่า “สยูกยิฐฉุฉฉฉ ฉุฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ๑

เช่น ดับ ลมหายใจ โดยนำมาเปรียบกับสิ่งที่รักที่สุด อันเป็นสะท้อนลักษณะเขมรที่กวีสอดแทรกเข้ามาในเรื่องได้อย่างงดงาม การสรรอเปรียบเทียบเพื่ออธิบายให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการนับว่าเป็นความสามารถของกวีในการเชื่อมโยงภูมิรู้ของตนกับลักษณะวรรณศิลป์ได้อย่างดี

2.2 องค์ประกอบการใช้ภาพพจน์เพื่อเน้นความ

ภาพพจน์สำหรับเน้นความ ได้แก่ อดีพจน์หรือภาพพจน์ที่กล่าวให้เกินจริงสำหรับเน้นความ¹² การใช้ภาพพจน์แบบกล่าวเกินจริงไม่เน้นการเปรียบเทียบแบบภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์ จึงไม่มี “ลักษณะร่วม” และ “สื่อเปรียบเทียบ” อย่างไรก็ตาม จากบทประพันธ์ที่กวีแต่งในเรื่องรามเกียรติ์ พบว่ากวีมักกล่าวเกินจริงเพื่อเน้นความในเรื่องของจำนวน ปริมาณ และเหตุการณ์ที่เน้นความรู้สึก ดังนี้

จำนวนไพโรพล

สตุเสธะสวรสุรเขมาตา ภณรชิตตา สนิฐิศทุกุบ์ตุ้มบุษิตี ๑ นิฐิตนุ์ฉุยฉ่งฉุย หាប់ผล์ฉิฉิฉิ
ษณณทหาคาสสวับ์สวับ์ ๑

เหล่าม้าข้างสุรโยธา ราชรถคชา สนั่นสันสะท้านปถพีฯ ละเอียดละอองผุยผงรุทธิ มีคัมัว
ทุกทิศที่ มณฑลอากาศสยบแสงฯ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 71)

หส่งชุกุ์ไสสรเสณี ฐุกฐุ์คศิริ วัณณอ์ฉังศตษณณท ๑

บรรดาอักษ์แสนเสนี แดกตื่นคว่าศิริ สะเทือนทั้งภพมณฑลฯ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 9
หน้า 30)

กวีต้องการแสดงให้เห็นว่าไพโรพลจำนวนมาก ไม่ว่าจะฝ่ายมนุษย์หรือยักษ์ การสร้างภาพพจน์ดังกล่าวใช้การพรรณนาให้เกินจริงว่าจำนวนไพโรพลมากจนฝุ่นตลบอบบดบังแสงอาทิตย์ให้มืดมิด หรือทำให้แผ่นดินสั่นสะเทือน

จำนวนถุณี

วิสาชบุทรหตุเถระณท หตุณุ์บุษิติสฐา สนุฐฉิฐิงฉิฉิฉิ ๑ ษบทบุษิ์ฉังชุยไสสรเทฉิฉิฉิฉิ
ฉิฉิฉิฉิฉิฉิฉิ ษบทบุษิ์ฉิฉิฉิ ๑

อันนามบุตรข้านี้ฯ ข้าไม่ได้ประดิษฐาน สมมติให้เองวิจิตร มหาถุณีทั้งหนึ่งแสน โกฎ
ก็คิด ประชุมด้วยศิลปะสิทธิ์ มหาถุณีมุนีผองฯ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 22-23)

¹² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมวรรณกรรมศัพท์อังกฤษ-ไทย, 214.

คนเดินทางทิศที่ประเทศนอกโพ้น ต่างทุกข์หนักกันทั้งหมด ล้วนโศกถึงพระราม
 เศษฐา ฯ ปั่นป่วนทั้งพระจันทร์สุริยา ท้าวทฤกษิยา มีคครีมทั้งห้องฟ้าซึ่งมณฑลฯ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2
 หน้า 28)

กวีต้องการพรรณนาถึงความโศกของชาวเมืองจึงแสดงบรรยากาศว่าพระอาทิตย์พระ
 จันทร์ก็มีคครีมเศร้าไปด้วย

ความรุนแรง

เมษยิธูรณำตรึกเศรฐ สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข ฯ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์
 สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข
 สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข
 สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข สรอุบ่าบ่ประสุญไสข

ห้องฟ้าล้วนครืนคราง มีคครีมพระสุรย์แสง ร่มครีมทั้งแผ่นดินจักรวาลฯ มีคครีมทั่วทั้งภพการ มีค
 ครีมทั้งเวหาต์ เสียงดังส่ำทับด้วยเสียงกริ้วกราดฯ เทวคาทศทิศยิ่งแสนหู เหนินเหาะซึ่งเล็บและ
 ทางเขตจักรวาลฯ เทวดาณกามาขึ้น ถวายสารการ สดุดีด้วยเสียงประกาศฯ แดกตื่นถึงโสฬสพรหม
 กลัวจนลืมหาวนา ด้วยฤทธิ์ราชซึ่งกระบี่ฯ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 40)

กวีพรรณนาการต่อสู้ว่ามีความรุนแรงมากด้วยการให้ภาพพจน์ว่าสะเทือนถึงสวรรค์ 6
 ชั้น และโสฬสพรหมซึ่งถือว่าอยู่ห่างไกลจากโลกมนุษย์มาก

ความสว่าง

ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์
 ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์
 ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์
 ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์
 ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์ฆาตย์

กวีพรรณนาความสว่างว่าแสงสว่างไปสุดถึงขอบจักรวาลทุกด้าน เพื่อแสดงว่าสว่าง
 มาก

การใช้ภาพพจน์กล่าวเกินจริงเป็นการเพิ่มความไพเราะ เพราะกวีไม่สามารถไม่สามารถเทียบเคียงสิ่งที่ต้องการบอกกับสิ่งใดได้เพียงพอจึงกล่าวเกินจริงเพื่อเน้นความ

การใช้ภาพพจน์ทั้งที่เป็นการเปรียบเทียบและเน้นความนับว่าเป็นลีลาการแต่งของกวีที่ทำให้บทประพันธ์เกิดความไพเราะ เพราะมุ่งเร้าอารมณ์สะเทือนใจของผู้อ่าน การใช้ภาษาภาพพจน์และใช้ภาษาวิจิตรทั้งเสียงและความหมายทำให้เห็นว่ารามเกียรติ์มีวรรณศิลป์สูงตามลักษณะของมหากาพย์แบบสันสกฤตอีกด้วย

รสวรรณคดีในรามเกียรติ์

รสเป็นสิ่งสำคัญของวรรณคดี ดังว่า “...ถ้าขาดเกลือแล้ว อาหารไม่อร่อยฉันใด ภาพยี่ปราศจากรส ก็ไม่อร่อยฉันนั้น”¹³ รสวรรณคดีเป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ของผู้อ่านที่มีต่อการถ่ายทอดอารมณ์ของกวีผ่านตัวละคร กุสุมา รัชมนณี กล่าวถึงเรื่อง “รส” ว่า “...เป็นเรื่องของอารมณ์มนุษย์ จึงมีความเป็นสากลเพราะมนุษย์ทุกชาติ ทุกวัย ฯลฯ ย่อมมีอารมณ์พื้นฐานได้เหมือนกัน การนำแนวคิดเรื่องรสมาใช้กับวรรณคดีชาติอื่นน่าจะทำได้...”¹⁴ ทั้งนี้ กุสุมา รัชมนณียังให้ข้อเสนอในการศึกษาเพิ่มเติมว่าการวิเคราะห์เรื่องรสต้องคำนึงถึงความคิดความเชื่อที่เป็นกรอบของวรรณคดีแต่ละชาติเพราะเป็นเรื่องที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับอารมณ์ของมนุษย์ด้วย¹⁵

รามเกียรติ์มีลักษณะเป็นมหากาพย์แบบสันสกฤตซึ่งประกอบด้วยวรรณศิลป์โดยการใช้ภาษาที่วิจิตร และยังประกอบด้วยรสวรรณคดีซึ่งทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ รสจึงเป็นองค์การส่วนหนึ่งของเรื่อง

รสวรรณคดีประกอบด้วย 9 รส ได้แก่ ศฤงคาร วิจารณ์ กรุณา হাসข อหฤต ฃยานก เราทร พิกตส และ สานต รสของวรรณคดีที่เกิดในใจของผู้อ่านหรือผู้ดูเกิดจากการเห็นการแสดงท่าทางและอารมณ์ของตัวละครพื้นอารมณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปกติสามัญเรียกว่าสถาธิภาว มีดังนี้

ศฤงคารมีความรักเป็นสถาธิภาว

วิจารณ์มีความเพียรเป็นสถาธิภาว

กรุณาารมีความโศกเป็นสถาธิภาว

হাসขมีความรู้สึغبั่นเป็นสถาธิภาว

¹³ วาภฏ, อลังการศาสตร์, แปลโดย ป.ศ. ศาสตร์ (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2504), 37.

¹⁴ กุสุมา รัชมนณี, การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต, 172.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

อทกฺตรสมีความรู้สึกประหลาดใจเป็นสถायิภาว
 ภยานกรสมีความกลัวอันเกิดแต่การเห็นสิ่งที่น่าสยดสยองนั้นเป็นสถायิภาว
 เราทรสมีความโกรธเป็นสถायิภาว
 พิกตฺสรสมีความเกลียดชังเป็นสถायิภาว
 ศานตฺรสมีความรู้ชอบอันมีอาการไม่ปรารถนาสิ่งใดๆนั้นเป็นสถायิภาว¹⁶

สถायิภาวเป็นภาวะหลัก ซึ่งมีองค์ประกอบ คือ วิภาว อนุภาว กล่าวคือวิภาวหรือเหตุ
 ของภาวะ หมายถึง เหตุการณ์ บุคคลหรือสิ่งต่างๆที่กวีกำหนดไว้ในเรื่องเป็นเหตุให้เกิดภาวะขึ้นแก่
 ตัวละคร¹⁷ ส่วนอนุภาวหรือผลของภาวะหมายถึงการแสดงออกของตัวละครด้วยคำพูดหรือ
 อากัปกิริยาให้รู้ว่าเกิดภาวะหนึ่งภาวะใดแก่ตัวละครนั้น¹⁸

มหาภาพตามแบบสันสกฤตเป็นเรื่องที่มีรสวรรณคดีทั้ง 9 รส อย่างไรก็ตาม แต่ละ
 เรื่องก็มีรสเด่นไม่เหมือนกัน เช่น กุมารสมภพของกาลิทาสมีศฤงคารเป็นรสเด่น ส่วนในเรื่อง
 รามเกรตี ผู้วิจัยพบว่ามรสต่างๆครบ 9 รส คือศฤงคาร (รสคือเหตุให้เกิดความรัก) หาสย (รสคือ
 เหตุให้เกิดการหัวเราะ)¹⁹ กรุณา (รสคือความกรุณา) เราทร (รสคือความคูร้าย) วีร (รสคือความ
 กล้า) ภยานกรส (รสคือความกลัว) พิกตฺสรส (รสคือความเบื่อ) อทกฺตรส (รสคือความอัศจรรย์ใจ)
 และศานตฺรส (รสคือความสงบ) อย่างไรก็ตามรสหลักของเรื่อง คือวีรรส เพราะแก่นหลักของเรื่อง
 กล่าวถึงวีรกรรมและความกล้าหาญของพระรามในการต่อสู้กับศัตรูซึ่งปรากฏหลายตอนในเรื่อง
 เช่น ตอนพระรามรบกับทูลสมัน ขร ตริเศียร ตอนพระรามกริ้วพระสมุทร เป็นต้น อนุภาวที่พระรามใน
 รามเกรตี แสดงหลายครั้งคือความไม่หวั่นไหวต่อข้าศึกหรือคู่แข่งชน กวีแสดงให้เห็นความ
 อุตสาหะของพระรามในด้านต่างๆจนทำให้เกิดวีรรสคือความรู้สึกชื่นชมความกล้าหาญของพระ
 ราม ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยเรียงลำดับรสตามความสำคัญในเรื่องดังต่อไปนี้

วีรรส

ในเรื่องรามเกรตี กวีต้องการสรรเสริญความกล้าหาญและคุณธรรมของพระราม พื้น
 อารมณ์ส่วนใหญ่ของการอ่านเรื่องนี้จึงอยู่ที่การแสดงความกล้าหาญเป็นสถायิภาว ส่วนวิภาวหรือ
 เหตุของภาวในเรื่อง กวีมักสร้างวิภาวในเรื่องด้วยการให้ตัวละครอื่นเป็นผู้มาท้าทายหรือข่มเหง เพื่อ

¹⁶ วาควภฏ, อลังการศาสตร์, แปลโดย ป.ส. ศาสตรี, 37 - 40.

¹⁷ กุสุมา รัชมณี, การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต, 107.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 108.

เราทรส

เราทรสเป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ความโกรธหรือการกระทำที่รุนแรงของตัวละคร เหตุการณ์ที่แสดงความโกรธ การอาฆาตจองเวร เหตุการณ์ที่เป็นความโกรธที่เด่นๆ ได้แก่ ขรโกรธที่เห็นสุรปนขาถูกทำร้าย พาลีเข้าใจผิดว่าสุคริพจะแย่งเมือง พระรามโกรธที่พระลักษมณ์ถูกนาคบาศ กรุงราพณ์โกรธที่อินทรชิตตาย

อนุภาวหรือท่าทางของการแสดงความโกรธของตัวละครอยู่ที่การจับอาวุธ การฆ่า รวมถึงการบรรยายให้รู้ว่าตัวละครกำลัง โกรธดังนี้

ตอนกรุงขรรู้ว่าสุรปนขาถูกทำร้าย ก็อาฆาต และแสดงอนุภาวว่าจะตามสังหารพระลักษมณ์พระราม ดังนี้ “**ครูฆฮรเกรวีเคราถาณณล...บฆนุติยาศวีหษุข ฎิยหษุภยเบาะง นีริตณษณณัฏธาบฏัก ๑ ค่ำแปล กรุงขกริ้วโกรธนัถ...พีจะพิฆาตคีนสนอง ให้ันตรายเอย ชีวิตลุมรณัได้รั ๑**” (รามเกรดี เล่มที่ 3 หน้า 11)

อนุภาวของกรุงพาลีคืออาการโกรธและเข้าทำร้าย ดังนี้ “**ครูฆตาลีเคราถยบิยา ะเฮาสรนา สุตฤตุ้ฆาธบ่ธาส ๑ ค่ำแปล กรุงพาลีโกรธมหิมา ตบไปสิริสา สุกริพไม่อาจต้านได้ ๑**” (รามเกรดี เล่มที่ 4 หน้า 67)

ตอนอินทรชิตตาย กรุงราพณ์โกรธ และแสดงอนุภาวในการจับอาวุธเพื่อฆ่านางสีดาเป็นการแก้แค้น ดังนี้ “**ภตณลยบฏเรสณบรูษณณ ฎัฆาธบ่ธาส กัณณษรฐบฏฎฎฎฎ ๑ ยครูก็คาส์ทะเลสสีตา ไข่สฎายครู ฎิภณคาส์ฮัสบิตฎฐง ๑ คิตนุรวัถคาส์สิรบฆ่ ทรคู้บ่ฮู้บ่ฎฐ่ง ฏะฮัสบฆาชฎริ ๑ ค่ำแปล ราพณ์เจ็บบุตรเหลือประมาณ ไม่อาจอดกลั้น ก็เจ็บแปลบปลานสแปร้อน ๑ ยักษัก็จับเกศสีดา มือขวายักษา ธิราชถือขรรค์กระบี่บ 3 ครั้งๆ คิตจะตัวคตัดเศียรทัง กรก้ำแน่นทรง พระขรรค์ส่ง่าด้วยแกว่งไกว ๑**” (รามเกรดี เล่มที่ 10 หน้า 10)

ตอนพระลักษมณ์ถูกนาคบาศรัด อนุภาวของพระรามคือประกาศแสดงความโกรธและยิงศร ดังนี้ “**เบาคูฏะฎฐยิสู่ชฎฐ่ง เบาสนาณัฎษ ฆษุภฎฐึคชฎฎฎ ๑ สู่ชฎฐ่งเกา์ฮันฎฐบิยา รฐึเสาะนา ฎุชฎฐฎฐฎฐฎฐฎฐ ๑ ฎฐาสฎฐาสฎฐสฎฐฎฐฎฐฎฐฎฐ ๑ เกาศา์ฎฐชฎฐึง ฎฐบ่ฎฐฎฐฎฐยเรตธา ๑ ค่ำแปล เหตุพระบารมีพระองค์เสียงทาบ ประกาศอย่างกึกก้อง อัสจรรยัพันลือกเจษฎฐาฯ พระองค์ทรงเกาทัณษัหมิมา รัคมิทังถีน คั้งอินทรชณูเถิง ๑ แวงวาบแผ่กระจายขึ้น แดงฉานคุดเพลิง จับท้วพิฆานเทวดา ๑**” (รามเกรดี เล่มที่ 9 หน้า 46)

หาสยรส

หาสยรสคือความสนุกสนานเป็นปฏิกิริยาอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ภาวะภาวะขบขันวิภาวหรือเหตุการณ์ที่ปรากฏในเรื่องนี้ ตัวละครที่ทำให้เกิดหาสยรสอย่างโดดเด่นมีเพียงตัวเดียวคือ

หนุมาน ที่มึนท่าทางทะเล้น หรือท่าแปลกๆ เช่น ตอนหนุมานแปลงร่างเล็กเท่าหัวแม่มือทำให้พระรามเข้าใจผิดว่าต้องรออีกนานกว่าหนุมานจะโต สุครีพแกล้งทูลขอให้พระรามเลี้ยงหนุมานจนโต พระรามขบขันความคิดนี้ จึง “พระเบ็็กพระมิ สฎฐิษึบฎิษึ... คำแปล พระเบ็็กพระโอบุธัรุมิพรา” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 3)

นอกจากนี้ ยังมีตอนอื่นๆที่หนุมานคิดหรือทำอะไรที่แปลก เช่น ตอนหนุมานอมข้าวของฤๅษีแต่กลืนไม่ได้ กวีพรรณนาภาพของหนุมานว่า

ทริฏณเฑาะฎุระบฎุณิษึษึ มุคุตฎุตตาดยบิ ตัณฎุทกัฎุบฎุสฎุสา ๑ บฎุสฎุสาฎุฎุฎุตตาดยตส บิรเฑาะทฎุฆายฎุฆาส ทัฎุฎุสฎุตฎุฎุระงัฎุฎุฎุฎุ ๑ ทริฎุณเฑาะฎุหุฎุฎุฎุฎุฎุฎุ ฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุ ฎุฎุระษบทบฎุณิษึษึษึ ๑ ฆายเตฆเตฆ:ฎุระสสทิ บิรเฑาะทตาดยบิ ตัณฎุตฎุหุสฎุฎุฎุฎุ ๑ บฎุสฎุสาหุสฎุฎุฎุฎุฎุฎุษบท บุสฎุฎุทฎุบฎุฎุา บฎุฎุฎุตตาดยหุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุ ๑...

กษิณนัันพระฤๅษีมุนี ท่านปิ่นข้าวสาม ก้อนก็ขึ้นหนุมาน ๑ หนุมานรับข้าวได้ บริโภคด้วยทิว ก็คิดว่าไม่พอเลยนา ๑ พลันหัวเราะพลาถกินพลาถ คุณจะทำนิ พระมหาฤๅษีซึ่งมุนี ๑ ด้วยเดชเดชะพระฤๅษี บริโภคข้าวสาม ก้อนไม่หมดเลยนา ๑ หนุมานอ้อบอามหาฤๅษีกราบลา อมข้าวพลาถเหาะไป ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 16-17)

ตอนหนุมานผูกผมถูกรุงราพณ์กับนางมณโฑทริ แล้วเขียนมนตรีกำกับเพื่อแกล้งกรุงราพณ์ ดังนี้

ทริฎุณกุฎุฎุฎุระเศส มณเฑาะทริรเฑาะทฎุ ๑ สวสเฆรฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุ ฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุ ฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุ ๑ บฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุ ๑ ฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุ ๑ ๑ระเฑาะสเฆร...๑ระ๑ระษษุ๑ระษษุ ๑ เฑาะเฆบิรเฑาะทฎุฎุฎุฎุ ตฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุฎุ ๑ ๑ระ๑ระกั๑ระ๑ระสฎุฎุฎุฎุฎุ ๑

พลันรวบผูกพระเกศ มณโฑทริราพณา ๑ เขียนสั่งที่ประตู่ว่า ทิพย์มนต์มายา ยากแก้เกศ ๑ ใช้เอามือซ้ายสตรี ดบไปสิริสี ของทสมุขได้สามครั้ง ๑ นั้นจึงแก้ที่ผูก ไม่ทำเช่นนั้นแล้ว พันกันจนตายด้วยกัน ๑ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 22-23)

ท่าทางของหนุมานทำให้เกิดความขบขันจึงเกิดเป็น হাসยรส

ภยานกรส

ภยานกรสเป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ความน่ากลัว และแสดงอนุภาคืออาการหวาดกลัว เป็นบุคลิกคือย ตัวละครเอกส่วนใหญ่ที่เป็นวีรบุรุษไม่แสดงบทบาทนี้ เหตุการณ์เด่นที่แสดงภยานกรส ได้แก่ ตอนกรุงพาลีต่อสู้กับสุคริพ วิวาทที่เกิดเป็นการต่อสู้ระหว่างพญาวานร 2 คน ว่า “เซ่รีเวทนะเจ้าชายเวทนะ คางกรณี่ครุสา ครุณสสนฐาบุ๋บเร่รู๋ไร่สเรศฯ คำแปล ทยานเหาะลอยในอากาศ กางมือด้วยกระวีกระวาด ประทุษร้ายลำทับเสียงร้องฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 37)

อนุภาในตอนนี้ก็วิพรรณนาความหวาดหวั่นของเหล่าสัตว์ป่าที่หนีการต่อสู้ กระเจิดกระเจิง

เกษรสีบทสิขู์ตราต์ประาย ฅณสวรตฺธาย ฐริตถฐิทธิกิตฺถาฆ ๑ ฅาตฅาษบิขุฎาฆาฆ
ฆาฆรฆาสนุรฆาฆ ฆตคคฆตฺธรตฺธาย ๑ ฆคฺฐิฐเฐิณเบ็ทฺตราตฺประาย สตฺถสฐสฆาย ตฺถุคฺฐรตฺธ
ตฺถุฆา ๑ ฆษษฆิฆาฆสังฆสฆิฆา ฆสฆิฆฆุฆ ฆรฆาตฺถุรสังฆตฺถุฆ ๑ สรฆุฆาฆสฆรตฺถุฆ ฆสฆิฆตฺถุ
ฐุร สฆิฆฐุรสังฆฐายฆ ๑ ฆสฆุฆฐุรฐุรฆาฆคฺฐุ ฆคฺฐิฆณตฺถิฆ ฆตฺถิฆตฺถิฆณตฺถุฆา ๑

ไกรสรสีห์สิงห์พลัดพราก ฅษตารวิงหนีกระจัดกระจาย ๑ มฤคิตระหนกกลัวยิ่งนัก ๑ ฝูงโค
มหิงสาเสือโคร่ง ทั้งแรดและละมั่ง แดกตื่นหนีกระจาย ๑ ปิกขิแดกตื่นบินพลัดพราก สรรพ
สัตว์สามัญ หวาดกลัวด้วยเฉงเจษฎา ๑ ท้องฟ้าอับแสงสุริยา อัสนีอัมพร กวัดแกว่งด้วยแสง
อินทรรณู ๑ อ้ออิงสุรเสียงสรภู ฤทธิทรงพรตพดลิมจะ ล้วนเป่าด้วยสังข์ถวยไทรเพท ๑ อัจจรรยไป
ทั่วเป็นเหตุ กระบินทรราชพินาศ มลทินตรอมตรมครานี้ ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 37-38)

และเหล่าเทวดาในสวรรค์ที่แตกตื่นตกใจ

“เฐิณตฺถลลสฆาฐุสตฺธา ฆุฆฆุฆคฆารฆา ฐุรฆุฆฐิฆตฺถุฆ ๑ ฆาแปล แดกตื่นถึงโสฬส
พรหม กลัวจนลี้มภาวนา ด้วยฤทธิ์ราชซึ่งกระบี่ ๑” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 40)

พิภคสรส

พิภคสรสเป็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่เกิดจากการรับรู้ความน่ารังเกียจ หรือน่าเบื่อบรรดา เหตุการณ์เด่นที่แสดงพิภคสรส ได้แก่ ตอนพราหมณ์แปลงคืนร่างเป็นกรุงราพณ์ ว่า

ภตณคฆฆุฆฐุฆตฺถุฆณตฺถุฆ ฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆ ฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆ ๑ ฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆ ๑ ฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆ ฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆ ๑ ฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆ ฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆฆุฆ ๑

ตุ้ฆาณูวักุฏฐาญี เบคตุฎะฐาญี สฆุณฐากาญฉฉฉฉ...

โบบ้างกรีมบ้างอิงแดง หัว้าคาคันเลาคันอ้อโหมม วนาศด้วยเพลิงไพโรลาม ฯ เศษพระ
บาทภาวนา พงศ์โพธิสมภาร ก็พาเทวีลีลา ฯ เห็นมีไพโรพฤษ์สาขา สองข้างมรรคา ล้วน
เปลี่ยนเป็นเย็นซึ่งสบาย ฯ แดงออกงามมาลาผลิหลาย ขึ้นเคียรคานเรียงราย ประคุดระเบียบ
อภิรมย์ ฯ ป่าสูงโปร่งแห่ง ห้อมรอบด้วยไม้เป็นพุ่ม โบทรมุทสรสายโชยวาคา ฯ โบกโบบ
กลิ่นรสคนธา หอมเอย กระจายทั่วกลิ่นตลบขจายจร ฯ เรโรมฐรามฐกร ภูมรามร
ส่งเสียงหึ่งๆตัดตรงคุดผกาฯ เสียงคุดคนตรีเสภา ได้ยินวังเวงอาทวา สงักพระไพโรพนจร ฯ
สุริยะแสงแจ่มแจ้งที่อัมพร คุดพระจันทร์จรั ปลั่งแสงก็เพ็งปฐรมมี ฯ ไม่อาจะร้อน
กษัตริย์ทั้งสาม เหตุพระบารมี สมเคัจนารายณ์ลีลา ฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 1-2)

และป่าที่ร้อนกลับกลายเป็นร่มรื่นครั้งที่ 2 เพราะมนตร์ของฤๅษีพิสูวามิตรและสัตว์โลก
เล็กเบียดเบียนประทุษร้ายกัน ดังนี้

ห่มเชิ่วโรฎุโงฆะชฺริศธา สោทสិងโรฎุฉา เยตฺถาหฺมาสุรสมฺมตฺถ ฯ วิหสโรฎุฉตฺตยฆะชฺชฆ สិងฉาสโรฎุฉฆ
บัตตตีวีสฐาญิตฺต ฯ สិងโรฎุฉิตฺตฉาสโรฎุฉฉา สฺวาณสฺเวบฺบีสฺสูวโรฎุ ฉาเยวภาสาสฺตฺยเยชฺริติ ฯ...
คฺุสฺเชิสโรฎุฉาเยชฺริติ ฯ บัตตะบฺรคฺุฉาสฺเวบฺบีสฺสูว ฯ หสโรฎุฉบคฺุสฺสูวฉริตฺต เกษฺยภฺกฺุสฺสูวฉริตฺต
รภฺกฺุสฺสูวฉเวบฺบีสฺสูว ฯ เชาโรฎุฉบคฺุสฺสูวฉเวบฺบีสฺสูว สเวตฺตฺยฆะชฺชฆ ฉริตฺตฉเวบฺบีสฺสูวฉเวบฺบีสฺสูว ฯ
เชาโรฎุฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฯ
หฺมคฺุสฺสูวฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฯ
ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฯ
ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฯ
ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฉเวบฺบีสฺสูว ฯ

บรรดาพรานไพโรแสวงมฤคา ล้วนแล้วกลายเป็น เมตตาสงสารสัตว์ผอง ฯ ส่วนเหล่าสัตว์
ไพโรพฤษ์ชราย ซึ่งเป็นศัตรูกัน ทำลายชีวิตกันนั้น ฯ ล้วนเปลี่ยนใจเป็นเพื่อน กลับรักใคร่
สนิทเสน่ห้ ตามประสาสัตว์ไมตรี ฯ...ถูกกวางกลับคัมมแม่เสีย แม่กวางกลับกลายเป็น
ให้นมลูกเลี้ยงเสน่ห้สนิทฯ บรรดาคนดาบคิชูฉริต เกษมกสถานตีพร้อมมิตร รักษาดูแลเสน่ห้
สนองฯ แม้ตะขานแมลงปองงูพิษทั้งปวง สรรพสัตว์ร้าย กับพิษซึ่งร้ายกาจไม่อาจ
ประมาณฯ ไม่ว่าจะถูกกัดหรือโดนไอพิษก็กลับเปลี่ยน คนไหนถ้าได้ ไปถูกด้วยพิษคั่งจะจักษุฯ
เหมือนคนเอาทิพย์ซึ่งไอศด มาพันปรากฏ กำหนดรูปโรคาพาธ ฯ ระวังพญาสรรพสาระพัด
พยาธิ ตัวนั้นสวยสะอาด ไม่เห็นอัปรีภัยด้วยพิษแสดงฯ แม้แต่หัวผลรุกขแรง พิษเมาสยบ
แสดง ยิ่งกว่าอสรพิษผอง ฯ ล้วนกลับมีรสนัน มรุกรอันยังนักฯ กลิ่นหอมหวานกลับกลายเป็น
พระองค์ลีลาทางนั้นจาย ล้วนสารภีโชย ตลบสุคนธา ฯ

รวมเกร็ดเป็นวรรณคดีประเภททละคร มีการแต่งเพื่อใช้แสดงในบางตอน แต่ละตอนก็มีรสเด่นเฉพาะตอนนั้นๆ รสวรรณคดีในเรื่องรวมเกร็ดจึงมีครบทุกรสตามลักษณะของละครที่ให้ความบันเทิงอารมณ์ อย่างไรก็ตามรสเอกของเรื่องอยู่ที่วีรสซึ่งเป็นการแสดงวีรกรรมของตัวเอกและฝ่ายตัวเอกที่เรียกว่าฝ่ายธรรมะ มือทฤศเป็นรสเสริมวีรสเสมอ แสดงว่ากวีต้องการเสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับความกล้าหาญและอำนาจารมีของพระราม ซึ่งสนับสนุนความเป็นมหากาพย์ของเรื่องนี้ที่ต้องการแสดงวีรกรรมของวีรบุรุษ

การศึกษาวรรณศิลป์ในบทนี้ทำให้เห็นลักษณะเด่นของกวีเขมรในการสร้างอรรถารทางเสียงและความหมาย ในเรื่องอรรถารทางเสียงพบว่ากวีนิยมใช้สัมผัสอักษรมากกว่าสัมผัสสระ ในการทำให้เกิดความไพเราะ นอกจากนี้ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งคือการเล่นคำเป็นชุด การเล่นคำซ้ำ และการเล่นคำซ้อนของกวีก็ทำให้รวมเกร็ดมีความไพเราะยิ่งขึ้น และมีความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น

ด้านการใช้ภาพพจน์ในเรื่องนี้ เค้นด้านการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบประเภทคำอุปมา และอุปลักษณ์ นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์เพื่อเน้นความ การใช้ “สื่อเปรียบเทียบ” ในรวมเกร็ดแสดงให้เห็นว่ากวีมีความสามารถในการเลือกสิ่งที่คล้ายคลึงกันมาเปรียบเทียบ ทำให้เห็นภาพชัดเจนและเข้าใจเรื่องได้อย่างดี และการเลือกสรร “สื่อเปรียบเทียบ” ยังแสดงให้เห็นว่ากวีมีความรู้ในด้านอื่นๆ อีกด้วย

นอกจากรวมเกร็ดมีความดีเด่นของอรรถารด้านเสียงและความหมาย และการใช้ภาพพจน์ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้รวมเกร็ดมีลักษณะเป็นมหากาพย์แล้ว กวียังให้อรรถารด้านรสเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในรวมเกร็ดอีกด้วย จะเห็นได้ว่ากวีเลือกสรรต่างๆ ครบทั้ง 9 รสมาเป็นอรรถารด้วย ได้แก่ สฤศาร วีรส กรูมารส หาสย อทฤศรส ภูยานกรส เราทรรส พิภตฺสรส สานตรส ซึ่งเป็นรสที่เหมาะสมกับเรื่องประเภทมหากาพย์ โดยเฉพาะรสเด่นของเรื่องคือวีรสและอทฤศรส ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของเรื่องมหากาพย์ที่ตัวเอกเป็นวีรบุรุษ

จากวรรณศิลป์ในด้านต่างๆ ที่กล่าวมาในบทนี้ ได้แสดงให้เห็นว่ารวมเกร็ดมีองค์ประกอบของความเป็นมหากาพย์ครบถ้วน รวมเกร็ดจึงจัดว่าเป็นมหากาพย์ที่มีคุณค่าเรื่องหนึ่งของเขมร

บทที่ 5

ภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมรในเรื่องรามเกียรติ์

เซอร์ เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Sir Edward B. Tylor) เป็นคนแรกที่ยืนยันคำว่า “วัฒนธรรม” ในหนังสือชื่อ **Primitive Culture** (ค.ศ. 1871) ว่า วัฒนธรรมประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ กฎหมาย ศีลธรรม ประเพณี ตลอดจนความสามารถอื่นๆ และอุปนิสัยต่างๆ ซึ่งได้มาจากคนที่เป็สมาชิกของสังคม¹ คำนิยามองค์ประกอบของวัฒนธรรมดังกล่าวตรงกับที่พระยาอนุমানราชชนได้จำแนกประเภทของวัฒนธรรมอย่างกว้างๆเป็น 2 ประเภท คือวัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ² นอกจากนี้ พระยาอนุমানราชชนยังได้ประมวลหมวดของวัฒนธรรมที่สังคมต้องการและจำเป็นต้องมี แล้วแบ่งออกเป็น 5 หมวดใหญ่ คือ 1) หมวดความจำเป็นและความต้องการทางร่างกายอันหมายถึงวัฒนธรรมทางวัตถุที่เกี่ยวข้องกับร่างกายหรือชีวิต 2) หมวดความจำเป็นและความต้องการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสังคม 3) หมวดความจำเป็นและความต้องการทางจิตใจที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ความเชื่อ และค่านิยม 4) หมวดความจำเป็นและความต้องการทางสุนทรียภาพ และ 5) หมวดความจำเป็นและความต้องการทางภาษา³

หมวดวัฒนธรรมทั้ง 5 หมวดสะท้อนอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์ โดยภาพสะท้อนดังกล่าวส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ ไม่ใช่สามัญชน เนื่องจากรามเกียรติ์เป็นประเพณีมหากาพย์เพื่อเชิดชูวีรบุรุษผู้เป็นกษัตริย์ สถาบันกษัตริย์จึงมีความเด่นชัดในเรื่อง นอกจากนี้ รามเกียรติ์เป็นเรื่องที่แต่งในสังคมเขมรเพื่อให้คนเขมรอ่าน กวีจึงอดไม่ได้ที่จะสะท้อนความเป็นเขมรลงไป ภาพสะท้อนวัฒนธรรมที่ปรากฏในเรื่องจึงเป็นภาพสะท้อนของสังคมเขมรในสมัยที่แต่งด้วย

การวิเคราะห์ภาพสะท้อนวัฒนธรรมในเรื่องรามเกียรติ์ แบ่งตามหมวดวัฒนธรรมของพระยาอนุমানราชชน เป็น 5 หมวด ดังนี้

1. วัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางจิตใจ
2. วัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางสังคม

¹ Michael Payne, ed., *A Dictionary of Cultural and Critical Theory* (London : Blackwell Publishers, 1996), 1.

² พระยาอนุমানราชชน, *วัฒนธรรมเบื้องต้น พิมพ์ครั้งที่ 5* (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2531), 50.

³ เรื่องเดียวกัน, 22.

3. วัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางร่างกาย
4. วัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางสุนทรียภาพ
5. วัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางภาษา

ทั้งนี้วัฒนธรรมหมวดจิตใจและสถาบันสังคมปรากฏภาพสะท้อนที่หลากหลายและโดดเด่นที่สุดในเรื่องความเชื่อทางศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งจัดเป็นสถาบันหนึ่งของสังคม

วัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางจิตใจ

พระยาอนุমানราชชนกกล่าวถึงวัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางจิตใจ ว่า “คนต้องมีวัฒนธรรมทางความเชื่อ เพื่อบำรุงใจในเมื่อได้รับความทุกข์เดือดร้อน มีความสะเทือนใจ หรือหวั่นวิตกต่อภัย ก็คิดถึงเรื่องศาสนา...”⁴ ความต้องการทางใจทำให้มนุษย์ต้องหาสิ่งที่บำรุงจิตใจ จนเกิดเป็นเรื่องวัฒนธรรมหมวดจิตใจ อันประกอบด้วยความเชื่อทางศาสนาและความเชื่อตามคติโบราณเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ นอกจากนี้วัฒนธรรมด้านจิตใจยังอาจรวมไปถึงเรื่องค่านิยมซึ่งหมายถึงการให้คุณค่าแก่สิ่งต่างๆที่แต่ละกลุ่มแต่ละชุมชน แต่ละสังคมยอมรับร่วมกันและเป็นสิ่งกำหนดทิศทาง การรับรู้ การคิด และการกระทำของบุคคล ดังนั้นค่านิยมจึงเป็นเรื่องของความรู้สึก ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับจิตใจด้วย

ผู้วิจัยจึงแบ่งการวิเคราะห์ในหัวข้อนี้เป็นประเด็นหลัก 3 ประเด็น ได้แก่

1. ความเชื่อทางศาสนาที่สัมพันธ์กับรามเกียรติ์
2. ความเชื่อตามคติโบราณของคนเขมรในรามเกียรติ์
3. ค่านิยมเขมรที่ปรากฏในรามเกียรติ์

1. ความเชื่อทางศาสนาที่สัมพันธ์กับรามเกียรติ์

ศาสนาที่สำคัญในประเทศเขมรตั้งแต่สมัยก่อนเมืองพระนครมาจนถึงสมัยหลังเมืองพระนคร คือ ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธฝ่ายมหายานและฝ่ายเถรวาท

⁴ เรื่องเดียวกัน, 53.

⁵ กาญจนา แก้วเทพ, ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา (กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), 20.

ศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามาในเขมรตั้งแต่สมัยก่อนเมืองพระนคร โดยเฉพาะลัทธิบูชาพระศิวะมีมาแล้วในประเทศเขมรตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10 ที่สำคัญคือตำนานพราหมณ์เกาฑินยะผู้ครองอาณาจักรฟูนันว่าเดิมเป็นชาวอินเดีย ทำให้เชื่อว่าเขมรได้รับอิทธิพลจากอินเดียทุกด้าน รวมถึงศาสนาพราหมณ์ด้วย

ส่วนหลักฐานการนับถือพระพุทธศาสนาของชาวเขมร สืบค้นจากจารึกที่พบตั้งแต่สมัยอาณาจักรฟูนันก่อนเมืองพระนครเช่นกัน ได้แก่ จารึก เข ธมมา บนพระชนองของพระพุทธรูปซึ่งพบที่ถวลพระธาตุ ตัวอักษรอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 -13 แสดงว่าพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทได้เข้ามาในอาณาจักรเขมรแล้ว⁶ นอกจากนี้จารึกที่ปราสาทอัมปิลโรลิม อายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 -13 ยังกล่าวนามถึงพระอวโลกิเตศวร⁷ ซึ่งแสดงให้เห็นอิทธิพลพระพุทธศาสนาทางฝ่ายมหายาน

การนับถือศาสนาในประเทศเขมรมีลักษณะสำคัญที่ปะปนกันอยู่ทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ แม้ว่ากษัตริย์เขมรแต่ละรัชกาลจะมีการนับถือศาสนาพราหมณ์บ้าง ศาสนาพุทธบ้างสลับกัน แต่ก็ทรงอุปถัมภ์ทุกศาสนา อาทิ พระเจ้ายโสธรมันที่ 1 (พ.ศ. 1432) ทรงนับถือไสวณิกาย แต่ก็ทรงสร้างอาศรมสำหรับศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกายและศาสนาพุทธด้วย นอกจากนี้ในสมัยของพระองค์ยังพบจารึกที่เทพประณม มีบทสรรเสริญพระศิวะและบทสรรเสริญพระพุทธรูปในหลักเดียวกัน⁸

จนกระทั่งปี พ.ศ.1839 อาณาจักรไทยมีอำนาจมากขึ้นทำให้พระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทนิกายลังกาวงศ์ที่ไทยนับถือเข้าไปรุ่งเรืองในอาณาจักรเขมรด้วย แต่หลักฐานจากพงศาวดารพม่ากล่าวว่าโอรสพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เคยไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่เกาะลังกาในสมัยนั้น นักวิชาการบางท่านจึงสรุปตามพงศาวดารว่าภิกษุผู้เป็นโอรสพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คงเป็นผู้นำพระพุทธศาสนาเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาเผยแพร่ในเขมรเป็นครั้งแรกอย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทนิกายลังกาวงศ์ก็ได้กลายเป็นศาสนาที่รุ่งเรืองในสมัยหลังพระนครหรือที่เรียกว่าสมัยกลางของเขมร¹⁰

⁶ กมลเสถ ภัฏฐาจารย์, ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม. เรียบเรียงโดยหม่อมเจ้าสุภัทรรคิศ คิศจกุล (กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547), 5.

⁷ เรื่องเดียวกัน, 12.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 27.

⁹ เรื่องเดียวกัน, 81.

¹⁰ เฉลิม ขงบุญเกิด, ผู้แปล, บันทึกกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเงินละ. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : บริษัทมติชน จำกัด, 2543), 15 - 16.

ตั้งแต่สมัยกลางจนถึงปัจจุบัน ประเทศเขมรได้ประกาศตนเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทเช่นเดียวกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างประเทศไทยเหมือนกัน แต่หลักฐานบางชิ้นทำให้เห็นว่ายังมีความเชื่อทางฝ่ายมหายานตกค้างและประสมประสานกับแนวคิดของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่กำลังรุ่งเรืองอยู่ในสมัยนั้น เช่น หลักฐานจากจารึกที่นครวัดสมัยหลังพระนครระหว่าง พ.ศ. 2109 – พ.ศ. 2290 เป็นจารึกอยู่ที่ระเบียงกำแพงปราสาทนครวัด จำนวน 40 หลัก เนื้อหาเกี่ยวกับการทำบุญในพระพุทธศาสนา ความในจารึกนอกจากจะแสดงให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท:7๖ เป็นความเชื่อหลักในขณะนั้น อาทิ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความปรารถนาไปสู่นิพพาน ความเบื่อหน่ายในสังสารวัฏ การอ้างถึงตัวละครในเวสสันดรชาดก และการอ้างถึงจักรวาลไตรภูมิ เป็นต้น ยังมีแนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้าในวิสุทธิภูมิแบบมหายานซึ่งเป็นการอุปมาว่าจำนวนพระพุทธเจ้ามากดั่งเม็ดทรายปรากฏในจารึกถึง 18 หลัก¹¹

ความรู้และความคิดทางศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่สะท้อนในเรื่องรามเกียรติ์ มีดังนี้

1.1 ความรู้และความคิดทางศาสนาพราหมณ์ในรามเกียรติ์

ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาดั้งเดิมในประเทศอินเดียและเกิดก่อนพุทธกาล ในศาสนา นับถือว่าพระพรหม เป็นปฐมของโลก พระพรหม ในที่นี้ไม่ใช่ตัวบุคคล ต่อมาลัทธิฮินดูแยกออกมา จากศาสนาพราหมณ์ เกิดเทพเจ้าสูงสุด 3 องค์ คือ พระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์¹²

ความรู้และความคิดทางศาสนาพราหมณ์ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์มีดังนี้

(1) ความรู้เรื่องยุคแบบศาสนาพราหมณ์

ยุคตามวรรณคดีพราหมณ์ แบ่งมหายุคออกเป็น 4 ยุค ได้แก่ กฤตยุค เตรตยุค ทวาปรยุค และ กัลยยุค¹³ ในเรื่องรามเกียรติ์ ตัวละครในเรื่องอ้างหลายครั้งว่าพระรามเป็น พระนารายณ์ในเตรตยุค และในทวาปรยุค พระนารายณ์อวตารมาเป็นพระรามเพื่อปราบกรุงราพณ์ ดังเช่น ตอนพระรามบอกกับรามบรมสุรว่า

¹¹ จูจรีกทั้ง 40 หลักดังกล่าวที่ปริวรรต(Transliteration)เป็นอักษรโรมันและแปลเป็นภาษาไทย ใน อุไรศรี วรสาริน, จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ. 1566 - ค.ศ. 1747, 146 - 182.

¹² เสฐียร โกเศศ และ นาคะประทีป, ลัทธิของเพื่อน (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2514), 64.

¹³ H. H. Wilson, trans., *The Vishnu Purana* (Calcutta : Punthi Pustak, 1979), 21-24.

วิสุทธิคุณชงเสธณา กายบรูณษโฎตทา ยุคเจฐียเฮาจาตฺระนาภายคณาฯ หลังเฮตบรูณษ สยอายุ อยคณสฺรณหาญอายุ ไล่เบฐเตเบฐตรเสาสนาฯ เจฐเฮตลยลลหฎาณา ฉฐิฎฐเญนญา ยคคชคเฐบรูณษลยลล ๙ ฉาตฺระนาภยฐยฐย ฎฺระลฎาบทยย หสฺรหุค ฎาบทยฐย ๙...

อันองค้ช้าองน้ินา กาลปฐมใดครดา ยุคเลอยอู่เป็นพระนารายณ้๑ บรคดาหล่าเทพ ฎฐิท่วไป เชนอสุรท้งหลาย มคเบยคเบยคพระศาสนา๑ จิงเทพนิมคตอาราณา ให้ช้าลีลา มาเอาในปฏิสนธิ ๑ เป็นพระรามแรงฎฐิ ปราบเจ้าคิง อสุรสู่บาปเบยคส่ีน ๑

(รามเกรค้ เล่มที่ 1 หน้า 27 – 28)

(2) ความรู้เรื่องคัมภีร์ไตรเพท

ไตรเพทเป็นวรรณคดีที่เกิดในสมัยที่พวกพราหมณได้จักรรวบรวมบทสวดที่มีมาแต่เดิมเป็นหมวดหมู่ ในชั้นค้นพระเวทมีอู่ 3 คัมภีร์ เรียกว่า ฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท จิงรวมเรียกว่าคัมภีร์ไตรเพท พระเวททกๆคัมภีร์จะประกอบค้วค้าฉันที่ให้สวดใช้ในเวลาทำพิธี และค้อธิบายกิงการที่ฟังทำในพิธี แตงเป็นร้อยแก้ว¹⁴

คัมภีร์ไตรเพทน่าจะแพร่หลายในประเทศเขมรขณะน้นแล้ว ค้ิงที่ในรามเกรค้มีคตอหนึ่งกล่าวถึงพราหมณผู้รู้ไตรเพทว่า“สุรยชยฎฐิฎฺธาบุดฎฐิฎฐิ- ฉาฎฐยชยฎฐิฎฐิ ฉฐิฎฐยชยฎฐิฎฐิ ๙ ค้าแปล ท้งมขมนคธิรหมพฤดา- จารย้เงินจบศาสคธิร์ คือไตรเพทช้ิงรूंงเรอง ๙” (เล่มที่ 1 หน้า 17) และคตอพระลคสมณ้ชอลาจากพระรามเพื่อไปบวชศีกษาไตรเพท ว่า “อู่เฮาฐฐิฎฐยชยฎฐิฎฐิ ฎฐิฎฐยชยฎฐิฎฐิฎฐิ ฎฐิฎฐยชยฎฐิฎฐิฎฐิ ๙ ค้าแปล หมอมฉันจะไปบ้าเพญคบะตามอรรค ไตรเพทศาสคธิร์ชรรม กิเนสกรรมฎฐิท้งปวง๑ (รามเกรค้ เล่มที่ 3 หน้า 3)

(3) ความรู้เรื่องเทพในศาสนาพราหมณ

ความรู้เรื่องเทพในศาสนาพราหมณที่ปรากฏในเรองรามเกรค้ สามารถแบงออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือเทพท่วไปและพระนารายณ้ช้ิงเป็นมหาเทพที่สำคัญในเรองรามเกรค้ค้ิงนี้

¹⁴ พระบาทสมค้จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอู่หัว, เทพเจ้าและล้ิงน้าวู้ (กรุงเทพ๑ : ศรีปีญญา, 2547), 182.

พระอศุติ

พระอศุติตามเทวด้านานเป็นเทพที่สำคัญในสมัยพระเวท แต่สมัยฮินดูถูกลดบทบาทลง พระอศุติเป็นเทพผู้รักษาทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตามตำนานอินเดีย พระอศุติทรงแกะเป็นพาหนะ แต่พระอศุติที่กล่าวถึงในรามเกียรติ์ ทรงแรดเพลิงเป็นพาหนะ ความคิดนี้ปรากฏในภาพสลักเล่าเรื่องที่ปราสาทนครวัดด้วยเช่นกัน¹⁵ แสดงว่าคติเรื่องพระอศุติทรงแรดเพลิงเป็นลักษณะเฉพาะของเขมรที่แตกต่างจากของเดิมในอินเดีย

พระเนรติราช

พระเนรติราช หรือชื่อสันสกฤตว่า ไนรฤต น. เวตาล, ปีศาจ บางทีก็เรียกว่าผีหลวง เป็นเทพประจำทิศตะวันตกเฉียงใต้¹⁶ ในอินเดียมีคนหรือสิ่งที่เป็นพาหนะ¹⁷ ส่วนในรามเกียรติ์ กล่าวว่าพระเนรติราชทรงยักษ์เป็นพาหนะซึ่งตรงกับภาพสลักเล่าเรื่องที่นครวัดตอนเหล่าเทวดาไปนิมนต์พระนารายณ์ลงมาอวตารปราบมาร พระเนรติราชก็ทรงยักษ์เป็นพาหนะเช่นกัน

พระจันทกุมาร

พระจันทกุมารในรามเกียรติ์ ไม่น่าจะหมายถึงพระจันทร์ซึ่งเป็นเทพนพเคราะห์ เพราะพระจันทร์หรือเทพนพเคราะห์จะไม่มีพาหนะทรงเป็นนกยูง พระจันทกุมารในที่นี้ ก็น่าจะหมายถึง สกัณฑกุมาร ทั้งนี้ดูจากพาหนะทรงของเทพองค์นี้เป็นนกยูง ซึ่งถือเป็นพาหนะทรงของพระการตุติเกย หรือ สกัณฑกุมาร โดยเหตุที่การตุติเกย หรือ สกัณฑกุมาร และพระจันทกุมาร มีฉายานามว่า “กุมาร”¹⁸ และมีความหมายชื่อเชื่อมโยงกันคือ การตุติก น. หมายถึงเดือนซึ่งจันทร์เต็มดวง ใกล้เคียงดาวฤกษ์ จึงทำให้พระการตุติเกย กลายเป็นชื่อพระจันทกุมาร¹⁹ ในเรื่องรามเกียรติ์

¹⁵ Vittorio, Roveda, *Sacred Angkor : The Carved Reliefs of Angkor Wat* (Bangkok : River Books Co.,Ltd., n.d.), 134.

¹⁶ กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, *สันสกฤต-ไทย-อังกฤษ อภิธาน*, 679.

¹⁷ Vittorio Roveda, *Sacred Angkor : The Carved Reliefs of Angkor Wat*, 137.

¹⁸ บางตำนานของอินเดียว่าพระการตุติเกย หรือ สกัณฑกุมารมีกำเนิดจากน้ำเชื้อของพระอศุติที่ขว้างเข้าไปในไฟศักดิ์สิทธิ์ แต่บางตำนานว่าพระองค์เป็นโอรสของพระอิศวร พระสกัณฑกุมารมีรูปโฉมงดงามดุจพระจันทร์และฉลาดดุจพระอาทิตย์ มีหกเศียรในร่างเดียว และมีพระบาทและพระหัตถ์หกคู่ ด้วยเหตุที่เทพองค์นี้ไม่สนใจสตรี และพอใจความเป็นโสดจึงถูกเรียกว่า “กุมาร” ดูใน Veronica Ions, *Indian Mythology*, 84 – 88.

¹⁹ กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, *สันสกฤต-ไทย-อังกฤษ อภิธาน* (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511), 251.

พระไพศริพรณราช

พระไพศริพรณราชหรือ ไพศรพณ์ เป็นชื่อที่นิยมใช้เฉพาะในเขมรและไทย หมายถึง ท้าวกูเวร²⁰ ในสมัยพระเวท ท้าวกูเวรเป็นเจ้าของแห่งความชั่วร้ายและความมืด ต่อมาในสมัยฮินดูได้รับการเลื่อนฐานะให้เป็นเทพประจำทิศเหนือ

ตำนานเทพของอินเดียเล่าว่าท้าวกูเวรเป็นเทพที่มีรูปร่างอัปลักษณ์ เตี้ยแคระ มีสามขา และมีพื้นเพียงแปดซี่ ทรงยานเป็นพาหนะเช่นกัน²¹

ดูเหมือนว่าการนำเสนอภาพของกลุ่มเทพกับพาหนะดังที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์ ได้รับความนิยมจากศิลปินเขมร ในการจำหลักภาพสลักเล่าเรื่องด้วย เช่น ภาพสลักเล่าเรื่องที่ผนังปราสาทนครวัดตอนเหล่าเทวดาไปนิมนต์พระนารายณ์อวตารลงมาปราบมาร ปรากฏว่ามีเทพทั้งหมด 8 องค์ Vittorio Roveda เห็นว่าเป็นเทพประจำทิศซึ่งเรียกว่า “ติกपाल”²² ทั้งสิ้น ได้แก่ กูเวร พระสกันทะหรือพระอิสวร พระอินทร พระอคติ พระยม พระเนตริตราช พระวรุณ และพระวายู²³

ในรามเกียรติ์ กล่าวถึงจำนวนเทพมี 9 องค์ แต่ในที่นี้ไม่น่าจะใช้เทพนพเคราะห์ เพราะมีชื่อเทพนพเคราะห์ไม่ครบทั้ง 9 องค์ อีกทั้งไม่น่าจะสื่อนัยยะว่าเป็นเทพติกपाल เพราะขาดพระยมซึ่งเป็นเทวดารักษาทิศได้ไปหนึ่งองค์ นอกจากนี้ ยังมีชื่อพระจันทกุมารหรือพระสกันทะ และพระอิสวรซึ่งเป็นเทพรักษาทิศตะวันออกอยู่ในบริบทเดียวกัน ซึ่งถ้าเป็นกลุ่มเทพติกपाल ต้องเลือกให้มีเทพองค์ใดองค์หนึ่งเป็นเทพรักษาทิศตะวันออก ไม่ใช่มีถึง 2 องค์ในตำแหน่งเดียวกัน ดังนั้นการเอ่ยถึงเทวดาทั้ง 9 องค์จึงน่าเป็นเพียงการรวบรวมชื่อเทวดาชั้นสำคัญและชั้นรองที่เป็นที่นับถือกันในศาสนาพราหมณ์มากกว่าการระบุเทพนพเคราะห์หรือเทพติกपाल

²⁰ กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, สัสมฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน, 1098.

²¹ Veronica Ions, *Indian Mythology*, 84.

²² ทิกपाल หรือ Dikpalas เป็น เทพที่รักษาหรือประจำทิศทั้งแปด คือทิศหลักสี่ทิศและทิศย่อยอีกสี่ทิศ ได้แก่ พระอินทรประจำทิศตะวันออก พระอัคนีประจำทิศตะวันออกเฉียงใต้ พระยมประจำทิศใต้ พระพิรุณประจำทิศตะวันตก พระพายประจำทิศตะวันตกเฉียงเหนือ กูเวรประจำทิศเหนือ อิศวรประจำทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ในรวิตรี หรือ ในรฤติประจำทิศตะวันตกเฉียงใต้ ดูใน กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, สัสมฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน, 548.

²³ Vittorio Roveda, *Sacred Angkor : The Carved Reliefs of Angkor Wat*, 133 – 137.

พระนารายณ์

ในเรื่องรามเกียรติ์ อ้างอิงว่าพระรามคือพระนารายณ์อวตาร นิกายไวษณพนับถือว่ารามจันทร์เป็นอวตารปางที่ 7 ของพระนารายณ์เพื่อลงมาปราบราavana²⁴

พระนารายณ์มีกายสีน้ำเงิน และมี 4 กร พระหัตถ์หนึ่งถือสังข์ชื่อปัญจะชันยะ (Panchajanya) พระหัตถ์หนึ่งถือจักรชื่อสุทรระสะนะ (Sudrsana) หรือ วัชรนะภา (Vajranabha) พระหัตถ์หนึ่งถือคทาชื่อเกาโมทะกิ (Kaumodaki) พระหัตถ์หนึ่งถือคอกบัว นอกจากนี้ยังมีคันทนูชื่อสะรนคะ (Samga) และขรรค์ชื่อนันทะกะ (Nandaka) พระองค์ประทับบนคอกบัวและมีพระลักษมีอยู่ข้างๆ หรือไม้กัทรงพาหนะเป็นครุฑ²⁵

ในเรื่องรามเกียรติ์ กวีพรรณนาลักษณะของพระนารายณ์ว่า “โอษฐ์แทบบุษยภิษาคำสึงชัฏครุฑา ฅาญญูณีสักดิ์ฉวย ฯ คำแปล ทรงแขนสี่มहिมา ถือซึ่งจักรคทา แผ่นดินศุติศักดิ์ชัย ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 7 หน้า 24) และ “ผู้ชฎะติสสุเทพทฤษูณัฒร ชฎะณัฏฐุทราธร สธาสโรเวบาทย์บาท ฯ... คำแปล คุณพระพิสนุพาหะครุฑซึ่งจร จักรสังข์คทาธร ่องอาจในเวหาส์ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 7 หน้า 53)

บทบรรยายข้างต้นแสดงว่าหัตถ์ข้างหนึ่งของพระนารายณ์ทรงถือแผ่นดินแตกต่างไปจากการถือคอกบัวของอินเดียน ทั้งนี้ในจารึกสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ.1545 –1593) ก็บันทึกว่าพระนารายณ์ถือโลกเหมือนกัน นอกจากนี้ตั้งแต่สมัยก่อนพระนครจนถึงสิ้นสุดสมัยพระนคร เขมรนิยมสร้างเทวรูปพระนารายณ์ถือโลกไว้ในมือขวาล่าง²⁶ แสดงว่ากวีได้รับอิทธิพลเรื่องนี้จากความคิดของเขมรเอง

1.2 อิทธิพลศาสนาพุทธในรามเกียรติ์

รามายณะของชาวมิกถือือเป็นอาทิกาวยะในวรรณคดีสันสกฤต รามายณะต้นเรื่องเป็นเพียงเรื่องราวของวีรบุรุษเท่านั้น ครั้นมีการปฏิรูปศาสนาพราหมณ์ให้เป็นศาสนาฮินดู จึงเกิดการต่อเติมเรื่องให้พิศดารออกไป พระรามได้รับยกย่องว่าเป็นวิษณุอวตาร รามายณะจึงได้กลายเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของพวกเขาไวษณพนิกาย เมื่อเนื้อเรื่องได้รับการเผยแพร่ไปในท้องถิ่นต่างๆก็เกิดการเล่าที่แตกต่างออกไปตามปรัชญาและภูมิหลังทางสังคมของกวีแต่ละชาติ ไม่ว่าเรื่องรามเกียรติ์ จะมีที่

²⁴ Veronica Ions, *Indian Mythology*, 46–48.

²⁵ Ibid.

²⁶ มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, มณีปิ่นนิพนธ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548),

มาจากรamayana ฉบับใดบ้างก็ตาม กวีก็ได้ใช้การปรับเปลี่ยนการเล่าเรื่องเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมของผู้เล่าและผู้รับสาร เนื่องจากรามเกียรติ์แต่งในสมัยที่พระพุทธศาสนามีอิทธิพลในสังคมเขมร จึงต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความเชื่อในสังคมด้วย ทั้งนี้ปรากฏหลักฐานอิทธิพลของพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายาน ดังนี้

1.2.1 อิทธิพลพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

1.2.2 อิทธิพลพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

1.2.1 อิทธิพลพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

นักวิชาการเขมรสันนิษฐานว่ารามเกียรติ์ แต่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 – 23 ในช่วงเวลาดังกล่าว โจวต้ากวานบันที่กล่าวพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทนิกายลังกาวงศ์ได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงในอาณาจักรเขมรแล้ว²⁷ ข้อมูลที่สะท้อนว่าพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีอิทธิพลต่อกวีผู้แต่งรามเกียรติ์ มีดังนี้

(1) ความรู้เรื่องเวสสันดรชาดก

ในรามเกียรติ์ ปรากฏคำเรียกนางสีดาว่า **กนไชยสารเพชฌุ** ดังว่า “...เมษาคณิสสรสวชช เฝียรเฉาตฐนุรตฐนช กสิญญสวเรตฐเตตฐนช ๑ ชนสรุณำเชกฐนชโชนสวสรุหริฐฐบิฐชฐนช ชนชฐนชฐนชฐนช ๑ ชนสรุณำเชยาสเอนำชคัก ฉลฐนชฐนชฐนชคัก ฐิชบกฐนชฐนชฐนช ๑ คำแปล แม่อาจเสาะแสวงตามพี่ เดินตามด้วยครรถอง **กนไชยสารเพชฌุ** โปธิญญน ๑ พี่จะพาแม่ข้ามพันสถาน อวิชชาอันขัดขวาง สังสารวัฏฏพจักร ๑ พี่จะพาแม่มาศไปพำนัก ยังสถานที่ไม่มีความคิด คือมหานิโรธนิพพานฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 5 – 6)

คำว่า **กนไชยสารเพชฌุ** เป็นศัพท์วรรณคดี แปลว่าอัศวินเหสี หมายถึงพระนางพิมพา²⁸ ในที่นี้คำนี้ น่าจะหมายถึงพระนางมัทรีเพราะบริบทเรื่องเปรียบว่านางสีดาติดตามพระราม ไปอยู่ป่าเป็นการกระทำเช่นเดียวกับพระนางมัทรีติดตามพระเวสสันดร โดยบริบทนี้เช่นกันทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่าพระรามก็เปรียบได้กับพระเวสสันดร กวีปรับเปลี่ยนจากแนวคิดฮินดูที่ถือว่าพระรามเป็นนารายณ์อวตารให้มาเป็นพระโพธิสัตว์เวสสันดรของชาวพุทธ พระรามจึงเป็นประดุจพระโพธิสัตว์ผู้มีกรุณาจะพาสัตว์โลกข้ามวัฏสงสาร แม้ว่าเวสสันดรชาดกจะเป็นชาดกที่ปรากฏทั้งฝ่ายเถรวาท

²⁷ กมลเสวกร ภัฏฐาจารย์, ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม, 41.

²⁸ ตฤณาสถสมณิสฺสุ. วัชรสาธุการุโธโร ภคฺชิ 1-2 (กุโธตฺตฺ : ตฤณาสถสมณิสฺสุ. 2511). 22.

ถ้าหากว่ากวีจะกำหนดให้พระรามหรืออุชิพาทวาทย์เป็นผู้สอนเรื่องสังสารวัฏจะสมจริงมากกว่าที่จะให้นางไกเกสิซึ่งมีมิชฌาทิฐิเป็นผู้สอน แต่กวีไม่ได้สนใจความสมจริงในข้อนี้ จึงยังทำให้เห็นเจตนาของกวีอย่างชัดเจนว่าต้องการเพียงสอดแทรกคำสอนโดยใช้ตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องเป็นอุทาหรณ์ลักษณะเดียวกับการเทศน์

นอกจากการสอนเรื่องสังสารวัฏแล้ว กวียังแทรกคำสอนเรื่องกรรมที่เป็นกุศลมุลหรืออกุศลมุล ได้แก่ อโลทะ อโทสะ อโมหะ และโลทะ โทสะ โมหะ อันก่อให้เกิดวิบากกรรมหรือผล ทำให้เกิดวงจรสังสารวัฏ ผู้ละอกุศลมุลได้หมายถึงเห็นอริยสัจ 4 คือการเห็นทางไปสู่นิพพาน ดังเช่นที่กฤษณสรเรศริฎะพิรุฑว่าเป็นคนดีดำเนินถูกทางไปสู่อริยสัจ 4 “สมเวิรฺวโฑระภีรุฑธํ โตรุสเฒังเฒะเภาคะ ฐฐาเฒะเภาคัฎฒัง ๑ เตะกุฑิตเฏเฏฐังสุตฺตฺตฺถุ ฝึเฒะเฒะสุรฺวฐฐุสฺส ทุระธํเฆภฺยสุตฺตฺตฺย สทุ ๑ คำแปล สรเรศริฎะพิรุฑว่า ปราศจากละทิ้งความโลภ จันทาโมหะภัยทั้งปวงฯ มีคำสำคัญจริงแท้ไม่นอกริต เดินตามด้วยครรลอง พระธรรมอริยสัจทั้งหลายฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 67)

(3) ความเชื่อเรื่องกฏแห่งกรรม

สังคมชาวพุทธมีความเชื่อพื้นฐานเรื่องกฏแห่งกรรม เวร

กรรมจึงเป็นความคิดสำคัญที่กวีสะท้อนผ่านคำพูดของตัวละครว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของเวรกรรมที่เคยทำมาก่อน ถ้าทำดีก็จะได้รับผลดีตอบแทน ถ้าทำชั่วก็จะได้รับวิบากกรรมที่ไม่ดีตอบแทน การเสวยผลวิบากเป็นคำที่กวีใช้อธิบายเหตุการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในเรื่อง เช่นการที่พระรามต้องถูกเนรเทศ อุชิพาทวาทย์ก็กล่าวว่าเป็นเรื่องของอกุศลกรรม ตอนที่พระลักษมณ์ทิ้งนางสีดาก็ไปตามหาพระราม กวีอธิบายสาเหตุการกระทำของพระลักษมณ์ว่าเป็นเรื่องเวรกรรมที่จะทำให้เกิดการพลัดพรากกัน “ทุระลฺกฏญัฎฐิธมฺมิสิฎฐเฒะฐ ๑ เตะคฺกฏญัฎฐิธมฺมิสิฎฐเฒะฐ ๑ คำแปล พระลักษมณ์ไม่ผ่องใสปัญญา เหตุกรรมจะมาแสดง พระองค์ยังมีเวรฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 3 หน้า 44)

ความเชื่อเรื่องเวรกรรมของกวีทำให้เกิดเป็นบทคร่ำครวญที่ไพเราะของพระรามที่ต้องพลัดพรากจากสีดาคงเพราะได้ทำกรรมพรากคู่ผู้อื่นมาก่อน ดังว่า “อุ สิยเฆษะเวภ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 3 หน้า ๒๔)

ความเชื่อเรื่องเวรกรรมทำให้ตัวละครยอมรับผลการกระทำ จึงกลายเป็นเหตุผลอันชอบธรรมให้พระรามสังหารพาลี รามายณะของวาลมิกิ พระรามอ้างถึงหลักกรรมะ อรรถนะ และ

กามะของฮินดูว่าพาลีเป็นคนบาปในการชิงภรรยาของน้องชายซึ่งเปรียบดังลูกสะใภ้ กษัตริย์จึงต้อง
 ทำหน้าที่กำจัดคนบาป²⁹ เมื่อกวีเล่าเรื่องนี้ในสังกมชาวพุทธ จึงปรับเปลี่ยนเหตุผลด้วยการอ้างถึง
 เรื่องของเวรกรรมว่าพาลีได้ก่อกรรมมาก่อนด้วยการชิงนางคารามาเป็นมเหสีแทนที่จะยกนางให้กับ
 สุครีพ และพาลียังสาบานว่าถ้าชิงนางคาราไป ก็ขอให้ตายด้วยศรพระนารายณ์ พาลีจึงต้องตาย
 ตามเวรกรรมที่ตนก่อไว้ ดังว่า “ตั้งแต่ชกยสุทนต์สุทนต์ ษทศกตภา เอตินาภิชาต ๑ เวกสุตฤติ
 เทรษ ษคณัฐตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ คำแปล เอ็งสิ้นคำสัตย์สัตยา มาเอาดารา เทวีเป็นภริยาเองๆ
 เวนานูเวรแต่เดิม มาประหารผลาญเอ็ง ลูด้วยศรพรหมมาศฯ” (รามเกรดี เล่มที่ 5 หน้า 44)

เรื่องกณแห่งกรรมนำไปสู่ความเชื่อเรื่องบุญกรรมในรามเกรดี ตอนที่กษัตริย์สรรเสริญ
 บารมีของพระรามและขอมตนเป็นข้ารับใช้ สะท้อนค่านิยมในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี กษัตริย์เชื่อว่า
 พระรามเป็นผู้มีบุญญาบารมีเพราะบุญที่สั่งสมในอดีตชาติทำให้มีกำเนิดสูงส่งในชาตินี้ การได้รับ
 ใช้ผู้มีบุญจึงเท่ากับเป็นการสร้างบุญในชาตินี้ด้วย ดังว่า

พระสุทนต์สุทนต์ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ๑ ฤษุสรวตฤติษ
 ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ๑ ฤษุสรวตฤติษ
 ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ๑ ฤษุสรวตฤติษ
 ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ๑ ฤษุสรวตฤติษ
 ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ๑ ฤษุสรวตฤติษ
 ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ๑ ฤษุสรวตฤติษ
 ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ๑ ฤษุสรวตฤติษ
 ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ฤษุสรวตฤติษ ๑ ฤษุสรวตฤติษ

พระสมภารสันโลก พระองค์อภิราชมัย รามาพิโรคม บรมจักรพรรดิสุรย์ ๑ พระ
 รามรูปากาย คือองค์นารายณ์ บุญย์บริบูรณ์ เผ่าพงศ์พุทธางกูร ตระกูลกษัตริย์ซึ่ง
 รวงศ์ ๑ โอ้แผ่นดินธรณีไหน ได้พระรามานารายณ์ทรง แผ่นดินจะเกิดมง- คลดวัดคีรี
 พิลาส ๑ โอ้เมืองไอชูรยา คุจคูหารัตน์มัลมาศ เกิดเหตุใดเลยแปรปราศ นิราศไกรสรสี่ ๑
 โอ้เมืองไอชูรยา คุจสุวรรณคีไตรคังษา ปราศอย่างไรพระอินทรา ธิราชเลิศประเสริฐไกร ๑
 ... ข้าพระองค์ขอปฏิบัติ รับใช้กษัตริย์สามพระองค์ ถ้าพระองค์ไม่กรุณา เอาข้าเป็นข้า ๑
 ข้าจะคว้านเอาน้ำนันทา ข้าทั้งสองข้างเสีย เพราะข้าปราศไม่เห็นองค์ พระนารายณ์ธิราช
 หายฯ

(รามเกรดี เล่มที่ 1 หน้า 48 - 50)

²⁹ Raghunathan,N., trans., Srimad Valmiki Ramayanam, Vol. 2 (Vighneswara : Publishing House, 1981), : 210 – 211.

ในงานวิจัยของ May และ Ledgerwood พบว่าสังคมเขมรมีความเชื่อเรื่องบุญกรรมว่าเป็นสิ่งที่ให้ผล ความเชื่อเรื่องบุญกรรมนี้มีรากฐานจากคติทางพระพุทธศาสนา³⁰ ความเชื่อดังกล่าวนี้มีผลต่อก่านิยมและพฤติกรรมของสังคมอีกหลายประการ สถานภาพของคนในสังคมมาจากผลกรรมที่กระทำในชาติที่แล้ว และการกระทำในชาติปัจจุบันก็ส่งผลให้กับการเกิดในชาติต่อไป คนที่เกิดมามีตำแหน่งสูงเพราะผลบุญส่งมาเกิด ผู้ที่มีกำเนิดสูงจึงมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือผู้มีวาสนาน้อยกว่าตน สังคมเขมรจึงเป็นระบบสังคมอุปถัมภ์ระหว่างผู้ติดตามซึ่งผูกมัดตัวเองกับชนชั้นสูง

การยอมรับเรื่องบุญกรรมส่งผลให้เชื่อเรื่องการส่งผลของกรรม เช่น พระรามเดือนสติ พระลักษมณ์ไม่ให้ทำร้ายนางไกเกสรีว่า “ถ้าโบริมณกุญณ์กัฏฐิต ติตธชเอาสา ธิษหุคณัฆาตคณัฎฐเฐฯ ฆัเทเธาตบชฐธัฏฐเฐ คุฏฐเฐธาธเฐ ฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ๑ คำแปล ว่าโอิ้วรลัถษมณัฆขอเจ้าอย่า ติตคคูกโทษา กับผู้มีคุณข้ง ๑ ความนั้นบาปหนักไกร อย่าทำโดยฉะนี้เอย จงเจ้าสลายไกรธา ๑” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 39) คำเตือนของพระรามทำให้พระลักษมณ์สรรเสริญพระองค์ว่า “เขตฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ๑... คำแปล เหตุพระเหตุทัยเป็นทิพยัซัดแจ้ง เป็นปราชญ์รู้เกรง เวารานูเวรคีนสนองฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 21)

ผลกรรมจึงเป็นความเชื่อพื้นฐานว่าเป็นสิ่งที่ให้ผล ถ้าทำบาปอันเป็นอกุศลกรรมก็จะได้รับผลไม่ดีตอบแทน หรือการที่ปัจจุบันต้องรับทุกข์ก็เพราะผลกรรมที่ทำมาในอดีต

(4) บทบาทของพระอินทร์

พระอินทร์เป็นเทวดาที่มีในศาสนาพุทธและพราหมณ์ ในศาสนาพราหมณ์นั้น ฐานะของพระอินทร์ลดความสำคัญลงในยุคหลัง ส่วนในรามเกียรติ์ พระอินทร์มีบทบาทเหมือนพระอินทร์ตามความคิดในพระพุทธศาสนาคือมีหน้าที่คอยช่วยเหลือคนดี เช่น ตอนพระภีรุตไปตามพระรามกลับมาครองเมือง ในรามายณะของวาลมิกิ ฤๅษีพาราทวาทย์ทำพิธีเชิญพระวิศ्वกรรม และเทวดาองค์อื่นๆส่งของทิพย์จากสวรรค์มาให้แก่กองทัพของพระภีรุต แต่ในรามเกียรติ์ เล่มที่ 2 พระอินทร์กลับเป็นผู้ลงมาแรมที่พักอาศัยให้แก่พระภีรุตและกองทัพ ดังความว่า

กฐเฐฐเฐเฐเฐเฐเฐ - ฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ
ฐฐฐฐฐฐฐฐ ฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ ฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐฐ
ฐฐฐฐฐฐฐฐ ๑..

³⁰ Ebihara May and Judy Ledgerwood, *Women in Cambodian Society* [Online], 5 October 2002. Available from <http://www.seasite.niu.edu/khmer/Ledgerwood/women.htm>

เสียงอีกทีก็ไปถึงพระอิน-ทราชิ่งใหญ่บนรินทร์ ยินดีรับสั่งชมชื่นกันใด ๆ ให้เหล่าเทวดร
เทวดา ทั้งเทพกัญญา ลงมาพบประชุมเนรมิตฯ เคาหาแท่นครบเครื่องสถานสถิต ถ้วนรัตน์
วิจิตร ประไพพระพิสนุการสร้าง ฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 70)

ตอนที่กรุงพาลีตาย พระอินทรเห็นด้วยทิพยจักขุ จึงมาทำพิธีศพให้ ดังว่า

ประศฺรสุริสุธฺเรวเษิก อิตฺถัฏฺฐเณเษิก กัษณัฏเฐสุตฺตีฯ โยถสัษฺฐุริชฺคตฺธิ เภกา
ศุลาตเณสิ สฺเรศฺรชฺเรศฺรสุริชฺคตฺธาฯ อุตฺตบณฺฑุรฺกฺฤษณ- เณษุสสุตฺติฯ ชกฺเคตฺติชฺยาอิตฺถัฏฺฐฯ บูสึฏฺธิ
ตฺรศฺสเณสฺยเษ เณษุสเณษ บฺรเณยณัษชกสัณฺหาเรวตฯ อุตฺตเษกฺกเษเณนิเรวต สุตฺติชฺชิเณ-
ติฏฺฏณตฺติศตสฺยาสุสฺยเณฯ...

พระอินทรบนรินทร์เสด็จเปิด ทิพยจักขุบนยก กระพุ่มอัญชลีสดุดีฯ ทรงสังข์และนำคนธา
เหาะมายังพาลี ทรงหลั่งด้วยน้ำเมตตาฯ ให้พรบรรลुरु้งพา- ลีถึงสวรรค์ มาเกิดพิมานทิพย์
แสดงฯ ฤณีพถณิพรตศีลแสวง พิธีจนถึงจบ ประโยชน์มาสั่งสการนั้น ฯ ให้ดูโมกษชะมุง
นิโรธ สดุดีให้ไพ- ธิญาณพิภพศาสตรไสย ฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 49 -50)

(5) ความคิดเรื่องจักรวาลในไตรภูมิ

แนวคิดเรื่องจักรวาลในไตรภูมิของศาสนาพุทธเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วในบริเวณประเทศ
ไทยและเขมร ไตรภูมิหมายถึง ภูมิทั้ง 3 ภูมิ ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ กามภูมิหมายถึง
สถานที่ของผู้ข้องเกี่ยวอยู่ในกาม ได้แก่ จกามาพจร ซึ่งประกอบด้วยสวรรค์ 6 ชั้น ชั้นมนุษย์
ชั้นนรก เปรตอสุรกาย และชั้นสัตว์เดรัจฉาน รูปภูมิ หมายถึงสถานที่อยู่ของพรหมที่ยังมีรูป
เรียกว่าโสฬสพรหมซึ่งมีอยู่ 16 ชั้น และอรุภูมิ หมายถึงสถานที่อยู่ของพรหมที่ไม่มีรูป มีอยู่ 4
ชั้นได้ชมพหูวิปลงไปข้างล่างระยะ 10,000 โยชน์ เป็นยมโลก ประกอบด้วยมหานรก 8 ชุม และ
นรกบริวารอีก 16 ชุม ส่วนวิมานของอสูรอยู่ที่ใต้ภูเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นที่อยู่ของพญานาค³¹

ภูมิรู้เรื่องจักรวาลในไตรภูมิแบบพุทธปรากฏใน รามเกียรติ์ มากมายหลายเรื่อง ดังนี้

³¹ อ่ำไพ คำโท, ผู้แปล, ไตรภูมิฉบับภาษาเขมร (กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2530), 27.

ชกสรุฎฐำอิฎฐำใฎฐำ ำำแปลล พระขอพระหนุมน จะใ้ไปหิมพำนด ำให้อำด้วยขำทิพย์สูงส่ง ำ”
(รำนเกรด ำลุ่มที่ 9 หนำ 17)

ภุขำจิดคภู

เมือพระรำน พระลคสมณ ำและน่ำสิดำออกจำกเมืองไอยุขขำ ก็ไปน่ำเพ็ญพรตอยู่ที
ภุขำจิดคภู คังว่ำ

สเฎฉลฉฉิฏฐคฐฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
สฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ...

สฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ

(รำนเกรด ำลุ่มที่ 2 หนำ 19)

ภุขำไกลฉ

เมือทูกิหมำทำฤฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ... ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ำ

* พิมพ์ตามต้นฉบับ

ภูเขาคนธมาทน์

อิทธิพลของเรื่องไตรภูมิทำให้กวีเขมรเปลี่ยนภูเขามเหศวรบรรพตในเรื่องรามายณะให้กลายเป็นภูเขาคนธมาทน์ ซึ่งสอดคล้องกับฉากบริเวณป่าหิมพานต์ที่กวีมีภาพภูมิศาสตร์อยู่ในจินตนาการ ดังเช่น ตอนพระราม พระลักษมณ์พาเหล่าวานรไปตั้งค่ายที่เขาคันธมาทน์ ว่า “..เสวธเสวธฉลนัฏฐยาธนี ๑ บติตติตตีชัรวร ๑ ๑ บรูเสวีตติเสสยาธฉฉย ๑ ๑ เสวธเตระฮัตเสธาณญ ๑ สยานะธาธิ บรูโต ๑ บรูคชธูรฬินญาธ ๑ ๑ คำแปล เสรีจเสด็จถึงคนธมาทน์ บรรพตเท้านบวร ประเสริฐพิเศษมีชัย ๑ เสด็จตั้งทัพอยู่ข้างบน สถานนั้นยิ่งประไพ ประกอบด้วยผลามี ๑” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 3)

กำแพงจักรวาล

ในรามเกียรติ์ ตอนสุคริพต่อสู้กับกรุงพาลี สุคริพสู้ไม่ได้จึงหนีไปถึงกำแพงจักรวาล ดังว่า “..สุระเบคะเฉตฺตชคเฒงษาน ๑ บรูษานติยาธ ๑ เถลวิเบคะตาสตฺยตุเฒงษ ๑ ๑ เฒวยเฉตฺตชคเฒงษ ๑ ๑ อทฺธาธูรูรคเฒงษ ๑ ๑ กบิณเสธาธูรฆเวธาธ ๑ ๑ คำแปล กระโจนเหาะออกจากสถาน ปราสาทพิมานพาลีเหาะตามไม่ปล่อย ๑ โดยจับไล่ไปทันกำแพง จักรวาลด้วยความโกรธ แรงนั้นกล้าดุร้าย ๑” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 67)

ทวิปทั้งสี่

ในรามเกียรติ์ ตอนพระรามตำหนิรามบรมสูร พระองค์อ้างอิงถึงทวิปทั้ง 4 ว่า... “..ธาวิสัฒตฺตชคเฒงษ ๑ บรูเสวีตุเฒงษ ๑ ๑ บรูณากชคฺติหาคชิตฺตเต ๑ ๑ เฒากษาธิตเตกาญสฺสาณเสวติ ๑ ๑ เมตฺตริสตุเต ๑ ๑ องหิธิช้บรูณเฒาก ๑ ๑ คำแปล อันวิสัยธรรมคาถุญผอง คำพูดข่มไม่หยาบช้า ชุ่นข้องให้หมองใจเขา ๑ ท่านมีแต่คำรักใคร่สนิทสนม ไม่ตรีสรรพเขา ทั้งทวิปซึ่งสี่มณฑล ๑” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 27)

อสงไขยกัลป์

ในเรื่องรามเกียรติ์ ใ้กำกับหรือกัลป์เป็นตัวเลขในการอุปมาอายุ เช่นนางไถเกสีเปรียบเทียบอายุของพระบาททสรดว่า “..เอธาธิบรูธาธอธสธาธิ ๑ ๑ ยานบรูธาธิชคเฒงษ ๑ ๑ บรูยเสสเรกาฉคณญสฺลนัฏฐ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ๑ ดุระหังเฒะ* ๑ ๑ เสสเรกาฉคณญช้บรู ๑ ๑ ตูหาคชธนัฏฐ ๑ ๑ สิงหุระสูรคฺติยรณาก ๑ ๑ คำแปล ถึงแม้พระบาททสรด มีพระชนมกำหนด หนึ่งแสนโกฏิกัลป์ตั้งปรารดนา ๑ ครั้นต่อมาแสนโกฏิกัลป์ครบ ไม่อาจ

* พิมพ์ตามต้นฉบับ

เรื่องรามเกียรติ์ ตอนที่พระรามโกรธว่าพระลักษมณ์อุกนาคนาคบาศ จึงจะขว้างธนูทำลายจักรวาล พระอิศวรบอกว่าจะเอานิ้วหัวแม่มือช่วยบังวิมานของเทวดา ยกเว้นที่ของพระพรหมซึ่งเป็นผู้ให้นาคบาศแก่อินทรีชนิด ดังว่า “ เบ็ฏะภยเฮตฉัฏฐธาส เตะธธสุธธาธาส ฆะยเฮตฉะฉะหุคชริณ ๙ ฐึฐะธะธิตยาสเฮตฉฉฉ ฆตฺตยคคคคค ฆุณิเยฆะยฺยคคคคค ๙ ฆุณะเสฐีฐีฐีฐีฐีฐีคคคคค คุ้ฆะยฆะธะธฉฉ ฉิตยาส ไธเฮตฉฉฉฉ ๙ ค้ำแปล ถ้าพระรามเทพซึ่งประธาน โยนธนูศรสูงส่ง ด้วยเคชเคชของท่านทรง ๙ ให้ไหม้พิมานเทพผอง ข้าเอาต่อง- คุลีหัวแม่มือหนึ่งบัง ๙ เสมือนเสมอหินเพชรมาถักกัน ไม่ให้ไหม้ทั้ง พิมานของเทวดาทั้งปวงฯ(รามเกียรติ์ เล่มที่ 9 หน้า 49-50)

เรื่องการใช้นิ้วมือทั้ง 10 นิ้ว หรือนิ้วใดนิ้วหนึ่งเพื่อทำเครื่องหมาย เรียกว่ามูทรา ในมหายานนิกายมนตรยาน ถือเป็นสัญลักษณ์ประจำพระองค์ของพระพุทธรเจ้า พระโพธิสัตว์ และเทพธรรมบาลทั้งหลาย ถ้าผู้ใดเขียนแบบการทำมูทรา ผู้นั้นจะมีฤทธิ์อำนาจใช้บังคับบัญชาพระอริยะ เทวดา ยักษ์ มาร และคนธรรพ์ได้ มูทราเป็นเสมือนพระราชลัญจกรของพระราชาเมื่อประทับที่ใดก็ทำให้ที่นั้นศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจขึ้นมา³⁶ กวีได้รับอิทธิพลเรื่องพระโพธิสัตว์และพระพุทธรเจ้าจากฝ่ายมหายานนิกายมนตรยาน กวีจึงนำเรื่องมูทราของพระโพธิสัตว์และพระพุทธรเจ้ามาดัดแปลงให้เป็นอิทธิฤทธิ์ของพระอิศวรแทน

ความคิดเรื่องพระพุทธรเจ้าหลายพระองค์ในพุทธเกษตรหรือวิสุทธิภูมิ³⁷

พุทธเกษตรหรือวิสุทธิภูมิอุปมาเป็นดินแดนที่มีพระโพธิสัตว์และพระพุทธรเจ้าจำนวนมากนับไม่ถ้วนซึ่งเปรียบเสมือนเม็ดทรายในท้องน้ำ ท่านเหล่านั้นอุบัติขึ้นเพื่อแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต มีการกล่าวถึงจำนวนพระพุทธรเจ้าจำนวนมากมายในคัมภีร์ฝ่ายมหายานหลายเล่ม เช่นใน **สักทธรรณปุณจาทริกสูตร** ความว่า

“...พระพุทธรเจ้าทรงอุบัติขึ้นในทุกสารทิส ทุกหนแห่ง มีจำนวนดุจเม็ดทรายในคองคานที่...”³⁸

³⁶ เสถียร โพธิ์นันทะ, **ปรัชญามหายาน** (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬารามราชวิทยาลัย, 2511), 258 - 259.

³⁷ พุทธเกษตรเป็นที่ดงามราวสวรรค์ ผู้มาเกิดในพุทธเกษตรอยู่เหนือกรรม ไม่ต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏ สามารถใช้ชีวิตอยู่ที่พุทธเกษตรจนกว่าจะหลุดพ้น เมื่อใดหลุดพ้นแล้วก็สามารถอธิษฐานจิตกลับลงมาช่วยเหลือเวไนยสัตว์ได้อีก ถือเป็นแดนระหว่างโลกกับนิพพาน

³⁸ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, **ผู้แปล, สักทธรรณปุณจาทริกสูตร** (กรุงเทพฯ : บริษัทประจวบรังษี จำกัด, 2525), 59.

ฝ่ายมหายานเชื่อว่ามิพระพุทธรเจ้าหลายองค์สถิตหรือดำรงอยู่ได้ในเวลาเดียวกัน ส่วนเถรวาทถือว่าในพุทธกาลจะมีพระพุทธรเจ้าอยู่เพียงพระองค์เดียว นอกจากนี้มหายานยังเชื่อว่ามิพระพุทธรเจ้าอุบัติตลอดเวลา ขณะที่เถรวาทถือว่าพระพุทธรเจ้าประสูติในเวลาหนึ่งๆ หลังจากนั้นจะเป็นช่วงว่างเว้นจากการมีพระพุทธรเจ้ามาอุบัติบนโลก จากความเชื่อของมหายานว่ามีพระพุทธรเจ้าหลายพระองค์นี้เองทำให้เกิดป็นสำนวนอุปมาว่าพระพุทธรเจ้ามีจำนวนมากดั่งเม็ดทราย

ใน**รามเกียรติ์ เล่มที่ 8** ตอนองค์หนาราชศาสน์ของพระรามไปลงกา และได้สรรเสริญคุณมารดา บทดังกล่าวอ้างอิงจำนวนพระพุทธรเจ้าว่า “เฑาะฏะตะตะถุฏะถุฏะสัทธาสะไตร หังคณชอุภูธิโสตะจฺเรสุญฺธาปะบรูนิสสิ ๑ สิษสรวเสวีธาตะกุณฐุณฺ เบทตะธาตะกุณ วิเสสสตะนถฺยิเยย ๑ กำแปล แม้พระพุทธรตรีสรู้มากมายเสมือนด้วยเม็ดทราย ไม่พันด้วยจับปฏิสนธิ ๑ ถ้วนสรรเสริญพระมาตาคุณหนัก เรียกพระมาตาคุณ วิเศษไม่มีอะไรเปรียบเลย ๑” (**รามเกียรติ์ เล่มที่ 8** หน้า 62 - 63) การอุปมาจำนวนพระพุทธรเจ้าในเรื่องตรงกับสำนวนการเปรียบว่าพระพุทธรเจ้ามีเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นอิทธิพลความเชื่อในฝ่ายมหายาน

โวหารที่ใช้ในการอุปมาจำนวนของพระพุทธรเจ้าที่มาตรฐานโลกนี้มีจำนวนมากเท่าเม็ดทรายพบว่าเป็นสำนวนที่นิยมใช้กันอย่างมากในจารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร (*Inscription modernes d’ Angkor* หรือใช้อักษรย่อว่า *IMA.*) ระหว่าง พ.ศ. 2109 - พ.ศ. 2290³⁹ จากจำนวนจารึกทั้งหมด 40 หลัก ปราบกฐสำนวนดังกล่าวในจารึกสมัยนี้ถึง 18 หลัก ได้แก่ จารึกหลักที่ 4 (*IMA. 4* พ.ศ. 2109) จารึกหลักที่ 8 (*IMA. 8* พ.ศ. 2168) จารึกหลักที่ 9 (*IMA. 9* พ.ศ. 2160 - 2170) จารึกหลักที่ 11 (*IMA. 11* พ.ศ. 2171) จารึกหลักที่ 13 (*IMA. 13* พ.ศ. 2173) จารึกหลักที่ 14 (*IMA. 14* พ.ศ. 2174) จารึกหลักที่ 15 (*IMA. 15* พ.ศ. 2174) จารึกหลักที่ 16 c (*IMA. 16 c* พ.ศ. 2174) จารึกหลักที่ 18 (*IMA. 18* พ.ศ. 2176) จารึกหลักที่ 19 (*IMA. 19* พ.ศ. 2176) จารึกหลักที่ 21 (*IMA. 21* พ.ศ. 2181) จารึกหลักที่ 23 (*IMA. 23* พ.ศ. 2182) จารึกหลักที่ 25 (*IMA. 25* พ.ศ. 2205) จารึกหลักที่ 28 (*IMA. 28* พ.ศ. 2214) จารึกหลักที่ 33 (*IMA. 33* พ.ศ. 2233) จารึกหลักที่ 35 (*IMA. 35* พ.ศ. 2241) จารึกหลักที่ 37 (*IMA. 37* พ.ศ. 2243) ดังเช่น

อย่าให้พระพุทธรอันมีจำนวนเท่าเม็ดทรายโปรดคนนั้นได้เลย (*IMA. 4*)

³⁹ ดูจารึกหลักดังกล่าวที่ปริวรรต (Transliteration) เป็นอักษรโรมันและแปลเป็นภาษาไทย ในอุไรศรี วรสะริน, จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ. 1566 - ค.ศ. 1747, 146 - 182.

ฤกษ์บรรดาดวงดาวด้วยเคราะห์ราษฎร สถิตในราชลงกาฯ พระพหูสพระศุกร์พระเสาร์
 ซึ่งสวมขวัญเสีย จันท์อาทิตย์และรา- หูเกิดเหมือนกลางวัน ๙ รัศมีแดงฉานประจุ
 ทองแดงทั่วอากาศเยย แดงฉานแวววิบเหตุนวาลัย พิภพในราชลงกาฯ
 (รามเกียรติ์ เล่มที่ 8 หน้า 3-4)

ตามดวงชะตานี้ทำนายได้ว่าพระพหูส พระศุกร์และพระเสาร์เสีย หมายถึงเจ้าชะตาจะ
 เดือดร้อนเพราะผู้หญิงเพราะดาวศุกร์เกี่ยวข้องกับกามราคะ ความรักใคร่ ส่วนดาวพหูสเสีย แสดง
 ว่าผู้เป็นใหญ่ไม่อยู่ในธรรม และพระเสาร์เป็นดาวเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยเสีย แสดงว่าต้องพลัดพรากที่
 อยู่ ส่วนดาวราหูและดาวเกตุเป็นดาวที่เกิดร่วมกันเมื่อดวงจันทร์ผ่านท่ามกับโลกจนเกิดจุดตัดกัน
 2 จุด จุดทางด้านเหนือเรียกว่าพระราหู จุดด้านทิศใต้เรียกว่าพระเกตุ ดาวเกตุเกิดร่วมกับดวงดาวใดก็
 จะเสริมอิทธิพลของดาวนั้น ถ้าไปเกิดร่วมกับดาวบาปเคราะห์ก็ทำให้เจ้าชะตาถึงขาด⁴⁴ กวีน่าจะรู้
 หลักโหราศาสตร์เพราะสามารถผูกตำแหน่งดวงดาวต่างๆ ได้ถูกต้องตามหลัก

3 ค่านิยมชมรมที่ปรากฏในรามเกียรติ์
ค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิง

ผู้หญิงในอุดมคติชมรมปรากฏจากรรณกรรมคำสอนที่เรียกว่าชฎาภิไธย ใช้สั่งสอน
 ผู้หญิงในด้านการปฏิบัติตนในสถานภาพต่างๆ เช่น บุตรสาวต้องมีความกตัญญูต่อบิดามารดา เมื่อ
 เป็นภรรยาก็ต้องซื่อสัตย์ต่อสามี ในรามเกียรติ์ ผู้วิจัยพบว่าสถานภาพของสตรีในเรื่องมีเฉพาะใน
 ฐานะที่เป็นภรรยา ซึ่งจากการสนทนาของตัวละครในเรื่องแสดงให้เห็นว่าสังคมชมรมในขณะนั้นมี
 ค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิงที่แต่งงานแล้วดังนี้

ผู้หญิงที่มีสามีพึงจงรักภักดีสามีของตน

นางสีดาเป็นตัวอย่างหญิงที่มีคุณสมบัติดีงาม เมื่อแต่งงานแล้ว ไม่ว่าสามีจะทุกข์หรือ
 สุข หญิงที่ดีก็ต้องตามไปปรนนิบัติรับใช้ เช่นที่นางสีดาขอติดตามพระสวามีที่ถูกเนรเทศออกจาก
 เมือง และนางสีดาจึงได้รับคำสรรเสริญจากพระราม ว่า

สฤตชฎาเทหวิหกุฎณา ะเยยธกษุภ กี่สำโรสุษีเบี ๙ ฐุชบุษชิชรายาส์ไชรูเสี
 ภาชชราย์ไทรูเอี กี่สยหชยุชระเนก ๙ ฤชหษฐชชกษยสกี ฤชสฤษฤษชิไช ฤทิสลัชคชกชเสช ๙

⁴⁴ สัมภาษณ์ บรรจงศักดิ์ มหศักดิ์นภาพ, นักพยากรณ์อาชีพ อายุ 66 ปี บ้านเลขที่ 247 หมู่ 9 ตำบลบ่อพลับ จังหวัดนครปฐม, 10 พฤษภาคม 2548.

เบ็ลืตเสำสำสตร ฝุ้ชคัฒ์ทศม ក៏រុក្ខមរបក្សិ ។ បើយនូវកើតអង្គងអប្រិយ មានមនិលស្រី ដំណិះដំនេ្យលលោកផង ។...

พระองค์ที่บ็อกอัครมเหสี แม่คฺฤมารา ซึ่งพาที่ภุมรีบิน ។ คุณน่องมิตรมาศอันประเสริฐ อาจจรไพรเคิน ก็ตามตัวที่หน้า ។ ร่วมกายร่วมเอกรมรรคา ร่วมสถานนิตรา ไม่คิดถ้าปาก พเนจร ។ ถ้ำสถิตอยู่ขังนคร คุงกลกเสร ที่เกาะภุมรบกฺษิ ។ แล้วเกิดองค์เองอัปรีย์ มี มลทินสตรี ติเคียนว่าท่านทั้งปวง ។

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 5)

พระรามอุปมาว่าถ้านางสีดายังอยู่ในเมืองขณะทีพระรามถูกเนรเทศ นางก็จ้จะได้รับคำ คำหนิ บทกล่าวของพระรามเช่นนี้ไม่มีในรามายณะฉบับอื่นๆ แต่การที่รามเกียรติ์มี ก็แสดงให้ เห็น ถึงค่านิยมในสังคฺมเขมร

ความจงรักภักดี และเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อสามียังเป็นค่านิยมที่ปฏิบัติในสังคฺม เขมรต่อมาซึ่งตรงกับผลงานวิจัยของ May และ Ledgerwood กล่าวถึงความคาดหวังของสังคฺมใน การปฏิบัติตนของคู่หญิงเขมร ผู้หญิงจะได้รับการยกย่องก็ด้วยการแสดงกิริยามารยาทและความ ประพฤติทั้งคฺงเหมาะสม เมื่อยังไม่แต่งงาน ต้องขยัน คุแลบ้านเรือนและทรัพย์สิน เมื่อแต่ง งานแล้ว ผู้หญิงที่คิดค้องเป็นทั้งที่ปรึกษาและผู้ปรนนิบัติรับใช้สามี⁴⁵

หญิงหม้ายไม่ได้รับการยกย่อง

ในเรื่องรามเกียรติ์ นางสีดาขอติดตามไปรับใช้พระรามในป่า น้ำเสีงของตัวละคร แสดงว่าไม่พอใจในสถานภาพของการเป็นแม่หม้าย ดังนี้ “อยู่เฝ้าผาเยลื้อดาสุรี เยษายสฺตฺธิ ญว๋บร่อยู่ตาศเฝ้าฝง ។ สุษฺฏระคุฎณากุ้เบกษ คุ้สุษเฝ้าฝง ับเวีสเยลื้อสรบติ ។ คำแปล หม่อมฉันอยู่ทาง นี้ได้อย่างไรเป็นสตรี แม่หม้ายไม่มีสามี จะตายจะเป็นหม่อมฉันตามไปด้วย ។ ขอพระกรุณา หม่อมฉันก่อน หม่อมฉันขอไปด้วย รับใช้สมเค็จนรบติ ។” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 40)

หญิงหม้ายเป็นปมค้อย ถือว่าไม่ใช่สตรีมีนรลัษณ์ เช่น ตอนหนุมานสืบหานางสีดา เมื่อพบนางมณโฑคีรีนออนละเมอ หนุมานรู้ได้ทันทีว่าไม่ใช่ นางสีดาซึ่งเป็นหญิงมีนรลัษณ์ค็ดี คังว่า “บาดุษณสฺตฺสฺตฺธิเบชฺชุก ฝำคัฝำฝุ้ชเรอุก เอิบคฺสคิตเยลื้อสรลคฺฎณั ។ วัฒนฺธางมณเฑกฺคิฝำคั ฝำคฺวิยายคฺฎ รุรฺฏฺรลสริภสเฝองษฺธิ ។ บើยเฝ้าฝำเยษายสฺตฺธิ ฝุ้คฺฎณคฺฎณั สฺริสฺฏบว้ตฺสฝัฝัเสส ។ คำแปล หนุมานได้ยินเสีงเหมือนฝีมฝำ วางคาบลงไว้ จิงพินิจคฺฎนรลัษณ์ ។ เห็นนางมณโฑคีรีประจักษ์

⁴⁵ Ebihara May and Judy Ledgerwood, *Women in Cambodian Society* [Online], 5 October 2002. Available from <http://www.seasite.niu.edu/khmer/Ledgerwood/women.htm>

เป็นภริยาข้ากษัตริย์ จะปราศนิราสร้างสามี ฯ แล้วอยู่เป็นแม่หม้ายอัปรีช ไม่เชิดชูลักษณะสตรี (เช่น) สีดารุปรัตน์ซึ่งวิเศษ ฯ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 22)

ผู้หญิงหม้ายถูกคุกคามจากสังคม ปัญหาของสตรีหม้ายยังคงอยู่ในสังคมเขมรจนถึงปัจจุบัน งานวิจัยของ May และ Ledgerwood ศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์ของผู้หญิงในสังคมเขมร และกล่าวถึงผู้หญิงหม้ายในสังคมเขมรว่ามีความรู้สึกสูญเสียสถานภาพที่เคยมีและจะเป็นที่ดูถูกดูหมิ่นเพราะขาดผู้ชายมาปกป้อง นอกจากนี้ ผู้หญิงหม้ายอีกนับเป็นพันที่ไม่มีคนดูแลยังบวชและอาศัยวัดเป็นที่พักพิงเพื่อให้พวกเธอยังมีสถานภาพในสังคม⁴⁶

ความงามของผู้หญิงตามอุดมคติ

การพรรณนาความงามของผู้หญิงในวรรณคดี สะท้อนค่านิยมความงามตามอุดมคติ กวีพรรณนาความงามของผู้หญิงไปที่ละส่วน ได้แก่ ความงามของรูปร่าง ผิวพรรณ ดังเช่น

ในเรื่องรามเกียรติ์ มีบทชมโฉมเหล่านี้างสนม ดังนี้

อุระผ่องผ่องเสด็จประสูติ สุกษมสุภาพบุษยิณี ทรุสขทรุสขหงส์วรา ๑ เสด็จประสูติประสูติสุภรา
 อัญญาธิศสุภา ฤทธิฤทธิฤทธิฤทธิฤทธิ ๑ อสุภสขสขอสุภฤทธิฤทธิ ฤทธิฤทธิประสูติ
 อสุภสขสขอสุภ ๑ อสุภสขสขอสุภ ๑ อสุภสขสขอสุภ ๑ อสุภสขสขอสุภ ๑...

บ้างหัวเราะพูดคุย เสน่ห์สนานเปรมปรีดิ์ เป็นคู่ๆด้วยกัน ฯ เนตรมันขยับเห็นจับพักตรา
 โอยธุระเบื่อนหนัก อัมเข้มพินคำ ฯ บ้างเหมาะสมถ้ำตัวอรรชร ทรวคทรวงอกด้วย ดั่งผล
 พลับทองเสริม ฯ แก้มอ้มหูซึ่งประดับ ภูมณฑลต่างหูสรรพ เป็นมันเงาโสภา ฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 8 หน้า 59)

จากตัวอย่างข้างต้น ให้ภาพของผู้หญิงงามว่ามีเอวเล็กขนาดกำมือรอบ ตาคำขลับ ริมฝีปากแดงด้วยหมาก ฟันดำ ออกตึง แก้มอ้ม หูมันเงา ผิวเหลืองขาว สิ่งที่น่าสนใจในบทประพันธ์นี้คือการเปรียบเทียบมาตรฐานความงาม ซึ่งแต่ละชาติ แต่ละวัฒนธรรมย่อมมีมาตรฐานของตนเอง

ผู้หญิงงามที่กวีพรรณนาไว้ในรามเกียรติ์ มีมาตรฐานความงามที่น่าสนใจ ดังนี้

⁴⁶ Ebihara May and Judy Ledgerwood **Women in Cambodian Society** [Online], 5 October 2002. Available from <http://www.seasite.niu.edu/khmer/Ledgerwood/women.htm>

ความงามของผิวพรรณ

การมองว่าสีผิวขาว เหลือง หรือคล้ำ เป็นสีผิวที่งดงามเป็นเรื่องของวัฒนธรรมที่เห็นความงามแตกต่างกันออกไปในแต่ละชาติ ในเรื่องรามเกียรติ์ ผิวที่งามตามอุดมคติคือ ผิวเหลืองที่เกิดจากการทาขมิ้น เนื่องจากขมิ้นเป็นสมุนไพรที่ใช้เป็นเครื่องประทินผิวของผู้หญิงในสมัยของกวี ดังว่า“เไร้ธฺฐบ้ธฺษณณธฺฐรวิเรฐฺต ๖..ค้ำแปล แต่ก่อนเคยละลายทาด้วยขมิ้น ...” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 29)

การใช้ขมิ้นทาผิวยังเป็นกรรมวิธีหนึ่งที่อยู่ในพิธีเข้าร่วมบ่มผิว ในรามเกียรติ์ ตอนนางสีดาหาย พระรามครวญถึงนางสีดา มีบทหนึ่งที่ว่าพระรามพรรณนาถึงผิวของนางสีดา ว่า “บงช้สยฺฐรบุธฺธนิธฺ ใ้ไ้ธฺษณณธฺฐรวิเรฐฺต ๖..ค้ำแปล แต่ก่อนเคยละลายทาด้วยขมิ้น ...” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 25-26)

บทพรรณนานั้นที่ผิวของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงสวยแปลกตา น่าจะมาจากลักษณะสำคัญของผู้หญิงเขมรที่เริ่มมีระดูซึ่งถือเข้าสู่วัยสาวจะมีพิธีเข้าร่วมบ่มผิว (การธฺฐธฺฐ) พิธีไม่มีอะไรมากจะเริ่มเมื่อผู้หญิงมีระดูเป็นครั้งแรก บิดามารดาจะบอกกล่าวแก่ญาติว่าธิดาจะเข้าพิธี มีการเลี้ยงอาหารแขกตามฐานะของครอบครัว ระยะเวลาเข้าร่วมบ่มผิวอาจจะเป็น 1 สัปดาห์ หรือ 1 ปีก็มี ในระหว่างนี้หญิงสาวต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการประพาดตนของผู้หญิง ถือศีล 10 ข้อ นางต้องไม่ให้ผู้ชายเห็นหรือพูดจากับผู้ชาย และต้องสงบปากสงบคำอยู่แต่ในห้องพิเศษ นอกจากนี้ ผู้หญิงต้องดูแลผิวพรรณของตนด้วยการทาขมิ้นทั่วทั้งตัว มือและเท้าให้มีผิวเหลืองงดงามผุดผ่อง⁴⁷ จุดประสงค์ดั้งเดิมของพิธีนี้เป็นการเตรียมผู้หญิงที่เริ่มเข้าสู่วัยสาวให้ได้มีการเตรียมตัวเรียนรู้เพื่อเป็นภรรยาและมารดาที่ดีในอนาคต

ส่วนสีเหลืองเขียวที่กวีเปรียบกับดอกสลิดก็เป็นมาตรฐานให้เทียบสีได้ว่าผิวของนางที่ว่างามคงมีสีเหลืองเขียวเช่นธรรมชาติของดอกสลิด

สีริมฝีปากและฟัน

กวีพรรณนาริมฝีปากของผู้หญิงว่า “โอยฐฺฐบ้ธฺษณณธฺฐรวิเรฐฺต ๖..ค้ำแปล แต่ก่อนเคยละลายทาด้วยขมิ้น ...” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 29) แสดงว่าต้องมีสีแดงเข้มเพราะการกินหมาก และฟันสีดำ

⁴⁷ เก็บความจาก ไ้ธฺษณณธฺฐรวิเรฐฺต ๖..ค้ำแปล แต่ก่อนเคยละลายทาด้วยขมิ้น ...” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 29) และจากการสัมภาษณ์ อาจารย์ อุด กาทิ อาจารย์สอนภาษาเขมรที่กรมยุทธศึกษาทหารบก ได้เล่าว่าส่วนใหญ่ผู้หญิงเขมรผิวคล้ำ เมื่อออกจากพิธีบ่มผิวใหม่ๆและทาขมิ้น จะทำให้ผิวเหลืองซีด ครั้นพอถูกแสงแดดผิวจะเป็นสีเหลืองสุกออกส้ม ก่อนที่จะกลับไปคล้ำเหมือนเดิม

ริมฝีปากแดงอาจนับว่าเป็นความงามสากล ผู้หญิงในวรรณคดีของหลายชาติก็นิยม
ริมฝีปากแดง การทำให้ริมฝีปากแดงก็อาจเกิดจากเครื่องสำอาง ส่วนความนิยมพินคำ เป็นลักษณะ
เฉพาะที่เห็นแต่ในเขมรและไทย

การพรรณนาถึงความงามของสีปากและฟันในเรื่องนี้จึงเป็นข้อมูลการใช้เครื่องสำอาง
ที่เป็นสมุนไพรคือการเคี้ยวหมากพลู และนำไปสู่รสนิยมว่าฟันสีดำงาม ในขณะที่ไม่ว่าหญิงหรือ
ชายคงจะนิยมฟันสีดำเหมือนกัน คนที่ฟันสีขาวถือว่าเป็นคตินิยมนิยม ดังนั้นเมื่อกวีต้องการพรรณนา
ภาพของกุ๊กกันว่าคตินิยมนิยม กวีจึงพูดถึงฟันของกุ๊กว่ามีสีขาว เพราะถ้าสามีชอบตอนนั้นฟัน
สีขาวอยู่แล้ว สีฟันของกุ๊กก็ไม่ใช่อัตลักษณ์เด่นๆอย่างไร ดังเช่น “วิฑูรย์โองเหาะพิลา ภูษุบทุต
สุรเยษสุรยาภักตฺถิสุโข ฯ สักดิ์สุธาสุธาสุธาสุธา สุธาสุธาสุธาสุธาสุธา สุธาสุธาสุธาสุธาสุธา ฯ คำแปล
ส่วนกุ๊กเข้มแข็งแรงแม้หมา รูปคิ่งบรรพดา กระเซอะกระเซิงใหญ่โต ฯ เหมาะสมเป็นชาวพรวนป่า
ตัวค้ำเหนื่อวิสัย และฟันขาวตาแดงฉานฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 42)

การกินหมากน่าจะเป็นเรื่องแพร่หลายในสมัยนั้น เพราะมีการพรรณนาถึงตัวละครกิน
หมากหลายตอน ดังเช่นในคอนองคทสี่อสาร กวีก็กล่าวถึงว่าองคทหิบบมากในพานของกรุงราชน
มากินดังนี้ “หฺม
หิบบสลาจากพานราพณา ก็กินพลางอย่างไม่ว่าง ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 65)

ทรวงอกกับผลพลับ

ลักษณะของผลพลับมีฐานกลม ถ้าก้านหนึ่งมีผลถึง 2 ผล ก็จะเบียดกันกลมออกทั้ง
สองข้าง กวีจึงเปรียบอกที่กลมซิดกันเหมือนผลพลับซึ่งมีลักษณะเดียวกับภาพจิตรกรรมฝาผนังที่
วาดอกของนางฟ้าทั้งเขมรและไทยมีลักษณะเป็นผลพลับคู่เช่นกัน

จากตัวอย่างภาพสะท้อนวัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางจิตใจ อัน
ประกอบด้วยความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อตามคติโบราณ และค่านิยมที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์
แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมทางจิตใจที่มีความเป็นเขมร ทั้งความเชื่อเรื่องศาสนาที่มาจากอินเดียก็มี
การปรับให้เข้าสังคมเขมร เช่น พระนารายณ์ของเขมรทรงธรรมในหัตถ์ซึ่งไม่พบในที่ใด และแม้ว่า
เรื่องรามเกียรติ์จะสะท้อนว่ามีความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และพุทธผสมผสานกัน แต่แนวคิดใน
ทางพุทธศาสนาก็เด่นกว่าศาสนาพราหมณ์ รามเกียรติ์ยังมีความเป็นเขมรจากความเชื่อพื้นบ้านที่กวี
แทรกไว้ในเรื่อง เช่นความเรื่องนกยางเป็นสัตว์อัปมงคล นอกจากนี้ ค่านิยมที่ปรากฏในเรื่องก็
สะท้อนให้เห็นถึงความคิดเรื่องผู้หญิงในสังคมเขมรที่เน้นเรื่องความรักต่อสามีเป็นคุณสมบัติ

สำคัญ ด้วยเหตุนี้เอง **รามเกียรติ์** จึงเป็นวรรณคดีที่น่าสนใจในการศึกษาถึงความรู้สึก นึกคิดและจิตใจของความเป็นเขมรที่สะท้อนอยู่ในเรื่อง

หมวดความจำเป็นและความต้องการทางสังคม

ความจำเป็นและความต้องการทางสังคมทำให้เกิดสถาบันสังคมซึ่งเป็นวิถีทางให้บุคคลในสังคมดำเนินวิถีชีวิตได้ราบรื่น บุคคลตั้งแต่เกิดจนตายย่อมมีฐานะและบทบาทอยู่ในสถาบันสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันรัฐ เป็นต้น⁴⁸ นอกจากนี้สถาบันสังคมยังหมายถึงกิจกรรมที่จัดตั้งเป็นระเบียบขึ้นเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งที่สังคมสนใจในการดำเนินชีวิตและยึดถือเป็นประเพณี สถาบันสังคมประกอบด้วยบุคคล สถานที่ ผู้ดำเนินกิจกรรมและพิธีการที่เป็นจารีตประเพณีเพื่อให้สถาบันดำเนินไปด้วยดีมีระเบียบแบบแผน⁴⁹ สถาบันสังคมที่สำคัญใน **รามเกียรติ์** มีความโดดเด่นอยู่ที่สถาบันกษัตริย์

ภาพสะท้อนเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ มีอยู่ 3 ประการ ดังนี้

1. สถาบันกษัตริย์ : สถาบันสำคัญในเรื่อง **รามเกียรติ์**
2. พระราชพิธี
3. เครื่องราชูปโภคและอุปโภค

1. สถาบันกษัตริย์ : สถาบันสำคัญในเรื่อง **รามเกียรติ์**

ประวัติศาสตร์ประเทศเขมรเริ่มต้นจากอาณาจักรเจนละในคอนคั้นพุทธศตวรรษที่ 13 อาณาจักรเจนละนี้มีร่องรอยว่ารับอารยธรรมการปกครองจากอินเดีย ดังจะเห็นได้จากตำนานเรื่องเกาฑินยะปฐมกษัตริย์ของเจนละซึ่งเป็นพราหมณ์มาจากอินเดียและมาอภิเษกกับนางโสมมาที่เป็นราชินีของคนพื้นเมือง สถาบันกษัตริย์สะท้อนอิทธิพลที่เขมรได้รับจากอินเดีย⁵⁰

ภาพสะท้อนสถาบันสังคมในเรื่อง **รามเกียรติ์** เกี่ยวข้องกับสถาบันการปกครองซึ่งมีกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง เป็นผู้นำ มีระบบการปกครองและระเบียบแบบแผนที่เป็นไปตามพิธีการเพื่อการดำรงอยู่ของสถาบัน และมีอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ ซึ่งรวมเรียกว่าเครื่องราชูปโภคและอุปโภคสำหรับกษัตริย์ ภาพสะท้อนสถาบันกษัตริย์ในเรื่องนี้สะท้อนองค์ประกอบดังนี้

⁴⁸ พระยาอนุমানราชธน, **วัฒนธรรมเบื้องต้น**. 44 - 45.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 44.

⁵⁰ G Coedès, **The Indianized States of Southeast Asia**. Translated by Susan Brown (Hawaii : East West Center Press, 1968), 85.

สถานะและชาติกำเนิดของกษัตริย์

Spellman กล่าวถึงแนวคิดเรื่องสถานะภาพของกษัตริย์ในระบบของฮินดูว่าความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และเทพเจ้ามีหลายลำดับ ได้แก่ แนวคิดว่าเทพเจ้าเป็นกษัตริย์ กษัตริย์เป็นเทพเจ้า กษัตริย์ที่มีคุณธรรมเป็นเทพเจ้า กษัตริย์อ้างว่าสืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า กษัตริย์เป็นตัวแทนของเทพเจ้า หรือมีลักษณะบางอย่างของเทพในตัวกษัตริย์ มีคุณสมบัติที่เหนือมนุษย์ธรรมดาและได้รับความช่วยเหลือจากเทพเจ้า และกษัตริย์เป็นผู้ที่เทพเจ้าให้ความสำคัญว่าเหนือมนุษย์อื่น เป็นต้น⁵¹

เมื่อพิจารณาแนวคิดเรื่องสถานะและชาติกำเนิดของกษัตริย์เขมรแล้วพบว่าตรงกันกับระบบแนวคิดของฮินดูที่โยงความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และเทพเจ้าเข้าไว้ด้วยกัน ตัวอย่างจากการตั้งพระนามกษัตริย์หลังสิ้นพระชนม์ให้สัมพันธ์กับเทพเจ้าที่กษัตริย์พระองค์นั้นนับถือ เช่น ผู้นับถือพระศิวะ เมื่อสิ้นพระชนม์ก็จะได้รับนามที่มีความหมายเดียวกับพระศิวะ ได้แก่ พระบาทปรเมศวร พระบาทอิศวรโลก พระบาทบรมศิวโลก พระบาทรุทรวงโลก เป็นต้น ส่วนกษัตริย์ผู้ที่นับถือพระวิษณุ หลังสิ้นพระชนม์ก็จะได้รับการตั้งพระนามที่สัมพันธ์กับพระวิษณุ ได้แก่ พระบาทวิษณุโลก พระบาทบรมวิษณุโลก เป็นต้น ต่อมาในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ผู้ทรงนับถือพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน มีการเสนอแนวคิดว่ากษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์ที่ส่งสมบารมีเพื่อช่วยให้สัตว์โลกพ้นจากวัฏสงสาร กษัตริย์จึงมีสถานะเป็นพุทธราชา การอ้างว่ากษัตริย์เป็นสมมุติเทพตามแบบฮินดูหรือพุทธราชาตามแบบพุทธศาสนา ล้วนแสดงความสำคัญให้เห็นว่าผู้ปกครองมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากประชาชนทั่วไป

รามเกรดีสะท้อนแนวคิดว่ากษัตริย์มีความพิเศษเหนือมนุษย์ทั่วไป ทั้งนี้ก็ได้เรียกพระนามของพระรามด้วยคำนามและสรรพนามอันแตกต่างกันไป แต่บอกสถานะและชาติกำเนิดของพระรามว่ามี 3 สถานะด้วยกัน คือ ความเป็นสมมุติเทพ เป็นพระมหากษัตริย์ และเป็นพุทธราชา ดังตัวอย่างจากคำสรรเสริญพระรามว่า “**ประสพบุรุษุภต ประหลุภภิภณูญ ฆาษาภิภกฤษชชยชคฺรตฺริสฺว ๑ ประภยภูตคาศย ติหลุภภายณิ ษุณฺญชฺริชฺชณิ ษุณฺญชฺริชฺชณฺญ ษุณฺญชฺริชฺชณฺญ ษุณฺญชฺริชฺชณฺญ ๑ คำแปล พระสมภารสิ้นโลก พระองค์คือภราชมัย รามาส่างงาม บรมจักรพรรดิศูรย์ พระรามรูปกาย คือองค์นารายณ์ บุษย์บริบูรณ์ เผ่าพงศ์พุทธางกูร ตระกูลกษัตริย์ซึ่งรวงศ์ ๑**” (รามเกรดี เล่มที่ 1 หน้า 48)

⁵¹ John, W. Spellman. **Political Theory of Ancient India**. London : Calendon Press, 1964), 28..

แนวคิดเรื่องการปกครองในรามเกียรติ์ เป็นภาพสะท้อนระบอบการปกครองในสมัยกลางของเขมรที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองประเทศ กษัตริย์มีฐานะสูงกว่าสามัญชนด้วยบุญบารมีที่สร้างสมมาแต่ชาติก่อน กษัตริย์จึงเป็นผู้ปกครองโดยชาติกำเนิด

ความเชื่อเรื่องสถานะและชาติกำเนิดของกษัตริย์เขมรที่สะท้อนจากภาพของพระราม ตรงกันกับแนวคิดเรื่องสถานะและชาติกำเนิดของกษัตริย์เขมร โดยเฉพาะสมัยหลังพระนครที่เป็นช่วงเวลาของการแต่งเรื่องรามเกียรติ์ ผู้วิจัยพบว่าพระนามและการใช้คำเพื่คทูลกับกษัตริย์ มีความหมายตรงกันกับนามของพระราม พระนารายณ์ และพระพุทธรเจ้า เช่น พระบาทสมเด็จพระราชโองการ บรมราชารามาธิดี (พ.ศ. 1931) พระบาทสมเด็จพระราชโองการ พระนารายณ์รามาธิบดี (พ.ศ. 1976) พระบาทสมเด็จพระราชโองการ พระธรรมราชาธิราชรามาธิบดี (พ.ศ. 2001) พระบาทสมเด็จพระราชโองการ พระศรีสุคันธบท ราชาริราชรามาธิบดี (พ.ศ. 2051) พระบาทสมเด็จพระราชโองการ พระบรมราชารามาธิบดี (พ.ศ. 2109) พระบาทสมเด็จพระราชโองการ พระบรมรามาริราชธิบดี (พ.ศ. 2119) ในสมัยพระบรมราชาธิราช พระศรีสุริโยพรรณ (พ.ศ.2145) มีโองการกำหนดให้ใช้คำเพื่คทูลกษัตริย์ ว่า “พระศรีสรรเพชญ์สมเด็จจันรนารถ”⁵² และในสมัยพระบาทสมเด็จพระราชโองการ พระศรีธรรมราชารามาธิบดี (พ.ศ. 2169) กำหนดให้ใช้คำเพื่คทูลกษัตริย์ว่า “พระราชสมภารพระบารมีวิเศษ”⁵³ เป็นต้น

แนวคิดที่สนับสนุนกำเนิดของผู้ที่จะ ได้มาเป็นกษัตริย์ก็คือเรื่องบารมี เดิมบารมีเป็นคุณธรรมเฉพาะของพระพุทธรเจ้า กติพุทธรราชาจึงเปรียบความเมตตาของกษัตริย์กับพระโพธิสัตว์ที่ต้องการนำสัตว์โลกให้พ้นภัย ความเมตตาจึงเป็นบารมีของพระโพธิสัตว์และกษัตริย์ แต่ต่อมาคำว่าบารมีใช้กว้างออกไปในภาษาสามัญ บารมีของกษัตริย์มิได้หมายถึงบารมีในทางพุทธศาสนา ซึ่งบุคคลประพฤติตามแล้วจะได้สำเร็จเป็นพระพุทธรเจ้า พระปัจเจกพุทธรเจ้า หรือพระอรหันต์ แต่หมายถึงคุณธรรมของพระมหากษัตริย์ซึ่งเมื่อมีแล้ว จะช่วยให้คนเป็นใหญ่และคุ้มครองป้องกันผู้อื่นได้ด้วย⁵⁴ จุดมุ่งหมายในการเปรียบกษัตริย์เสมือนพระโพธิสัตว์นี้ก็เพื่อแสดงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองประเทศโดยธรรม แนวคิดเรื่องบารมีของกษัตริย์เพื่อเปรียบเทียบกับบารมีของพระพุทธรเจ้า นานไปก็เกิดเป็นสมญานามของกษัตริย์ โดยไม่ได้มีจุดมุ่งหมายจะแสดงคุณสมบัติของกษัตริย์ในทางธรรม

ในรามเกียรติ์ กวีใช้คำเรียกกษัตริย์ด้วยความหมายเดียวกับพระพุทธรเจ้าทั้งที่เหตุการณ์ไม่เกี่ยวข้องกันเรื่องทางธรรมเลย ดังนี้

⁵² กรมศิลปากร, ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา (พระนคร : แพร่พิทยา, 2513),99.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, 102.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน,136.

ตอนสุครีพพาหนุมานเข้าถวายตัวต่อพระราม พระรามถามถึงฤทธิ์ของหนุมาน กวีใช้สรรพนามเรียกพระรามว่า “สรรเพชญ์” แปลว่าผู้รู้ทุกสิ่ง เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า และ”พระราชสมภาร” แปลว่ากษัตริย์ผู้สั่งสมบุญบารมีมาแต่ชาติก่อน เช่น “นุจรประสูตธรรมาตมุตตฤคฤคาสสเยช สยรสประภณีสยหารฯ...คำแปล ลุเสร็จบังนุจรสรรเพชญ์ ยินดีศรีสำเร็จ สมรสพระราชสมภารฯ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 3)

แนวคิดอีกประการที่กวีเขมรใช้ยกย่องกษัตริย์ในเรื่องรามเกียรติ์ พบจากการใช้คำสมญานามว่าจักรพรรดิในการเรียกพระบาททสรด พระบาทชนก และพระรามว่าจักรพรรดิ เช่น “ประธอชครุทฤกษา ฌนภณณีสยบท...คำแปล พระบาทจักรพรรดิราชา ชนกราชซึ่งมหา...” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 12) และ “เสด็จไปต้อนรับพระราช ทสรดกษัตริฯ ชิราชมหาจักรพรรดิฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 16) และ “นุจรประธอชครุทฤกษา ชครุทฤกษณีสยบท ติเสยตีสยสุชระชระชระฯ...คำแปล จนพระเป็นพระรามจักรพรรดิคือด้วยเป็น พิเศษพิสุทธิ์พระธำมรงค์ ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 19)

คำว่า “จักรพรรดิ” มีอยู่ในทั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ในทางศาสนาพราหมณ์ ความคิดเรื่องมีจักรพรรดิเพียงพระองค์เดียวปกครองโลกมีมาตั้งแต่ในคัมภีร์ฤคเวทและอถรรพเวทเรียกว่า “อธีราชา”⁵⁵ ในทางพุทธศาสนา มีกล่าวไว้ในพระสูตรต้นคปิฎกว่าพระราชจะเป็นจักรพรรดิต้องปฏิบัติวัตรและมีธรรม⁵⁶ ประวัติการปกครองของเขมรตั้งแต่สมัยก่อนเมืองพระนคร มีหลักฐานว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ทรงประกาศพระองค์ว่ายิ่งใหญ่เหนือราชาทั้งหลายทรงเป็นจักรพรรดิแต่พระองค์เดียว⁵⁷ ดังในจารึกสตก กก ชม ว่า “อัญเชิญทำพิธี เล่ห์กลปลดปล่อยไม่ให้กัมพูชเทศน์ขึ้นต่อชาวเลย ขอให้ आजที่กมรแดงผไทกโรม (พระเจ้าแผ่นดิน) องค์เดียวเท่านั้นคือเป็นจักรพรรดิ...”⁵⁸ แนวคิดเรื่องจักรพรรดิจึงมีปรากฏแล้วตั้งแต่สมัยเริ่มเมืองพระนคร แนวคิดเรื่องจักรพรรดิในรามเกียรติ์ จึงเป็นภาพสะท้อนความเชื่อที่มีต่อกษัตริย์เขมรส่วนหนึ่งด้วย

⁵⁵ ทศนีย์ สันสกฤต. “จักรพรรดิราชย์ในคติอินเดีย” วิทยานพนธ์ปริญญาหมาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519.8

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน 14.

⁵⁷ อุไรศรี วรสาริน, “ลัทธิเทวราช,” ใน ประชุมอรรถบทเขมร รวบรวมบทความวิชาการของศาสตราจารย์เกียรติคุณ อุไรศรี วรสาริน, อรวรรณ บุญยฤทธิ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด [มหาชน], 2545), 41.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 43.

หน้าที่และข้อประพจน์ของกษัตริย์

กษัตริย์ไม่เพียงแต่มีสถานะและชาติกำเนิดที่สูงส่ง แต่ยังต้องรู้หลักการประพจน์ปฏิบัติเพื่อเป็นกษัตริย์ที่ดีตามคำสอนที่มาจากอินเดีย คือ ราชวัตต และธรรมบท ถ้ากษัตริย์ไม่มีคุณธรรมก็ไม่นับว่าเป็นกษัตริย์ที่ดี ดังความตอนทีภุมภการณ์ตำหนักกรุงราชนว่า “...ผู้เชื้ออุสสินังภณัฐ อุสสินังธมฺมชฺช สฺมุชฺชณฺเณวาทกตตฺถก ๗... คำแปล ทำเช่นนี้คิดกับราชวัตต คิดกับธรรมบท ขอทรงละโลกตมหาฯ” (รามเกรดี เล่มที่ 8 หน้า 70)

หน้าที่และข้อประพจน์ของตัวละครในรามเกรดี สะท้อนความคิดเรื่องคุณธรรมของกษัตริย์ในด้านต่างๆ โดยสัมพันธ์กับราชวัตตและธรรมบท ดังนี้

(1) ข้อประพจน์ของกษัตริย์ในราชวัตต

ราชวัตตหมายถึงการปฏิบัติของพระราชาที่ดี กษัตริย์ที่ดี ในเรื่องรามเกรดี กวีให้รายละเอียดข้อปฏิบัติของพระราม ที่ตรงกับคุณลักษณะของพระราชา 4 ประการตามในราชনীติ⁵⁹ ดังนี้

พระราชทานสิ่งของแก่คนที่สมควรได้รับ

ในรามเกรดี สิ่งทีพระรามปฏิบัติคือการพระราชทานรางวัลให้กับข้าราชการที่มีผลงาน เช่น ตอนที่พระรามพระราชทานรางวัลให้หนุมานหลังจากไปทำงานที่ลงกา “มหตฺถุชิษฺษุณฺเณวาทกตตฺถก ๗... คำแปล นี้ข้าให้มงกุฎแก้วกำไลกร ถนิมพิมพาทกรณ รวงวัลของราชซึ่งกระบี่ ๗ หนุมานก้มองค์สิริสี บังคมนรบดี รับรางวัลราชาฯ” (รามเกรดี เล่มที่ 6 หน้า 63)

ตอนที่พระรามพระราชทานรางวัลแก่พิเภกที่มาสวมมิกัดี เหล่าวานรก็สรรเสริญพระรามว่า “มหตฺถุชิษฺษุณฺเณวาทกตตฺถก ๗... คำแปล บรรดาพวงศวานรกระบี่ ถวายกรอัญชติ สรรเสริญพระราชกรณมา ๗ ซึ่งให้เครื่องภรณ์พัสดรา พระภุษาเป็น รางวัลพิเภกมากไกรฯ” (รามเกรดี เล่มที่ 8 หน้า 12)

การพระราชทานสิ่งของแก่ข้าราชการที่ควรให้ถือว่าแสดงความกรุณาแก่ผู้ได้ปกครอง กวีตั้งใจแสดงคุณลักษณะข้อนี้ของกษัตริย์จนกระทั่งละเลยความจริงว่าพระรามถูกเนรเทศเดินป่า ย่อมไม่ควรมีราชสมบัติที่จะพระราชทานให้ใคร ขณะที่ในรามายณะของวาลมิกิ

⁵⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, ราชনীติ-ธรรมনীติ (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2546), 10. คุณสมบัติของกษัตริย์ที่ดีมี 5 ประการ คือ 1.พระราชทานสิ่งแก่คนที่สมควรได้รับ 2.ทรงยึดมั่นในคุณความดี 3.ทรงร่วมสุขกับบริวาร 4.ทรงรอบรู้ในวิชาแขนงต่าง 5.ทรงเป็นนักรบในยามเกิดศึกสงคราม

เวลา ๑ เสด็จให้เคาะฆ้องชัยเป็น ทูตียาตติยา มหามหัทศเถลิงไกรฯ จึงเสด็จยกทัพพิชัย ออกตามวิสัย ในการรบพระราชสงครามฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 7 - 8)

การเลือกชัยภูมิในการตั้งทัพ ว่า “เสด็จเสด็จฉลวยตฤณยาณี บดิตติตธีบวร บรูเสวีวิเสสยธาณฉัย ๑ เสด็จเทษะธัตเสธาณ สฺวณเสษะบีบรูโต บรูกบรูรฝณฺยธาณ ๑ คำแปล เสร็จเสด็จ ถึงคันทมาทน์ บรรพตเท้านบวร ประเสริฐพิเศษมีชัยฯ เสด็จตั้งทัพอยู่ข้างบน สถานนั้นยัง ประไพ ประกอบด้วยผลามี่ ๑ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 8)

ในราชานิติกล่าวถึงว่ากษัตริย์ต้องมีกองทัพที่ยิ่งใหญ่ ประกอบด้วยจตุรงคเสนา

พระเจ้าอยู่หัว ทรงพร้อมด้วยจตุรงคเสนา มีกองช้าง กองม้า กองรถ กองรบ มี เครื่องศาสตราวุธ และหอกดาบแหลนหลาวคมกล้าเป็นต้น ครบครัน ทั้งมีสิ่งสรรพที่พอใจ ทุกอย่าง ก็สามารถเอาชนะแผ่นดินทั้งมวลได้...⁶¹

ส่วนในรามเกียรติ์ ก็เช่นกัน กองทัพของกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ต้องประกอบด้วยจตุรงคเสนา นอกจากนั้นยังจำเป็นต้องมีไพร่ที่มีความรู้เรื่องการพิชัยสงคราม ดังตัวอย่างคำสอนของชมพูพาน ไทราที่ว่า “...เอษะฆังตลา สุวิญญูก็ยถณฉัยฉฉฉฉ ๑ โยงฆังตครุญฺยธาณฉฉฉฉ ฉศฺร: ญฺยธาณฉฉฉฉ ฉศฺรฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ๑ คำแปล ...แม้รู้กำลัง จะยุทธก็สามารถเอาชนะได้ ๑ จะต้องรู้จักพยุหะมณฑล จตุรพยุหะปกครองพล มหินทร์คือพยุหะพลพยุหะ ๑” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 7 หน้า 36 – 37)

ความหมายของบทประพันธ์ข้างต้นนี้มีว่า แม้พวกยักษ์จะเก่งกาจรบชนะพระอินทร์มาแล้ว ส่วนเหล่าวานรเคยแต่ป่ายปีนหาผลไม้ แต่ถ้าฝ่ายวานรรู้จักยุทธการสงครามหรือพิชัยสงครามก็สามารถชนะศึกได้ กวีแทรกกลยุทธของการศึกไว้ คือ การรู้กำลังข้าศึก การรู้ชัยภูมิ การปกครองทัพ กองทัพพร้อมด้วยจตุรงคเสนา คือ กองช้าง กองม้า กองรถ กองรบ

หน้าที่ดูแลประชาชน

พระรามเป็นตัวแทนของกษัตริย์ที่มีหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้ประชาชน พระองค์รับหน้าที่ไปปราบกานาสูรที่มารบกวนนักบวชบนแผ่นดินของพระองค์ ตามคำร้องขอของฤๅษี

⁶¹ เกษม บุญศรี, ราชานิติ พากย์บาลี พากย์สันสกฤต และพากย์ไทย (ธนบุรี : ศรีเพ็ชรการพิมพ์, 2515), 35.

พระรามานารายณ์ทรง โลกจะเกิดมง – คลสวัตคีศรีพิลาศ ฯ โอ้เมืองไอยุทธยา คุณุหารัตน์มาลามาศ
 เลิศเหตุใดเลยกลับปราศจากนิราศไกรสรสี่ ฯ โอ้ศรีไอยุทธยา คุณุสวรรค์ไครตรีงษา ปราศจาก
 อย่างไรพระอินทร์-ธิดาขเลศประเสริฐไกร ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 48)

คำคร่ำครวญนี้แฝงการสรรเสริญให้เห็นความสำคัญของการมีพระรามเป็นกษัตริย์ว่าจะ
 ทำให้แผ่นดินนั้นเกิดความเป็นมงคล ถ้าเมืองขาดพระรามก็เหมือนกับสวรรค์ขาดพระอินทร์
 ปกครอง ในเทพปกรณัมของอินเดียกล่าวถึงสวรรค์ขาดพระอินทร์ยามที่ถูกอสูรรุกราน เมืองสวรรค์
 ก็จะเกิดความเดือดร้อน คำเปรียบเทียบของกษัตริย์จึงแสดงความสำคัญของพระรามในฐานะผู้จะมา
 เป็นกษัตริย์ว่าถ้าขาดพระองค์ไปบ้านเมืองก็จะเดือดร้อน

พระรามไม่เพียงมีความสำคัญกับบ้านเมืองเท่านั้น แม้แต่ธรรมชาติก็ยังพลอยวิปริต
 เมื่อพระรามถูกเนรเทศไปด้วย ดังว่า “รชุนอำเภฺวฤทธิวิยา อูฐุภิกฏา สฺรฐุอำเภฺวณฺณณ ๑ คำ
 แปล ปั่นป่วนทั้งพระจันทร์สุริยา ท้าวทฤภิกกษย์ มีดครี้มทั้งห้องฟ้าซึ่งมณฑล ฯ” (รามเกียรติ์ เล่ม
 ที่ 2 หน้า 28)

Spellman กล่าวถึงการปฏิบัติของกษัตริย์ว่ามีผลต่อชีวิตทุกด้านในสังคม เช่น
 ในมหาภารตะเชื่อมโยงว่าการที่ฝนตกต้องตามฤดูกาลขึ้นอยู่กับการทำงานของกษัตริย์ และใน
 คัมภีร์พระมนูก้าวว่าการปฏิบัติของกษัตริย์เป็นผู้ก่อให้เกิดคุณสมบัตินี้แห่งความสมบูรณ์หรือความ
 ยากแค้นหิวโหย⁶⁴

ในเรื่องรามเกียรติ์ ความวิปริตของธรรมชาติเกิดขึ้นเพราะพระรามถูกเนรเทศจากเมือง
 และให้พระภริตรครองราชย์ก่อนพี่ เป็นการทำผิดธรรมเนียมการสืบสันตติวงศ์ที่ทำกันมา ดังบท
 สนทนาที่พระบาททศรถได้กับนางไภยเสนีย์ว่า “ เฝายณฺนิบฏาณ ๑ บธบชบรฎากฏฐตุไฝณณยาส ๑
 บฐยณณคณส เฝายณณคณตณณชช ๑ คำแปล ตามธรรมเนียมโบราณ ๑ บทพระียบประเพณีกษัตริย์ไม่เคยมี
 ว่าน้องมาได้ เสวยราชย์ก่อนพี่...” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 36-37) เมื่อสถาบันกษัตริย์ไม่ดำรงอยู่
 ในระเบียบและสัจธรรม บ้านเมืองจึงเกิดความวุ่นวาย

ตัวอย่างที่อธิบายมาข้างต้นเรื่องแสดงให้เห็นว่าระบบการปกครองที่สะท้อนในเรื่อง
 รามเกียรติ์ เป็นการปกครองที่กษัตริย์เป็นประมุข กษัตริย์เป็นผู้ปกครองที่สำคัญที่สุด พระองค์ต้อง
 ประกอบด้วยชาติภูมิและคุณวุฒิ กล่าวคือกษัตริย์เป็นผู้มีกำเนิดที่ดี และกษัตริย์ยังต้องมีความกล้า
 หาญ เป็นนักรบรวมทั้งมีคุณธรรม ภาพของพระรามในรามเกียรติ์ จึงสะท้อนให้เห็นว่ากษัตริย์เป็นผู้มี
 บุญกว่าสามัญชน กำเนิดของพระองค์มีภาวะเป็นทั้งเทพ พระโพธิสัตว์ และพระพุทธเจ้ารวมกัน

⁶⁴ John W. Spellman, *Political Theory of Ancient India*, 28.

นอกจากนี้ แม้กษัตริย์จะมีอำนาจบารมี แต่ก็มีความเมตตากรุณา พระองค์จึงเป็นนักรบและนักปกครองที่ทรงคุณธรรม

2. พระราชพิธี

กษัตริย์มีสถานะที่แตกต่างจากสามัญชน การแสดงออกทางสังคมจึงต้องมีความแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป

พระราชพิธีเป็นระเบียบแบบแผนพิธีการที่ปฏิบัติในราชสำนักของกษัตริย์ ในวรรณคดีเรื่องนี้จำแนกประเพณีที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์เป็นประเภทใหญ่ 2 ประเภท คือ พระราชพิธีเกี่ยวกับชีวิต และพระราชพิธีในเทศกาลต่างๆ

2.1 พระราชพิธีเกี่ยวกับชีวิต

พระราชพิธีเกี่ยวกับชีวิตที่ปรากฏในรามเกียรติ์ เป็นพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตในช่วงต่างๆตั้งแต่ เกิด แต่งงาน จนกระทั่งตาย ดังนี้

พระราชพิธีชาตกรรมเพื่อประกอบพระนามพระราชโอรส

พระราชพิธีชาตกรรมเป็นพิธีเกี่ยวกับการตั้งชื่อราชโอรส โดยขั้นตอนที่ปรากฏในเรื่องคือต้องมีการประชุมราชครู โหราจารย์ พราหมณาจารย์ทำพิธีตั้งชื่อให้แก่พระโอรส พิธีการตั้งชื่อพระราชโอรสที่ปรากฏในรามเกียรติ์ คือตอนที่พระบาททศรถซึ่งแจ้งต่อรามบรมสุรถึงสาเหตุที่พระรามมีชื่อพ้องกับรามบรมสุรว่าตนไม่ได้เป็นผู้ตั้งชื่อพระราม แต่มหาฤๅษีเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในการตั้งชื่อ ว่า

 ๑. ฤๅษีชฎิล
 ๒. ฤๅษีคฤๅณ
 ๓. ฤๅษีคฤๅณ
 ๔. ฤๅษีคฤๅณ
 ๕. ฤๅษีคฤๅณ
 ๖. ฤๅษีคฤๅณ
 ๗. ฤๅษีคฤๅณ
 ๘. ฤๅษีคฤๅณ
 ๙. ฤๅษีคฤๅณ
 ๑๐. ฤๅษีคฤๅณ

พระบาททศรถตอบสนอง โอ้เทพฤๅษีครอง ตามด้วยสังฆกรรมโลกาฯ อันนามบุตรข้านี้ ข้าไม่ได้ประดิษฐาน สมมติให้เองวิจิตรฯ มหาฤๅษีทั้งหนึ่งแสน โกฎีกี่คิด ประชุมด้วย ศิลปะสิทธิ์ มหาฤๅษีมนีมองฯ สมมตินามตามเหตุนี้ก่อน ด้วยราชบุตรองค์ใหญ่ นีมี ด้วยเดชซึ่งฤๅษีฯ จึงเกล้าที่ชุมนุมราชฤๅษี พร้อมเทพซึ่งมนี ประกอบพระนามกรพร เรียก

พระรามเทพซึ่งบวร สัมฤทธิ์บริ- บรณ์บุญเหตุคังนี้มา ฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 22-23)

ในรามายณะของวาลมิกีว่าหลังจากพระรามประสูติได้ 11 วัน พระบาททศรถได้ให้ทำพิธีประกอบพระนามพระราชโอรส วิสิณฺฐเป็นผู้ตั้งชื่อให้แก่พระกุมารทั้ง 4 องค์⁶⁵ แต่ในเรื่องรามเกียรติ์ ฤๅษีจำนวนมากเป็นผู้ทำพิธีประกอบพระนามให้ ซึ่งสอดคล้องกับพิธีในราชสำนักเขมรสมัยกลางที่เรียกว่าพิธีชาติกรรมเพื่อประกอบนาม ดังปรากฏความในจารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร (Inscriptions modernes d' Angkor) หลักที่ 3(IMA. 3 พ.ศ. 2122) ของสมเด็จพระชัยเชษฐาที่ 1 กล่าวถึงพิธีชาติกรรมเพื่อประกอบพระนามพระราชโอรสของพระองค์ ดังนี้

...จึงมีเทพจุติมาอุบัติในอุทรแห่งสมเด็จพระราชเทพทิพย์ ผู้มีบุญ เกิดเป็นราชบุตร กอปรด้วยคุณลักษณะต้องตามลักษณะ คิติซึ่งอนุกุลบริบูรณ์อุบัติ ณ ปี 1501 ศก (มหาศักราช)เถาะ นักษัตร แรม 14 ค่ำ อาสาฒ วันพุธ เทียงคิน ลัคนาสถิตในปฐุมราสี ท้าวพระองค์บริสุทธิ ลุวันอาทิตย์ ครบ 12 วัน มีการชุมนุม สมเด็จพระราชมารดาบพิตร และราชครูโหราพราหมณาจารย์ทั้งผอง ทำพิธีชาติกรรม คือ พระบาทสมเด็จพระราชบิดาบพิตร มีพระราชหฤทัยที่จะประกอบพระนาม ประสิทธิ์พรแก่สมเด็จพระราชโอรสว่าสมเด็จพระบรมราชาธิราชบพิตร เสร็จแล้วเสด็จนำสมเด็จพระบรมราชาธิราชพระราชโอรส มา ณ พระพิฆณุโลก อันเป็นสถานชุมนุมในเทพยดา มหาเกษศร มหาพรหม ฤๅษี สิทธิศักดิ์ และเทพารักษ์ ปีตรคณะทั้งผอง ซึ่งชุมนุมอยู่เบื้องหน้า...⁶⁶

พระราชพิธีอภิเษกสมรส

กวีไม่ได้ให้รายละเอียดมากเกี่ยวกับพระราชพิธีอภิเษกสมรสระหว่างพระรามและนางสีดา ธรรมเนียมหรือขั้นตอนต่างๆที่ปรากฏในเรื่องคือธรรมเนียมการปรึกษาระหว่างผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย และการหาฤกษ์เวลาอันเหมาะสมในการประกอบพิธี ซึ่งเรื่องฤกษ์ยามเป็นความเชื่อที่ปรากฏทั่วไปในสังคมเขมรจนถึงปัจจุบัน

ตัวอย่างกวีบรรยายการอภิเษกสมรสระหว่างพระรามและนางสีดา ว่า

⁶⁵ N. Raghunathan, trans., *Srimad Vaimiki Ramayanam*, Vol 1 (Vighneswara : Publishing House, 1981), 44.

⁶⁶ อุไรศรี วรสระริน, *จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ. 1566 - ค.ศ. 1747* (กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์, 2542), 149.

...พระองค์ประชุมพร้อมราชบริพาร จะโอนราชสมบัติ คือเสวตฉัตรโศภาฯ บรรดาเครื่อง
อุปโภคซึ่งมหา มกุฎรัตนจนา สุพรรณบาทเป็นทิพย์ทั้งปวงฯ ให้พระรามราชบุตรพระองค์ที่
เสพเสวยราชย์ครอง พิภพแทนพระบิดาฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 33)

และในตอนสี่ดาให้พระรามตามกวาง นางเน้นว่าจะนำเอาหนังกวางไปปลูลาดในพิธี
อินทราภิเษก ว่า

...ศูรเสวติพยาตยท สุตณโณสุภกบรูเสวิธนัง ฝังเสวตสูลนฺตฺระหลุ มหิเสกภณฺญหษวิธฺธิฯ
ครุณณเณียสฆษุขรตฺถิ สฆษบรูเสวิทริทฺธิ สสุธาติเสสสติสฺสุธฺธิ ภูตฺตฤทฺธิกา..

...ควรพระองค์พิฆาตเอา หนังทองประเสริฐประทับ เมื่อเสด็จอ้อมเฝ้าพระองค์ อภิเษกครอง
ราชย์อำมฤตฯ ปลูลาดบนมาศมุขรัตน์ มาศประเสริฐกิริติ อินทราพิเศษพิศุทธิ คุงจักรพรรดิ
ราชาฯ...(รามเกียรติ์ เล่มที่ 3 หน้า 40)

การอินทราภิเษกหมายถึงชื่อเรียกลักษณะการขึ้นครองราชย์ของพระราชา โดยวิธีการ
หนึ่งใน 3 ประการ ต่อไปนี้คือ 1. พระอินทรรนำเครื่องราชกกุธภัณฑ์มาถวาย 2. เติงราชรถมาจรด
ฝ่าพระบาท 3. เหาะเอาฉัตรมากางกั้น⁶⁸ เมื่อพระอินทรเป็นผู้เลือกผู้มีบุญญาธิการขึ้นเป็นกษัตริย์
ย่อมแสดงว่าบุคคลนี้มีบุญกว่าบุคคลทั่วไป การที่นางสี่ดาเรียกพระราชาพิธีราชาภิเษกของพระราม
ว่าเป็นอินทราภิเษกก็เพื่อยกย่องว่าพระรามมีบุญบารมี แต่ไม่ใช่ว่าพระรามครองราชย์ด้วยการ
อินทราภิเษกจริงๆ

พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

ในรามเกียรติ์ เมื่อพระบาททสรถสิ้นพระชนม์ พระภริจตุ และพระสุตฺรุตในฐานะลูก
จึงเป็นผู้จัดพิธีสังสการพระศพ ดังว่า

ตุศูรเณียงฉูฆฉูรเณียง บเสนาเสกเสวียง สประชตฺระสตสํสฺฐารฯ ๑ ฉาตฺระกิริตฺตฺระ
สฺสุตฺตคฺกุฆาร สฺฐาบัตฺระบรฺสูลสวาร ฆบถบฺสูวิสิฐฺธิ ๑ ฉฺยฺยงฺฆรฺสฺฐารเเทว คุฆุฆอฆสฺฐี
สฺสูรตลสทลยเณธา ๑ บรูฉาบัฆณฺญบสฺสูรณฺญา ภายวิทลนฺธธธา ภูบาสติฆาสทฺโรตฺตริฆู ๑ เณ
อฺฆนฺตฺระสฺสุฆฺษุฆสฺสูฆ บวิทณฺญฉฺวีฆ สินฺนวิทลนฺธธสฺสูรณฺญา ๑ เณยฆยทฺตฺระสตตฺระบิตา
ฉฺลนฺตฺเรฆบฺฐธา ตฺระเฆ็งฆสประชสํสฺฐารฯ

⁶⁸ คุใน กฎมณเฑียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส สกว.
“กฎหมายตราสามดวง: ประมวลกฎหมายไทยในฐานะมรดกโลก”, 2548),151.

ไม่ควรเรารังรอเลย บรรเทาโศกทุกเลา สำเร็จพระศพสังสการ ฯ อันพระภริตพระสุตฺรุด
กุมาร สดับพระบัณขุรสาร มหาณียวิถิฏฐี ฯ ให้ตักกลองซึ่งเกรี ประชุมมุขมนตรี กับพล
สกลโยธา ฯ ประดับมณฑปสุวรณมา ราชรัตนรงนา ประคองพิมานไตรตฺรียง ฯ บนยอด
พระสุเมรุตระหง่าน บริภณซ์ล้อมรอบ ล้วนรัตนและนพสุวรณ ฯ แล้วเอาพระศพพระ
บิดา ยกเดกิงบูชา พระเพลิงสำเร็จสังสการ ฯ

(รามเกรดี เล่มที่ 2 หน้า 53-54)

การถวายพระเพลิงพระศพที่ปรากฏในเรื่องมีการสร้างเมรุมาศ การสร้างพระเมรุเพื่อ
ถวายเพลิงพระบรมศพปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารเขมรเช่นกัน การทำพิธีนี้จะต้องก่อ
สร้างพระเมรุเป็นที่เผา ตามที่กวีพรรณนาข้างคั้น พระเมรุมาศถูกสมมุติว่าเป็นเขาพระสุเมรุซึ่งเป็น
ที่ประทับของพระอินทร ในคัมภีร์ฤคเวทและอถรรพเวทสรรเสริญพระอินทรว่าเป็นเอกราชาและ
อิธิราชา คือพระราชผู้ยิ่งใหญ่เหนือราชาทั้งหลาย⁶⁹ และเขาพระสุเมรุยังถือว่าเป็นแกนกลาง
จักรวาลตามคติพุทธศาสนา ดังนั้นผู้อยู่บนเมรุจึงเปรียบกับเอกราชาหรือพระจักรพรรดิ รอบๆพระ
เมรุองค์ประธาน มีเครื่องตกแต่งเป็นบริภณซ์ซึ่งประดับเพชรทอง ในมหาปุรุสเขมร กล่าวถึงการ
สร้างเมรุเพื่อถวายพระเพลิงศพอดีตกษัตริย์ เช่นพระบาทพญาสุต (พ.ศ.1591-1639) สร้างพระเมรุ
ถวายพระเพลิงศพพระเชษฐา พระบาทลำปาง (พ.ศ. 1707-1761) สร้างพระเมรุถวายพระเพลิงศพ
พระราชบิดา เมื่อพญาชาติสินพระชนม์ พระนารายณ์ราชย์ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.1944 ก็โปรดฯ
ให้สร้างเมรุใหญ่มียอดสี่เหลี่ยมสูงสามเส้นสิบวาหนึ่งศอกหนึ่งคืบ และมีทั้งเมรุซ้อนตามทิศต่างๆ
เมื่อเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงโปรดฯให้จัดการพระบรมศพ เพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระเพลิง
เป็นเวลา 7 วัน⁷⁰ แสดงว่าการก่อสร้างพระเมรุมาศเพื่อถวายพระบรมศพกษัตริย์ได้ปฏิบัติกันใน
ราชวงศ์เขมรอย่างต่อเนื่อง

2.2. พระราชพิธีในเทศกาล

พระราชพิธีในเทศกาลเป็นพิธีที่ทำเป็นครั้งคราวในโอกาสสำคัญ ในเรื่อง
รามเกรดี พระราชพิธีในเทศกาลพบแต่เพียงพระราชพิธีจรดพระนังคัลเท่านั้น

⁶⁹ ทศนีย์ สีนสกุล, “จักรพรรดิราชย์ในคติอินเดีย” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชา
ภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), 38

⁷⁰ เมฆ สุต. ฉกสาร สมภพบุรุษเฐว (ภูตฤ : คุรุสุมหวั ฑูรฉฉฉฉ ฉฉ ฉฉฉฉ, 2547), 47.

ประเทศเขมรเป็นประเทศเกษตรกรรมมีอาชีพปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก จึงมีพระราชพิธีนี้เพื่อบำรุงขวัญชาวนาซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ แม้แต่ในเรื่องรามเกียรติ์ เมื่อพระรามถูกเนรเทศ กวีต้องการพรรณนาว่าประชาชนทั่วไปเศร้าโศก ก็มีการกล่าวถึงชาวนาด้วยว่า “ไฉนเมียผู้เกิดผู้ยล ผู้เกิดผู้ยล ผู้เกิดผู้ยล ๑ เศรษฐีทั้งหมื่นทั้งหมื่น เศรษฐีทั้งหมื่นทั้งหมื่น เศรษฐีทั้งหมื่นทั้งหมื่น เศรษฐีทั้งหมื่นทั้งหมื่น ๑ คำแปล เดือนต้นปีแล้วไม่เห็น ชาวนาขวนขวาย ไถคราดคราดนา ๑ แห่งแล้งทั้งหนองบึงบัว นาข้าวที่มีลูกข้าวงอกล้วนแห้งเหี่ยวใบเฉา ๑”(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 28) บทประพันธ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าอาชีพการทำนาเป็นสิ่งที่แพร่หลายในสังคมเขมร อาชีพการทำนาจึงได้รับการกล่าวถึงในเรื่อง และด้วยความสำคัญของอาชีพทำนานี้เอง กษัตริย์ผู้เป็นประมุขของประเทศจึงเป็นผู้นำสำคัญในการประกอบพระราชพิธีจรดพระนังคัล

3 เครื่องราชูปโภคและอุปโภค

เครื่องราชูปโภคและอุปโภคทั้งปวงซึ่งเป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศของกษัตริย์ที่ปรากฏในรามเกียรติ์ มีดังนี้

เครื่องราชกกุธภัณฑ์

เครื่องราชกกุธภัณฑ์เป็นสัญลักษณ์แสดงพระยศศักดิ์ของกษัตริย์ ในรามเกียรติ์ พระรามจะได้รับการราชาภิเษก ก็ต้องได้รับเครื่องราชกกุธภัณฑ์ และเครื่องอุปโภคทั้งปวงคือ เสวตฉัตร มงกุฏ สุพรรณบาท ดังเช่น “...ศีลเศวตสุทฺธเสภา ๑ หล่อไฉนสุทฺธเสภา ๑ ยศผู้มหาราช สุตตนิ ตอศศีลฉัตร ๑ คำแปล...คือเสวตฉัตร โสภา ๑ บรรดาเครื่องอุปโภคซึ่งมหา มงกุฏรัตน์รจนา สุพรรณบาทเป็นทิพย์ทั้งปวง ๑”(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 33)

ขณะที่รามายณะฉบับต่างๆ ไม่ได้เน้นรายละเอียดของการมอบเครื่องราชกกุธภัณฑ์นี้เลย ในอภิธานปทีปิกา คาถาที่ 358 ว่ากกุธภัณฑ์ประกอบด้วย พระขรรค์ ฉัตร มงกุฏ ฉลองพระบาท วาลวิชนี ในบางคำราชของอินเดียก็ว่าประกอบด้วย สังข์แทนวาลวิชนี จารึกแต่ละรัชกาลของกษัตริย์เขมรก็มีการกล่าวถึงเครื่องราชกกุธภัณฑ์แตกต่างกันไป เช่น สมัยพระเจ้ายโศวรมัน กล่าวถึงพระขรรค์ สีวิกา วิชนี ฉัตร และขนนกยูง สมัยพระเจ้าราชนทรวรมันกล่าวถึงเฉพาะฉัตรและบัลลังก์สิงหะ

ในนิราศนครวัดของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชยราชานุภาพ กล่าวถึงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่มีอยู่ในหอเก็บว่า

ที่ในหอพระปริตมีชั้นพระที่ตั้งเทวรูปและพระขรรค์สำหรับกรุงกัมพูชา เทวรูปมีทำด้วยทองสัมฤทธิ์เป็นของเก่างามพอดูได้แค่ 2 องค์ นอกนั้นเป็นของใหม่ทั้งนั้น แต่พระขรรค์เป็นของคินาคูนัก ในตำนานว่าพระอินทร์เอาลงมาประทานพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 เมื่อราว พ.ศ. 1400 ตัวพระขรรค์ยาวสัก 2 ศอก ที่โคนจ่าหลักเหล็กเป็นหนัาราวหู ต่อขึ้นไปเป็นรูปพระอินทร์ขี่ช้างเอราวัณ แล้วถึงหน้าเทวดาอีกองค์หนึ่ง คร่าทองที่ลายตลอดจนตัวพระขรรค์ พื้นที่จ่าหลักก็คร่าเป็นลายต่อขึ้นไปอีก หอกดาบจ่าหลักเหล็กคร่าทองอย่างนี้ เคยเห็นในกรุงเทพฯ มีพระแสงขรรค์ชัยศรี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงได้ไปจากกรุงกัมพูชาองค์หนึ่ง หอกของเจ้านายมีอยู่อีก 2 เล่ม พินิจดูเป็นฝีมือขอมด้วยกันทั้งนั้น คงสร้างในสมัยที่ขอมมีอำนาจมาก...⁷³

ความสำคัญของพระขรรค์มีกล่าวในบันทึกของโจวต้ากวานเรื่องบันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเงินละ ปี พ.ศ. 1839 ความว่า

พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่นี้เป็นพระราชบุตรเขยของพระเจ้าแผ่นดินองค์เก่า เดิมมีตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทหาร พระเจ้าแผ่นดินองค์พ่อตาทรงมีพระสันทนาในพระราชธิดา พระราชธิดาจึงได้ทรงลักเอาพระขรรค์ทองคำไปให้พระสวามี เป็นเหตุให้พระโอรสธิดาของพระเจ้าแผ่นดินองค์ต่อไปไม่ได้⁷⁴

จากบันทึกดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องอุปโภคเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าขาดไปก็ทำให้ไม่สามารถราชาภิเษกได้ ส่วนในมหาปุรุสเขมรซึ่งเป็นพระราชพงสาวดารเขมร มีตัวอย่างความสำคัญของเครื่องราชกกุธภัณฑ์ว่าเพื่อกันไม่ให้ผู้อื่นได้ครองราชย์ก็มีการนำเครื่องราชกกุธภัณฑ์ไปซ่อน เช่น ในรัชสมัยพระศรีสุคันธบพ ก็เอาขรรค์รัตนมงคล พระลำเพงชัย เครื่องเกาทัณฑ์และกกุธภัณฑ์ปัญญาจักษตรีย์ไปซ่อน ทำให้ขาดความชอบธรรมในการประกอบพิธีราชาภิเษก ภายหลังในรัชสมัยพระบรมรามาจันทรราชาได้ตามไปเอาพระขรรค์กับเครื่องกกุธภัณฑ์ปัญญาจักษตรีย์คืนจากที่ซ่อนเพื่อประกอบพิธีราชาภิเษก⁷⁵ จากหลักฐานในจารึก และพงสาวดารแสดงถึงความสำคัญของเครื่องกกุธภัณฑ์ของเขมรเป็นอย่างยิ่ง

ในรามเกียรติ์ ก็กล่าวถึงเครื่องกกุธภัณฑ์แต่บางส่วน ได้แก่ เสวตฉัตร มงกุฎรัตนสุพรรณบาท และกล่าวรวมถึง “บรรดาเครื่องอุปโภค” โดยไม่ได้แจงรายละเอียด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าวิไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการบันทึกเหตุการณ์โดยตรง เพียงแต่นำมาเป็นวัตถุดิบเพื่อสร้าง

⁷³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, นิราศนครวัด(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2545), 48.

⁷⁴ เฉลิม ขงบุญเกิด, ผู้แปล, บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเงินละ, 43.

⁷⁵ เมฆ สุถ. ฆกสวธ ชกบชรมุฎเฐร. 228.

ความจริงกับบรรยากาศในเรื่องเท่านั้น⁷⁶ อย่างไรก็ตาม ถ้าวิเคราะห์สัญลักษณ์ของฉัตร มงกุฏ และฉลองพระบาทที่เป็นบางส่วนของเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่ปรากฏในเรื่อง เห็นได้ว่ากวีเลือกกล่าวอ้างถึงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่สำคัญซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์ได้ดี ดังเช่น

ฉัตร เปรียบเป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์ ในจารึกของเขมรก็มีการกล่าวถึงฉัตรว่าเป็นเครื่องหมายแทนองค์พระมหากษัตริย์ ดังจารึกแม่บุญ สมัยพระเจ้าราเชนทรวรมันว่า “เมื่อมหาเสวตฉัตรของพระองค์ที่สาดไสด้วงจันทร์ตั้งขึ้น แม้ในทิศเดียว(ของโลก) ความร้อนจะทิ้งโลกทั้งหมดไป และไปจับหัวใจของศัตรูของพระองค์”⁷⁷ ในที่นี้มหาเสวตฉัตรหมายถึงความสงบร่มเย็นที่เกิดจากการปกครองของพระเจ้าราเชนทรวรมัน และจารึกของมหेशีพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ว่า “ในกาลก่อนแผ่นดินถึงแม้จะอยู่ภายใต้ฉัตรหลายองค์ ราษฎรกลับประสบแต่ความทุกข์ยาก หากแต่ภายใต้ฉัตรองค์เดียว แผ่นดินกลับรอดพ้นความทุกข์ยากนั้น”⁷⁸ ฉัตรองค์เดียวในที่นี้หมายถึงการปกครองของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และในรามเกียรติ์ ตอนที่พระบาททศธรจะมอบราชสมบัติให้พระรามก็กล่าวถึงฉัตร โดยแสดงให้เห็นว่าฉัตรเป็นสัญลักษณ์ของราชสมบัติ

มงกุฏ เปรียบเหมือนยอดวิมานของพระอินทร์⁷⁹ ดังนั้นกษัตริย์ผู้เป็นเจ้าของมงกุฏจึงเปรียบได้กับพระอินทร์ผู้เป็นราชาแห่งเทวดา

ฉลองพระบาท เปรียบเป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์ เช่น ในเรื่องรามเกียรติ์ พระรามมอบฉลองพระบาทให้ พระสัตรุดนำมาแทนตัวพระรามในฐานะเป็นผู้ครองเมือง ส่วนตอนที่นางสีดาให้พระราม ไปสั่งहारกวางทองเพื่อเอาน้ำมาปลูลาดในวัน

ราชาภิเษกว่า “สุวรรณเขตติบาทตยท สุตถนิสฏฺภทบรูเสวิธลัษ ฆลัษเสถสูลัษตฺระหลุ หลิกเสกภคญฺหษวิธึ ๑
ทฺรุลณเฒียสยษุยัธลัษ ยาสบรูเสวิทริตี สฏฺฐาติเสสติสสุธึ ฐุชทฺฤทฺธิภา ๑...คำแปล...ควรวพระองค์

⁷⁶ ในกฎมณเฑียรบาลสมัยพระบรมไตรโลกนาถ กล่าวถึงการเรียกเครื่องอุปโภคทั้งปวงของพระเจ้าอยู่หัว ได้แก่ มาลาทรง ภายทรง พระขรรค์ทรง พานหมากเสวย พานน้ำแป้งทรง เครื่องทรง ช้างที่นั่ง ม้าที่นั่ง เรือที่นั่ง ราชยาน อภิรุรม กันภิรุรม บังสุราย พักษนิ เจริญที่นั่ง คูใน กฎมณเฑียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส สกว. “กฎหมายตราสามดวง: ประมวลกฎหมายไทยในฐานะมรดกโลก”, 2548), 178. แสดงว่าบางคำราก็จัดพระขรรค์เป็นเครื่องอุปโภค

⁷⁷ คำแปล อ้างถึงในมณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, “บทสวดในจารึกภาษาสันสกฤตของกัมพูชา.” ใน ภาษา - จารึก ฉบับที่ 6 เนื่องในวาระครบ 5 รอบ และเกษียณอายุราชการของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อุไรศรี วรสระริน , 296.

⁷⁸ David P . Chandier, A History of Cambodia, 59

⁷⁹ คูในกฎมณเฑียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ, 147. เนื่องจากผู้วิจัยไม่มีกฎมณเฑียรบาลของเขมรจึงอาศัยหลักฐานที่เทียบเคียงจากของไทยบ้าง หรือข้อความที่สะท้อนธรรมเนียมของชาติเขมรที่อ้างถึงในจารึกเขมรบ้างเท่าที่จะหาพบ

พินาศเอา หนึ่งทองประเสริฐประทับ เมื่อเสด็จอ้อมเฝ้าพระองค์ อภิเษกครองราชย์อำมฤต ฯ ปุลาต
บนมาศมุขรัตน์ มาศประเสริฐกิริติ อินทราพิเศษพิสุทธิ คุจจักรพรรดิราชา ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 3
หน้า 39 - 40)

กวีใช้โวหารนามนัยเรียก “มาศมุขรัตน์” ซึ่งหมายถึง “บัลลังก์” แสดงว่ากวีเข้าใจความ
สำคัญของราชบัลลังก์ในความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงอำนาจของผู้ปกครองแผ่นดิน คติเรื่อง
จักรพรรดิทำให้มีแนวคิดในการการสร้างราชบัลลังก์ ต้องสร้างให้เป็นประคองที่ประทับของเทวะ
หรือมเหศวรในสวรรค์บนยอดเขาพระสุเมรุ⁸⁰ การขึ้นครองบัลลังก์จึงเป็นสัญลักษณ์ถึงการได้รับ
การสถาปนาเป็นจักรพรรดิ นอกจากนี้ หลักฐานในบันทึกของโจวต้ากวานยังมีการอ้างถึงการใช้นั่ง
หนึ่งราชสีห์ปูบนบัลลังก์เพื่อแสดงอำนาจของกษัตริย์ ดังกล่าวว่าพระเจ้าแผ่นดินเขมรทรงมีหนึ่ง
ราชสีห์หนึ่งผืนซึ่งเป็นของแผ่นดินล้ำค่าตกทอดกันสืบมา โดยเชื่อกันว่าหนึ่งราชสีห์ที่ศักดิ์สิทธิ์นี้
สามารถถ่ายทอดอำนาจแก่เจ้าของได้⁸¹ ในเรื่องรามเกียรติ์ กวีโยงเรื่องการนำหนึ่งกวางทองที่ดูเป็น
สิ่งพิเศษมาแทนหนึ่งราชสีห์ในการปูบัลลังก์เพื่อประทับ แสดงว่ากวีเข้าใจความหมายของเครื่อง
กกุฎภัณฑ์แต่ละชนิดว่าแทนพระราชอำนาจของกษัตริย์ในแต่ละด้าน กวีจึงเลือกกล่าวถึงเครื่อง
กกุฎภัณฑ์และอุปโภคเพียงบางชนิด แต่สามารถเป็นสัญลักษณ์ของพระราชพิธีราชาภิเษกได้

นอกจากนี้ยังมีเครื่องอุปโภคบางชนิดได้แก่ พานพระศรีหรือพานใส่หมากพลูแสดงให้เห็น
เห็นเรื่องการกินหมากในประเทศเขมร รวมไปถึงธรรมเนียมการต้อนรับผู้มาเยือนด้วยพานหมากพลู
หมากพลูมีความสำคัญขนาดกษัตริย์มีพานพระศรีเป็นเครื่องราชูปโภค

เครื่องสูง

กวีมักจะพรรณนาจากการเดินทางของตัวละครที่เป็นกษัตริย์ในเรื่องรามเกียรติ์อย่างสวย
งาม นอกจากนี้ กวียังพรรณนาถึงเครื่องสูงที่เป็นเครื่องประดับฐานะของจอมทัพ เช่น การเดินทาง
ของพระภีรุต ขบวนทัพจะมีเครื่องสูงประกอบ ดังตัวอย่างที่กวีพรรณนาว่า “สตุ
เสะเสฐง์สฤษุ์สฤษสข ฐึ่ช้กฐล่หณิยญ รัคายรัเคียตาสตัญญู ฯ ฑายษสัไสสฐาณัภายภต...ค้ำแปล เสียง
แสะเสียงถามประสม กลิ้งกลดอกรุม พัดโบกรำแพยทั่วถึง ฯ ใบหม่อนบังสุริยเรียงราย ...”
(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 26) และ “ธฤตธยาตักษั รัเวอาณฐึ่ช้กฐล่หณิยญ ๑ ค้ำแปล ฉัตรฉายากัน
ระซำกั้กฐลตมาศมี ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 37)

⁸⁰ อุไรศรี วรเศวริน, “ลัทธิเทวราช,” ใน ประชุมอรรถบทเขมร รวมบทความวิชาการของ
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ อุไรศรี วรเศวริน, อรวรรณ บุญฤทธิ, บรรณาธิการ, 44.

⁸¹ เฉลิม ชงบุญเกิด, ผู้แปล, บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเงินละ, 40.

ธงเครื่องฉากอุษา สิบห้าประดับด้วยสายรุ้ง ๑ ธงี่ยาสห้าตุงสูงห้าทศกัณฐ์ ประดับด้วยสายรุ้ง
ผู้ห่มสารีริศฉัตร ๑ ครอบห่มสตุประดับด้วย สิบห้าประดับด้วยสายรุ้ง หงส์ประดับด้วยสายรุ้ง

เสด็จให้ทีราชเทวี ประชุมมุขมนตรี ให้ประชุมเหล่าพลโยธาฯ ใช้เลือกคชสารอัสวพาหน์ เลือก
รถจนา สำหรับคัวยสารดิถี ๑ บรรดามุขมนตรีผู้่นววย น้อมกราบถวายกร บังคมสมเด็จพระราชา ๑
บรรดามุขมนตรีกราบลา ออกประชุมศาลา ลูกขุนประจักษ์ซึ่งสถานฯ เมืองแน่นจัดพลทหาร ม้า
นั้นผูกอาน สำหรับคัวยอานม้าคู่ใหม่ ๑ ราชรถสถักลายเถาวัลย์ เข็มด้วยพาสี ระหวงปราดเปรียว
เสร็จสรรพ ๑ เตรียมคชสารซึ่งประดับ ผูกเครื่องตาข่ายกระชับ สำหรับพ่องใสงามหน้า ๑ รัศทอง
ฝังพลอยประดับงา เสร็จคัดเลือกเอามาไว้ รวมทั้งสารดิถีคชสาร ๑ เครื่องบรรณาการพร้อมสรรพทุก
ประการ ออกวางให้เห็นคชคา อนเอนันต์เจริญพรหม ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 18-19)

ภาพสะท้อนหมวดความจำเป็นและความต้องการทางสังคมในเรื่องรามเกียรติ์ ให้ภาพที่
ชัดเจนของสถาบันกษัตริย์ ทำให้เห็นว่ากวีน่าจะรู้ชนบประเพณีของชนชั้นกษัตริย์เป็นอย่างดี ภาพ
สะท้อนเหล่านี้แสดงถึงความสำคัญของระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองที่สำคัญ
สถาบันกษัตริย์ได้รับความนับถือว่ามีความพิเศษกว่าสามัญชน กษัตริย์เป็นผู้มีชาติกำเนิดเหนือ
สามัญชน มีความรู้และคุณธรรม พระองค์จึงมีความสำคัญที่จะปกครองบ้านเมืองให้ประชาชนมี
ความสุข เมื่อกษัตริย์มีความพิเศษกว่าสามัญชน กษัตริย์จึงมีเครื่องหมายที่แสดงความพิเศษได้แก่
สัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องบริโภคทั้งปวง นอกจากนี้ ก็มีการให้ความสำคัญกับ
การดำเนินชีวิตของกษัตริย์ ได้แก่ พระราชพิธีต่างที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของกษัตริย์เพื่อเป็นการยกย่อง
บุญบารมี และยังมีพระราชพิธีอีกหลายพระราชพิธีที่กษัตริย์ทำเพื่อประโยชน์ด้านขวัญและกำลังใจ
แก่ประชาชน เช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัล เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า ในเรื่องรามเกียรติ์กวีมิได้เพียง
ถ่ายทอดภาพพระรามและพวกราชวงศ์ในฐานะตัวละครเท่านั้น แต่ยังสะท้อนแบบแผนประเพณี
ของสถาบันกษัตริย์ในราชสำนักเขมรอีกด้วย

หมวดความต้องการและความจำเป็นทางร่างกาย

วัฒนธรรมทางวัตถุแสดงออกด้วยความรู้ความสามารถและมีมือความชำนาญที่มนุษย์
ใช้เป็นปัจจัยสร้างสิ่งจำเป็นแก่ชีวิต^{๕๔} วัฒนธรรมวัตถุอาจปรากฏในรูปของสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้น
เพื่อสิ่งจำเป็นแก่การดำรงชีวิต เช่น อาคาร บ้านเรือน หรือเกี่ยวกับการตกแต่งร่างกาย เช่น เสื้อผ้า
 เป็นต้น

^{๕๔} พระยาอนุมานราชชน, วัฒนธรรมเบื้องต้น, 41

วัฒนธรรมทางวัตถุที่ปรากฏในเรื่องเป็นการสร้างวัตถุเพื่อสถาบันกษัตริย์ จึงมีความหมายและความประณีตมากเพื่อเป็นการเชิดชูกษัตริย์ในฐานะเป็นผู้ปกครองและเป็นศูนย์กลางความศรัทธาของประชาชน วัฒนธรรมทางวัตถุที่ปรากฏ มีดังนี้

ปราสาท

ปราสาทเป็นที่ประทับของกษัตริย์ ในรามเกียรติ์ เล่มที่ 7 ตอนพรรณนาถึงปราสาทของมหาชมพูราชว่า

... รัวฉณดูลงกุฎรา ฝักรสสุภา ติการหนิกรึงเฝ้าธำม ๑ เสด็จเฝ้าโสรเฝ้าเฝ้าเฝ้า
 เสด็จเฝ้ากุญแจกุญแจ สยุมติสุมิตวิจิตร ๑บงกชเฝ้าเฝ้าเฝ้าเฝ้า เฝ้าเฝ้าเฝ้าเฝ้า
 คัมภีร์คัมภีร์คัมภีร์ ๑ ตรีเศสเศสเศสเศสเศส สิบเศสเศสเศสเศส ๑ ตรีเศสเศสเศสเศส ๑ ตรีเศส
 ตรีเศสเศสเศส ตรีเศสเศสเศสเศส คัมภีร์คัมภีร์คัมภีร์ ๑ ตรีเศสเศสเศสเศส * สยุมติ - ตรีเศสเศส
 ตรีเศส * สยุมติ ๑ ตรีเศสเศสเศสเศส เศสเศสเศสเศสเศส ตรีเศสเศสเศสเศส ๑...

อันราชมณฑลกษัตริย์ ผู้เป็นใหญ่ศึกกา ธิการอริกรุ่งเรือง ๑ อยู่ข้างเขตหิมพานต์
 เสวยราชย์เกษมกษัตริย์ สมบัติสมบูรณ์บริวาร ๑ ค่ายล้อมรอบเพชรพิศดาร มณฑป
 ตามทวาร กำแพงทั้งเจ็ดชั้นชิด ๑ มากมายถนนวนพิพิธ ถิ่นเพชรพิจิตร รุจิวิถีนัน
 แสดง ๑ ถานสนามมากมาย ถานคคเคี้ยวศึกคคคคคค กำแพงสูงพระนคร ๑ รุ่งเรือง
 กระบวนสัตตบริ- ภัณฑสีทันดร ก็สุเมรุราช ๑ ปราสาทห้าประการสุกใส พราว
 พรายยิ่งประกาย แวววาวด้วยชั้นสัตตขัณฑ์ ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 7 หน้า 5-6)

แม้ฉากในตอนนี้เป็นฉากในจินตนาการที่กวีกว่าอย่างเกินจริง เพื่อบรรยายถึงค่ายล้อมเพชร กำแพงเจ็ดชั้น แต่ก็สามารถอ้างอิงได้กับแผนผังของจักรวาลตามคติอินเดียว่าองค์ปราสาทเป็นเหมือนเขาพระสุเมรุ กำแพงสูงที่ล้อมรอบเมืองเปรียบเทียบกับสัตตบริภัณฑ์ หรือภูเขา 7 ลูกที่คั่นระหว่างทะเลสีทันดร และล้อมรอบภูเขาพระสุเมรุ

นอกจากองค์ปราสาทที่กวีพรรณนาเมืองมหาชมพูราชจะตรงกับแผนผังจักรวาลตามคติอินเดียแล้ว ยังตรงกับแผนผังของปราสาทนครวัดที่ได้ชื่อว่าเป็นยอดแห่งสถาปัตยกรรมของเขมนักโบราณคดีศึกษาว่าแบบแผนของปราสาทนครวัดสร้างตามรูปสัญลักษณ์ของจักรวาล องค์

* พิมพ์ตามต้นฉบับ ไม่ปรากฏคำที่สะกดเช่นนี้ในพจนานุกรมเขมร

* พิมพ์ตามต้นฉบับ ไม่ปรากฏคำที่สะกดเช่นนี้ในพจนานุกรมเขมร

ปราสาทตั้งอยู่บนฐานสูงที่ซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 3 ชั้น บนฐานชั้นบนสุดมีปราสาทห้าหลัง ปราสาทห้าหลังที่ตั้งอยู่บนฐานชั้นบนสุดคือสัญลักษณ์ของเขาวงกตของเขาวงกต กำแพงก่อด้วยศิลาทราย คือสกัดบริภัณฑ์ที่ล้อมรอบภูเขาพระสุเมรุ⁸⁵ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่ากวีได้สะท้อนความภูมิใจในสถาปัตยกรรมของประเทศอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์ด้วย

นอกจากนี้ กวียังบรรยายภาพเครื่องบนของปราสาทของมหาชมพูราชชาไว้ว่า “ตามนาค นีลธนาชยาชยา บุษบยาชยาชยา ตรีษิงตรีษิงเผ่าชง ๙ คำแปล คางควาย⁸⁶ เนิลชยาชยา ปทุมมาสมาลา โคเค่นปีกยอด ๙” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 6) มีหลักฐานเรื่องการสร้างตรีศูลคางควายประดับยอดปราสาท ดังเช่นในจารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร (Inscriptions modernes d' Angkor) หลักที่ 34 (IMA. 34 พ.ศ. 2239) ผู้จารึกคือออกญาบรมราช (ชัยนั้น) และภรรยาชื่อว่าชุมทาวเทพสุพรรณ ซึ่งจารึกเรื่องราวไว้ว่าพระมหากษัตริย์ใช้ให้ตนและภรรยาสร้างตรีศูลคางควายถวายแด่พระศรีรัตนตรัยที่นครวัด การยกตรีศูลคางควายมีความสำคัญมาก ต้องยกขึ้นปีกตามฤกษ์และมีพระสงฆ์สวดเจริญพระพุทธรูปมนตร์ ดังความว่า

เมื่อเวลายกตรีศูลคางควายนั้นสักการ 1618 ศก ชวด เดือนผลคุณ สวดพระทิพยมนตร์

ธรรมจักร เป็นเวลา 3 วัน ถึงวันพฤหัสบดี ขึ้น 9 ค่ำ ยก(ตรีศูล)ขึ้น ถึงวันศุกร์ ขึ้น 10 ค่ำนั้น ยกขึ้นปีก(บนยอด)เป็นเสร็จ ความยาวของตรีศูลนั้น 15 ศอก ความลึก 4 ศอก ปีกคางควายที่โคน(ตรีศูล) 6 ศอก ตรงกลาง 5 ศอก ตรงปลาย 4 ศอก...⁸⁷

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นแรงบันดาลใจของกวีในการพรรณนาภาพปราสาทเพื่อสะท้อนสถาปัตยกรรมที่งดงามของประเทศเขมนั่นเอง

บัลลังก์

⁸⁵ มยุรี วีระประเสริฐ, เอกสารการเข้าชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในพระราชอาณาจักรเขมร (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2543), 43.

⁸⁶ อ่านเกียงควาย เครื่องประดับปราสาทอย่างหนึ่ง ว่ารูปร่างเหมือนคางควาย(คำไทย) อยู่ใน - พจนานุกรมเขมรไทยฉบับทุนพระยาอนุมานราชชน หน้า 53.

⁸⁷ อุไรศรี วรละริน, จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ. 1566 - ค.ศ. 1747 (กรุงเทพฯ : จง เจริญการพิมพ์, 2542), 167.

พิมานมาสมณี จุลุฑายเป็นคอก สลักกระจกลายกระจ้ง ๑ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 8 หน้า 58) และตอน
บรรยายฉากพระราชวังของมหาชมพูราชาว่าประดับกระจกอย่างงดงาม ดังนี้

ไกรโกษกตูก์รูกตูกาส ภาวรัถส์ธาส์ สุวณวิโรธณรหฺมฺย ๑ สุวญกาสกาสญญกษณณิ
บุสญบุรเฒ่าไตรี ติธายติธูรูกีกริธ ๑ บุษยภาทรัถส์ยภานิลธ ฤธิษสรุสสรุสริธ
ยภายรศไคษยาส ๑ กุญฺเฐกุกุณเฒ่าบิตเฒ่าผาส ษญกหริกาส ตตณธณถรัถส์ธเฐธา ๑...

แก้วแถมกระจกกระจ้ง เรียงรัตนรายเรียง สุวรรณวิโรจน์รังสี ๑ สุวิยกานคณิลมุกมณี
นุษปะบิตโชติช่วง เพทายไพฑูรย์น่าน ๑ ปทุมรัตนมหานิล สควับวาว มหามรคตแถม
ทอง ๑ แสงวิบ ๑ ประคจโลกิตแดงฉาน มังสาอภิกาส เปล่งปลั่งนพรัตนอันเรธา ๑

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 7 หน้า 6)

Madeleine Giteau เขียนถึงเทคนิคใหม่ในงานสลักไม้สมัยหลังพระนครว่ามีการฝัง
อัญมณีสีไปตามกลีบและแฉกของลวดลายดอกไม้ บางทีก็ฝังลายด้วยงาช้าง มุก หรือแก้วกระจกสี
ฟ้า สีเขียว หรือทอง เมื่อเวลานานไป งาช้างและมุกอาจจะไม่มันวาว แต่กระจกยังคงเป็น
ประกาย ส่วนเนื้อไม้ที่มีการปิดทองไว้ เมื่อเวลาผ่านไป ทองเหล่านี้ล้วนหมองไปได้เช่นกัน แต่
สะเก็ดของกระจกหลากสีที่ฝังไว้ในลวดลายก็ยังคงระยิบระยับเป็นประกายเมื่อกระทบแสงตะวัน⁹⁰

ภาพปลัดั่งกัที่กวีพรรณนาจึงแฝงคติเรื่องจักรวาลและยังคงสะท้อนอยู่ในสถาปัตยกรรม
ของประเทศเขมรอีกด้วย

พระเมรุมาศ

เมรุมาจากชื่อเขาพระสุเมรุที่อยู่กลางจักรวาล บนยอดเป็นที่ตั้งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
ซึ่งมีพระอินทร์ราชาแห่งเทพประทับ ธรรมเนียมการสร้างพระเมรุมาจากแนวความคิดว่าเขาพระ
สุเมรุเป็นที่สถิตวิมานของพระอินทร์ ใน รามเกียรติ์ กวีพรรณนาภาพพระเมรุมาศเพื่อตั้งพระศพ
พระบาททศรธว่า

บุรุษำษณญบุสสุรณฺญา ภาวรัถส์ธธธา ภูภานติธยาสไทรุทริชฺญ ๑ เฒธิขฺลฺงฺตรุสสุเมรุสฺหฺยสฺหฺย บิริกณฺ
ณฺหฺริชฺย สหฺยรัถส์ธฺธูรธสฺสุรณฺญา ๑ เฒธิยชฺกตรุสธตฺตรุสธิตา ฐฺลธฺฐฺเฐชฺชบุฒา ทรุสเฐชฺชสฺพรุชฺชสฺสฺวาร ๑

ประดับมณฑปสุวรรณา รายรัตน์รจนา ประคจพิมานไตรศรีษย์ ๑ บนยอดพระสุเมรุ

⁹⁰ Madeleine Giteau, *Khmer Sculpture and the Angkor* , 165.

ตระหง่าน บริภัณฑ์ล้อมรอบ ล้วนรัตน์และนพสุวรรณ ฯ แล้วเอาพระศพระบิดา
ยกเก็กงูชา พระเพลิงสำเร็จสังการ ฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 54-55)

คำว่า “เมรุ” นั้น สมเด็จพระยานนริศรานุวัดติวงศ์ ทรงอธิบายในสาส์นสมเด็จพระเจ้า “..ที่
ว่าทำอย่างเมรุ หรือว่าทำอย่างปราสาทเขมร ก็ถูกต้องทั้งสองอย่าง เมรุก็ทำอย่างปราสาทเขมร
ปราสาทเขมรก็ทำอย่างเมรุ เหตุที่ได้ชื่อว่าเมรุก็เพราะมีลักษณะอย่างเขาพระเมรุ คือมีสิ่งซึ่งเป็น
ประธานอยู่กลาง ได้แก่เขาพระเมรุ แล้วมีคดล้อมรอบ ได้แก่เขาสดตบริภัณฑ์ ...”⁹¹ แนวคิดเรื่อง
การสร้างพระเมรุมาศสะท้อนความเชื่อว่ายักษ์เป็นเทพ จึงต้องทำพิธีศพส่งพระองค์คืนสู่สวรรค์
บนพระเมรุมาศที่สมมุติว่าเป็นเขาพระสุเมรุ

ผ้า

ผ้าเป็นของบอกสถานภาพของผู้ใช้ เป็นที่น่าสังเกตว่าในเรื่องรามเกียรติ์ มีการให้ความสำคัญ
สำคัญกับเรื่องของผ้า เช่นตอนที่กวีพรรณนาความโศกเศร้าของประชาชนที่ปราศจากพระราม กวี
พรรณนาพวกเหล่าเศรษฐีในเมืองว่าทอดทิ้งบ้านเรือนและของมีค่า ในบรรดาของมีค่าที่กวีพรรณนา
รวมรายการผ้าชนิดต่างๆ ดังนี้ “สัถส์สัถย์รู่ฎฎฎาย เขาเข็ญญเฒ่ชญาชญา ฌาณาตบฏชญาชญา
ญี่ ๑ สรสังสรสังญเฒ่ชญาชญา ฌาณาตบฏชญาชญา ๑ คำแปล ผ้าถุงผ้าแพรพราย ผ้าลาย⁹²
ลวดลาย ผ้าปุม⁹³ซึ่งแม่ ฯ สดสีชมพูเทศแก่ กาสาผ้าเหมาะสม และขมมาเกลืออนกลาด ฯ” (รามเกียรติ์
เล่มที่ 2 หน้า 31)

ผ้าที่กล่าวถึงในเรื่องนี้ ได้แก่ ผ้าแพร ผ้าลาย ผ้าไหม ผ้ากาสา ขมมา และกวีกล่าวถึง
ผ้าชนิดต่างๆ อีกครั้งหนึ่งตอนหนุมานลวงกรุงราพณ์ให้เอาผ้าในคลังและจากนางในวังมาชุบน้ำมัน
เพื่อพันร่างหนุมาน ว่า “อัญชกกาสาวิชัยชญา* เข็ญญเฒ่ชญาชญา ฌาณาตบฏชญาชญา ๑ คำแปล ให้เอาผ้า
กาสาขมมา ผ้าลายแพรดี ๆ ชุบด้วยน้ำมันพันหลายชั้น ฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 57) การกล่าว
ซ้ำของกวีถึงเรื่องผ้าชนิดต่างๆ แสดงว่าผ้าเหล่านี้ต้องมีความสำคัญในสมัยนั้น โดยเฉพาะผู้เป็นเจ้าของ
ของผ้าที่กวีกล่าวถึงมีแต่เศรษฐีและชาววังเท่านั้น

⁹¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สาส์นสมเด็จพระเจ้า 14 (พระนคร :
องค์การค้ำของคุรุสภา, 2504), 198.

⁹² ผ้าลายสำหรับนุ่งโจงกระเบน

⁹³ ผ้าไหมชนิดหนึ่งมีดอกเป็นตา

* พิมพ์ตามต้นฉบับ น่าจะเป็นคำว่า กาสาวิชัยชญา

โจวต้ากวางบันทึกว่าเรื่องผ้าถุงในเขมรสมัยนั้นมีชั้นลำดับอยู่มาก ภูเขาของพระเจ้าแผ่นดินเป็นผ้ากดอกถั่ว เป็นภูเขาที่สวยงามและประณีตอย่างที่สุด พวกขุนนางผู้ใหญ่แต่งกายด้วยผ้ากดอกต่างๆได้ ขุนนางธรรมดาแต่งกายด้วยผ้ากดอกสองชายได้ ส่วนในหมู่ราษฎรมีแต่ผู้หญิงเท่านั้นที่ยอมให้แต่งได้⁹⁴

นอกจากเขมรจะติดต่อกับจีนแล้ว แหล่งที่มีผ้าฝ้ายชั้นดีอีกแหล่งหนึ่งมีที่มาจากอินเดีย โดยมาจากฝั่งกุงนาค ฝั่งโคโรมาเนล และฝั่งเบงกอล ฝั่งโคโรมาเนล มีชื่อเสียงมากในการทำผ้าที่เขียนลวดลายหรือผ้าดอก ส่วนผ้าฝ้ายขาวมาจากเบงกอล⁹⁵ โดยเฉพาะ “ผ้ากาสา” เป็นผ้าเนื้อละเอียดที่มีชื่อเสียงของอินเดียในแคว้นกาศีหรือปัจจุบันคือพาราณสี⁹⁶ ผ้ากาสายังมีชื่อเสียงจนถึงปัจจุบัน

เมื่อผ้าชนิดนี้เป็นสินค้าจากต่างประเทศ ผู้มีฐานะทางสังคมดีและเศรษฐกิจดีเท่านั้นจะได้เป็นเจ้าของ ผ้าจึงกลายเป็นเครื่องประกอบฐานะในสมัยนั้นและน่าจะเป็นเครื่องตกแต่งกายที่หรูหราไม่น้อยกว่าอัญมณี กวีจึงตั้งใจที่จะพรรณนาถึงผ้าเหล่านี้ในบทประพันธ์

ภาพสะท้อนวัฒนธรรมที่ชัดเจนในเรื่องนี้ส่วนใหญ่อยู่ที่การสะท้อนวัฒนธรรมหมวดความจำเป็นและความต้องการทางร่างกายของพระมหากษัตริย์ จะเห็นได้ว่าถ้าเป็นเรื่องสถาปัตยกรรมจะเกี่ยวข้องกับคติเรื่องกษัตริย์เป็นศูนย์กลางจักรวาลและอำนาจ สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์จึงมีความหมายของการเป็นสัญลักษณ์ของพระสุเมรุ ไม่ว่าเรื่องของปราสาทบัลลังก์ และการสร้างเมรุ ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่รับใช้กษัตริย์

หมวดความจำเป็นและความต้องการทางสุนทรียภาพ

มนุษย์เมื่อมีเวลาว่างจากการงาน ก็หาทางให้เพลินใจ จึงสร้างสิ่งที่เป็นความงามความไพเราะขึ้นเรียกว่าศิลปะอันเป็นเรื่องเกี่ยวกับสุนทรียภาพ⁹⁷ ในเรื่องรามเกียรติ์ วัฒนธรรมด้านสุนทรียภาพที่เด่นเป็นเรื่องเกี่ยวกับดนตรี

⁹⁴ เฉลิม งบประมาณเกิด, ผู้แปล, บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของจีนละ., 13 – 14.

⁹⁵ ดี.จี.อี. ฮอลด์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 2, แปลโดย คุณ วรุณ พุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และคนอื่นๆ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2526), 288.

⁹⁶ เปลื้อง ณ นคร, พจนานุกรมฉบับทันสมัย เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2518), 51.

⁹⁷ พระยาอนุমানราชชน, วัฒนธรรมเบื้องต้น, 52.

จาเป้(ចាប៉ៃ - Chapei)หรือจาเปยใช้ในการเล่นเพลงเกี่ยวกับเทพหรือเพลงแต่งงาน รูป
ร่างคล้ายพิณแต่ยาวกว่า มีสายสามสาย คอจาเปยทำจากไม้รัง⁹⁹

ขยงสังข์ (ខ្យង់ស័ង្ក - Kyang Sang) หรือหอยสังข์ เป็นเครื่องดนตรีประเภทหนึ่งจัด
ในเครื่องเป่า มีเสียงดัง “ตุง ตุง” ผู้เป่ามีแต่พวกพระครูที่เป็นพราหมณ์ ใช้แต่ในพระราชวังเท่า
นั้น คนทั่วไปไม่ใช่ ตัวสังข์ใช้เปลือกหอยสังข์มาตัดปลายแล้วเสียบที่เป่า ใช้เป่าในพระราชพิธี
เพื่อขอให้กษัตริย์มีพระพลานามัยสมบูรณ์และเจริญพระชนม์ชีพยืนยาว¹⁰⁰

พลย(ព្រយ - Ploy) เป็นเครื่องดนตรีประเภทหนึ่งจัดในเครื่องเป่า ใช้เล่นหลังพัก
จากงาน ลักษณะคล้ายแคน สันนิษฐานว่าเป็นแคนแบบโบราณใช้เล่นในชนกลุ่มน้อยของเขมร¹⁰¹

อองกวา (អង្គុច - Angkuoch) หรือจ้องหน่อง เป็นเครื่องดนตรีทั้งประเภท
เครื่องเป่าและเครื่องตี สันนิษฐานว่าเกิดมานานแล้วในเขมรเพื่อใช้เล่นกันตามท้องไร่ท้องนา มีที่
มาจากพวกเด็กเลี้ยงโคกระบือหัดกิ่งไผ่มาหัดทำเครื่องเป่าและเคาะเล่นกันแก้เหงา ปัจจุบันมีทั้ง
แบบที่ทำด้วยไม้ไผ่และโลหะ ใช้เป่าเล่นเพลงง่ายๆ เช่น เพลงพื้นบ้าน และ เพลงมโหรีชั้นเดียว
102

ในบทที่กวีบรรยายถึงเครื่องดนตรีในเรื่องรามเกียรติ์ มีทั้งเครื่องดนตรีราชสำนัก เช่น
สังข์ และดนตรีพื้นบ้านเช่น อองกวาและพลย ปะปนกัน ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชาฉบับนักองค
นพรัตน์ แต่งปี 2420 เล่าถึงกำเนิดดนตรีมโหรีสพในราชสำนักเขมรว่าเกิดสมัยพระเจ้าแดงหวาน
โปรดให้ทำแตรเป่าเป็นเพลงอย่างเสียงสัตว์ป่า¹⁰³ แม้ว่าตำนานดังกล่าวแต่งขึ้นในสมัยหลัง แต่ก็
แสดงให้เห็นว่าดนตรีมโหรีสพทงมีความสำคัญในราชสำนักเขมร จึงปรากฏว่ามีการกล่าวเป็นเรื่อง
แทรกในราชพงษาวดารด้วย

หมวดความจำเป็นและความต้องการทางภาษา

เมื่อสถานภาพของกษัตริย์มีความพิเศษกว่าบุคคลทั่วไป จึงมีการวางระบบแบบแผน
เพื่อแสดงพระราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ ภาษาเป็นวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นความแตกต่าง
ระหว่างชนชั้นที่เรียกว่าเป็นคำราชาศัพท์ ซึ่งเกิดขึ้นจากอิทธิพลลัทธิพราหมณ์ที่เชื่อว่า มีบุคคล
เหนือกว่าบุคคลทั่วไป เช่นเทวดาหรือเทพอันเป็นที่ควรสักการะ หรือพระมหากษัตริย์ถือว่าเป็น

⁹⁹ Ibid., 17.

¹⁰⁰ Ibid., 62.

¹⁰¹ Ibid., 64 – 65.

¹⁰² Ibid., 70 - 71.

¹⁰³ กรมศิลปากร, ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา (พระนคร : แพร่พิทยา, 2513), 72.

สมมุติเทพ เป็นต้น ใช้คำราชาศัพท์ที่มีใช้ตามฐานะ ตามวรรณะ และตามอายุ¹⁰⁴ ในเรื่องรามเกียรติ์มีการใช้คำราชาศัพท์กับตัวละครที่เป็นกษัตริย์ เช่น พระบาททศรถ พระบาทชนก พระราม พระลักษมณ์ กรุงราชนันท์ กรุงพาลี เป็นต้น แสดงให้เห็นวัฒนธรรมการใช้ภาษาที่มีการใช้คำราชาศัพท์ตามชนชั้น

ในรามเกียรติ์ มีการใช้คำราชาศัพท์ทั่วไป เช่น ใช้คำว่า “ พระ ” และ “ ทรง ” ประกอบคำที่เป็นราชาศัพท์ ดังตัวอย่าง

...เสด็จยาสประภณบชยัธย เทศกเฑระหรวไกร...

พระองค์มีพระราชหฤทัย ปรีดีเปรมคิใจ...(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 5)

...ประภษเสด็จประង์ เก้าอีญุสรงประង์...

พระรามเสด็จทรง เก้าอี้ศรทรง...(รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 4)

นอกจากนี้ ยังมีคำราชาศัพท์ที่น่าสนใจที่มีลักษณะเฉพาะของเขมร เช่น คำเรียกประกอบพระนามพระมหากษัตริย์ ดังนี้

ธรรมเนียมประเพณีในประเทศเขมรที่น่าสนใจในการใช้คำเรียกพระอัครมเหสีของกษัตริย์ว่าสมเด็จพระภควดีหมายถึงหญิงผู้มีบุญมีศักดิ์ใหญ่ ซึ่งเป็นอิทธิพลมาจากลัทธิพราหมณ์ที่ใช้เรียกพระอุม่าหรือพระลักษมีว่า พระภควดี¹⁰⁵ ในหนังสือมหาปุรุสเขมร เรียกพระอัครมเหสีของกษัตริย์ทุกพระองค์ด้วยคำว่าสมเด็จพระภควดี เช่น สมเด็จพระภควดีพระมหากษัตริย์จักรพรรดิเป็นพระอัครมเหสีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าฟ้างราชาธิราช(พ.ศ. 1707 – พ.ศ. 1761) สมเด็จพระภควดีมงคลกษัตริย์จักรพรรดิเป็นพระอัครมเหสีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าฟ้างราชาธิราช(พ.ศ. 1761 – พ.ศ. 1817)¹⁰⁶ สมเด็จพระภควดีเสริเทพเทวีจักรพรรดิเป็นพระอัครมเหสีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าฟ้างราชาธิราช(พ.ศ. 2012 – พ.ศ. 2041)¹⁰⁷ เป็นต้น

ในเรื่องรามเกียรติ์ นางสีดามีฉายานามว่าภควดีด้วย ดังนี้

¹⁰⁴ ฌ็อง บ็อง, ภณสมณกุฎเฑาะ (กรุงเทพฯ : ฌ็องบ็อง, 2547), 3.

¹⁰⁵ ฌ็องบ็อง, ฌ็องบ็อง, 811.

¹⁰⁶ เสริ เทพ, ฌ็องบ็อง, 16.

¹⁰⁷ Ibid., 62.

ศาสนาและสถาบันกษัตริย์ที่สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของเขมรสมัยหลังพระนครอันเป็นภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของเรื่อง นอกจากนี้ กวียังได้สะท้อนแนวคิดที่แสดงความเป็นเขมร เช่น ความเชื่อดิโบบราณเรื่อง เช่นเรื่องมงคล อัมมงคล ความเชื่อทางโหราศาสตร์ และค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิงที่ควรยกย่อง เป็นต้น ภาพสะท้อนวัฒนธรรมที่ปรากฏในรามเกียรติ์ จึงเป็นภาพสะท้อนเอกลักษณ์ของเรื่องที่แสดงความเป็นเขมรอย่างแท้จริง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์เรื่องรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 - 10 ฉบับที่พุทธศาสนาบัณฑิตยสถานพิมพ์เผยแพร่ นักอักษรศาสตร์สันนิษฐานว่ากวีแต่งขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 -22 อันเป็นยุคประวัติศาสตร์สมัยหลังพระนคร หรือสมัยกลางของเขมร และมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา 4 ประการ คือ ศึกษาที่มาของเรื่อง กลวิธีการประพันธ์ วรรณศิลป์ และภาพสะท้อนวัฒนธรรม ซึ่งจะแสดงให้เห็นความสำคัญของรามเกียรติ์ ในฐานะที่เป็นวรรณคดีมรดกของประเทศเขมร

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร(Documentary Research) ได้ดำเนินการวิจัยไปตามขั้นตอนของการวิจัยโดยลำดับคือ การแปลเรื่องรามเกียรติ์ เป็นภาษาไทย รวบรวมและศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง เก็บข้อมูลภาคสนามที่ประเทศเขมร 2 ครั้ง คือระหว่างวันที่ 25 กันยายน ถึง 3 ตุลาคม พ.ศ. 2545 และ ระหว่างวันที่ 16 ถึง 22 พฤศจิกายน 2546 ศึกษาวิเคราะห์เอกสารวรรณคดีต้นฉบับ วิเคราะห์สังเคราะห์ และประมวลข้อมูล ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ในการศึกษาที่มาของเรื่อง ผู้วิจัยได้นำรามายณะฉบับต่างๆที่สันนิษฐานว่าเกี่ยวข้องกับรามเกียรติ์ จำนวน 6 ฉบับมาเป็นเอกสารหลักเพื่อการเปรียบเทียบ รามายณะ 6 ฉบับ คือ รามายณะของวาลมิกิ รามายณะของกัมพัน หิกายัต ศรีราม ฉบับเล่าเก็บความ คำพากย์รามเกียรติ์สมัยอยุธยา ซึ่งมีเป็นบางตอน ได้แก่ ตอนสีดาหาย ตอนพระรามได้จิตใจ ตอนหนุมานถวายนวแผน ตอนหนุมานเผาถนาค ตอนพระรามประชุมพล ตอนพระรามประชิตลงกา ตอนศึกไมยราพ และตอนศึกกุมภกรรณ บทละครเรื่องรามเกียรติ์สมัยอยุธยา มีแต่ตอนพระรามประชุมพล จนถึงตอนองคตสื่อสาร และ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 ซึ่งเป็นฉบับที่มีเนื้อเรื่องสมบูรณ์ที่สุดของไทย แม้จะเป็นหนังสือที่แต่งหลังจากฉบับอื่น แต่มีเหตุการณ์และรายละเอียดที่พ้องกับบรรดาหนังสือทั้ง 6 เล่มข้างต้น และยังมีความพ้องกับรามเกียรติ์ ซึ่งไม่ปรากฏในฉบับอื่น จึงเป็นประโยชน์ในการเปรียบเทียบด้วย

ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาในรามเกียรติ์ เป็นตอน(Episode)และเรียกชื่อตามเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง เพื่อเป็นตัวตั้งเทียบกับรามายณะทั้ง 6 ฉบับ เนื้อหาใน รามเกียรติ์ แบ่งได้เป็น 32 ตอน ผลการเปรียบเทียบระหว่างรามเกียรติ์ และ รามายณะฉบับต่างๆทำให้เห็นลักษณะสำคัญของการป้องกันอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะป้องกันเฉพาะความ และลักษณะที่ป้องกันทั้งเนื้อความ ถิลาการพรรณนาและรายละเอียด

อย่างไรก็ตามเมื่อสืบไปถึงที่มาของฉบับเขมรและฉบับอื่นๆที่พ้องกันทั้งหมดก็พบว่า รามเกียรติ์พ้องกับรามายณะของกัมพันมากที่สุด รองลงมาคือหิกายัต ศรีราม ส่วนเหตุการณ์ที่พ้องกับ

รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 แม้ว่าจะมีมาก เหตุการณ์ที่ฟ้องกันนี้ก็ฟ้องกับฉบับอื่นๆ ด้วย ซึ่งสะท้อนว่าวรรณคดีทั้งสองฉบับนี้ไม่น่าจะมีอิทธิพลต่อกันโดยตรง เนื้อหาของรามเกียรติ์ที่ฟ้องกับรามายณะของวาลมิกินั้นมีไม่มากแต่ล้วนเป็นโครงเรื่องหลัก นอกจากนี้ การเปรียบเทียบทำให้เห็นเรื่องเกร็ด (Anecdote) ที่แทรกจากโครงเรื่องหลักของรามายณะฉบับอื่นๆ จำนวน 6 เรื่อง ดังนี้ ตอนพระรามอภิเษก มีเรื่องเกร็ดว่า เทวดาที่เป็นเทพนพเคราะห์และมหาเทพลงมาร่วมประลองยกศรด้วย ตอนไถ่เกสี ชักขวางไม่ให้พระรามครองเมือง มีเรื่องเกร็ดว่าพระบาททศรถขอแบ่งแผ่นดินเป็นสองส่วนให้พระราม และพระภริตูปกครองคนละครึ่ง ตอนพระรามถูกเนรเทศมีเรื่องเกร็ดว่า พระรามสอนนางสีดาเรื่องภัยในวิถุสงสาร ตอนสุครีพตามหนุมานไปเฝ้าพระราม มีเรื่องเกร็ดว่า หนุมานย่อตัวเล็กเท่านิ้วมือไปเฝ้าพระราม ตอนองคตสื่อสาร มีเรื่องเกร็ดว่าองคตคูหมีนภกเนส (กณศ) ตอนพระลักษมณ์ถูกนาคบาศของอินทรชิตมีเรื่องเกร็ดว่า พระอิสวระจะใช้นิ้วบึงสวรรค์กันศรของพระราม เรื่องเกร็ดเหล่านี้จะเป็นเรื่องที่กวีเขมรแต่งขึ้นเอง หรือดัดแปลงมาจากจากนิทานอินเดียได้และอิทธิพลของลัทธิศาสนาต่างๆ

นอกจากนี้ การเปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างรามเกียรติ์ กับรามายณะฉบับอื่นๆ ยังแสดงให้เห็นวิธีการแต่งเรื่องของกวี กล่าวคือกวีจะเลือกสรรเรื่องรามายณะหลายฉบับมาเล่าใหม่ให้เหมาะสมกับรสนิยมของคน

ในสังคม แต่ละตอนจึงอาจมีการผสมผสานเหตุการณ์ที่มาจากรามายณะจำนวนมากว่าหนึ่งฉบับก็ได้ ในด้านกลวิธีการแต่ง คำประพันธ์ที่ใช้ในรามเกียรติ์ มี 3 ประเภท คือบทพินอล บทพรหมคีติ บทกาคคิต คำประพันธ์ที่ใช้มากที่สุดคือบทพินอล และที่ใช้น้อยมากคือบทกาคคิต ทั้งนี้กวีใช้รูปแบบเพื่อการแสดงเล่าเรื่องรามเกียรติ์ ดังจะเห็นได้ว่าบทประพันธ์ในเรื่องมีคำขึ้นต้นตามลักษณะบทแสดง เช่น ครานั้น กสินันท์ นอกจากนี้ยังมีบทเพลงกำกับตามเนื้อหาของเรื่อง เช่น เพลงโอด กำกับบทที่เป็นการคร่ำครวญ เป็นต้น ลีลาการใช้บทประพันธ์คือใช้ทั้งการพรรณนาความเป็นบทสนทนาของตัวละคร ยกเว้นบทกาคคิตใช้เพื่อเป็นบทเจรจาโต้เถียงกันเท่านั้น จากรูปแบบต่างๆของการใช้คำประพันธ์แสดงให้เห็นว่ากวีต้องการแต่งรามเกียรติ์เพื่อให้เป็นบทเพื่อการแสดง

จากการวิเคราะห์เนื้อหา กลวิธีการแต่ง และวรรณศิลป์ของเรื่อง พบว่ากวีสามารถแต่งให้รามเกียรติ์เป็นวรรณคดีที่มีลักษณะของมหากาพย์ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง รามเกียรติ์มีคุณลักษณะของความเป็นมหากาพย์ที่กำหนดไว้กล่าวคือ รามเกียรติ์ของเขมรเป็นเรื่องมาจากตำนาน ยังคงแต่งเป็นบทสุคติวีรบุรุษ และมีการปรับเปลี่ยนเรื่องโดยการขยายความให้เป็นมหากาพย์ทางศาสนา กล่าวคือพระรามเป็นทั้งพระนารายณ์อวตาร ทั้งพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าที่ทรงสร้างเนกขัมมบารมีเพื่อหวังพาสัตว์โลกพ้นภัย

ประการที่สอง การดำเนินเรื่องในรามเกียรติ์ มีการวางโครงเรื่องสอดคล้องกับแก่นเรื่องที่ ต้องการสรรเสริญพระราม โดยเฉพาะตั้งแต่ตอนพระรามปราบกานาสูรจนถึงพระรามถูกเนรเทศ แนวคิดในตอนนี้นั้นที่วีรกรรมของพระรามเป็นหลัก การดำเนินเรื่องตั้งแต่ตอนพระรามข้ามไปลงกา เป็นต้นไปซึ่งเทียบได้กับบุรุษกานท์ของวาลมิกิ กวีเขมรได้ขยายความเป็นศึกต่างๆเพื่อให้ทหารเอกของพระรามโดยเฉพาะหนุมานมีบทบาทมากขึ้น นั่นคือโครงเรื่องและแก่นเรื่องที่เน้นการนำเสนอวีรกรรมของตัวละครเอก นอกจากนี้ กวียังใช้ลีลาการแต่งที่เด่นด้านพรรณนา เช่นบทพรรณนาความยิ่งใหญ่ของกองทัพ ขบวนทัพ ภาพสงครามและชัยชนะ ภาพเมือง ภาพธรรมชาติ และสภาพบุคคล ซึ่งการพรรณนาและการสรุปลักษณะที่วิจิตรพ้องกันกับลักษณะมหากาพย์สันสกฤตที่เน้นการพรรณนาและภาษาที่ไพเราะด้วยเช่นกัน

ประการที่สาม รามเกียรติ์ยังเด่นทางวรรณศิลป์คือมีคุณลักษณะอลังการของเสียงและความหมายที่ให้ความไพเราะ ได้แก่ การเล่นเสียงสัมผัส ทั้งสัมผัสอักษรและสัมผัสสระ การเล่นคำเป็นชุด การเล่นคำซ้ำ และการเล่นคำซ้อน นอกจากนี้ คุณลักษณะทางวรรณศิลป์ที่เด่นของรามเกียรติ์ยังมาจากการใช้ภาพพจน์ประเภทภาพพจน์เปรียบเทียบ ได้แก่ อุปมาและอุปลักษณ์ และภาพพจน์เพื่อเน้นความ ได้แก่ อติพจน์ ซึ่งเป็นภาพพจน์ที่ทำให้เกิดจินตนาการ ได้อย่างงดงามและชัดเจน

คุณลักษณะที่สำคัญอีกประการที่แสดงความเป็นมหากาพย์ของเรื่องรามเกียรติ์คือเรื่องรสซึ่งทำให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ถือว่าเป็นอลังการลักษณะหนึ่งของเรื่อง รสวรรณคดีที่สะท้อนในเรื่องรามเกียรติ์ประกอบด้วย 9 รส ได้แก่ สดุดี วิร กรุณา หาสย อหฤต ภัยนรก เราทร พิภตส และ สานต โดยมีรสเอกคือวีรรสเหมือนรามายณะฉบับอื่นๆ

นอกจากรามเกียรติ์เด่นด้านวรรณศิลป์แล้ว ก็ยังสะท้อนเอกลักษณ์ความเป็นเขมรอีกด้วย กวีนิยมภาพพจน์เปรียบเทียบแบบอุปมามากที่สุด การที่กวีนำลักษณะร่วมของสื่อเปรียบเทียบมาใช้เพื่อสร้างจินตนาการในลักษณะต่างๆนั้น เป็นการแสดงให้เห็นภูมิรู้ของกวีที่สะท้อนลักษณะความเป็นเขมร ไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ โดยการใช้สื่อเปรียบกับสิ่งที่เป็นธรรมชาติใกล้ตัวของกวี ได้แก่ ธรรมชาติของท้องฟ้า ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาว ลม ไฟ ทะเล แม่น้ำ ภูเขา อัญมณี ธรรมชาติของพืชและสัตว์ที่พบอยู่ในประเทศเขมร วัตถุ เช่น เครื่องราชูปโภค นอกจากนี้ยังมีการใช้สื่อเปรียบที่สะท้อนความรู้ความคิดทางวรรณคดีและศาสนาของกวีเขมรที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย เช่น ความรู้ความคิดเรื่องไตรภูมิ เป็นต้น

ภาพสะท้อนวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดในรามเกียรติ์ คือภาพสะท้อนวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเรื่องของจิตใจ อันประกอบด้วยความรู้ความคิดทางศาสนา ได้แก่ การสะท้อนความรู้และความคิดที่ผสม

ผศานระหว่างพราหมณ์และพุทธเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะความคิดทางพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ความคิดในฝ่ายเถรวาท ได้แก่ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม สังสารวัฏ เป็นต้น ส่วนความคิดทางฝ่ายมหายานจะเกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ วัฒนธรรมทางจิตใยังสะท้อนความเชื่อเรื่องคติโบราณและค่านิยมของคนเขมรในรามเกียรติ์ เช่น ความเชื่อเรื่องมงคลอัปมงคล และค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิงที่ดีในสังคม

ภาพสะท้อนวัฒนธรรมที่เด่นอีกส่วนหนึ่งและเป็นแก่นหลักของเรื่องรามเกียรติ์ ได้แก่ ภาพสะท้อนวัฒนธรรมทางสังคมที่เชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์อันมีบทบาทมากที่สุดในเรื่อง กษัตริย์มีฐานะสูงสุดทั้งทางโลกและทางธรรม พระรามเป็นภาพสะท้อนของกษัตริย์ที่ดี มีคุณธรรม เป็นวีรบุรุษและเป็นเทพอวตารลงมา ด้วยเหตุที่กวีต้องการนำเสนอเรื่องของกษัตริย์ ภาพสะท้อนวัฒนธรรมหมวดอื่นๆ ได้แก่ ภาพสะท้อนวัฒนธรรมทางร่างกาย ภาพสะท้อนวัฒนธรรมทางสุนทรียภาพ และภาพสะท้อนวัฒนธรรมทางภาษา จึงเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์เป็นสำคัญ เช่น การสร้างเครื่องอุปโภค ราชูปโภค เครื่องดนตรี และการใช้ราชาศัพท์ แม้ภาพสะท้อนวัฒนธรรมต่างๆ ในรามเกียรติ์จะเน้นที่สถาบันกษัตริย์ แต่ก็ยังเป็นภาพสะท้อนวัฒนธรรมของประเทศเขมรเอง หลักฐานด้านภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมจึงยืนยันว่ารามเกียรติ์มีลักษณะความเป็นเขมรอย่างเด่นชัด

ผลการศึกษาที่มาของเรื่อง กลวิธีการประพันธ์ วรรณศิลป์และวัฒนธรรมในเรื่องทำให้เห็นว่ารามเกียรติ์ ได้อิทธิพลบางส่วนหรือมีความสัมพันธ์บางส่วนกับรามายณะฉบับต่างๆ จากอินเดียและฉบับอื่นๆ ในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กวีเขมรมีความสามารถในการแต่งให้รามเกียรติ์ยังคงความเป็นมหากาพย์ไว้ แต่ก็มีกรปรับเปลี่ยนเรื่องเพื่อให้เข้ากับสังคมเขมร นอกจากนี้ กวียังแสดงอัจฉริยภาพในทางวรรณศิลป์และภูมิรู้ตามแบบเขมร ทำให้รามเกียรติ์เขมรเป็นวรรณคดีฉบับหลักฉบับหนึ่งในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยพบประเด็นน่าสนใจดังนี้

1. การศึกษาเปรียบเทียบต้นฉบับระหว่างรามเกียรติ์และรามายณะฉบับอื่นๆ ที่ยังสืบค้นไม่ได้ยังมีอีกมาก ถ้าได้ศึกษาเปรียบเทียบที่มาของรามายณะฉบับต่างๆ อย่างละเอียด จะทำให้เห็นอิทธิพลและความสัมพันธ์ของรามเกียรติ์ชัดเจนขึ้น
2. รามเกียรติ์ฉบับต่างๆ ในเขมรยังมีอีกมาก น่าจะได้มีการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อดูพัฒนาการของเรื่องรามเกียรติ์เฉพาะในประเทศเขมรด้วย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กมลเศ ภัฏฐาจารย์. ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม. เรียบเรียงโดย หม่อมเจ้าสุภัททดิศ ดิศกุล.

กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

กรมวิชาการ. กระทรวงศึกษาธิการ. **สังกฤต-ไท-อังกฤษ อภิธาน.** พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511.

กรมศิลปากร. **ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา.** พระนคร : แพร่พิทยา, 2513.

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. **สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “วัฒนธรรมเอเชีย
อาเซียน : ความคล้ายคลึงในวิถีชีวิต”** วันที่ 26 –28 มิถุนายน 2539 ณ โรงแรมรอยัล
ริเวอร์ กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรม
ศิลปากร, 2540.

กาญจนา แก้วเทพ. **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา.** กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2544.

กุสุมา รัชกษมณี. **การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต.** กรุงเทพฯ : มุลนิธิ
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2534.

กุลลาบ มัลลิกมาส. **วรรณคดีวิจารณ์.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521.

เกษม บุญศรี. **ราชনীติ พากย์บาลี พากย์สันสกฤต และพากย์ไทย.** ธนบุรี : ศรีเพ็ชรการพิมพ์, 2515.

เจียน ชีระวิทย์ และสุณัย ผาสุก. **เขมร ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมืองและ
ต่างประเทศ.** กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

คำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร ตอนศึกตรีเศียร ทุษณ ขรณ กับตอนนางสีดาหาย. พระนคร :
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมราชวงศ์อุทัย
พันธุ์ รongทรง ณ อยุรยามีนาคม 2471).

จิโต มาดแลน. **ประวัติเมืองพระนครของขอม.** แปลโดย หม่อมเจ้าสุภัททดิศ ดิศกุล. พิมพ์ครั้งที่
2 กรุงเทพฯ :บริษัทมติชน จำกัด, 2543.

เฉลิม ขงบุญเกิด, ผู้แปล. **บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเงินละ.** กรุงเทพฯ : บริษัท
มติชน จำกัด, 2543.

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. **วรรณคดีอยุธยาตอนต้น : ลักษณะร่วมและอิทธิพล.** กรุงเทพฯ : โครงการ
เผยแพร่งานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

ชิน ศิลปบรรเลง และลิขิต จินดาว์ณ. **ดนตรีไทยศึกษา.** กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2521.

เซเคส์ ยอร์ช. **เมืองพระนคร นครวัด นครธม**. พิมพ์ครั้งที่ 6 ฉบับปรับปรุงใหม่. แปลโดย ปรานี
วงษ์เทศ. กรุงเทพฯ : บริษัทมติชน จำกัด, 2543.

ณรงค์ชัย ปีกุฎรัตน์. **สารานุกรมเพลงไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ม.ป.ป.
คำราราชานุกาภ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. **นิราศนครวัด**. กรุงเทพฯ : บริษัทมติชน จำกัด, 2545.

ทองสืบ สุกะมาร์ค, ผู้แปล. **พระพุทธศาสนาในกัมพูชา**. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514.

ทองสุก เกตุโรจน์, ผู้แปล. **ประวัติศาสตร์มาเลเซีย สิงคโปร์ และบรูไน**. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ, 2540.

ทัศนีย์ สีนสกุล. “จักรพรรดิราชย์ในคติอินเดีย.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**
แผนกวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

บรรจบ พันธุมธธา. **พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน**. 5 เล่ม. กรุงเทพฯ :
รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2523.

เปลื้อง ณ นคร. **พจนะ – สารานุกรม ฉบับทันสมัย เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2518.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม** กรุงเทพฯ : บริษัท
สื่อตะวันจำกัด, 2542.

พระสรีรมงคลอาจารย์. **จังกวาทินี**. แปลโดย ทินกร ทองเสวต. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร, 2523.

พิทยลาภพฤฒิยากร, กรมหมื่น. **เรื่องพระราม**. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2513.

พุทธยอศฟ้าจุฬาโลกมหาราช, พระบาทสมเด็จพระ. **รามเกียรติ์**. 4 เล่ม. กรุงเทพฯ : โสภณ
การพิมพ์, 2540.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. **บทละครเรื่องรามเกียรติ์**. กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์,
2540.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **บ่อเกิดรามเกียรติ์**. กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์, 2540.

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. “บทสดุดีในจารึกภาษาสันสกฤตของเขมร.” ใน **ภาษาจารึก ฉบับที่ 6**
เนื่องในวาระครบ 5 รอบ และเกษียณอายุราชการของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อุไรศรี
วรสระริน. 281 – 301. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2542.

_____. **มณีปิ่นนิพนธ์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

มยุรี วีระประเสริฐ. **เอกสารการเข้าชม สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในพระราชอาณาจักร**
เขมร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ราชบัณฑิตยสถาน. ราชনীติ-ธรรมনীติ. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2535.

_____. พจนานุกรม ศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.

วาคภฏ. อลังการศาสตร์. แปลโดย ป.ส. ศาสตร์. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2504.

สังัด ภูเขาทอง. การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว
การพิมพ์, 2532.

สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช. ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย. กรุงเทพฯ :
บรรณกิจ, 2523.

สมพร สิงโต. ความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะของวาลมิกิและรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์รัชกาลที่
กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2520.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. ศิลปะขอม. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2539.

เสถียร โพธิ์นันทะ. ปรัชญามหายาน. พระนคร : โรงพิมพ์หม่อมงามกุญชรราชวิทยาลัย, 2511.

อนุমানราชชน, พระยา [เสฐียรโกเศศ]. อุปลกรรมรามเกียรติ์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2495.

_____. การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2533.

_____. วัฒนธรรมเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2531.

อำไพ คำโท, ผู้แปล. ไตรภูมิฉบับภาษาเขมร. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2530.

อุไรศรี วรสาริน. จารึกนครวัดสมัยหลังพระนครวัด.ศ.1566-ค.ศ.1447. กรุงเทพฯ : จงเจริญ
การพิมพ์, 2542.

_____. ประชุมอรรถบทเขมร. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน),
2545.

เอลซา ไชนูดิน. ประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์, 2523.

ฮอลล์, ดี. อี. จี. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1. แปลโดย วรณยูพา สนิทวงศ์
ณ อยุธยาและคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2526.

ภาษาต่างประเทศ

ภาษาอังกฤษ

Abram, M.H. A Glossary of Literary Terms. Bangkok : Thammasat University, 1975.

Bizot, F. "The Reamker." In *Asian Variation in Rāmāyana in Asia*, 252-261. Edited by.

Iyengar, K.R. Srinivasa. New Delhi : Sahitya Akademo, 1983.

- Bonheur, I. Albert. **Of Gods , Kings, and Men : Bas – reliefs of Angkor Wat and Bayon.** London : Serindia Publications, 1995.
- Browne Gordan. **Indian Literature in Adventures in World Literature.** New York : Harcourt Brace Javamovich, Inc., 1970.
- Chandler, P David. **A History of Cambodia** : Bangkok : Silkworm Books, 1993.
- Chou Ta-Kuan. **The Customs of Cambodia.** Translated by Paul Pelliot. Bangkok : The Siam Society, 1992.
- Coedès, G. **The Indianized States of Southeast Asia.** Translated by Susan Brown Cowing. Hawaii : East West Center Press, 1968.
- Donal, Mac. Malcolm. **Angkor.** London : Jonathan Cape, 1961.
- Filliozat, Jean. “The Rāmāyana in South - East Asian Sanskrit Epigraphy and Iconography.” In **Asian Variation in Rāmāyana**, 192 – 205. Edited by Iyengar, K.R. Srinivasa. New Delhi : Sahitya Akademi, 1983 .
- Giteau, Madeleine. **Khmer Sculpture and the Angkor Civilization.** London : Thames and Hudson, 1965.
- Jacob, J .M. “The structure of the word in old Khmer.” In **Cambodien Linguistics, Literature and History**, 351–368. Edited by. A. Smyth. London : Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 1993.
- _____. **The traditional Literature of Cambodia: A Preliminary Guide.** London : Oxford University Press, 1996 .
- John, W. Spellman. **Political Theory of Ancient India.** Oxford : Calendon Press, 1964.
- Keith, A. Berriedale. **A History of Sanskrit Literature.** London : Oxford University Press, 1920.
- Lobban, William. “The Revival of Masked Theater, Lkhaon Khaol.” In **Cambodian Culture since 1975 : Homeland and Exile**, 49. Edited by May M. Ebihara, Carol, A. Mortland and Judy Ledgerwood. New York : Ithaca, 1994.
- Macdonell, A. Arthur. **A History of Sanskrit Literature.** New York : D.Appleton and Company Press, 1900.
- Mahesh Kumar Sharan. **Select Cambodin Inscriptions (The Mebon and Pre Rup Inscriptions of Rajendra Varman II).** Delhi : S.N.Publications, 1981.

- Manee-pin Phromsuthirak. "Hindu Myths In Thai Literature With Special Reference To The Nārāi Sip Pāng." Ph.D. Dissertation, The University of London, 1980.
- Michael Payne, ed. **A Dictionary of Cultural and Critical Theory.** London : Blackwell Publishers, 1996.
- Pou, Saveros. "Rāmākertian studies." In **Asian Variation in Rāmāyana in Asia**, 252 – 261. Edited by. Iyengar, K.R. Srinivasa. New Delhi : Sahitya Akademo, 1983.
- Raghunathan, N., trans. **Srimad Valmiki Ramayanam.** 3 vols. Vighneswara : Publishing House, 1981.
- Roveda, Vittorio. **Khmer Mythology Secrets of Angkor.** Bangkok. Bangkok : River Books Co., Ltd., 2000.
- _____. **Sacred Angkor The Carved Reliefs of Angkor Wat.** Bangkok : River Books Co., Ltd., nd.
- Sakar, H.B. "The Ramayana in South-East Asia: a General Survey." In **Asian Variation in Rāmāyana in Asia** , 206 –220. Edited by Iyengar, K.R. Srinivasa. New Delhi : Sahitya Akademo, 1983.
- Thompson, Stith. **Motif – Index of Folk Literature.** 6 Vols. Bloomington : Indiana University Press, 1966.

ภาษาฝรั่งเศส

- Barth, M .A. **Inscription Sanscrites du Cambodge.** Paris : Imprimerie Nationale M DCCC LXXXV, nd.
- Bergaigne, M. Abel. **Inscription Sanscrites de Campā et du Cambodge.** Paris : Imprimerie Nationale M DCCC XCIII, n.d.
- Bizot, F. **Rāma ker L' amour symbolique de Rām et Setā.** n.p., 1989.
- Coedès, G. **Inscription du Cambodge,** 8 vols. Paris : École Française d'Extrême-Orient, 1937 – 1966.
- Khing Hec Dy. **Contribution a l'histoire de la littérature Khmère.** Vol. I. Paris : L'Harmattan, 1990.
- _____. **La littérature Khmère.** Paris : L'Harmattan, 1997.

Martini, Ginette. "Introduction." In *La Gloire de Rāma Rāmakerti Rāmayana Cambodge*, XIV-XLIII. Paris : Les Belles lettres, 1978.

Pou, Saveros, trans. and commented. *Rāmakerti (XVIe-XVIIe siecles)*. Paris : EFEO, VOLCX, 1977.

_____. *Etudes sur le Rāmakerti (XVIe-XVIIe siecles)*. Paris : EFEO, VOLCXI, 1977.

_____. ed. *Rāmakerti (XVIe-XVIIe siecles) Khmer text*. Paris :EFEO, VOLCXVII, 1979.

_____. trans. and Annotations. *Rāmakerti II , Khmer text*. Paris :EFEO, VOL CXXXII, 1982.

ភាសាខ្មែរ

កក់ ចន្ទ ថាត. គំនូរបរាណ. ភ្នំពេញ : យូ អាយ សី, 1996.

កែវ ណារ៉ុ. តន្ត្រីនិងជីវិតខ្មែរ. ភ្នំពេញ : យូ អាយ សី, 1995.

កែវ ជីវណ្ណ. ឧបករណ៍តន្ត្រីបរាណកម្ពុជា. ភ្នំពេញ : យូណេស្កូ, 1995.

យន សាមេន តោល. មត្តទ្វេសក្តី សំរាប់សារមន្ទីរជាតិ. ភ្នំពេញ : ក្រសួងវប្បធម៌ និង វិចិត្រសិល្បៈ, 2002.

ចាប-ពិន តោល. របាំប្រជាប្រិយ. ភ្នំពេញ : ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ, 2507.

_____. ល្បែងប្រជាប្រិយ. ភ្នំពេញ : ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ, 2507.

ជេត ចន. រូបតម្កល់ក្នុងរឿង រាមកេរ្តិ៍. ភ្នំពេញ : វៃយ៉, 2001.

នេង សុ ផល. សេចក្តីសង្ខេប រាមកេរ្តិ៍. ភ្នំពេញ : វិហ្សាលយ ប - ត - ប, 1998.

ពិ ប៊ុន្និន. រឿង រាមកេរ្តិ៍ ពោល ដោយ តា សយ ល្ខោនខោលវត្តស្វាយអណ្តែក. n.p., 2544.

ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ. វចនានុក្រមខ្មែរ ភាគទី 1-2. ភ្នំពេញ : ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ, 2511.

ម.ត្រាណេ. ការសិក្សា រឿង រាមកេរ្តិ៍. ភ្នំពេញ : រោងពុម្ព ជំសេ, 1995.

យី ផន់. "ឈ្មោះបទភ្លេងខ្មែរ." កម្ពុជសុរិយា 49, 1 (មករា-កុម្ភៈ-មីនា 1995) :106-110.

_____. "បញ្ជីឈ្មោះបទភ្លេងខ្មែរ." កម្ពុជសុរិយា 49, 3 (មេសា - ឌីសកា-មិថុនា 1995) : 130-135.

_____. "បញ្ជីឈ្មោះបទភ្លេងខ្មែរ." កម្ពុជសុរិយា 49, 3 (កក្កដា - សីហា - កញ្ញា 1995) : 38-44.

រឿង រាមកេរ្តិ៍. ភ្នំពេញ : ពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ. 2539.

លាង ហាប់ អាន. រឿង រាមកេរ្តិ៍. n.p., n.d.

_____. សិក្សាអត្ថបទ. ភ្នំពេញ : សឹង ហេង . 2509.

សរ សារន. សង្ខេប រឿង រាមកេរ្តិ៍. n.p., n.d.

ស៊ីសុវត្ថិ-ប៊ុនភូសិ. បរិវារស័ព្ទក្នុងភាសាខ្មែរ. ភ្នំពេញ : សមាគមសម្តេច ជួន ណាត. 1973.

សែម-សរ. វិជ្ជាទិន្នន័យខ្មែរចម្រុះ. n.p. , 2506.

ហៀង វណ្ណវត្ថុ. "លក្ខណៈពិសេស នៃជនជាតិខ្មែរ." កម្ពុជសុរិយា. 58, 3 (កក្កដា - សីហា - កញ្ញា 1994) :89-99.

_____. "លក្ខណៈពិសេស នៃជនជាតិខ្មែរ." កម្ពុជសុរិយា. 58, 4 (តុល - វិច្ឆិកា - ធ្នូ 1994) : 77-84.

_____. "លក្ខណៈពិសេស នៃជនជាតិខ្មែរ." កម្ពុជសុរិយា. 59, 1 (មករា - កុម្ភៈ - មីនា 1995) : 62-74.

ឱក តាម. "ព្រះរាជទិព្វ រាមកេរ្តិ៍" កម្ពុជសុរិយា. 36, 3 (កក្កដា - សីហា - កញ្ញា 1964) : 306 - 319.

ឌឹម ខែម. "អំពីស្ត្រីភាព." កម្ពុជសុរិយា. 54, 3 (កក្កដា - សីហា - កញ្ញា 2000) : 53-60.

អែង សុត. ឯកសារមហាបុរសខ្មែរ. ភ្នំពេញ : រោងពុម្ព អប់រំ. 2547.

Bizot. F. រឿង រាមកេរ្តិ៍ នៃ តា ចក់ Histoire du Reamker . n.p.,1980.

Huffman, Fraklin E. and Im Proum. វិចនានក្រុម អង់គ្លេស-ខ្មែរ. London : Yale University Press, 1978.

Pich Tum Kravel **Colour Leather and Shadow Puppet** ស្បែកពណ៌ និង ស្បែកតូច.
Phom Phen :Toyota Foundation, 2000..

_____. **Khmer Mask Theater** ល្ខោនខោល. Phom Phen : Toyota Foundation, n.d.

_____. **Khmer Dances** រាំខ្មែរ. Phom Phen : Toyota Foundation, 2001.

_____. **The Arts Writing Khmer Poetry**. Phom Phen : Unesco/Japan , 2002.

Pou, Saveros. វិចនានក្រុមខ្មែរចាស់ - បារាំង - អង់គ្លេស. Paris : Cedorech, 1992.

តំណប័ប័ត្រ

“คำพากย์รามเกียรติ์ภาษาเขมร.” หอสมุดแห่งชาติ. สมุดไทยคำ. อักษรไทย. ภาษาเขมร. เส้น
คินสอขาว. เลขที่57, 58, 59.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

Ebihara May and Judy Ledgerwood, **Women in Cambodian Society** [Online], 5 October 2002. Available from <http://www.seasite.niu.edu/khmer/Ledgerwood/women.htm>

Peter Whittlesey, **The Ramayana in Southeast Asia** [Online], accessed 26 December 2005.

Available from <http://www.ias.berkeley.edu/orias/SEArana/RamaOverview.htm#variants/>

สัมภาษณ์

คง บุญ เฉื้อน. นักเขียนชาวเขมร. สัมภาษณ์, 10 สิงหาคม 2546.

บรรจงศักดิ์ มีเหล็กคานูภาพ. นักพยากรณ์. สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2548.

เพชร ทุ่กรวิธ. นักวิชาการ ที่ปรึกษากระทรวงวัฒนธรรมและศิลปปะกัมพูชา, 16 สิงหาคม, 2547.

ชิต สาริน. อดีตนักแสดงละครโขนวัดสวาย ปัจจุบันสอนนักเรียนนาฏศิลป์เขมร. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2546.

ออก บุญ เรือน. นักแสดงโขน. สัมภาษณ์, 21 พฤศจิกายน 2546.

อูด กากิ. อาจารย์สอนภาษาเขมรกรมยุทธศึกษาทหารบก. สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2546.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล ที่อยู่	นางบุษบา เรืองศรี 236 ถนนนาสร้าง ซอย 2 ตำบลนครปฐม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2528	สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2536	สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2544	ศึกษาต่อระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาเขมร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2538-ปัจจุบัน	อาจารย์สาขาวิชาการสอนภาษาไทย ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร